

**T.C.
MİMAR SİNAN GÜZEL SANATLAR ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ**

**STRATEJİK MEKÂNSAL PLANLAMA'DA
KENTSEL PROJELER
'PROJE SÜREÇ YÖNETİMİ'**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Ash KOTAN

Şehir ve Bölge Planlama Anabilim Dalı

Kentsel Planlama Programı

Tez Danışmanı: Doç. Dr. Fatma ÜNSAL

TEMMUZ 2008

Aslı KOTAN tarafından hazırlanan STRATEJİK MEKANSAL PLANLAMADA KENTSEL PROJELER: 'PROJE SÜREÇ YÖNETİMİ' adlı bu tezin yüksek lisans tezi olarak uygun olduğunu onaylarım.

Doç. Dr. Fatma ÜNSAL
Tez Danışmanı

Bu çalışma, jürimiz tarafından Şehir ve Bölge Planlama Anabilim Dalında yüksek lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan : Doç. Dr. Fatma ÜNSAL
Üye : Yrd. Doç. Dr. Turgay GÖKÖN
Üye : PROF. DR. ŞÜKRÜ KOTAN

Bu tez, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü tez yazım kurallarına uygundur.

Yüksek Lisans tez çalışmamın her aşamasında; engin bilgisiyle beni yönlendiren, desteğini, ilgisini, sabrını benden esirgemeyen ve bilimsel çalışma sistematliğini kazanmama yardımcı olan değerli danışmanım Doç. Dr. Fatma ÜNSAL'a,
Çalışmam süresince yapmış olduğum araştırmalara, yapıcı eleştirileriyle katkıda bulunan ve ufkumun genişlemesine yardımcı olan jüri üyelerim, Prof. Dr. Güzin KONUK ve Yrd. Doç. Dr. Turgay GÖKÇEN'e,
Hoşgörü ve özveriyle bana sonsuz destek veren aileme,
Bilgilerini paylaşarak tezimin gelişmesine katkıda bulunan iş arkadaşlarıma ve Eşsiz enerjisiyle her zaman yanımda olduğunu bildiğim dostum, Eda AKMAN'a, sonsuz teşekkürlerimi sunuyorum.

Aslı KOTAN

Temmuz - 2008

İÇİNDEKİLER

ÖZET	i
SUMMARY	iii
ŞEKİL LİSTESİ	v
TABLO LİSTESİ	vi
RESİM LİSTESİ	vii
GİRİŞ	1
ÇALIŞMANIN AMACI VE KAPSAMI	4
ÇALIŞMANIN YÖNTEMİ	5
1. BÖLÜM: DEĞİŞİM DİNAMİKLERİNİN KENTSEL MEKÂNA VE KENTSEL PLANLAMA SİSTEMİNE YANSIMALARI	7
1.1. MODERNİZM VE MODERN DÖNEMİNİN ARKA PLANI	7
1.1.1. Modernizmin Kavramsal Açılımı ve Özellikleri	8
1.1.2. Modernizm Döneminde Kentsel Mekân ve Kent Planlama Sistemi	13
1.1.3. Modern Dönem'in Eleştirisi	18
1.2. POSTMODERNİZM VE POSTMODERN SÜRECİN ARKA PLANI	21
1.2.1. Postmodernizmin Kavramsal Açılımı ve Özellikleri	22
1.2.2. Postmodern Süreçte Kentsel Mekân ve Kent Planlama Sistemi	27
1.2.3. Postmodern Sürecin Eleştirisi	31
1.3. TEKNOLOJİK GELİŞMELER VE KÜRESELLEŞME SÜRECİNİN ARKA PLANI	33
1.3.1. Küreselleşmenin Kavramsal Açılımı ve Özellikleri	34
1.3.2. Küreselleşme Sürecinde Kentsel Mekân ve Kent Planlama Sistemi	38
1.3.3. Küreselleşme Sürecinin Eleştirisi	48
2. BÖLÜM: DEĞİŞİM DİNAMİKLERİNİN KENTSEL MEKÂN VE KENTSEL PLANLAMA SİSTEMİ KAPSAMINDA, TÜRKİYE'YE YANSIMALARI	57
2.1. 1980 ÖNCESİ TÜRKİYE'NİN EKONOMİK, SİYASAL, SOSYAL YAPILANMASI ÇERÇEVESİNDE KENTSEL MEKÂN VE KENT PLANLAMA	58
2.1.1. Tanzimat İle Cumhuriyetin Kuruluşu Arasındaki Dönem, 19.Yy.–1923	59
2.1.2. Planlı Kalkınma Dönemi, 1923–1950	64
2.1.3. Popülist Modernleşme Dönemi, 1950–1980	73
2.2. DIŞA AÇIK KOŞULLAR-KÜRESEL ETKİLER-TEKELLEŞME DÖNEMİ, 1980'LER VE SONRASI	84
2. BÖLÜM SONUCU	97
3. BÖLÜM: STRATEJİK MEKÂNSAL PLANLAMA-KENTSEL PROJE İLİŞKİSİ VE KENTSEL PROJELERDE PROJE SÜREÇ YÖNETİMİNİN ÖNEMİ	102

3.1. STRATEJİK MEKÂNSAL PLANLAMA	103
3.2. STRATEJİK MEKÂNSAL PLANLAMA İLE KENTSEL PROJE İLİŞKİSİ	106
3.3. AVRUPA BİRLİĞİ'NİN KENTSEL PROJELERE YAKLAŞIMI	109
3.4. AVRUPA BİRLİĞİ, PROJE SÜREÇ YÖNETİMİ (PCM).....	114
3.5. AVRUPA BİRLİĞİ KAPSAMINDA GERÇEKLEŞTİRİLEN ÖRNEK KENTSEL PROJELER.....	120
3.5.1. Bilboa –“Puerta Abierta”, Açık Kapı’ Projesi	121
3.5.1.1. Projenin Planlama Bağlamı, Amaçlar ve Hedefler	122
3.5.1.2. Projenin Kente Etkisi ve Yenilikçiliği	123
3.5.1.3. Projenin Organizasyonel Yapısı Ve Yönetimi	124
3.5.1.4. Projenin Yayılma Aktiviteleri	125
3.5.2. Cork, Tarihi Merkezini Yeniden Canlandırması Projesi	125
3.5.2.1. Projenin Planlama Bağlamı, Amaç ve Hedefler	126
3.5.2.2. Projenin Kente Etkisi ve Yenilikçiliği	127
3.5.2.3. Proje Organizasyon El Yapısı ve Yönetimi	128
3.5.2.4. Projenin Yayılma Aktiviteleri	129
3.5.3. Selanik Tarihi Ticaret Merkezini Yenileme ve Geliştirme Projesi.....	130
3.5.3.1. Projenin Planlama Bağlamı, Amaç ve Hedefler	131
3.5.3.2. Projenin Kente Etkisi ve Yenilikçiliği	132
3.5.3.3. Projenin Organizasyonel Yapısı ve Yönetimi.....	135
3.5.3.4. Projenin Yayılma Aktiviteleri	136
3.5.4. Projelerden Çıkarılan Dersler	136
3.6. TÜRKİYE’DE KENTSEL PROJELERE YAKLAŞIM	138
3.6.1. Kentsel Projelerin Gelişimi Bağlamında, İstanbul	139
3.6.2. Proje Süreç Yönetimi Çerçevesinde İstanbul Kentsel Projelerinin Değerlendirilmesi	142
3. BÖLÜM SONUCU	148
SONUÇ-DEĞERLENDİRME VE KENTSEL PROJELERE İLİŞKİN PCM MODEL ÖNERİSİ.....	150
NOTLAR	156
KAYNAKÇA.....	161

ÖZET

Toplumsal değişim dinamikleri ile tanımlanan farklı ekonomik ve siyasal gelişmelerin kentsel mekana yansıma biçimine göre kentsel planlama anlayışı da dönemsel olarak farklı biçimlerde anlam kazanmıştır.

Mekansal değişmeler ve yeni yapılanmalar bağlamında, değişim dinamikleri arasında en fazla ses getiren Küreselleşme dinamiği ile kentlerin uluslararası düzlemde artan rekabet ortamında yer alabilmesi için artan çabalar, Mekansal Stratejik Planlama yaklaşımının gelişmesine hız kazandırmış, bu yaklaşım kapsamında da kentsel projeler, hem Batı'da hem de Türkiye'de uluslararası düzlemde yer edinmenin, etkin mekansal araçları olarak gelişmiştir.

Böylece, ekonomik güç kazanma, çevresel sorumluluğu artırma, iyi bir yönetim sağlama, sosyal dengeyi kurma ve yaşanabilir çevre koşulları hedefleri doğrultusunda kentsel projeler, yalnızca fiziksel düzenleme araçları olarak değil mevcut ve olası sorunların çözümüne odaklı eylem alanları olarak önem kazanmış ve mekan özelliklerinin iyi analiz edildiği bir hazırlık sürecine yayılarak, çok aktörlü bir yapı içerisinde katılım esasına dayanması ilke olarak benimsenmiştir.

Ancak; günümüzde, mekansal sorunların giderek artması referans alınırca; sorunların çözümüne yönelik geliştirilen kentsel projelerin; hazırlanmasından uygulanmasına kadarki aşamalı yapısı içerisinde, gerek planlama ilkelerinin ve mekan özelliklerinin gözardı edilmesi, gerek projelerin izleme mekanizması olarak yasal dayanaklardaki eksikliklere dayalı geliştirilmesi gerekse kurumsal düzenlemelerdeki yetersizliklere bağlı yaşanan yetki karmaşası, projelerin etkin olarak işlememesinin nedeni olarak ortaya çıkmaktadır.

Bu sebeple, kentsel projelerin kentsel planlamayla ve mekânla bütünleşmesi için; öncelikle kentlerin mevcut durumunun ortaya konması, proje hazırlık aşamasından uygulanma aşamasına kadar izleme ve değerlendirme mekanizmalarının net bir şekilde tanımlanması, belirlenen amaç ve hedeflerin mekâna birer kazanım olarak dönmesi için gerekli koşullardır.

Bu kapsamda, Avrupa Birliği'nce geliştirilmiş olan 'Proje evrim Yönetimi; kentsel projelerin planlama ilkeleriyle bütünleşik bir çerçeve de geliştirilerek, mekânsal ve toplumsal katkının artmasına olanak tanıyan etkin bir uygulama biçimi olması sebebiyle öneri model olarak tez alışmasında ele alınmıştır.

Anahtar Kelimeler: Değişim Dinamikleri, Mekânsal Stratejik Planlama, Kentsel Projeler, Proje evrim Yönetimi

SUMMARY

Urban planning manner has found different meanings at periods, according to the reflection of different economical and political advancements, to the urban space which are defined with social interchange dynamics.

In the context of spatial interchanges and recent configurations, within the globalization dynamic that is the most influential among alteration dynamics, ascending attempts in order to achieve the urban space to take place on the ascending competitive environment in the international platform, has accelerated development of Spatial Strategic Planning approach. Within the scope of this approach, urban projects have evolved as active spatial tools of gaining a seat at the international platform both in Europe and in Turkey.

By this way, in line with the direction of aims such as acquisition of economic power, enhancing environmental responsibility, providing a good governance, establishing social balance and inhabitable environmental conditions; urban projects has come into prominence not only as physical arrangement tools, but has also achieved importance as action fields focused on the solution of existing and possible problems and by spreading to a preparation period where space characteristics are well analyzed, it has been adopted as principle to base on participation in structure with multi actor / elements.

Barely, nowadays, if the increase of spatial problems is taken as a reference; urban projects which are developed oriented on the solution of problems, in the phase full structure from preparation to application, both neglecting of planning principles and space characteristics, both development of the projects, linked to lack of legal foundations, meaning lack of monitoring mechanisms, and both authority confusion, related to insufficiency of institutional arrangements, have emerged as the reason of the projects work ineffectively.

Therefore, in order to integrate urban projects with urban planning and urban spatial, primarily describing existing conditions of the cities, defining the monitoring and evaluation mechanisms from project preparation phase to application phase in a clear way, are essential conditions, to assure that determined goals and targets return to the field (spatial) as an acquisition.

Within this content, Project Cycle Management which is developed by European Union has been taken as a proposal model in this study, by the reason that it is a type of an efficient application form which enables the improvement of local and social contribution, by development of urban projects, in an integrated environment with planning principals.

Key Words: Interchange Dynamics, Spatial Strategic Planning, Urban Projects, Project Cycle Management

ŞEKİL LİSTESİ

Şekil 1.1. Modern Dönem Gelişmeleri Arasındaki İlişkinin Kentsel Mekâna ve Kentsel Planlamaya Yansıması	17
Şekil: 1.2. Postmodern Dönem Gelişmeleri Arasındaki İlişkinin ve Kentsel Mekâna ve Kent Planlamaya Yansımaları	30
Şekil 1.3. Küreselleşme Gelişmeleri Arasındaki İlişki ve Kentsel Mekana Yansıması ..	44
Şekil 2.1. Tanzimat–1923 Arasında Yaşanan Toplumsal Değişimler ve Kentsel Mekân Yansımaları	63
Şekil 2.2. 1923–1950 Yılları Arasında Yaşanan Toplumsal Değişimler ve Kentsel Mekân Yansımaları	72
Şekil 2.3. 1950–1980 Yılları Arasında Yaşanan Toplumsal Değişimler ve Kentsel Mekân Yansımaları	83
Şekil 2.4. 1980 Ve Sonrasında Yaşanan Toplumsal Değişimler ve Kentsel Mekân Yansımaları	96
Şekil 3.1. Proje Süreci Yönetiminin Aşamalı Yapısı	114
Şekil 3.2. Proje Başarı İçin Mantıksal Çerçeve Planıyla Bağlantılı ve Tutarlı Olması Gerekenler.....	117
Şekil 3.3. Mantıksal Çerçeve Yaklaşımı ve Proje Planlama	118

TABLO LİSTESİ

Tablo 1.1. Küreselleşme Sürecinin Teknolojik Gelişmelerle İlişkili Olarak Ekonomik, Siyasal ve Kültürel Alanda Yarattığı Değişimler	37
Tablo: 1.2. Stratejik Mekânsal Planlamayı Gündeme Getiren Gelişmeler	47
Tablo 2.1. 1950–1980 Yılları Yapılan Yasal Düzenlemeleri	79

RESİM LİSTESİ

Resim 3.1. Bilboa Kenti Proje Alanı.....	121
Resim 3.4. Cork Bölgesi, Proje Alanı	126
Resim 3.5. Selanik Kenti Proje Alanı.....	131

GİRİŞ

Mekân; toplumsal ilişkiler ve bunları belirleyen kurumlar ile bir bütün, Kent; toplumsal sistemin geçirdiği değişimlerden en çok etkilenen düzlem, Kent Planlama ise mekân ve kent değişimleriyle ilişkili, düzenleme ve yaşanılabilirlik kapsamında üretilen fikirlerin kent yönetim biçiminde ve mekânın kullanım şeklinde yarattığı, olumlu veya olumsuz yansımalar dolayısıyla, fonksiyonel ve anlamsal değişikliklere sahne olan, toplumsal olgularla ilişkili bir sistemdir.

“Yalnızca günümüz insanına daha büyük bir oranda iş ve yerleşim olanakları sunan bir yer değil, aynı zamanda dünyanın en uzak yerlerini kendine çeken, türlü bölgeleri, insanları ve etkinlikleri bir düzene göre biçimlendiren, ekonomik, siyasal ve kültürel yaşamın öncüsü ve denetleyicisi konumunda bir merkez” (Wirt, L. 1957, Aktaran: Alkan ve Duru, 2002) olan kentler; Sanayi Devriminden günümüze kadar, toplumsal yaşamı dolaylı/dolaysız olarak etkileyen değişim dinamiklerinin ideolojik, ekonomik ve siyasal boyutlarının yansımalarıyla gelişmiş/geliştirilmiş, sınır ve anlam bakımından değişimlerle karşı karşıya kalmıştır. Dolayısıyla, bu değişim çemberi içinde önemli bir çalışma alanı olarak nitelik kazanan kentsel mekân; toplumsal yapıdan etkilenen, toplumsal yapıyı etkileyen, değişimlerin hızlı yaşandığı ve yayıldığı yerler olarak tanımlanabilmektedir.

“(…) kentsel mekânda sorunlara neden olan düzene eleştiri getirmek ve sanayileşme ile kentlerde ortaya çıkan sorunları azaltmak, mekânı sağlıklılaştırmak ve yaşanabilir kılmak amaçlarına yönelik bir olgu (Görgülü, 2006)” ve kentsel mekân düzenlemelerinde önemli bir çalışma alanı olan Kent Planlama ise; değişim dinamiklerinin mekânsal ve toplumsal alanda yarattığı olumsuz koşulların ve çevresel ve sosyo-ekonomik sorunları aşmaya yönelerek, sürekli bir sorgulama ile gelişmiştir.

Genel bir bakış açısıyla; değişime neden olan dinamikler karşısında eşitsizlikleri azaltıcı ve dengesizlikleri giderici hedefler konarak, bu hedefler doğrultusunda amaç, süre ve yöntem esaslarının unsur olarak tanımlandığı açıklık, tutarlılık, esneklik gibi kavramların ise ilke olarak benimsendiği kent planlama süreci; özellikle 20. yy.da hâkim kapitalist sistemin temelini oluşturan, piyasa ekonomisine bir müdahale aracı olarak ortaya çıkmıştır. Bir başka ifadeyle; piyasanın ve sınıflara

dayanan kapitalist sistemin eşitsiz mekanizmalarını ortadan kaldıran, ekonomik, sosyal, fiziksel ve siyasal çevrelerin etkileşimi sayesinde kent geleceğinin belirlenmesinde etkili bir araç olarak görülmüştür. 20.yy.ın ilk yarısında bu hâkim üretim sistemlerinin çözülmeye başlaması ve Küreselleşme gelişmelerine bağlı olarak örgütlenme yapısının değişmesi, kent planlamanın temel girdisi olan coğrafya ve mekân kalıplarını değiştirmiştir. Değişen bu yapı Batı'nın ve Türkiye'nin sosyal, ekonomik, siyasal ve toplumsal alanının yanı sıra kentlerin kurgulanma biçimine göre kent planlama sistemini de etkisi altına almıştır.

Bu kapsamda, kent ve kent planlamanın etkileşimli yapısı, mekâna ilişkin problemlerin belirlenmesi ve yaşam kalitesinin yükseltilmesi konularında planlamanın, anahtar bir role sahip olarak ekonomik, toplumsal ve mekânsal değişimler çerçevesinde, geleceğin kurgulanmasına yönelik amaç, hedef ve politikaları içermesini ve desteklenmesini gerekli kılmaktadır. Bir başka deyişle 'Kent Planlama', kentin diğer sistemleri içerisinde kent geleceğini yönlendiren en temel araç olarak algılanmalıdır.

20.yy.ın ikinci yarısından itibaren ise değişim dinamiklerini ve bu dinamiklerin gelişme süreçlerini farklı kılan teknolojik gelişmelerin hızla yayılması, kentlerin sınır ve anlam bakımından sürekli olarak değişmesine ve tüm dünyanın önemli kentlerini, kendi başına bir varlık olarak tanımlamasına neden olmuştur. Bu kapsamda, günümüz kentlerinin, yarışmacı ortamda yükselme çabası teknolojik gelişmelerle ilişkili olup, Küreselleşme getirilerine bağlı olarak ekonomik gücü ve çevresel sorumluluğu artırma, sosyal dengeyi sağlama, yaşanabilir bir çevre yaratma ve tasarım kalitesini yükseltme gibi hedeflerle, Türkiye'de özellikle metropoliten kentlerin Dünya ölçeğinde tanımlanmasına ve yarışabilirliğinin artırılmasına yönelik politikalar geliştirilmiştir.

Ayrıca Türkiye'nin Avrupa Birliği ile olan ekonomik ve politik ilişkiler kapsamında da kentsel mekân düzenlemeleri ve denetlenme mekanizmaları yeniden ele alınmaya başlamıştır. Bu çerçevede sağlıklı kentsel gelişme için, planlama anlayışının ve yönetim arayışının insan ve vizyon odaklı olması gerekliliğine dikkat çeken AB'nin kent planlama pratiği kapsamında, kentsel mekan geleceğini yönlendiren yaklaşımlar örnek alınmaya başlamıştır.

Bu kapsamda; mekânsal iyileştirme programlarının ve projelerinin yeni bir vizyon çerçevesinde geliştirilmesi, ekonomik, mekânsal, toplumsal gelişme stratejilerin belirlenmesine yönelik stratejik hedeflerin ortaya konulması, hedefler doğrultusunda eylem alanlarına yönelik vizyon projelerinin hazırlanması, projelerin takibi için izleme

ve değerlendirme kriterlerinin belirlenmesi gereklilik olarak vurgulanmıştır. Bylece klasik kent planlama yaklaşımının yerine 'Stratejik Mekansal Planlama' yaklaşımının genel erevesi çizilmiştir. Bu yeni planlama yaklaşımı içerisinde de farklı amaçlara ve eylem alanlarına yönelik kentsel projeler planlama kapsamında kimlik kazanarak kentsel meknn görüntüsü haline gelmiştir. Çeşitli aktörlerin birlikteliğine ve mekânsal kararların verilmesi noktasında, aktörlerin katılımına dayanan kentsel projelerin giderek artan önemi, geçmişte mekânsal düzenlemelerde ve toplumsal sorunların üzümünde kullanılan tek bir araç olarak tanımlanan kent planlamanın, günümüzde bu özelliğini zedelemiştir.

Böyle bir ortamda kentsel planlama, mekânsal düzenlemelere kimi zaman ilkeleri kapsamında etkin bir şekilde müdahale eden kimi zamansa bireysel çıkarlara dayalı geliştirilen politikalara bağlı kılınarak hazırlanan, kentsel projeler içinde kaybolan bir sistem olarak gelişmekte veya geliştirilmektedir.

Bu noktada, mekân düzenlemelerinde planlamanın etkin araç olarak anlamını yitirmemesi ve planlar ile kentsel projelerin bütünleşmesi için yapılması gereken; proje aşamalarında izlenmesi gereken yolun net bir şekilde ortaya konması, izlenmesi ve denetlenmesidir. Bu kapsamda mevcut sorunlara verilecek yanıtların kentsel sistem içerisinde aranması, kent potansiyellerinin korunarak geliştirilmesi, gelecek kuşakların haklarını gzeteyen kentsel gelişme planlarının ve projelerin hazırlanması ve toplumsal ve mekânsal fayda içerikli kentsel gelişme planlarına ulaşılması, kentsel projelerin odaklanması gereken ilkeler olarak tanımlanmalıdır. Bu yönde bir adım projelerin, planlama ilkeleriyle bütüncül bir şekilde yönlendirilmesine yarayarak kentteki değer projelerle uyumun sağlanması da etkili olacaktır.

Kent planlamanın içinde bulunduğu bu ortam; kentlerin denetimsiz büyümesi ve bu durumun neden olduğu sorunlara verilecek yanıtların ortaya konmasını ve birey ve toplum gereksinimlerinin nasıl ve hangi yollarla karşılanacağına ilişkin ortaya konması gereken hedeflerin analiz edilmesini gerekli kılmaktadır.

Mekânsal gelişme ile uyumlu projelerin hazırlanması için AB'nin önemle üzerinde durduğu 'Proje Süreç Yönetimi' Türkiye kent planlama pratiğinde, giderek kullanılmaya başlayan yeni bir yöntemdir. Aşamalı bir yapıya dayalı bir süreç olan bu yöntemin, her bir aşamasının birbiriyle ilişkili olması ve doğrulanabilir kaynaklara dayalı bir biçimde geliştirilmesi yöntemin temel ilkesidir. Bununla birlikte, projenin mekana katkısının kontrol edilebilirliği açısından izleme ve denetleme mekanizmalarının etkin bir biçimde proje sürecinde yer alması, katılım ve aktörlerin sorumluluk bilincine sahip olmaları da önemli diğer ilkelerdir.

Türkiye’de esasen proje süreci aşamalarında yer alması gereken birçok unsurun açıklanmamış olması bu yöntemle uygulanan kentsel projelerin başarısız sonuçlar vermesine neden olmuştur. Özellikle İstanbul’da PCM yöntemi ile hazırlanan projelerin, hazırlık aşamasında kimi ilkelerin gözardı edilmesi, bu projelerin yarım kalarak uygulanamamasına neden olmuştur. Ancak belirtmek gerekir ki projeleri başarılı kılan; her bir aşaması arasındaki ilişki ve bütünlüktür.

Bu çerçevede; günümüzde İstanbul’un geleceğine yön veren önemli bir araç olarak tanımlanan kentsel projelerin dahil olacağı süreci net bir şekilde ifade etmek, eksik görülen noktaları tamamlamak ve projelerin mekansal ve toplumsal katkı sağlaması noktasında katılım boyutunu dikkate almak projelerden başarılı sonuçlar elde etmek için en temel öncelik olmalıdır.

Çalışmanın Amacı ve Kapsamı

Çalışmanın ana sorunsalı Stratejik Mekansal Planlama kapsamında giderek önemi artan Kentsel Projelerin planlama ile ilişkisini ve kentsel mekana yansıma biçimini ele almak ve kent geleceğine yönelik uzun vadeli birer kazanım olarak dönmesi için, hazırlanmasından uygulanmasına kadar ki sürecinde benimsemesi gereken koşulları ortaya koymaktır.

Bu doğrultuda mekân düzenlemelerinde kullanılan yöntemlerin karşılaştırılması amacıyla Batı kentlerinin ve Türkiye’nin kentsel projelere bakış açısını ortaya koyarak, Batı kentlerinin düzenlenmesinde kullanılan ve uygulamalarında başarılı sonuçlar alınan Proje Süreç Yönetimi modelinin parametreleri üzerinden, İstanbul kentsel projelerinin değerlendirilmesi amaçlanmış ve bir model önerilmiştir.

Bu çerçevede;

Çalışmanın birinci bölümünde; teknolojik gelişme stratejilerinin, toplumsal alanın özellikle ekonomik yaşamına etki ederek, ideolojik, siyasal, sosyal ve kültürel farklılaşmalara ve iletişim ve ulaşım tabanlı gelişmelerle birbirini izleyen yeni süreçler karşısında toplumsal alanın düzen değiştirmesine neden olan etkili bir faktör olduğu göz önünde bulundurularak; Modernizm, Postmodernizm ve Küreselleşme dinamiklerinin mekânda yarattıkları etki, bu dinamiklerin yaşama yansıma biçimleri çerçevesinde ele alınarak, kentsel mekân ve kent planlama sistemi içerisinde ortaya çıkan farklı uygulamalar ve düzenlemeler açıklanmıştır.

Çalışmanın ikinci bölümünde; Toplumsal değişim dinamiklerinin Türkiye’ye, ekonomik, siyasal, yasal gelişmeler kapsamında kentsel mekân ve kent planlamaya

yansımaları, 1980 öncesi (19. yy.- 1980) ve 1980 sonrası (1980-günümüz) zaman aralıkları dikkate alınarak açıklanmıştır.

Çalışmanın üçüncü bölümünde; Günümüzde mekânsal düzenlemeler kapsamında uygulanan politikaların ve projelerin, kentlere yansıma şeklini AB ve Türkiye için karşılaştırmalı olarak ortaya koymak ve kullanılan yöntemlere dikkat çekmek amacıyla, Stratejik Planlama ile kentsel projelerin kavramsal açılımı ve arasındaki ilişki ele alınmıştır. Bu ilişkinin referansıya da önce AB'nin kentsel projelere bakış açısı ve bu kapsamda kentlerin yönlendirilmesinde kullanılan Proje Süreç Yönetimi (Project Circle Management) açıklanarak, bu modelin başarılı bir şekilde uygulanmasıyla elde edilen kazanımlara açıklık getirmek amacıyla, örnek kentsel projelere yer verilmiştir. Bu çizgide Türkiye'de kentsel projelerin uygulama şekli ve bunun Türkiye kentlerine, özellikle de İstanbul'a yansıma şeklin ortaya konarak, projelerin hazırlanma aşamalarındaki eksiklikler tartışılmıştır.

Çalışmanın ana sorunsalının işlendiği son bölümde ise; İstanbul özelinde yapılan açıklamalar dikkate alınarak, kentsel projelerin başarılı kılınmasına ve mekansal katkısına yönelik, Proje Süreç Yönetimi parametreleriyle ilişkili bir model önerilmiştir.

Çalışmanın Yöntemi

Araştırma kapsamında çalışma konusu ile ilgili basılmış yazılı kaynaklar (yerli ve yabancı), online veri tabanları ve web sitelerinde yer alan makale ve dokümanlardan yararlanılmıştır.

Çalışmanın birinci bölümünde; Modernizm, Postmodernizm, teknolojik gelişmeler ve küreselleşme gibi dinamiklerin kavramsal içeriği ilgili literatür taraması yapılmış, her bir dinamiğin gelişim çizgisinin anlaşılabilir ve karşılaştırılabilir olması açısından tablolaştırma yöntemi kullanılmıştır.

Türkiye kentlerinde ve planlama pratiğinde yaşanan değişimlerin incelendiği ikinci bölümde; kırılma noktası olarak belirlenen dönemlere ilişkin yapılan kaynak araştırması sonucunda elde edilen veriler ışığında her bir dönemde uygulanan kentsel düzenlemeleri ortaya koymak amacıyla tablolaştırma yöntemi kullanılmıştır.

Proje Süreç Yönetiminin incelendiği üçüncü bölümde; yazılı kaynaklar ve internet taramasına ek olarak Avrupa Birliği Genel Sekreterliğinden alınan veriler ışığında, farklı ülkelerde uygulanan kentsel proje örnekleri görsellerle zenginleştirilerek, kent planlama ile kentsel projeler arasındaki ilişki ortaya konulmuştur.

Yazılı kaynaklara genellikle kütüphanelerde yapılan katalog tarama yöntemiyle ulaşılmıştır. Bilgisayar ortamından elde edilen bilgiler ise internet tarama yöntemiyle bulunmuştur.

1. BÖLÜM: DEĞİŞİM DİNAMİKLERİNİN KENTSEL MEKÂNA VE KENTSEL PLANLAMA SİSTEMİNE YANSIMALARI

Belirli bir mekânda yerleşmiş insan topluluklarının dokusunu ve o toplumun fiziki ve kültürel yapı özelliklerini yere ve zamana bağlı olarak ortaya koyan, toplumsal yapı; “bir topluluğun toplumsal düzeni, kuruluşu, kuruluşun işleyişi ve bir takım görevleri yerine getirilme yoludur” (Yasa, 1973). İnsanlar arasındaki, ilişkilerin bir düzene oturtulması ve bu düzenin işleyebilmesi, ancak sağlam temellere oturmuş toplumsal yapıyla mümkündür. Toplumsal değişme ise; genel anlamıyla toplumsal yapıyı oluşturan öğelerdeki değişimleri anlatan bir kavramdır; “sürekliliği görelî ve dengesi öğretî olan ilişkilerin değişmesidir” (Ergun, 1984).

Toplumsal yaşam ve bu yaşamı belirleyen öğeler farklı ideolojilerle üretilen politikalar ve değişen ekonomik yapı çerçevesinde gelişmiştir. Bu sebeple, bu yapı içerisinde önemli bir öğe olan ‘kentsel mekânın’, geçirdiği değişimlerin anlaşılır olması bakımından dinamiklerinin ideolojik, ekonomik ve siyasal yansımalarının ortaya konması gereklidir. Bu noktada teknolojik gelişme stratejilerinin, toplumsal alanın özellikle ekonomik yaşamına etki ederek, ideolojik, siyasal, sosyal ve kültürel farklılaşmalara ve iletişim ve ulaşım tabanlı gelişmelerle, birbirini izleyen yeni süreçler karşısında toplumsal alanın düzen değiştirmesine neden olan etkili bir faktör olduğu göz önünde bulundurularak bu bölümde; Modernizm, Postmodernizm ve Küreselleşme dinamiklerinin mekânda yarattıkları etki, bu dinamiklerin yaşama yansıma biçimleri çerçevesinde ele alınarak, kentsel mekân ve kent planlama sistemi içerisinde ortaya çıkan farklı uygulamalar ve düzenlemeler açıklanmıştır.

1.1. MODERNİZM VE MODERN DÖNEMİNİN ARKA PLANI

Bu başlık altında, Modernite düşüncesine dayalı ideolojinin ekonomik ve siyasal alana yansımaları, bu döneme özgü kentsel mekân ve kent planlama gelişmeleri kapsamında ele alınmıştır.

1.1.1. Modernizmin Kavramsal Açılımı Ve Özellikleri

Batı Avrupa merkezli, Orta Çağ'ın sonlarında başlayıp bugüne kadar devam eden, sosyal, ekonomik, kültürel ve siyasal alanlarda yaşanan büyük dönüşüm sürecinin arka planında yer alan ve çok boyutlu bir kavram olarak farklı algılamalara konu olan Modernizm; ideolojik, siyasal, ekonomik ve toplumsal boyutları çerçevesinde ki tanımlamaları ile netlik kazanmış, ideolojik açılımında yer alan ilkeler doğrultusunda gelişme göstermiş bir dönemin açıklayıcısıdır.

Modern topluma geçişteki ideolojik değişimin kökenleri genel olarak 12.yy. Rönesans'ına kadar dayandırılmaktadır. 12.yy.dan 16.yy.a kadar aklın giderek gerçeğe ulaşmada önemli bir araç haline gelmesi ile doğa bilimlerinde ve özellikle de astronomide önemli buluşlar artmış, 16.yy.a gelindiğinde artık insanoğlu içinde bulunduğu doğal ve toplumsal çevreyi geleneksel öğelerin etkisi dışında kavramaya başlamış ve 18. yy.a kadar 'Aydınlanma Düşüncesinin' temelini oluşturan 'Rönesans Düşüncesi' toplumun diğer alanlarını da etkisi altına almıştır. 17. ve 18.yy.larda önemi artan Aydınlanma; var olan totaliter devlet düzenine, feodal toplum yapısına, baskıcı dinsel dünya görüşüne karşı yeni olgunlaşmakta olan burjuvazinin yönettiği bir özgürleşme hareketi olarak Batılılaşmanın hızla yayıldığı, özgürlüğün akıl ile ifade edildiği dönem olarak gelişme göstermiş (Çiğdem, 1997) ve Aydınlanma ile birlikte Avrupa, dünyanın toplumsal ve ekonomik yönden en gelişmiş kıtası haline gelmiştir.

Bu kapsamda, modernleşme ile dinsel normlara dayalı geleneksel dünya görüşünün yerini, insan aklına ve bilimsel anlayışa dayalı rasyonel bir dünya görüşüne bırakması birçok düşünürün modernleşmeyi Avrupalılaşma ya da Batılılaşma olarak tanımlamasına referans olmuştur. Aynı zamanda bu gelişme sürecin anlaşılır olması ve Aydınlanma olarak nitelendirilmesi bakımından önemli bir noktadır.

Touranie'ye göre; Aydınlanma ruhu; bireyi hem çevresinin hem de kendi tutkularının dayattığı dar, akılcı olmayan görüşten kurtarıp, akılcı bilgiye ve aklın eylemini örgütleyen bir topluma katılmasını sağlayan bir disiplindir (Touranie, 1995). Harvey ise bu dönemi özgürleşme, akıl, birey, insan hakları, toplum sözleşmesi, laiklik, demokrasi, eşitlik, bilimsel düşünce gibi kavramların ön plana çıktığı ve din, felsefe, bilim ve sanat sınırlarının ayrıldığı, düşüncelerin eyleme dönüştüğü, eylemlerin evrensel ilkelere bağlandığı, ideal toplum düzeni oluşturma amacıyla sürekli ve doğrusal bir ilerleme kazanmış proje özelliğinde değerlendirmektedir (Harvey, 1997).

Aydınlanma döneminde, aklın ve bireyin kazandığı önem, bu dönemin en önemli gelişmesidir. Bu gelişmeye dayanarak, Aydınlanmanın etkisiyle aklın, rasyonel akıl

haline geldiğini ve dönemin tarihselliğinin de, insan aklındaki ilerleme ile anlam bulduğunu söylemek mümkündür. Aynı zamanda 'Aydınlanma Projesi' olarak adlandırılan bu dönem ile birlikte Modernizmin, evrensellik ve rasyonellik ilkesinin belirginleştiği, böylelikle de akla ve evrenselliğe dayanan yeni bir toplum temelinin Modernizm ile rasyonalite arasındaki bağı zorunlu hale getirdiği de söylenebilir.

İdeal bir toplum düzeninin amaç edinildiği ve ilke olarak benimsendiği Aydınlanma Hareketi ile ortaya çıkan insan aklı, Modernizm sayesinde toplum tabanına yayılmış ve devlet, yönetim biçimini örgütlü bir yapıya taşımıştır. Bu çerçevede Ortaçağın feodal düzenine dayanan devlet biçimine karşı aklın ürünü olarak 'Modern Devlet'; büyük alanlara hükmeden ve bu alanlar üzerindeki ekonomik yapıyı kontrol eden merkezi bir güç, kendi içinde belirli bir akıl ve bilgi birikimini içeren geniş bir siyasal örgütlenme olarak kendini tanımlamıştır (Kılıç, 2005). Bu noktada siyasal bilim açısından ülke, nüfus ve egemenlik gibi ana unsurlar dikkate alınırsa, bu dönemdeki modern ulus-devletin belirli sınırlarla çevrilmiş bir ülkede yaşayan nüfus topluluğu üzerinde, egemenlik kuran bir siyasal yapı ve güç mekanizması olarak ortaya çıktığı anlaşılmaktadır.

Genel olarak ulus-devlet kimliği, aklın toplumsal yaşama taşınması ile güçlenen siyasal yapı olarak tanımlanırken dönem içerisinde bu kimliğin uluslararası düzendeki etkinliğinin de arttığına işaret edilmektedir. Belge (2002)'ye göre; "Ulus-devlet modeli 18.yy.ın sonundan günümüze kadar Dünya'da ki her şeyi -olayları, düşünceleri- değiştirmiştir. Batı'ya özgü bir gelişme biçimini kaçınılmaz kılan bu örgütlenme, 20. yy.da bütün dünyayı belirleyen, başat siyasi yapı olma özelliğine sahip olmuştur". Bu noktada, ulus-devlet gücünü yalnızca ideolojik alanda yaşanan değişimlere bağlamak doğru bir yaklaşım olmayacaktır. Bu kapsamda da bilim ve teknolojiye gelişmeler ile ekonomik yaşamın kapitalist sistemindeki değişimlerin de etkisiyle yerel bağlamdaki toplumsal ilişki biçimlerinin aşılması daha belirsiz bir zaman ve mekân içinde yer alan anonim toplumsal ilişki kalıplarının oluşması için harcanan çabalar, ulus-devlet kimliklerinin ortaya çıkmasını gerekli kılan ideolojik bağlam dışındaki gelişmeler olarak karşımıza çıkmaktadır (Tekeli, 2001).

Modern Dönemin sosyo-kültürel ve siyasal yaşam gelişmelerinde, etkili ekonomik süreç olarak Kapitalizm; geniş bir ifade ile özel mülkiyetin üretim araçlarına sahip olduğu araçları kar amaçlı kullandığı, üretim araçlarına sahip olmayan bireylerin yaşamak için emeklerini burjuva ya da kapitalistlere sattığı ve genel itibarıyla serbest piyasa / liberal ekonomi ile özdeşleştirilen Wallerstein'in deyişiyle bir 'Dünya

Sistemi'¹(Birkan,1992) olarak tanımlanmakta olup, bu sistem modern ulus-devletin ortaya çıkmasında da etkili olmuştur.

Bu etki ticaretin gelişmesi, Sanayi Devrimi'yle burjuva sınıfının öneminin artması, toprağa dayalı ekonomik sistemden sanayiye dayalı ekonomik sisteme geçişin hız kazanması ve siyasal iktidar, egemenlik, laiklik ve liberal demokrasi gibi ilkelerin güncellik kazanması gibi gelişmelerle bağlantılıdır. Bir başka ifadeyle Modern Dönemin ekonomik arka planı; kapitalist ilişki içinde, inorganik enerjiye dayalı üretim yapan, sanayileşmiş, ürünleri metalaşmış, emeği ücretlenmiş, özel mülkiyet anlayışı kurumsallaşmış bir toplum yapısına dayanmaktadır (Tekeli, 2001).

Kapitalist ekonominin bu özellikleri, Modern Dönem ekonomik ve sosyo-kültürel yapı ilişkisini ve bu dönemin üretim metodu olan Fordist gelişmeleri tanımlamaktadır. Dolayısıyla bu dönemde kapitalizm Fordizm sürecinde gelişme göstermiş toplumsal ve ekonomik süreçtir.

Fordizm, bir üretim ve birikim rejimi olarak teknik anlamda tanımlanabildiği gibi, sosyal ve kültürel etkileri ile birlikte ele alınarak da tanımlanabilen bir süreçtir. Üretim ve birikim süreci olarak teknik anlamda Fordizm, sanayi üretiminin büyük oranda kitlesel olarak gerçekleştirdiği idari işler ile kol kuvvetine dayalı işlerin düzenli bir ayrımla belirlendiği, katı bir şekilde yapıldığı, ürün standartlaşmasının verimlilik artışları getirdiği ve artan talebin bu standartlaşmayı hızlandırdığı bir üretim biçimidir (Eraydın,1992). Diğer bir anlatımla kitle üretimini ve tüketimini amaçlayan, örgütlü emeğin güçlü olduğu ve standart formların üretimine imkân tanıyan Fordizm, kitlesel üretimin devamı için tam güne yayılan ve vardiyalarla sürdürülen çalışma saatlerini, merkezileşmeyi ve büyük miktarda sabit sermaye yatırımını gerekli kılmaktadır.

Bu üretim-tüketim sisteminin, bireylerin toplumsal ilişkilerini ve yeni ekonomik sistemdeki yaşam olanaklarını da standart hale getirmesi, sistemin sosyal ve kültürel alanı etkileme boyutuna işaret etmektedir. Bu kapsamda Gramsci'ye (Kumar, 1995) göre Fordizm; "Kapitalist medeniyette yeni bir dönemi başlatan, planlı ekonomiye geçişe damgasını vuran, yalnızca üretimi değil bireyi de planlayan, yeni bir işçi ve insan tipi yaratmak için hayatının en mahrem alanlarını işgal eden ve bir montaj hattı ile sınırlı kalmayan yaklaşımdır". Bu noktada kapitalist sürecin ve anlaşılması açısından önemli bir nokta olan Fordist üretim biçimini, iş gücünün niteliksel

¹ Dünya sistemi, İmmanuel Wallerstein'in kuramlaştığı bir söylemdir. Dünya ekonomik sistemini ulus devletlerin ötesinde merkez-çevre (core-periphery) bağlamında elen alan bu söyleme göre merkez ülkeler ileri kapitalistleşmiş ülkelerdir ve çevre ülkelerdeki öz kaynakları merkeze aktarır, çevreyi bir pazar olarak kullanırlar. Wallerstein bu söylemi kurarken Marx'tan etkilenmiştir (Birkan, 1992, s:34, sy:57-64)

değişimini sağlayan, tüketim düzeyi ile iş gücü yoğunluğunu arttıran ve sosyal ilişkilerin de değişimine sebep olan süreç olarak tanımlamak mümkündür.

Bu sürecin Modernizmle ilişkisi şu şekilde açıklanmaktadır; “Fordizmde toplum, herkesin ortak çalışmaya katıldığı ve faydalarını paylaştığı bir tür hiyerarşik bütünlüktür. Toplum resmi ve özel yöneticiler tarafından kendi bilgileri esas alınarak organize edilmiştir. Yönetimin bürokratik yapısı ve şehirleşmedeki rasyonel tutum nedeniyle Fordizm, Modernizm ile bağlantılıdır” (Birkök, 1998).

Bu kapsamda Modern Dönem rasyonellik ilkesinin ve güçlü devlet mekanizmasının Fordist yapılanmayı hızlandırdığını söylemek mümkündür. Refah düzeyini artırma amacıyla şekillenmiş ulus-devlet politikalarının, birey yaşamında yarattığı sosyo-ekonomik baskılar ve yönlendirmeler bu üretim biçimini hızlandırırken, üretimin kentlerde yoğunlaşması, rutin işlerin yapılması, belli iş kollarında uzmanlaşmış, iş güvencesi olmayan bireylerin ve toplumların oluşması ile Fordist yapılanma bireye, toplumsal yaşama ve kent mekânına yansımıştır.

üretimin kırsal bölgelerden koparak kentlere kayması, kentlerde yeni bir ekonomik yapılanmanın işaretçisi olmuş, kırsal mekândaki yapılanmaların ötesinde kentler ön plana çıkmıştır. Başka bir ifadeyle; insan yaşamının mekânsal olarak ana eksenini oluşturan kentler, daha önceki yüzyıllardan farklı ekonomik bir düzenin içerisinde, öne çıkmıştır (Yırtıcı, 2002). Bu noktada Fordizm kapsamında gelişen kapitalist ekonominin, kent mekânına yansımaları dikkate alınırsa toplumsal yaşamda önemli değişimlerin yaşandığını söylemek mümkündür.

Birey anlayışı, toplumsal yaşam ve kent mekânında Fordist üretim biçiminin ideolojik yansımalarına benzer etkileri olan kapitalizm yansımalarına ilişkin ilk ve kapsamlı değerlendirmeyi Engels yapmıştır. Engels’a (Şengül, 2002 a) göre; “Kapitalizmin yarattığı sömürü ve sefalet sadece ekonomik hayata özgü değildir. Kapitalizm kent mekânında da benzer bir sefalet, yoksulluk ve ikililik ortaya çıkarmıştır”. Bu çerçevede kitle üretimi ve tüketimine dayalı olarak gelişen kapitalist ekonomi kentlerde sınıf farklılıkları, toplumsal hareketlilik ve başkalaşım gibi sonuçlara neden olmuştur.

Engels, kapitalizme yönelik bu eleştirel değerlendirmesinde kapitalizmin ekonomik yaşam haricinde sosyo-kültürel yaşamı ve kent mekânını da değişim çemberine soktuğuna dikkat çekmektedir. Bu noktada kitlesel üretim ve tüketim süreci içinde gelişen kapitalist ekonomi ilkelerinin, arka planında toplum genelinin hedeflenmesi ile kent mekânının değişimi arasında ilişkisel bağ olduğu söylenebilir bir durumdur.

Bu açıklamalara dayanarak günümüz kentlerinin, kapitalist toplumsal ilişkilerin bir yansıması değil, bu ilişkilerin kurulmasına ve yayılmasına kolaylık sağlayan bir altlık olduğunu söylemek de yanlış olmayacaktır.

Bu kapsamda Modernizm Dönemindeki ekonomik değişimlerin toplumsal yaşama yansımaları toparlanırsa, Bu dönemde;

- kitle üretimi için gerekli olan kitlesel talebin örgütlenmesi,
- kitle tüketim profiline göre standart ürünlerin tasarlanması ve üretilmesi,
- esnek olmayan üretim süreci çerçevesinde, standartlaşmış, seri ve kitlesel üretimde çalışan yarı eğitilmiş iş gücü potansiyelinin hâkimiyeti,
- teknolojik araçların kullanımıyla iş gücünün desteklenmesi,
- kitlesel üretimde devlet müdahalesinin varlığı ve bireysel özgürlüklerin ve yaşam biçimlerinin refah devlet politikalarıyla yönlendirilmesi, belirlenmesi ve sonuçta da kentsel ekonomi kriterlerinin değişmesi,

şeklinde değişimler yaşanmıştır.

Bu çerçevede, değişimlerin öncelikle toplum içinde gelişeceği ve o toplum içinde yaşayanları etkileyeceği düşünülürse ideolojik, toplumsal, siyasal ve ekonomik açılımları ile toplumsal yapıyı dolaylı / dolaysız olarak etki alanı içine alan ve değiştiren bir değişim dinamiği olarak Modernizm; belli özelliklere sahip bir toplumu ifade etmektedir. Modern Dönem toplum anlayışında geleceğin kurulması ve yeni olanın ortaya çıkarılması için en baskın hareket; yerleşmiş bilginin, toplumsal örgütlenme değerlerinin ve eskinin yıkılması şeklinde karşımıza çıkarken, bu dönemin düşünsel boyutunda geleneksel dünya görüşü yerine pozitif dünya görüşü hakim hale gelmiş, siyasal boyutunda geleneksel otorite yerini demokratik otoriteye bırakmış, ekonomik boyutunda tarımsal üretim yerine sanayi üretimine geçilmiş, yaşam standartlarının değişimi ile statülerde dönüşüm yaşanmış, toplumsal boyutunda ise coğrafi ve toplumsal hareketlilik ile geleneksel yaşam biçimi zedelenmiş, kapalı toplum yapısı yerini toplumsal ve kültürel yönden açık topluma bırakmıştır.

Modern Dönemi özgün kılan bu özellikler çerçevesinde Modernizme ilişkin yapılan tanımlamalarda ise sanayileşme, teknolojik yayılımlar, akıl ve bilgi, yaygınlaşan ticaret ve geniş alanda ekonomik bütünleşme, kırdan kente geçiş ile meydana gelen zihinsel, kültürel ve yapısal değişiklikler referans alınmıştır.

Bu çerçevede Modernizm;

“Aydınlanma Projesi'nin ürünü olan bir kültürel proje, kapitalizmin sonucu toplumsal biçimde yerleşmiş bir hayat tarzıdır” (Çiğdem, 2004).

“Geleneğin normalleştirici işlevlerine başkaldırı ve normatif olan her şeyi reddeden ve direnen bir süreçtir” (Karakurt, 2007).

“Kendi içerisinde dünyaya yayılma mekanizmaları taşıyan, Avrupa'da oluşmuş toplumsal yaşam ya da organizasyon biçimidir” (İçli, 2002).

“Farklılaşma, uzmanlaşma, bireyselleşme, karmaşıklık ile sözleşmeye dayalı ilişkinin, bilimsel bilgi ve teknolojinin hakim olduğu bir yaşam şeklidir ve toplumda belirgin bir farklılaşma ve uzmanlaşmayı beraberinde getiren toplumun eski değerlerinden soyutlanıp yeniden dizayn edilmesidir”²(Aslan ve Yılmaz, 2007).

Bu kapsamda kapitalist ekonominin evrensel boyutlarda gelişmesi ile Sanayi Devrimi sonrası döneme özgü sınıflı toplum yapısının giderek pekişmesi, rasyonel çalışan merkezi bürokrasinin giderek daha fazla etkinlik kazanması yani ulus-devlet gücünün yapılanması, bilim ve teknolojik gelişmelerin artarak yayılması, toplumsal yaşamın giderek daha büyük oranda rasyonalize olması Modernizm kapsamında yaşanan değişimlerdir.

1.1.2. Modernizm Döneminde Kentsel Mekân ve Kent Planlama Sistemi

Kapitalist ekonomik gelişmelerin sanayi hamlelerinin artmasına, nüfus hareketlerinin hızlanmasına ve sosyo-ekonomik yaşam olanaklarının değişmesine, artan nüfus da mekânsal sorunların çeşitlenmesine neden olması acil biçimde kent düzenlemelerini gerekli kılmıştır. Bu çerçevede gelişen Modern Dönem kent planlama sisteminde, Sanayi Devriminin yarattığı yerleşim, ulaşım ve çevre sorunlarına yönelik çözüm arayışları hedeflemiş ve kentsel mekân düzenlemesi ve kentlerin yeniden şekillenmesi 19.yy.ın ikinci yarısı ile 20.yy.ın ilk yarısında temel bir öneme sahip olmuştur. 19.yy. kent düzenlemelerinde ki küçük ölçekli ütopyik yerleşimlerin tasarım ilkeleri ile de ilk olarak ‘Kent Planlama’ adımları atılmıştır.

Temel olarak sanayi kentinin eleştirisine dayanan Modern Dönem tasarımlarının tümü var olan düzene karşı gelişen birer proje niteliğinde olup tasarımlarda üretim ve tüketim modelleri ile yaşam tarzı sorgulanmış, yeni modeller içinde yer alan mekânsal gelişim şemaları ile mimari konseptler geliştirilmiştir. Bu süreçte endüstri

² Bu tanımlama Modernizmin temel parametrelerini evrensellik, kapitalizm, endüstriyalizm, kentlilik, demokrasi, ussallık, bürokrasi, uzmanlaşma, farklılaşma, bilimsel bilgi, teknoloji ve ulus-devlet olarak açıklayan Durkheim, Simmel ve Parsons gibi sosyologların yaptığı tanımdır (Aslan ve Yılmaz, 2007, sy:98).

ve tekniğin yoğun kullanımına dayalı geliştirilen modern kent kurgusu, ideolojik boyutu temsil eden evrensellik ve rasyonellik ilkeleri üzerine oturtulmuştur.

Modernizmi yansıtan kentsel mekân düzenlemelerinde değişen ekonomik politikalar ve kapitalizm ilkeleri, sermayenin akışkanlığını kolaylaştırma ve birikimini artırma yönündeki eğilimler ile mekân düzenlemelerine yön verilmiştir. Bir başka deyişle; “mekânın, kapitalist ekonominin gereklilikleri doğrultusunda bir değişim geçirerek niceliksel değerlerinin ön plana çıkarılması, modern zamanlara özgü bir olgudur” (Karakurt, 2007). Bu çerçevede, fiziksel çevrenin değişim döngüsü içine girmesi, bu dönemdeki kapitalist ekonominin, kente yansması olarak anlaşılmaktadır.

“Modernizm Döneminin mükemmellik, netlik, kesinlik ve çelişkisizlik arayışı ve ideal kent kavramı ekseninde, modern kent planlama anlayışının temel ilkelerini ortaya koymak amacıyla çeşitli ilkeler kabul edilmiştir. Bu çerçevede kent planlama anlayışı ve ilkeleri en geniş ifadesini 1933'te Uluslararası Modern Mimarlar Kongresinde (CIAM) hazırlanan Atina Şartı'nda bulmuştur. Buna göre;

- evrensel çözümlerin aranması, böylece yöreselliğin ortadan kalkması,
- sonsuz, farklılaşmamış mekânın elde edilmesi,
- mevcut teknolojinin mükemmelleştirilmesi,
- özellikle toplu üretimin desteklenmesi,
- toplumsal sorunlara ilgi,
- kentin konut, rekreasyon, iş ve ulaşımdan oluşan dört işleve ayrılması,

toplumsal yaşam ortamında kentsel yaşam olanaklarının iyileştirilmesine yönelik kabul edilen ilkelerdir” (Tekeli,2001).

Modern kent planlama anlayışının rotasının belirlendiği bu ilkeler dikkate alınarak, Sanayi Devriminin etkisiyle fiziksel açıdan bozulmaya başlayan kentsel mekanın yaşanabilir hale getirilmesi amacıyla yapılan düzenlenmelere ilişkin ilk tasarımlar, sosyalist ütöplastlerce geliştirilmiştir. 1890'lı yıllarda ortaya çıkan Ebezener Howard'ın büyük kentlerin yarattığı sorunlar karşısında kooperatif tarzı bir örgütlenme içinde iş birliği yapan köylerden oluşan 'Bahçe Kent', Le Corbusier'nin yoğun, çok katlı ve hiyerarşik bir kent örgütlenmesini ön plana çıkardığı 'Radyant Kent' ve Frank Lloyd Wright'ın birbirine otoyollarla bağlanmış kırsal görünümlü yerleşme sistemi olan 'Broadacre Kent' tasarımları ve bu tasarımlara eleştiri olarak 1910'lardan sonra ortaya çıkan 'Pratik Kent' ve 'Etkin Kent' yaklaşımları Modernizm Döneminin ilk

tasarımları olarak, bu döneme özgü planlama çabalarının en iyi örnekleridir (Şengül, 2002 b).

Modern Dönemin bu aşamadaki kent planlama anlayışında; kent ve bölgesi sosyal, ekonomik ve politik bir bütünlüğe sahip olarak görülmüş, bu organik bütünlüğün planlanmasında bölge ölçeğinden başlanması esas alınmış ve kent, bölgelere ayrılarak tasarlanmıştır. Konutlar, fabrikalar, idari yapılar, dinlenme ve kültürel faaliyetler yeşil koridorlar ile sınırlandırılmıştır. Kenti standardizasyon, zoning ve yeşil alanların genişletilmesi olarak ele alan bu anlayışta ulaşım ise hız endeksli taşıta indirgenmiştir (Bayraktar, 2005).

Bir başka ifadeyle Modern Dönemde mekân düzenlenmelerinde yaşayanlara sakin oturma mekânları sağlayabilmek amacıyla işlevler, bölgeleme kararıyla birbirinden ayrılmış, daha çok konut alanlarının düzenlenmesine yoğunlaşmış ve bu alanlara yönelik işlevsel olarak farklı tasarımlar yapılmıştır.

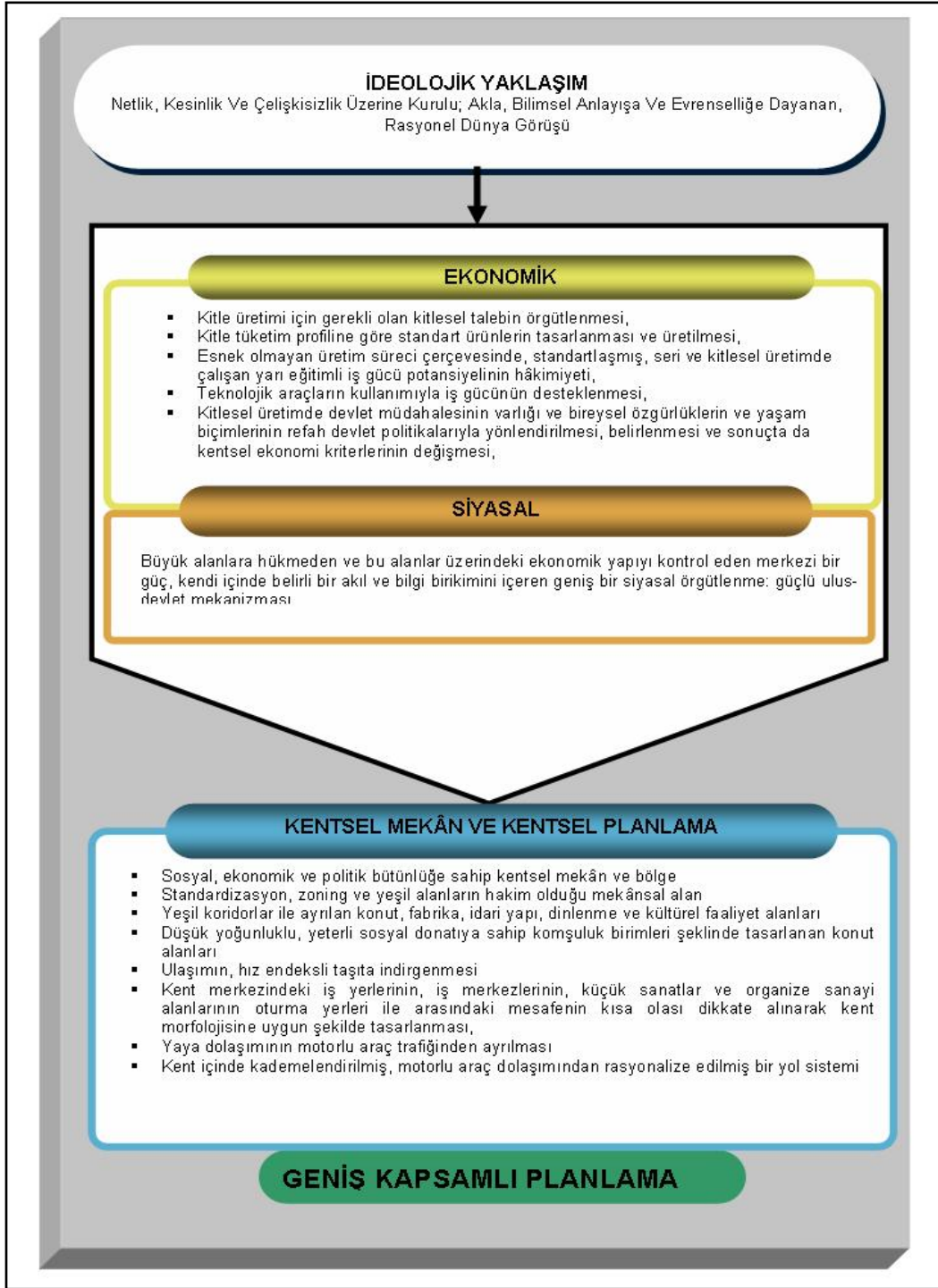
Dönemin ekonomik ve toplumsal gelişmelerinin de etkisiyle yaşam kalitesinin artırılması amacıyla konut alanlarının sağlık koşulları bakımından en uygun alanlarda, düşük yoğunluklu, yeterli sosyal donatıya sahip komşuluk birimleri şeklinde tasarlanması, kent merkezindeki işyerlerinin, iş merkezlerinin, küçük sanatlar ve organize sanayi alanlarının işyeri ile oturma yerleri arasındaki mesafenin kısa olası dikkate alınarak, bu fonksiyonların kent morfolojisine uygun şekilde yerleştirilmesi ve tasarlanması, bireylerin boş vakitlerini değerlendirme alanlarının ise diğer yaşam alanlarından ayrılarak tasarlanması benimsenmiştir. Bu amaçla yapılan diğer bir düzenleme ulaşım sistemi düzenlemesine yansımıştır. Bu çerçevede kent içinde kademelendirilmiş bir yol sistemiyle motorlu araçların dolaşımının rasyonelize edilmesi, yaya dolaşımının olabildiğince motorlu araç trafiğinden ayrılabilmesi dikkate alınmıştır. Ayrıca planlarda ve tasarımlarda tarihi eserlerin korunması bir diğer ilke olarak benimsenmiştir (Tekeli, 2001).

Bir başka bakış açısına göre ise; "19. yüzyılda İngiliz işçi sınıfının yaşam alanlarıyla da ilişkili olarak karşı karşıya kaldığı sağlık sorunları, planlamanın vurgusunu sağlıklılaştırma haline getirmiş, yapılan planlama çalışmaları bir yandan işçi sınıfının yaşama şartlarını iyileştirirken, diğer yandan da dönemin kapitalist üretim biçiminin sürdürülmesine hizmet etmiştir. Kapitalist üretim biçimi Fordist üretim sistemiyle tanışınca, planlama pratikleşme üzerine kurgulanmış ve rasyonel planlama anlayışı gündeme gelmiştir. Bu dönemde, ev-işyeri mesafesinin kısaltılması, kısaltılmıyorsa bu mesafeyi kat etme süresinin azaltılması hedeflenmiş, kitle üretiminin gereği pazar koşullarını oluşturmak üzere karayolu ağları gibi çeşitli yatırımlara öncelik verilmiş ve

zamanla yaşam alanlarımız Fordist üretimin mantığına uygun hale getirilmiştir (Yalçın, 2006).

Bu açıklamalara dayanarak Modern Dönem Kent Planlama sisteminde bölgeleme kararlarının ilke olarak benimsenmesinin dönemin ekonomik gelişmeleri ile ilişkili olduğuna dikkat çekmek gereklidir. Bu kapsamda; Sanayi Devrimi ile değişen yaşam koşulları ve kapitalizmin yarattığı mekânsal farklılaşmalara dayalı tekdüzeliğe ve toplumsal adaletsizliğe karşı çıkılarak, sağlıklı ve yoğun konut dokusunda yaşayan insanları kurtarmak amacıyla özellikle konut alanlarının düzenlenmesine verilen önemin yanı sıra işyeri ve konut alanlarının mekânsal olarak farklılaştırılması çabalarının, kapitalist ekonominin bu dönemdeki görüntüsü olan Fordist üretime bağlı olarak benimsendiğini söylemek mümkündür.

Konut projelerine dayalı uygulamaların baskın olduğu Modern Dönemin kent planlama yaklaşımı 'Geniş Kapsamlı Planlama' çerçevesinde gelişmiştir. Bu kapsamda toplumun tümüne hizmet eden ve kamu yararı ilkesinin benimsendiği, pozitif bilim anlayışının metotlarının kullanıldığı, sanayi devriminin toplumda ve kentsel mekânda yarattığı karmaşaya çözüm arayan ve bu çözümü düzen ve ilerlemede gören bunun için de teknolojiyi araç olarak kullanan bir yaklaşım olarak Geniş Kapsamlı Planlama yaklaşımı; savunusu ve eleştirisiyle var olarak, dönemin evrensellik ve rasyonellik ilkeleri çerçevesinde gelişmiş ve bu sistemde sanayi devriminin yarattığı sorunlara karşı çözüm arayışı kapsamında, kentlerin özgür bireylerin yaşadığı yerler olması hedeflenmiştir. Bu çerçevede de kent geleceğine, kişisel çıkarlar doğrultusunda yön vermenin sağlıklı bir gelişmeye sebep olacağı düşüncesine dayanılarak, toplumsal sorunların mekân aracılığıyla çözüldüğü, kamu yararı kavramının önem kazandığı ve insan ölçeğinin esas alındığı bu yaklaşım, dönemin hâkim planlama sistemi olarak tanımlanmıştır.

Şekil 1.1: Modern Dönem Gelişmeleri Arasındaki İlişkinin Kentsel Mekâna ve Kentsel Planlamaya Yansımaları ♦

♦ Şekil 1.1. Aslı KOTAN tarafından hazırlanmıştır.

1.1.3. Modern Dönem'in Eleştirisi

Modernizm, olumlu ve olumsuz yanlarını ön plana çıkararak, modernleşmeyi savunan ya da tamamen reddeden düşünürlerce günümüze kadar gelmiştir. Genel olarak Modernizmin ideolojik açılımı ile ekonomik ve teknolojik gelişmelere bağlı olarak değişen yaşam olanakları kapsamında bu döneme yönelik çeşitli eleştiriler yapılmıştır.

Bu çerçevede, Touranie, Modernizmin evrensel ile tikelin bağdaştırılması ilkesini eleştirmiştir. O'na göre; Modernizmin öncüsü olan Aydınlanma Hareketi, evrenselliği savunmak adına her tür tikelliği bastırmıştır. Oysa 'Evrensel' ile 'Tikel', demokrasinin gerçekleşmesi için, birey ve grup düzeyinde yer alan özneye, özgürlük arayışı yükleyerek bağdaştırılmalı, uzlaştırılmalıdır. Aydınlanma'nın özne merkezli akli yerine, iletişimsel akli savunan Habermas'a göre ise; evrensel iletişim koşullarını belirleyip, bunların tikel tartışmada uygulanmasını sağlamak suretiyle, söz konusu sentezi gerçekleştirmek mümkündür. Teknolojik gelişmeleri referans alarak Modernizmi eleştiren Proudhon, teknolojik gelişmenin insanları makineye dönüştürdüğünü, bu görüşle aynı doğrultuda olan Marks ise teknolojik gelişmenin yabancılaşmaya yol açtığını, toplumsal çelişkileri arttırdığını ve çatışmaya hız kazandırdığını ifade ederek, modernleşmeye radikal eleştirilerde bulunmuşlardır (Aslan ve Yılmaz, 2007).

Aydınlanma düşüncesinin bir parçası olan Modern Dönem ilkelerine yönelik yapılan bu eleştiriler çerçevesinde Modernizmin, mutlak anlamda bütünlendirici ve ilerlemeci bir süreç olmadığı, gelenekselliğin terk edilmesine neden olduğu, ekonomik ilkeleri doğrultusunda tek tip insan modeli yarattığı, kentlerde artan heterojen toplum yapısının ve ilişkilerin sorgulanmadan tasarımların hayata geçirildiği dolayısıyla da toplumsal yaşamda çatışma ve gerginliğe neden olduğu düşünceleriyle tepki aldığı anlaşılmaktadır.

Modern Dönem kent planlama anlayışına yönlendirilen eleştirilerin temelinde ise yine ekonomik ve teknolojik gelişmeler sebebiyle tek düze, homojen, kişisel kararlara dayalı tasarımların kurgulanması, tasarımlarda toplumsal yaşam biçiminin ihmal edilmesi, kentin ve kentlilerin yabancılaşma olgusuyla karşı karşıya bırakılması yatmaktadır (Şengül, 2002).

Bu kapsamda Trancik (1986), Modern Dönemde kentsel mekân değişim sürecini ve Sanayi Devrimi'ne ilk tepki olan tasarımları eleştirel bakış açısıyla şöyle betimlemektedir; "Modern çağ, teknolojinin kullanımına dayalı akımlarda, kentlerin

strüktüründe ve kent yaşamının sosyal boyutunda köklü değişikliklere neden olmuş ve kent merkezlerinin boşalmasına sebep olarak mekânları çöküş alanları haline getirmiştir. Ancak, kent merkezlerinin bu şekilde dönüşmesinde işlevsel ve biçimsel yaklaşımlar kadar, 'Bahçe Kent', 'Yeni Kent' akımları, uydu kentlerin gelişimi ve geleneksel olarak birbiri ile entegre olan 'İşlevsel Bölgeler' kuramı da kentlerin ayrıştırılmasına neden olmuştur. Kentlerin 'sağlıklılaştırılması' politikası ve ekonomik düzen ile de merkez kentlerin çözülmesi ve yapısal özelliklerini yitirme süreci hız kazanmıştır".

Modernizmin dayandığı ideolojinin yaşanabilir kentsel mekân yerine, işlevlerine göre belirlenmiş bölgelerin inşasına sebep olması görüşü eleştirilerin ortak noktasında yer almaktadır. Bu kapsamda sanayileşme ve kapitalist gelişmelerinin eşitsiz mekânsal düzlemine karşı, yaşanabilir kentlerin yaratılmasını amaç edinen kent ütopyaları ve Modern Dönem kentsel mekân düzenlemelerinde benimsenen bölgeleme ilkesi eleştirilmiştir. Bu benimseme hem mekânın kullanım biçiminde hem de toplumsal yaşamda eşitsiz bir ortam yarattığı düşüncesiyle tepkiler almıştır. Bu tepkilerde bölgeleme ilkesinin, mekânda kullanılmayan eskimiş alanların oluşmasına neden olduğu ve sınıflı toplumsal yaşam yarattığı vurgulanmıştır.

Modern Dönem kent tasarımlarının ortaya çıkış ve ilerleyiş aşamasında kentlerin güzelleştirilmesine dayanan ve sosyal problemlerin çözümü amacıyla rehabilite edilen mekân düzenlemelerinin varlığı, kent planlamanın bu dönemde fiziksel düzenlemeye odaklı, teknik bir süreç olarak geliştirildiğini ifade etmektedir. Bu bağlamda, sorunların çözümünde rasyonellik ilkesinin esas alındığı modernist tasarımlarının eleştirildiği diğer bir nokta Şengül'e (2002a) göre; 'Rasyonel-Kapsamlı Planlama'³ adı altında yalnızca fiziksel çevre düzenlemelerine odaklı gelişmelere neden olması, sosyal yapılı çevrenin göz arda edilerek tek düze bir planlama şemasının hakim olmasıdır.

Bu noktada, fiziksel düzenleme ile şekillendirilen planlama anlayışına getirilen eleştiriler estetik ve zevkten uzak, bireysel görüş ve ilkeler doğrultusunda, fonksiyon çeşitliliğinin ve işlevsel kullanım rahatlığının göz arda edilerek tasarlanan yapıların inşa edilmesine dayanan kent düzenlenmeleri üzerine yapılmıştır.

³ Kapsamlı Planlama yaklaşımı, toplumsal ilişkilerin ve mekânsal yapıların bilimsel araçlar ve teknikler kullanarak analiz edilebileceğini ve bu çerçevede sorunlarının ve bunlara yönelik çözüm önerilerinin teknik bir süreç içinde belirlenebileceği iddiasındadır. Bu yaklaşımda planlama süreci birbirini izleyen alt süreçlerden oluşmaktadır. Amaç ve hedef tespit edilir, bu amaçları gerçekleştirmeye yönelik alternatifler tespit edilir, her alternatifin yol açacağı sonuçlar kümesi belirlenir, alternatifler karşılaştırmalı olarak değerlendirilir, alternatifler arasında tercih yapılır, uygulama aşamasına geçilir ve son olarak da uygulamadan ve uygulamaya yönelik yapılan değerlendirmelerden sonra yeni durum karşısında yapılacak değişiklikler belirlenmektedir. (Şengül, 2002a, sy: 10-11)

Bu dönemde ideolojik ve ekonomik yapılanmanın mekan düzenlemelerine, işyeri ve konut alanları arasındaki mesafelerin kısaltılarak yansması da eleştiri konusu olmuştur. Bu kapsamda mekan düzenlemelerinin; çevresel faktörlerin ve sosyal gereksinimlerin göz arda edilerek, tek düze, ekonomik gereksinimler doğrultusunda kurgulandığı ve uygulandığı düşüncesiyle tepkiler almış, bu düzenlemelerin kullanıcı mekân ilişkisini zedeleyeceği savunulmuş.

kapitalist gelişmelere bağlı olarak işçi sınıfının barınma koşullarına yönelik hızla yapılandırılan sosyal konut projeleri de eleştirilerle ve tepkilerle karşılaşmış bir diğer konudur. Çubukçu'ya (2007) göre;

“Modern Dönemde binalar toplu konut olarak şekillenmiş, çoğunlukla yoksul kesimin barınmasına ayrılmıştır. Bu tür binaların teorik temeli, ‘modern mimari’ nin en büyük teorisyeni sayılan Corbusier tarafından geliştirilmiş ve mümkün olduğu kadar dar alanda, oldukça yüksek binalar içine daha çok insanın yerleştirilmesi için küçük odalar, dar koridorlar, küçük bir mutfak ve banyodan ibaret ‘sosyal konut’ lar, Corbusier’in planlama anlayışını yansıtır bir şekilde birbiri ardına yapılmıştır. Böylece kentlerin önemli bir bölümü, katı işlevsellikten ötesine önem vermeyen, konutu ‘iş dışında kalan zamanda barınmak için kullanılacak yer’, bir ‘barınma makinesi’ olarak tanımlayan Courbusier anlayışı çerçevesinde planlanmış, kötüleşen yaşam koşullarına, ‘sosyal devlet’ çerçevesinde çözüm arayan, kapitalizm olanaklarını mümkün olduğu kadar kısıtlı kullanarak bunu gerçekleştirmek isteyen devletler, modern mimarinin sosyal konut anlayışını kolayca benimsemiş, kentler hızla ‘çirkin beton yığınlarıyla dolarken’ yaşam da, yeni ‘sosyal sorunlar’ üreten merkezler haline gelmiştir”.

Bu eleştirel bakış açısına dayanarak, Modernizmin ekonomik yaşamına tutunmaya çalışan ve yetersiz koşullarda yaşayan yoksul ve işçi kesiminin barınma koşullarının iyileştirilmesi amacı ile tasarlanan projelerin, dönemin ekonomik ve politik ilkeleri kapsamında hakim piyasa koşulları ile uyumlu biçimde geliştirilmesi ile toplumsal yaşamda eşitlikten uzaklaşarak sınıfsal ayrımın daha baskın bir şekilde artacağını söylemek mümkündür. Bu çerçevede tasarımcıların mekânsal algılamalarındaki eksiklik nedeniyle kentin fiziki yapısının bu projelerle bozduğuna işaret edilerek sosyal konut projeleri; amacı dışında geliştirildiği ve sosyal yaşamı daha sorunlu hale getirdiği görüşü çerçevesinde eleştirilmiştir.

Toplumsal sorunların çözümüne yönelik tasarlanan ancak iç içe, karmaşık, sıkışık şekilde ve kapitalist tarzda inşaa edildiğine dikkat çekilen 'sosyal konut'ların kentsel mekânda rant kaygısına neden olacağını söylemek mümkündür. Bu durum kentlerin bölgeleme ilkesi doğrultusunda planlanmasıyla ilişkilidir.

Bölgeleme esasıyla bir yandan yeni işlevler kazandırılan bir yandan da açıkta kalan alanları artan kent mekânlarının, farklı biçimlerde değerlendirileceği ve kullanılacağı düşünülürse; sosyal konutların, sınırlı arazi üzerinde, değerli kent topraklarından yoksun ve yalıtılmış bölgeler halinde kent dışında, yalnızca barınma amacına dayalı olarak inşaa edilmesi, kentlerin açıkta kalan değerli arazileri üzerinde rant kaygısının yerleşme temelini ortaya koymakta olup kentlerin yeni açık alanlarına işlevsel olarak farklı anlamlar yüklenerek, yeni tasarımların yapılma çabası ile rant⁴değerinin yükselmesindeki nedensellik ortaya çıkmaktadır (Çubukçu, 2007).

İdeolojik, ekonomik, siyasal gelişmeleri ile kentsel mekana ve kent planlamaya bakış açısı kısaca bu şekilde eleştirilen Modern Dönem gelişmeleri modernite öncülerini tarafından oluşturulan CIAM kongresinde de tartışılmıştır. Bu çerçevede "II. Dünya Savaşı sonrasında artan toplumsal sorunlar ve 1960'lı yıllara özgü kültürel hareketliliğin etkisi ile Modern Dönem ideolojik açılımı ve kent planlama anlayışı ağırlığını yitirmeye başlayarak anlayışlar ve planlama ilkeleri önemli dönüşümler geçirmiştir. Bu çerçevede, uzun vadeli ve kapsamlı planlama anlayışının ilke olarak yerleştiği kent planlama anlayışı yerini parçacı, kısa erimli ve eğilimleri değiştirmektense düzenlemeye çalışan yeni anlayışlara bırakmıştır" (Karakurt, 2007). Değişen ekonomik, politik ve teknolojik gelişmelerin etkisiyle hem ideolojik hem de kentsel mekân düzenlemeleri açısından yeni arayışlara yönelik artarken, modernizmin bütünsel felsefesine ve bilimsel bilgi tekeline karşı çoğulculuğu ve yerelliği ön plana alan Postmodern durum ve Postmodern kent planlama anlayışı ortaya çıkmıştır.

1.2. POSTMODERNİZM VE POSTMODERN SÜRECİN ARKA PLANI

Postmodern düşünce sisteminin dayandığı ideoloji ve bu süreci farklı kılan özellikler kapsamında, kentsel mekânda ve planlamada izlenen değişim çizgisinin anlaşılır olması açısından, Postmodernizm, Modernizm Dönemiyle ilişkili ancak ayrı bir süreç olarak ele alınmıştır.

⁴ Kentlerdeki rant sorunu, sadece o kente özgü bir problem olmayıp, bölgesel eşitsizliklerin ortaya çıkardığı bir sorundur. Aynı zamanda bu durum kentlerdeki eşitsiz uygulamaların, hizmet sunumu ya da niteliksel sorunların farklılaşmasıyla güç kazanan kentsel bir sorundur. (Keskinok, 2006, s:53)

1.2.1. Postmodernizmin Kavramsal Açılımı ve Özellikleri

Postmodernizmin doğuşu, İkinci Dünya Savaşı sonrasında akla dayalı bilimsel üretimdeki çözümlerin ve Batı'da yaşanan siyasal, kültürel ve toplumsal krizlerin etkisiyle, Aydınlanma düşünürlerinin genel çerçevesini çizdiği modern paradigmanın zayıflaması ile ilişkilidir. Modernizm esaslarına tepki olarak ortaya çıkan ve bilgi toplumunun yeniden şekillenmiş düşüncesini ifade eden Postmodernizm, çok sayıda gelişmenin haberciliğini ve öncülüğünü yapmıştır. Ancak kesin ve bütünlüştürmüş bir tanımı olmayıp, açıklamaları ve tanımlamaları farklı kabuller çerçevesinde farklı kavramlara dayandırılmaktadır.

Postmodernizmin ortaya çıkışındaki temel nokta Modernizm ideolojisinde yer alan düşüncelerin gerçekleşmemesine ve modernizmin tüm sorunları çözebileceğine olan inanca olan güvensizliktir. Bu çerçevede modern bilim verilerinin; kişisel/politik tercihlerde kullanılması, totaliter devletleri ayakta tutmaya çalışması, bu veriler doğrultusunda teori ile gerçeklik arasındaki farkların artması, var oluşun mistik ve metafizik boyutlarıyla ilgilenmemesi ve duyguyu arka plana itmesi Post modern durumun ortaya çıkmasına neden olmuştur (Karakurt, 2007).

Arslan ve Yılmaz'ın (2007) açıklamalarına göre; "İlk defa Arnold Toynbee tarafından 1939'da yayınlandığı A Study of History eserinde kullanıldığı sanılan Postmodernizm terimi, bir yandan karmaşık ve felsefi anlamlar ile tanımlanırken diğer yandan çağdaş kültürde yer alan 'nihilist ve sinik'⁵ bir eğilimi oluşturan basit ifadelerle tanımlanmaktadır. Kavramsal olarak estetik anlayış ve ölçüsünden toplum düzeni ya da işleyişine, toplumla ilgili kuramsal düzenlemelere ve bilim felsefesine kadar uzanan geniş bir alanda ortaya çıkan yeni yaklaşım ya da tartışma biçimlerini kapsamasından dolayı tanımlanmasının güç olduğu genel kabul görmektedir". Postmodernizmin, Modern Dönemin devamı olduğunu savunan görüşlerin yanı sıra Modern Dönem karşıtı bir gelişme olduğunu savunan görüşlerin de olması, bu dönemin kesin bir tanımının yapılamamasına açıklık getirmektedir. Bu sebeple dönemin gelişimine ve özelliklerine ilişkin, düşünürlerce yapılan açıklamaların ele alınması, yaşanan dönemin getirdiği değişimlerin anlaşılması açısından önemli olacaktır.

⁵ Nihilizm; bilimsel bilgi dışında hiçbir gerçek bilgi olmadığını kabul etmektir. Bu yaklaşımın uzantısı olarak da toplumda yerleşik kuralların, kurumların, değer yargılarının ve ahlâk kurallarının yadsınmasına varır. Metafizik, ahlâkî güç ve kuvvetleri yok sayan, mevcut olan güçlere, değerlere ve düzene karşı çıkan, hiçbir iradeye boyun eğmeyi ilke olarak kabul etmeyen görüşlerin genel adıdır. Sinizm; İnsanın erdem ve mutluluğa, hiçbir değere bağlı olmadan, bütün gereksinimlerden sıyrılarak bağımsız olarak erişebileceğini savunan Antisthenes'in öğretisidir (www.felsefe.gen.tr).

Postmoderniteyi savunan çoğu teorisyen toplumsal ve ekonomik sistemdeki değişimlerin, bilgisayar/medya gibi teknolojik gelişmeler ile yeni bilgi biçiminin Postmodernizmin oluşmasında etkili olduğunu iddia etmektedir. Bu çerçevede Postmodernizm, yeni enformasyon, bilgi ve teknolojik gelişmeler ve sermayenin dünya çapında bir önceki döneme nazaran daha yüksek bir derecede nüfuz sağlamasına ve homojenleşmesine damgasını vuran kapitalist sistemin gelişmiş aşaması çerçevesinde yorumlanmıştır (Karakurt, 2007).

Postmodern durumu modern sonrası dönem olarak algılayan ve tanımlamasında bilgiyi temel ölçüt olarak alan Lyotard'a göre gelişmiş ülkelerde 19. yüzyıldan beri süre gelen bilim, sanat ya da kısaca kültür süreçleri büyük bir dönüşüm geçirmiştir. Post modern durum da bu dönüşüm içinde ortaya çıkmıştır (Arslan ve Yılmaz, 2007). Bu kapsamda Lyotard Postmodernizmi, Modernizmin bir parçası olarak tanımlamış ve aralarında farklılıktan çok süreklilik olduğunu ileri sürmüştür. Bu açıklamalara göre Postmodern Süreç, Modern Dönem sonrası toplumsal gelişmenin yeni evresini betimleyen bir gelişmedir.

Başka bir bakış açısı çerçevesinde Bauman'a göre; "özünde çok tartışmalı olan postmodernlik düşüncesinin çoğunlukla işaret ettiği şey, her şeyden önce dünyanın ortadan kaldırılmaz çoğulluğunun kabulüdür. Bu çoğulluk, henüz ulaşılmamış mükemmelliğe giden yoldaki geçici er ya da geç arkada bırakılacak bir istasyon olmayıp var oluşun kurucu bir niteliği olan çoğulluktur" (Karakurt, 2007). Urry Postmodernizmi "sosyal gruplar, yüksek ve pop kültürü ve hatta sanatla hayat arasındaki eski sınırların aşılması, eski merkezi kimliğin dağıtılması" olarak (Sözer, 2007) Jameson ise "hem yeni bir kültürel egemen hem de kapitalizmin yeni bir sosyo-ekonomik evresini oluşturan 'geç kapitalizmin kültürel mantığı' olarak sunmaktadır" (Arslan ve Yılmaz, 2007). Postmodernizmin Modernizmden kesin bir kopuş olarak algılandığı bu yaklaşımların arka planında Modern Dönem özellikleri ile bağlantılı gelişmeler yer almaktadır. Bu bağlamda Postmodernizmin ideolojik, siyasal, ekonomik ve toplumsal yaşama yansımaları, Modernizm gelişmelerinden farklı ancak bu gelişmelerle bağlantılı olarak şekillenmiştir. Bu kapsamda da Modernizmin eleştirel ve tepkisel boyutu olarak algılanan bu sürecin gelişimi ve kendini tanımlaması; geleneksel toplum yapısının terk edilmesine dayanan, mutlak anlamda bütünleştirici ve ilerlemeci bir süreç olmayan, gerginlik ve çatışmalar yaratarak toplumsal krizlere sebep olan gelişmelerin öncüsü olarak eleştirilen Modernizm gelişmelerine karşı çıkış ve bu yöndeki tepkilerin yayılması ile hız kazanmıştır. İlişkisel bu bağ sebebiyle, Postmodernizmin nasıl bir ideolojiye sahip olduğu konusunda tam bir uzlaşma sağlanamadığını söylemek mümkündür.

Modernizmi öncelikle etkin insan anlayışı yerine kişiliğini ve özgürlüğünü yitiren bir insan tipini ortaya çıkardığı yönünde eleştiren Postmodernizm, modern akılın savunduğu evrensellik, birlik, bütünlük, rasyonellik ilkelerinin aksine evrenselliği reddederek, her durumun farklı olduğunu ve özel bir biçimde anlaşılması gerektiğini savunmuştur. Modernizmdeki akıl ve rasyonalitenin, Postmodernizmin duyguya, sezgiye, özerkliğe, yaratıcılığa, hayal gücüne duyduğu güvenle zıt bir yapıda olması sebebiyle modern toplum yerini yeni bir toplumsal değişime, Post modern topluma bırakmıştır (Bıçkı, 2004).

Modernlik kesinliğin ve zorunluluğun alanı olarak tanımlanırken postmodernlik sonsuzlaştırılmış tüketici tercihi anlamında özgürlüğün ve bulanıklığın bir alanı olarak tanımlanmaktadır (Çabuklu, 2004). Bu doğrultuda Postmodernizm; büyük, merkezi, tek doğrulu siyaset, üretim ve ideolojiden; küçük ölçekli, merkezlessiz, pek çok doğrulu, göreceli, evrenselliğin yitirildiği, çoğulculuğun benimsendiği ideolojik bir alana geçiş olarak ortaya çıkmaktadır. Bu yönüyle Postmodernizm, Modernizmin kesinlik iddialarını ve bunlara denk düşen ulus-devlet, teknoloji, aydınlanma, bilimsel bilgi üstünlüğü, kapitalizm, bürokrasi, uzmanlaşma gibi esaslarını sorgulayan bir düşünce yönelimi olarak tanımlanabilir. Bu kapsamda Postmodernizmin ideolojik alanında netlik, kesinlik ve çelişkisizlik yerine karmaşıklık, belirsizlik ve çelişki ilkeleri benimsenmiş böylelikle modernitenin tek, evrensel ve mutlak kıldığı gerçeklik çoğul, tikel ve görelî hale dönüşmüştür. Bu dönüşüm bütünleşme ve birlikteliği sağlamaya yönelik siyasal ve kültürel değerlerin ön plana alınmasıyla, çoğulculuk ilkesi kapsamında farklı kültür ve etniğin aynı çerçevede yer edinebilmesine ağırlık verilen çalışmalarla açıklanabilir.

İdeolojik açılımın yanı sıra ekonomik alanda yaşanan değişimlerin de Post modern Sürecin başlamasına öncülük ettiği kabul edilmiş bir gerçekliktir. Bu kapsamda Pinkney'e göre; "Modernizmden Postmodernizme iki noktadan geçilmiştir. Bunlardan birincisi evrenselcilik, elitçilik ve formalizm gibi modernist unsurların artık öneminin kaybolması, ikincisi ise ekonomi bağlamında esnek uzmanlaşma olarak adlandırılan Post-Fordizm üretim biçimine geçiştir" (Birkök, 1998).

Post modern Sürecin ekonomik yaşamda kendini tanımlaması, 1970'lerden sonra yeni enformasyon teknolojilerinin de etkili olduğu kapitalist esnekleşmeye geçiş ile birlikte bürokrasinin dolayısıyla da devletin düzenleme gücünün giderek azaldığı dönemde başlamıştır. 1980'lerden itibaren ise ekonomik alanda yaşanan değişimler ile kitle üretimi yerine uzmanlık üretimi öne çıkmış, katı kurallar yerine esnek kurallar konulmuş, modernizmin işçi sınıfı yerini orta sınıfa bırakmıştır (Birkök, 1998). Bir başka ifadeyle kapitalist sistemin 1980'lerde girdiği ekonomik krizin yanı sıra ulus-

devlet gücünün zayıflamasıyla ve bilgi alanında gerçekleşen büyük devrim ve teknoloji alanında yaşanan önemli gelişmeler ile ilişkili olarak “enerji tüketimi çok fazla olan ve kitle üretimine dayanan geleneksel sektörlerden (demir-çelik gibi), yüksek teknolojiye ve esnek üretime dayalı (mikro elektronik gibi) endüstrilere geçişe yol açmış böylece tüketicinin doğrudan doğruya kontrolü altında, tümüyle sipariş edilen nitelikte mümkün olduğu kadar az parçalara bölünmüş malların üretim süreci başlamıştır” (Toffler, 1996), toplumsal hayatın ve insanların bu gelişmelerden her yönüyle etkilendiği, Postmodernizmle özdeşleşen Post-Fordizme geçilmiştir.

Bu kapsamda, Post-Fordizmle bir yandan kitlesel üretim yerine farklılaşmış üretimler artarken, üretimin belli bir merkezde toplanma zorunluluğu ortadan kalkmış bir yandan da tüketici yelpazesi genişlemiştir. Üretimin, merkezsiz bir yapı içinde, parçalara ayrılarak farklı düzlemlerde gerçekleştirilmesi örgütlü emeğin gücünü kırmış, ucuz işgücünün kullanılması olanaklı hale gelmiş ve bu farklılaşma ile üretimde yeni yapılanmalar başlamıştır. Diğer bir ifadeyle; “firmaların verimsiz bölümlerinin kapatılması, esnek istihdam uygulamaları, sendikasılaştırma, taşeronlaştırma, fason üretim, bilgisayar destekli tasarım ve üretim tekniklerini öne çıkaran önlemler ile üretim sistemi, bu yeni düzene uyum sağlamaya çalışmıştır” (Keskinok, 2006).

Kısaca, teknolojik alanda yaşanan ilerlemelerle paralel olarak gelişen, aynı ürün bandında olan ancak farklı nitelik ve niceliklerde üretime imkân tanıyan, esnek mekanik sistemleri kullanan, nitelikli ancak Fordizmle oranla daha az sayıda iş gücü gerektiren Post-Fordist sistem Postmodernizmin ekonomik yaşama yansımasıdır.

Postmodernizmin siyasal alana yansımaları ise ulus-devlet sisteminde yaşanan değişiklikler ile hissedilmiştir. Bostanoğlu'na (2007) göre Postmodernizm, devletin uluslararası ilişkilerdeki önemini ve anlamını zedelemekten çok egemenlik anlayışını sorgulamaktadır ve uluslararası ilişkilerdeki egemen devlet kavramını modern söylemin rasyonalizmi içindeki yeri dolayısıyla eleştirmektedir. Bu süreçte heterojen unsurların zenginlik kaynağı olduğu varsayımından hareketle modern ulus-devletin güçlü yapısının aksine, Küreselleşme Sürecinin temel dinamiklerini de yansıtan, ulus ötesi hareketler, STK'lar, insan hakları örgütleri, iletişim araçları, internet vb. küresel ağlar ve çok uluslu şirketler öne çıkarılmış ve merkeze alınmıştır. Devlet dışı olarak öne çıkarılan bu aktörlerin uluslararası ilişkilerdeki rolüne ağırlık verilmesi ile egemen devletin müdahale alanı kısıtlanmış, düzen sağlayıcı işlevi zedelenmiştir.

Postmodern süreçte toplumsal hayata yansıyan bir diğer gelişme ise 'birey' e verilen öncelikler olmuştur. Bu dönemde birey kavramına farklı anlamlar yüklenmiş, kolektif

kimliklere karşı bireysel kimlikler ön plana çıkarılmıştır. Toplumsal sorunlara çözüm arayışında, baskıdan uzak bir toplum yaratma çabası ve birey odaklı toplumsal düzenlemelere önem verilmesi Postmodern Sürecin çoğulculuk ve özgürleşme esasları ile ilişkilidir. Bauman'a göre; "Modern birey akla, rasyonaliteye ve bilime güvenerek, çoğunluğun iyiliği için kendi hazzını ikinci plana atmıştır. Modern birey kimliği, ulus-devletin kültürel kimliği içinde anlam bulmuştur. Postmodern bireyse gevşek ve estetikdir, kendi hazzı ön plandadır, güçlü bir tekil kimliğe sahip değildir" (Bauman, 2000).

İdeolojik, ekonomik ve siyasal alandaki yansımalarıyla toplumsal hayatı etkilemesi kaçınılmaz olan Postmodern Süreçte bireyi, ulusal ve sınıfsal kimlikler içinde konumlandırılacak ulus-devlet mekanizması gibi büyük dış güçlerin olmaması; kendi kimliğini kendisi yaratan ve kendisine sunulan pek çok kimlik arasından en uygun kombinasyonu seçen bireylerden oluşan Postmodern toplum yapısının gelişmesine neden olmuştur (Çabuklu 2004). Bir başka deyişle ulus-devlet kimliğinin zayıfladığı, birey kimliğinin ve zevklerinin ön plana çıktığı, heterojenliğin önem kazandığı aynı zamanda teknolojik gelişmelerin ekonomik alanda daha yaygın bir biçimde kullanıldığı bu yeni yapı, Postmodern toplum yapısı olarak kendini tanımlamıştır.

Bu bağlamda Modern Dönem gelişmelerine karşı gelişen Postmodern Sürecin özellikleri şöyledir;

- "eski imalathane ve bacalı endüstrilerin çöküşü, bilgisayar esaslı yatırımların doğuşu,
- esnek ve merkezi olmayan formlardaki işçilik prosesleri ve organizasyonlar,
- uzman çalışanların ve düşük ücretli işçilerin oluşturdukları emek pazarı,
- birleşmiş bir mavi yakalı geleneksel işçi sınıfının sona ererek, beyaz yakalı orta sınıfın, profesyonel, teknik, yönetici ve diğer servis sektörü çalışanlarının mesleki yapısının hakim olması,
- kadının daha çok çalışabilmesine yeni teknolojilerin imkân sağlaması,
- tüketimde bireysel tercihlerin farklılaşması nedeniyle piyasaya sunulan malların çeşitlenmesi,
- kapitalist üretim prosesinin globalleşmesi nedeniyle çokuluslu şirketlerin hâkimiyeti ve özerkliği,
- global üretimin organize edilebileceği şekilde bir esnekliğe sahip yeni bir milletlerarası iş bölümü" (Birkök, 1998).

Sonuç olarak, ekonomik alanda yaşanan gelişmelerin toplumsal yaşamın her alanını etkilediği gerçeğinden hareketle, kapitalizmin yeni bir evresi olarak, yeni ekonomik koşullar karşısında yeni bir çağ olarak sistematik bir yeniden yapılanmaya neden olan Post-Fordist gelişmelerin toplumsal, siyasal ve kültürel yapıyı etkilediği yadsınamaz bir gerçeklik olarak ortaya çıkmaktadır. Bu çerçevede ekonomi alanında esnek uzmanlaşma önem kazanmış, tüketime dayalı teşvikler artmış, teknolojik kullanımlar geçerli güç haline gelerek hiyerarşiden çok, iletişime önem verilmiş ve geçici ya da dönemsel işgücüne dayalı iş imkânları artmıştır. Siyasal ve toplumsal yaşamda; toplumlar ikili sınıf yapısından kurtularak çoklu tabakalar bölünmüş ve ulusal partiler çökmüştür. Dolayısıyla standartlaştırılma sona ermiş, kişiye özgü uygulamalar artmıştır. Kültür ve ideoloji alanında ise özgürlük ön plana alınarak bireyci düşünce ve davranış tarzı yükselişe geçmiş, evrensellik reddedilerek, çoğulculuk benimsenmiştir.

1.2.2. Postmodern Süreçte Kentsel Mekân ve Kent Planlama Sistemi

Bütün Dünyada, yaşamın ekonomik, siyasal ve sosyal alanında, üretim biçimlerinde, çevresel değerlerinde ve insanların bilinçlenme biçimlerinde kökten değişikliklerin meydana gelmesi kapitalist ekonomideki gelişmelerle ilişkilidir. Sanayi Devrimi'nde kentlerin aldığı göçlerden farklı olarak kapitalizmin gelişmekte olan ülkelerde yarattığı dengesiz kalkınma koşulları, sosyal hayattaki yoksulluk ve işsizlik durumu, yaşam koşullarına ve kişisel taleplerin karşılanmasına yönelik sunulan imkânlar ile iletişim ve ulaşım teknolojilerinde yaşanan gelişmeler, geçmiş dönemlere oranla kentlerin daha fazla göç almasına neden olmuştur.

Teknolojik gelişmelerin kullanımı ve yayılmasıyla toplumsal hareketlilik hızlanmış, mekânsal engeller çok daha rahat aşılır hale gelmiştir. Böylelikle birçok kent gerek ülke içinden gerekse ülke dışından yoğun bir insan akınıyla karşı karşıya kalmıştır. Aldığı iç ve dış göçlerle birlikte hızlı büyüyen kentlerin taşıma kapasitesini aşacak şekilde nüfus artışlarının yaşanması ile Dünya, hızlı bir biçimde kentleşme sürecine girmiştir. Söz konusu göçlerin yarattığı etkilerle kentler yeniden şekillenme sürecine girmiştir.

Sanayileşmeyle artan toplumsal hareketlilik ve beraberinde yaşanan sorunlara yönelik olarak Postmodern Süreçteki çözüm arayışları, kentlerde yaşamaya başlayan farklı grupların yaşam alanları ve mekâna nasıl yerleştirileceği düşüncesi çerçevesinde şekillenmiştir. Bu kapsamda, "1970'li yıllarda, Modern Dönemde ön plana çıkan 'sosyal konutlar' büyük metropollerden başlayarak tasfiye edilmiştir. Aynı süreçte New York, Londra, Paris gibi merkezlerde, sanayi bölgelerinin kentlerin

dışına taşınması ile eski sosyal konutlar yıkılmaya başlamış, içinde yaşayan yüz binlerce insanın yaşaması için barınma koşullarının geliştirilmesi amacıyla 'kenar mahallelerin' oluşmasına izin vermiştir. Kentsel bir sorun olarak mekân kullanımının değişmesine neden olan bu durum 'Post modern Kent Tasarımının' doğuşunu beslemiştir" (Çubukçu, 2007).

Postmodernite ile birlikte mekânı kendi kuramsal verileri doğrultusunda zorunlu olarak parçalara ayıran, bunları farklı mimari üslupların eklettik kullanımıyla bütünleştirerek bir kolaj haline getiren bir tasarım süreci başlamıştır. Günümüz kentlerinin tasarlanmasında da etkili olan bu postmodernist anlayış, kentsel dokuyu zorunlu olarak bölük pörçük ele almış, biçimler üst üste yığılmış ve planlama anlayışında parçacı yaklaşımlar artmıştır (Karakurt, 2007).

Bu planlama anlayışında görsellik algısı ön plana alınarak mekân estetiğine yönelik tasarımlar yapılmıştır. Mekân estetiğinin ön plana çıkmasında, ekonomik alanda yaşanan değişimler ile yeni siyasal yapılanma koşulları etkili olmuştur. Dolayısıyla kapitalizmin yeni evresi olan Post-Fordist sürecin gelişimi ve ulus-devletin gücünün zayıflaması işlevselliğin önem kaybettiği ve estetik amaçlı tasarımların arttığı kentleri yaratmıştır.

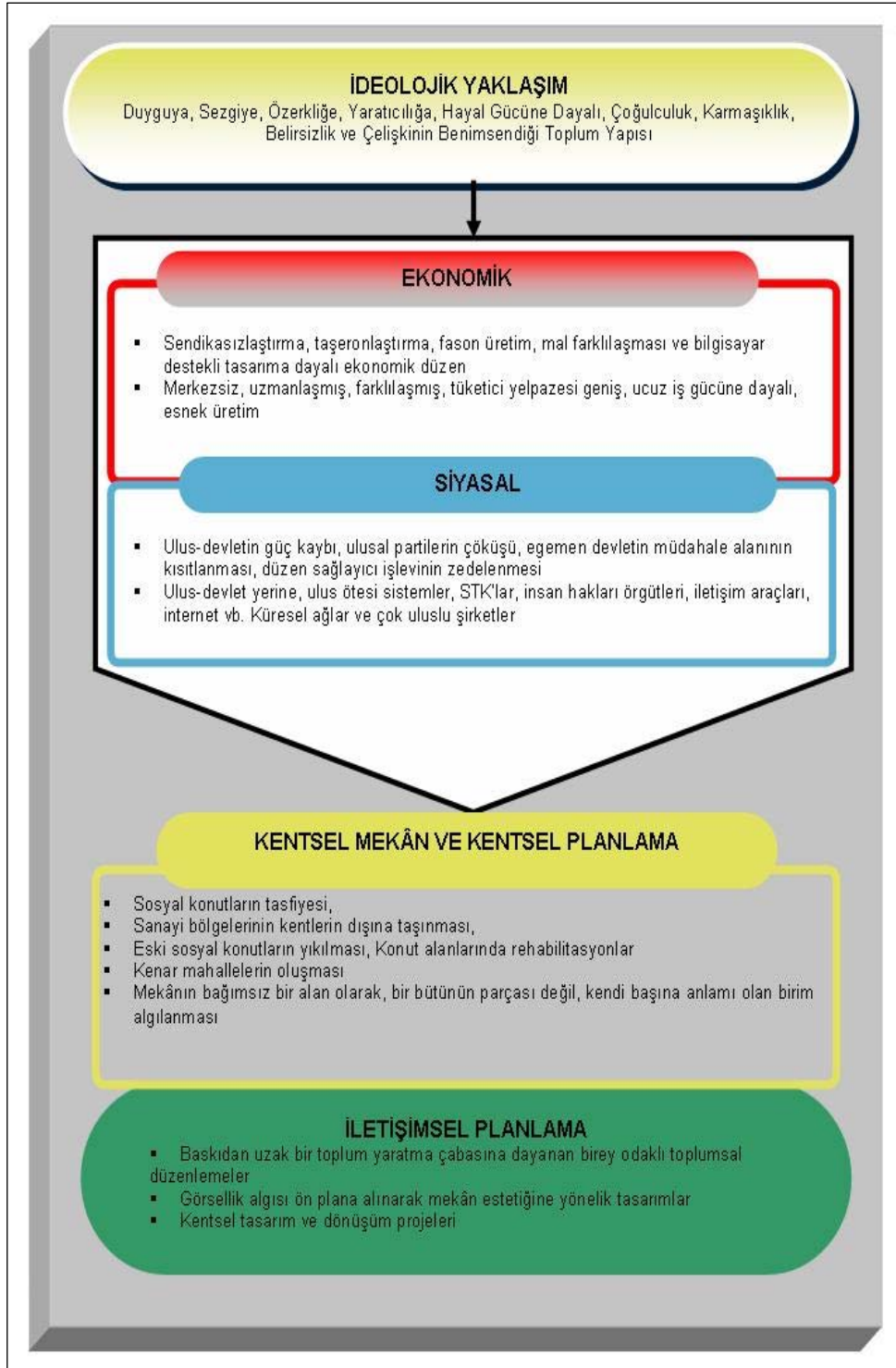
"1970'lerin başında dünya kapitalist sisteminin yeniden krize sürüklenmesiyle Post-Fordist üretim biçimleri geliştirilmiş; bu esnek, parça başı, siparişe dayalı üretim biçimlerinin planlamaya yansımaları, zamanla, bütüncül planlama anlayışından kopuş olarak gözlenmiştir. Neoliberal ekonominin dünyayı sardığı 1980'ler ve sonrasında hızlanan küresel gelişmeler parçacı planlama anlayışını güçlendirmiş ve kentler sermayenin ikinci döngüsünün sahneleri haline gelerek büyük metropoliten projeler, kentsel tasarım projeleri ve dönüşüm projelerinin inşaa edildiği yerler olmuştur "(Yalçıntan, 2006).

Başka bir ifadeyle; "esnekleşen üretim sistemi yerel mekânlardaki kontrolün azalmasına neden olurken, kentlerde büyük ölçekli yatırımları arttırmış, Postmodern düşünceler mekân estetiği ve görsellik olarak kentlere yansımıştır" (Özbek, 1998). Bu gelişmeler Modern Dönemin, rasyonel-kapsamlı planlama anlayışı yerine estetik ve görselliğin ön plana alındığı, mekânı bağımsız bir alan olarak gören tasarım projelerinin önem kazanmasına öncülük etmiştir.

Bu süreçte Modernizmin Geniş Kapsamlı Planlama yaklaşımı esnek olmaması, serbest piyasaya dayalı ekonomik büyüme çerçevesinde gelişmenin bir engel olarak görülmesi, hızlı mekânsal değişime ayak uyduramaması, gelişmeye yönelik stratejilerinin yetersiz olması ve kentsel gelişme ile ilgili aktörlerin planlama sürecine

yeterince katılımının sağlanamaması gibi konularda eleştirilerek 1980'li yıllara doğru birçok ülkede terk edilmiştir. Bu anlayış yerine ise esnek, kısa vadeli, parçacı, piyasa ve politik baskılara kolayca adapte olabilen, proje-temelli yaklaşım hakim olmuştur. Işık'a (1993) göre; "Postmodern kent, her türlü bütünlüğünden koparılmış, parça parça algılanan bir kenttir. Üstelik bu parçalar, bir bütünün parçaları değil, kendi başlarına anlamı olan birimlerdir; dolayısıyla da Postmodernizmin kente bakışında, kent parçalarını birbirine bağlayıcı bir mantık aramaz".

Bu kapsamda ekonomik gelişmelerin kente ve kent planlama anlayışına yansımaları olarak parçacı planlama anlayışı ile kentler çeşitliliğin, farklılığın mekânı olarak görülmüş ve bu düşünce hızla yayılmıştır. Bu noktada kentlerin disiplin altına alınamaz hale gelmesini ve dolayısıyla kent mekânının kendi kendini ifade eden, bağımsız bir alan olarak algılanmasını bu çerçevede de estetik amaçlı tasarımlara yönelik çabaların artmasını ulus-devletin zayıflayan gücü ile ortaya çıkan merkezsiz bir yapının yanı sıra teknolojik ilerlemeler, kullanımlar ve esnekliğe dayalı kapitalist üretim biçimi ile ilişkilendirmek mümkündür.

Şekil: 1. 2: Postmodern Dönem Gelişmeleri Arasındaki İlişkinin ve Kentsel Mekâna ve Kent Planlamaya Yansımaları*

* Şekil 1.2. Aslı KOTAN tarafından hazırlanmıştır.

1.2.3. Postmodern Sürecin Eleştirisi

Postmodernizm bir yandan ideolojik gelişmeleri ile birlikte bilimde, teknolojide ve ekonomik alandaki gelişmelerin de etkisiyle modernizme nazaran daha gelişmiş bir yaşam ortamı sağladığı yönünde olumlu eleştirilerle var olurken bir yandan da yeni tür toplulukların, bireylerin ve grupların karmaşık, kaotik, dayanışmadan uzak bir toplum yapısı içinde yaşamak zorunda bırakıldığı yönünde eleştirilerek, sahip olduğu çoğulculuk ve heterojenlik ilkelerinin birey odaklı gelişmelerle bağdaşmadığına atıfta bulunarak karşı çıkılan bir süreçtir. Bu süreçte, ekonomik ve toplumsal yaşamda kullanımı daha da artan teknolojik gelişmeler ise insan yaşamı üzerinde kesin ve kapsamlı bir denetimle egemen olduğu yönündeki düşüncelerle eleştirilmiştir.

Savunuların yanı sıra eleştirilerle de var olan bu süreci, Heller ve diğ. (1993); “dış çizgilerini, moderniteyle ve moderniteye havale edilmiş sorunlarla problemi olanların, moderniteyi suçlamak isteyenlerin ve gerek Modern Dönem başarılarının gerek se çözümsüz açmazlarının bir dökümünü çıkaranların çizdiği, modernitenin daha geniş kapsamlı zaman ve mekânı içerisindeki özel bir kolektif zaman ve mekân” olduğunu ifade ederek bu dönemi eleştirmişlerdir. Bu kapsamda Post modern Süreci, kesin bir ifadeyle tanımlanamamasından yola çıkılarak, Modernizm sonrası dönem olarak farklı algılamalarla gündeme gelen, tanımlanmış karakteristik özellikleri olmayan, Modernizm esaslarına bağlı kısıtlı bir çerçevede gelişen, politik ya da kültürel bir eğilim olduğu yönünde tepkiler almıştır.

Postmodernizm düşünce sistemindeki ‘farklılaşma arzusu’nun, toplumsal yaşama ve kentsel mekân düzenlemelerine ‘homojenleşme’ olarak yansıdığına işaret edilerek eleştirilen bir diğer ilkesidir. Bu ilkenin çoğulculuk ilkesiyle çeliştiği savunularak, bireylere sunulan serbest zaman etkinliklerini, eğlenceleri ve mekânları git gide birbirine daha çok benzer hale getirdiği düşüncesiyle tepkiler almıştır. (Tatil köyleri, alış-veriş ve eğlence mekânları ile oteller homojenleşen mekânlara verilebilecek örneklerdir) (Çabuklu, 2004).

Postmodernizm, Modernizm ilkelerinin yanı sıra Modern Kent Planlama anlayışına da karşı çıkmış ve eleştirmiştir. Bu karşı çıkışın temelinde modern mimari anlayışın çoğulculuğu reddetmesi, kenti tek tipleştirilmesi, kent üzerinde ulus-devletin hâkimiyet kurma çabası yatmaktadır. Postmodernizm, “(...) kentsel süreci ‘anarşik’ ve ‘değişim’in bütünüyle ‘açık’ durumlarda ‘oyun’ oynadığı denetlenemez ve ‘kaotik’ bir şey olarak görme eğilimindedir” (Karakurt, 2007). Dönemin bu ideolojik içeriğinin kentsel mekân düzenleme anlayışında ilke olarak benimsenmesi ile eleştirilerek, bağımlılığın ve yerel mekânlardaki kontrollerin azalması, heterojenlik, çoğulculuk ve

bölünmüşlüğün öne çıkmasına olanak tanıyan estetik amaçlı düzenlemelerin yaygınlaşması bu benimsemeye dayandırılmıştır.

Postmodern Süreç planlama anlayışına getirilen eleştiriler toplumsal yaşamda kopukluk yarattığı üzerine de yoğunlaşmıştır. Çabuklu'nun (2004) mekân kullanımını örneklendirilerek yaptığı eleştirilere göre bu süreçte; "konser ve sergi salonları, kafeteryalar, turistik mekânlar, büyük alış-veriş merkezleri gibi kamusal alanlar bireyler arasında gerçek bir sosyal iletişimi ve diyalogu engellemek temelinde oluşturuluyor, herkes bireysel tüketimin hazzını sürüyor ama başkalarıyla ilişkiye girmiyor". Bu çerçevede Postmodernizm sürecinde çeşitli ihtiyaçlara cevap veren kamusal mekânların toplumsal bağlarda kopukluğa sebep olduğu, bütünleşik bir toplum yapısını zedelediği, tüketim toplumu gelişmelerine öncülük ederek tehdit unsuru olduğu ve dayanışma duygusunu ortadan kaldırdığı savunulmuştur. Bir başka ifadeyle Postmodern planlama yaklaşımı "(...) kendi içine kapalı, sınırlarını kapitalist üretim ilişkilerinin çizdiği, piyasa kurallarının belirlediği ve kentsel yaşam açısından birbiriyle çok az ilişki içerisinde olan küçük dünyalar mozaiğinin yaratılmasının aracı olmaktadır" (Keskinok, 2006).

Eleştirilen bir diğer konu ise artan toplumsal hareketliliğin aktörleri olarak göç eden kişilerin, yaşamı ve kent fiziki yapısını bozduklarına dayanılarak, dışlanmaları ile ortaya çıkan sonuçlara ilişkindir. Bu kapsamda, Postmodernizmin çok kültürlü, çok ırklı toplum yapısının oluşmasına tanıdığı imkân, bir yandan dışlanmaları artırırken diğer yandan bireyler arasında çatışma, gerginlik ve bölünmeleri de arttırdığına neden olduğu savunularak tepki almıştır. Bu kapsamda, kapitalist ekonomiye eklenmiş varlıklı kesimin güvenliği sağlanmış, korunaklı sitelerde yaşamaya başlaması, kentin yoksul kesimi olan göçmenlerin ise olanakların kısıtlı olduğu kenar mahallelere yerleşmesi ile ortaya çıkan sosyal bölünmeler, bu tepkilerin açıklayıcı olarak sunulmuştur.

hiçbir grubun diğeri üzerinde egemenlik kuramayacağını ve her kültürün ve bireyin eşit temsil edildiğini savunan Postmodernizmin çoğulculuk esaslarıyla, ortaya çıkan bu ikili yapının çeliştiği savunulmuştur. Bir başka deyişle "Postmodern süreçte bireye verilen öneme karşın bu dönemin 'heterojenlik' ve 'çok kimliklilik' ilkeleri, bireysel özgürlük esasıyla çelişmektedir. Bundan dolayı Postmodernizmin hoşgörülü bir ideoloji üzerine kurulu olmadığı savunulmaktadır (Şaylan, 2002).

1.3. TEKNOLOJİK GELİŞMELER VE KÜRESELLEŞME SÜRECİNİN ARKA PLANI

Teknolojik gelişme stratejilerini; toplumsal alanın özellikle ekonomik yaşamına etki ederek, ideolojik değişmelere ve dolayısıyla da siyasal ve sosyo-kültürel alanların boyut değiştirmesine ve iletişim ve ulaşım tabanlı gelişmelerle toplumsal alanın, birbirini izleyen yeni süreçler karşısında düzen değiştirmesine neden olan etkili bir faktör olarak tanımlamak mümkündür.

Çoğunlukla yeni makine tasarımları, gereçlerin kullanımı, işlemler, yöntemler ve mal tasarımı yoluyla gerçekleşen temelde üretimi yada yapılan işin kapasitesini artırmaya yönelik yatırımlar yeni teknoloji uygulaması anlamına gelmektedir (Şaylan, 1995). Bu sebeple bilim ve teknoloji politikaları ülkelerin, kentlerin ve toplumların refah düzeyini doğrudan etkileyen sosyal ve politik gelişmelere yön veren, gelişim ve değişim şartlarını ortaya koyan dönüşüm mekanizmalardır. Bu sebeple de bütün toplumlar, bilgi ve teknolojiyi üretmek, elde etmek, kullanmak ve yaymak için her türlü çabayı göstermektedirler.

Castells, söz konusu dönüşümleri şöyle tanımaktadır: “Tarihsel boyutlarda meydana gelen teknolojik bir devrim, insan yaşamının temel ölçütlerini, zaman ve mekânı dönüştürmektedir. Yeni bilimsel buluşlar ve endüstriyel keşifler çalışma saatlerinin üretim kapasitesini uzatırken, sosyal etkinlikler anlamında da mekânsal uzaklığın yerini almaktadırlar. Enformasyon teknolojilerinin gitgide ortaya çıkan vaatleri bizlere sınırsız hayal gücü ve iletişimin ufuklarını açmakta ve bizleri iç dünyalarımızdan dış evrene doğru yeni deneyim dünyalarının keşfine davet ederken toplumumuza yeni bir yapısal değişimi yakalaması için meydan okumaktadır” (Castells, 1989).

‘Sanayi Toplumundan’, ‘Bilgi Toplumuna’ geçiş de Modern Dönem ile birlikte Postmodernizm ve Küreselleşme Süreci olarak ele alınan her bir toplumsal dinamiğin gelişimi ve ilkeleri teknolojinin gelişme boyutuna ve kullanımına göre farklı şekillenerek bu dinamiklerin toplum yaşamına yansımaları farklılaştırmıştır. Ancak dünyada yaşanan etkileşim ve değişim sürecinde diğer dönemlerden farklı olarak, teknolojiye gelişmelerin İletişim-Bilişim Devrimi’nin görüntülerinden biri olan Küreselleşme Sürecine kazandırdığı hız göz ardı edilememesi gereken bir durumdur. Dolayısıyla ile “teknoloji, Küreselleşme Sürecinde yeterli koşul değildir; ancak olmazsa olmaz koşuldur” (Bozkurt, 2000). Bu kapsamda, Küreselleşme etkilerinin hızla toplumsal hayatta daha hissedilir olması salt teknolojik gelişme stratejilerine bağlı olmasa da teknolojik gelişmelerin diğer dönemlere nazaran bu süreçte daha geniş ölçüde ilerlemesi ve yaşamın ulusal bir boyutta değişmesine

neden olması sebebiyle, Küreselleşme Süreci teknolojik gelişme stratejileri ile ilişkilendirilerek ele alınmıştır.

1.3.1. Küreselleşmenin Kavramsal Açılımı ve Özellikleri

İlk olarak 1960'larda ortaya çıktığı kabul edilen Küreselleşme kavramı özellikle 1980'lerde sıkça kullanılmaya başlamıştır. 1980'li yılların sonu itibarıyla ise dünyanın jeopolitik ve stratejik görünümünün hızlı bir biçimde değişikliklere sahne olmasıyla dünyada yeni bir yapılanma sürecini gerekli kılan, yerel çerçevede ve uluslararası alanda kendini tanımlayan Küreselleşme, anahtar bir kavram olarak ifade edilse de Küreselleşme; Sanayi Toplumu sonrasında toplumsal ve ekonomik alandaki değişimlerle ilişkili gelişmiş ve teknolojik yayılımlar ile de hız kazanmış bir olgu olarak yeni bir dönemi değil, diğer dönemlerle ilişkili bir süreci yansıtmaktadır (Bozkurt, 2007).

Bu kapsamda Küreselleşme ekonomik, siyasal, sosyal ve kültürel değerlerin ve bu değerler çerçevesinde oluşmuş birikimlerin ulusal sınırlar dışına taşarak, dünya geneline yayıldığı, evrensel hale geldiği, farklı toplumsal kültürlerin ve inançların daha yakından tanındığı, mal-hizmet ve insan trafiğinin daha hareketli hale geldiği buna bağlı olarak da ülkeler arasındaki ekonomik ve siyasal sınırların etkisini kaybettiği ve ideolojik ayrımlara dayalı kutupların ortadan kalktığı bir ortamdır.

Küreselleşme en genel ifadesiyle, ülkeler arasındaki sosyal, ekonomik ve politik ilişkilerin yaygınlaşması, farklı toplum ve kültürlerin inanç ve beklentilerinin daha iyi tanınması, uluslararası ilişkilerin yoğunlaşması gibi görünüşte birbirinden farklı fakat birbirleriyle bağlantılı konuları içeren Küreselleşme; daha çok teknoloji ve iletişim alanındaki gelişmeler ve yeni ekonomik yapılanma referans gösterilerek tanımlanmaktadır (DPT, 1995).

Teknolojik gelişmelerin, iletişimi olağanüstü hızlandırması ve bu alanı genişletmesi; iletişim alanında, fiber optik hatların kullanılması ve faks, televizyon, haberleşme uyduları ve internet kullanımının devreye girmesi ile farklı mekânların birbirine hızla bağlanması Küreselleşme Sürecine hız kazandırmıştır. Bu gelişmeler doğrultusunda Dünya üzerindeki farklı bölgelerde gerçekleşen olaylardan, dünyanın geri kalanı anında haberdar olurken, ağ sistemiyle birbirine bağlanan borsalar ve küresel finans üzerinde azalan kontrol küresel sermayeye büyük bir hareketlilik kazandırmıştır. Bauman, teknolojik tabanlı bu değişimleri, enformasyonun yerel ve küresel ölçekte yayılma maliyetleri arasındaki farkın giderek azalması ile ilişkili olduğunu ifade etmektedir (Yıldırım, 2004). Bu çerçevede teknolojik gelişmelere dayalı iletişim

sektöründe yaşanan gelişmelerin, sermayenin küreselleşmesi ve küresel bir bilincin oluşması açısından önemli olanaklar sunduğunu söylemek mümkündür.

Ayrıca Bilgi Toplumu gelişmeleri; bir yandan yaşam standardı bağlamında sunduğu imkânlar çerçevesinde kentleri önemli ve çekici kılarken diğer yandan ekonomik değişimlerin de etkisiyle sosyal grupların hareketlenmesine, dış dünyayla etkileşimin artmasına ve ulus-devlet gücünün zayıflamasına neden olarak küresel gelişmelerin tüm Dünya'da yaygınlık kazanmasında rol oynamıştır. Böylelikle, Küreselleşme Sürecini tetikleyen teknolojik gelişmeler, üretim sürecini önemli ölçüde etkileyen bir olgu olarak sosyal, kültürel ve siyasal alanda dönüşümlere neden olmuş, toplumsal yaşam akışını değiştirmiştir. Bu gelişmeler, Küreselleşme Sürecinin, teknolojik gelişmelerle ilişkilendirilerek açıklamasının nedenidir.

Sovyet Bloğu'nun yıkılmasının ardından, ülkeler arasındaki ekonomik kalkınma farkının daha belirgin hale gelmesi, buna bağlı olarak da ülkeler arasındaki yarışın güvenlik alanında değil, ekonomik alanda yaşanmaya başlaması ve ülkelerin görece olarak daha fazla ekonomik refah yaratan piyasa kurallarının benimsemeye başlaması ile ekonomik alanda Küreselleşmeye hız kazanmıştır. Bu sebeplerden ötürü Küreselleşme gelişmeleri genel olarak ekonomik sisteme dayandırılmaktadır. Bir başka ifadeyle; "ülkelerin, hükümlerine haklarına saygı göstererek, bölgesel veya küresel olarak yakın ekonomik ve siyasal işbirliği kurmaları ve birbirini tamamladıkları ortak bir pazara kavuşmaları (Erkal, 1997)" çerçevesinde Küreselleşme; toplumsal ve bireysel yaşamın yanı sıra dünyanın yeniden anlamlandırma süreci içinde oluşmuş ekonomik bir yapılandırma.

Uluslararası ticaretin yaygınlaşması, sınırları aşan finansal kaynak aktarımları ile dış yardımların ve emek-sermaye hareketlerinin hız kazanması gibi gelişmelerle ilişkili olarak Küreselleşme; "son on beş yıldır küçülen ve giderek bireysel ve toplumsal yönleriyle birbirine benzeşen ve bütünleşme içine giren bir dünyada tüm ülkeler arasında mal, hizmet ve sermaye piyasaları yönünden artan ekonomik entegrasyonu ve tüketim alışkanlıklarındaki benzeşmeyi ifade etmek için sıkça kullanılan bir kavramdır" (Albeni, 2002). Yani, kapitalizmin gelişmiş yeni örgütlenme biçimi olarak Küreselleşme,

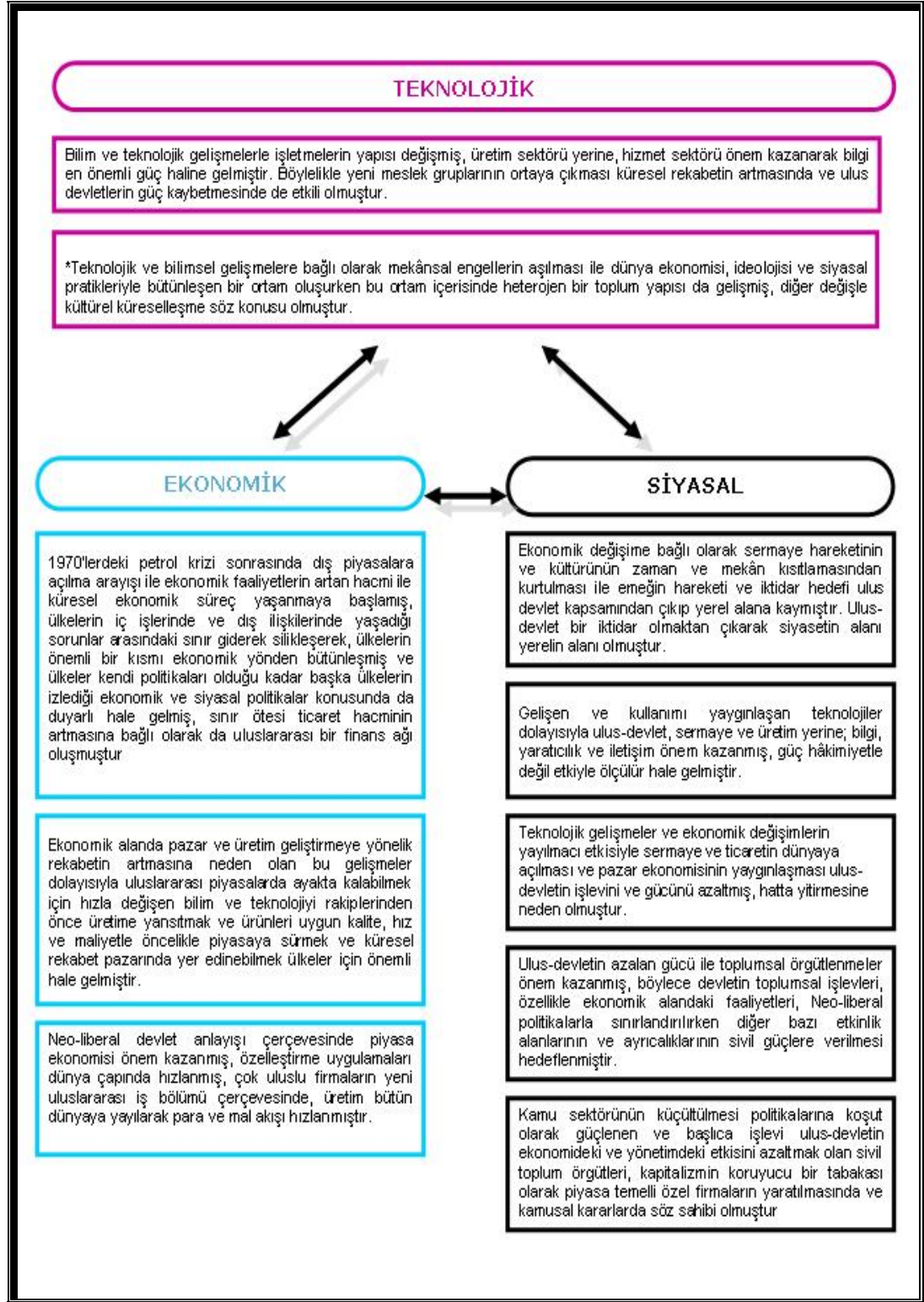
Feyman' a (2002) göre; "belirli bir zaman ve mekânda evrensel ile yerel olan arasındaki eklemlenme tarzını, bu anlamda da kapitalist üretim biçiminin farklı üretim tarzlarıyla eklemlenme sürecinin yeni bir biçimi simgeler".

Bir başka ifadeyle Sungur'a (1995) göre; "kapitalizmin endüstriyel genişlemesine ve kitle iletişim araçlarının yaygınlaşmasına paralel olarak dünya toplumlarının, ekonomik, politik ve kültürel düzeyde çok yönlü olarak iç içe girdiği ve dünyanın bir ucunda oluşmakta olan olayların, kararların, çalışmaların ve etkinliklerin yöresel ve ulusal sınırlar ötesinde toplumlara etkileyebilmesidir" .

Ekonomik alanda giderek bütünleşmeye sebep olan ve ülkeleri birbirine yakın kılan bu gelişmeler, sermayenin artan hızı, kapitalizmin gelişmiş yeni örgütlenme biçimi ve iletişim ve ulaşım teknolojisindeki gelişmelerle ilişkilidir. Bu çerçevede, uluslararası ticaretin yaygınlaşması, emek ve sermaye hareketlerinin artması ve hızlı teknolojik gelişmelere bağlı olarak ülkelerin özellikle ekonomik alanda olmak üzere siyasal, sosyal ve kültürel alanlarda da birbirlerine yakınlaşması Küreselleşmenin içeriğini oluşturan gerçeklerdir. Bu kapsamda da toplumsal yaşamın her alanını etkileyen ve bu alanla yakın ilişki içinde olan ve bağımlı kapitalist gelişmelerden soyutlanarak düşünülemeyen Küreselleşmenin, dünyada yaşanan ekonomik, sosyal, kültürel ve siyasal gelişmelerin ve dönüşümlerin anlaşılmasında kullanılan anahtar kavram olduğunu söylemek mümkündür.

Küreselleşme Sürecinin gelişimine ilişkin yapılan bu açıklamalar çerçevesinde; ekonominin küresel özelliğinin hız kazanması, ulaşım teknolojisindeki yeniliklerle her alanda mesafenin daha az önemli hale gelerek siyasal, sosyal ve kültürel alanlarda dünyanın daha hızlı bir biçimde bütünleşmesi ve dünyanın giderek tek bir mekân olarak algılanması teknolojik gelişmelerle ilişkili olarak Küreselleşme Süreciyle gelen yeniliklerdir. Bu gelişmelerin yanı sıra siyasal politikaların değişmesiyle kendini tanımlayan Küresel ortam; ticari ve finansal liberalleşme gayretlerinin hızlanmasına, refah devlet anlayışı çerçevesinde piyasa ekonomisinin daha çok benimsenmesine ve firma stratejilerinin değişerek üretimin dünya çapında bir boyut kazanmasına neden olurken bu sürecin baskın gelişmeleri kentsel mekâna da yansarak kentlerde sosyal, ekonomik, toplumsal ve fiziksel büyük dönüşümlerin meydana gelmesine neden olmuştur. (Tablo 1.1.)

Tablo 1.1. Küreselleşme Sürecinin Teknolojik Gelişmelerle İlişkili Olarak Ekonomik, Siyasal ve Kültürel Alanda Yarattığı Değişimler*

* Tablo 1.1. Aslı KOTAN tarafından hazırlanmıştır.

1.3.2. Küreselleşme Sürecinde Kentsel Mekân ve Kent Planlama Sistemi

Kentler yaşayan birer organizma olarak fiziksel yapılarının ötesinde, topluluklardan oluşmuş sosyo-kültürel ve ekonomik varlıklardır. Bu nedenle toplum yaşamını dönüştüren her bir gelişme kent mekânının da dönüşümüne neden olmuştur. Bu çerçevede; teknolojik gelişme, ekonomik yapılanma ve bilgi toplumu gelişmeleri ile ilişkili olarak toplumsal yaşamda meydana gelen tüm değişim ve dönüşümler yapıları çevrede, mekân organizasyonunda ve kent planlama alanında değişikliklere neden olmuştur. Son yıllarda ekonomide, üretimde ve üretimin yapıldığı alanlarda önemli dönüşümlere sebep olan, kentleri ve kent ekonomisini yönlendiren çok sayıda faktör ortaya çıkmasına rağmen 'Küresel Yeniden Yapılanma' ve 'Bilgi Toplumu'na geçiş en önemli faktörler olarak tanımlanmaktadır.

Bu kapsamda kentlerin bilgi üreten ve dağıtan merkezler olarak yeniden tanımlanmasıyla ve sanayi ve hizmet sektörü üretimlerinin büyük ölçüde kent çevresinde bulunan küçük fabrikalara, endüstriyel bölgelere, sanayi geleneği olmayan tarımsal alanlara ve ücretlerin düşük olduğu bölgelere kaymasıyla bilgi ekonomisinin yükselişe geçmesi küreselleşme gelişmelerine ve bilgi toplumunun yapısal özelliklerine bağlı olarak gelişmiştir (Parlak, 1999).

İletişim teknolojisindeki yeniliklerin hızlanması ve ulus-devlet sisteminin azalan gücü ile ilişkili olarak sermayenin, küresel düzlemde hızla yayılması kentlerin küresel sistemde önemli birer ekonomik ve politik aktör haline gelmesine neden olmuştur. Bu yeni ekonomik yapılanma sürecinde, ulus-devlet sınırlarını aşan ilişkiler ağının ortaya çıkması ile kentlerin konumları önemli ölçüde değişmiş; sermaye, mal, hizmet ve bilgi akışları devletler aracılığı ile değil kentler aracılığı ile gerçekleştirilmeye başlamıştır.

Bir başka deyişle; "ekonomik yeniden yapılanma içerisinde kent tanımları değişikliğe uğramış; artık belirli bir ulus-devlet içinde yer alan ve söz konusu ulus-devletin bir parçası olan kent tanımlamaları yerine tüm küre üzerinde nüfuz alanı oluşturabilen ve bunun için küre üzerinde ki diğer kentlerle sürekli bir yarış içinde olan ve bu süreci hem etkileyen hem de ondan etkilenen kent tanımları ağırlık kazanmıştır" (Karakurt 2007).

Küresel yansımalarının daha yoğun olarak hissedildiği 21.yy. kentlerinde, ulaşım-iletişim teknolojisindeki gelişmelerle değişen, zaman ve mekân algılaması nedeniyle kent sınırlarının giderek daha belirsiz hale gelmesi ve mekânların hızlı biçimde dönüşmesi teknolojik gelişmelerin kentler üzerindeki rolünü ortaya koymaktadır. Castells'e (1997) göre; "toplu ulaşım, metropolün farklı alanlarını ve faaliyetlerini

bütünleştirmekte, içsel dalgalanmaları katlanabilir bir zaman ve mekân ilişkisine göre ayırmaktadır". Bu çerçevede hızlanan teknolojik yayılımlar ve bilimsel gelişmeler, kentlerin birbirine yakınlaşmasında ve tüm dünya ile aynı anda herhangi bir konu hakkında bilgi sahibi olabilme ve iletişim kurabilme özgürlüğünün artmasında etkili bir araç niteliğinde olmuştur.

Çalışma mekânlarının, hizmet, üretim, pazarlama ve satış gibi ekonominin nabzını fiziksel mekânda attıran tüm alanların, gitgide yerel ve ulusal bağlamdan çıkarak dünyaya kayması da zaman-mekân değişimleriyle ilişkilidir. Bu değişimle ülke, bölge ve kent sınırlarında artan geçirgenlik kent nüfuslarını da etkilemiştir. Bu kapsamda; mekânsal engellerin kolayca aşılır hale gelmesi kapitalist ekonominin hızla şekil değiştirmesine neden olurken bu değişimle ilişkili olarak kentlere doğru yönelişler hız kazanmış, kent nüfusları değişmiştir. Günümüzde de hala yaşanmakta olan bu durum toplumsal yaşamda heterojen kimliklerin oluşmasına neden olmuştur.

Ülkeler arasındaki mekânsal ve ekonomik sınırların önemsizleşmesi, yönetimlerin ekonomik egemenliklerin yön değiştirmesi ve kentlerin küresel ekonomik sistemin temel birimleri olarak kendini tanımlamaları da zaman mekân anlayışında yaşanan değişim ile ilişkili diğer bir gelişmedir. Buna bağlı olarak "bölgesindeki diğer üretim merkezleri ile ticaret yapma imkânına sahip olan ve üretim yelpazesini genişletip girişimcisinin önündeki engelleri kaldırabilen kentler, küresel rekabet güçlerini ve ekonomik ağırlıklarını artırabilmişlerdir" (Kozlu, 1994).

Teknolojik ve ekonomik alanda yaşanan bu değişimlere bağlı olarak kentlerin farklı biçimlerde algılanması, küresel kentlerin tanımlanması ile örneklenebilir. Küresel dünyada uluslararası mal, hizmet ve sermaye hareketliliğinde kontrol merkezlerini barındıran, uluslararası sermayenin dünya çapında dolaşımına yön veren gelişmeler ile kentler arasındaki rekabet hızlanmış ve kentlere yeni ekonomik, politik ve kültürel roller yüklenmiştir (Işık 1999a). Bir başka ifadeyle; küresel sermayenin ve üretimin yeniden örgütlenmesine neden olan Küreselleşme ve teknolojik gelişmeler küresel kentlerin ortaya çıkmasında etkili olmuştur. Böylece kentlerin dünya haritasındaki konumlarını belirleyen ilişkiler hızla değişmiş, bazı kentler yükselirken bazıları da hızlı bir düşüş sürecine girmiş dolayısı ile de kentlerin gelişim stratejisini belirleyen dinamikler de değişmiştir. Bu bağlamda sanayi ile tanımlanan kentler üretim merkezi olma işlevlerinden sıyrılarak servis, iletişim, haberleşme gibi faktörlerle tanımlanır hale gelmiştir (Işık, 1999b).

Kentlerin metropolitenleşme çabasına girmesi uluslararası alanda artan önemleri ile ilişkili bir gelişmedir. Bu çerçevede küresel düzlemde yer almalarını sağlayacak

potansiyel özelliklerini kullanabilen kentler, sanayileşmenin etkisiyle metropoliten kentlere dönüşerek, buldukları ülkelerin odak noktası olmuş, artan ilişki düzeylerine bağlı olarak da uluslararası alanda önemli birer yoğunlaşma ve kontrol merkezi olarak rekabet ortamında yer edinmişlerdir. Günümüz dünyasında yaşanan gelişmeler de göz önünde bulundurulursa kentler arasında giderek artan rekabet olgusunu, hızlı ulaşım-iletişim altyapısına eklenerek küresel ekonomik süreçte yer alma çabası ile bağdaştırarak tanımlamak mümkündür. Kentler arası hızlanan rekabet ve kentlere yüklenen yeni ekonomik, politik ve kültürel roller 'yarışan kentler' kavramını ön plana çıkarmıştır. Bu sürecin içinde bulunma ve ilerleme arzusu ve diğer kentlerin önüne geçebilme hedefi nedeniyle kentler ve bölgeler birbirleriyle sürekli bir yarış halinde olmuşlardır.

Bu noktada yarış süreci içerisinde kimi kentlerin sosyal, çevresel ve ekonomik kayıplara uğrayıp çöküş içine gireceği kimi kentlerin ise yeni dinamikler çerçevesinde sahip oldukları potansiyelleri değerlendirerek yükselişe geçeceği dikkate alınarak küreselleşmenin kentlere yansımaları değerlendirilmelidir. Bu kapsamda Castells ve Hall (1994) 'Yarışan Kentler' kavramına olumlu bir çerçeveden şu şekilde açıklık getirmektedirler; "Yeni bir gelişme dinamiği oluşturma sürecinde, kentler ve bölgeler birbirleriyle yarışacaktır; ama öyle ya da böyle bu yarış, buluşa dayalı ekonominin kaynağı, etkinliğinin aracı ve daha iyi yaşamak ve çalışmak için nitelikli mekânların oluşturulmasına yönelik kolektif çabaya katkı sağlayıcı olacaktır".

Aslanoğlu'na (1998) göre ise; "Küreselleşme Sürecinde etkili oldukları bölgelere göre kentler, hiyerarşik bir yapılanma içinde yer alırlar. En geniş düzlemde etkili olan kentler, hiyerarşi sisteminin tepesine oturarak gücün üretildiği yer konumuna sahip olurlar. Kentler arası hiyerarşide konumsal ve ekonomik açıdan üst noktada bulunan kentler, dünya düzeyinde gerçekleşen kontrol sürecinde işlev görmektedir. Sektörel istihdam yapıları, nüfusları, mekânsal dağılımları bu global işlev çerçevesinde anlaşılabilir". Bu hiyerarşi sisteminin en üst noktalarında yer alarak, küre üzerinde en geniş düzlemde etkili olan kentler 'Dünya Kenti' olarak adlandırılmaktadır. Castells'e (1994) göre; "kentsel bölgeler, özellikle de küresel dünya kentleri yeni medya ve telekomünikasyon teknolojisi uygulamalarının öncülüğünü yapmaktadırlar".

Dünya kenti kavramı ilk olarak Friedman tarafından geliştirilmiştir. Friedman'a göre; kentin dünya ekonomisine eklenme biçimi ve bu süreçteki mekânsal fonksiyonlar kentte oluşan yapısal değişiklikleri etkilemektedir. Meydana gelen söz konusu yapısal değişiklikler hiyerarşik ilişkilerin oluşmasına neden olmaktadır.

Bu kentlerin 'Küresel Kent' veya 'Dünya Kenti' seçilmelerine temelde;

- sermayenin ve üretimin kontrol edildiği merkezler olmaları,
- üretime ilişkin buluş ve teknolojilerin geliştirildiği merkezler olmaları,
- bilgi akış sisteminde uzmanlaşmış organizasyonel yapıya sahip merkezler olmaları,
- imalat sektörünün önemli bir kısmının desantirilize edildiği, onun yerini dünya ölçeğinde iş yapan firmaların, dünya ekonomisine etki eden borsaların, haberleşme, emlak, pazarlama ve sigorta şirketlerinin aldığı merkezler olmaları,
- finans kurumlarının, uluslararası organizasyonların, önemli üretim faaliyetlerinin ve çok uluslu şirketlerin yönetim birimlerinin yoğunlaştığı merkezler olmaları,
- ulaşım açısından önemli üstünlüklere sahip merkezler olmaları,
- bütünsel kapitalist güç ilişkilerinin ve buna bağlı olarak ekonomik, politik ve kültürel ilişkilerin kontrol edildiği merkezler olmaları (Eş, 2007).

gibi kriterler referans olarak belirtilmektedir.

Dünyada yaşanan gelişmelere bağlı olarak küresel sermayeye ihtiyaç duyduğu türde hizmetleri sunabilen bu kentlerin, dünya kenti misyonuyla yükselme imkânı bularak avantajlı konuma geçtiğini bu sürecin dışında kalan kentlerin ise dışlanmayla karşı karşıya kaldığını söylemek mümkündür. Bu noktada Sassen'in (1998) açıklaması Küreselleşme Sürecinin etkisiyle kentler arasında oluşan farkı anlaşılır kılmaktadır.

Sassen'e (1998: Aktaran; Velibeyoğlu, 2007) göre "kentler, uluslar ötesi küresel mekânda merkezler ya da "düğüm noktaları" oluşturmaktadır ve bu yeni merkezilik coğrafyalarının kentsel düzeyde en kuvvetlileri, başlıca uluslararası finans ve iş merkezlerini içine almaktadır: New York, Londra, Tokyo, Paris, Frankfurt, Zürich, Amsterdam, Los Angeles, Sidney, Hong Kong. Ancak bu yeni coğrafya, Sao Paulo, Buenos Aires, Bangkok, Taipei, Bombay ve Meksiko City gibi kentleri de kapsar. Bu kentler arasındaki ticaretin yoğunluğu, özellikle de finansal pazarların, hizmet ticareti ve yatırım konusunda, son derece çarpıcı biçimde artmıştır ve buna bağlı olarak önem sıraları da değişmiştir. Aynı zamanda stratejik kaynakların ve aktivitelerin yoğunluğunda, bu kentler arasında ve aynı ülkenin kentleri arasında dikkat çekici bir eşitsizlik durumu söz konusudur. Küresel kentler, ekonomik gücün yoğunlaştığı alanlar ve küresel ekonominin kumanda merkezleriyken, geleneksel üretim merkezleri düzensiz düşüşler yaşamaktadırlar".

Bütün bu gelişmeler ışığında kentlerin ekonomisiyle, kültürüyle, sosyal ve siyasal yapılanmasıyla ön plana çıkan birimler olması, dünya ekonomisine eklemlenme biçimi ve yeni politikalarla küresel sermayeyi çekebilecek altyapıya sahip olabilme potansiyelleri kapsamında 'Dünya Kenti' hiyerarşisinde yer alma çabası kentlerin potansiyel özellikleri ile küresel süreç arasındaki etkileşimin sonucu ortaya çıkmaktadır.

Kentlerin teknolojik ağlara eklemlenmiş yeni mekânlar olarak anlam kazanması sürecinde 'binalar ve siteler', 'bölgeler' ve 'tekno-kentler' kentlerin yeni alanları olmuştur. Böylelikle Küreselleşme Sürecine daha fazla eklemlenmiş, uluslararası öneme sahip kentler; elektronik güvenlik sistemleri ile çevrelenmiş korunaklı konut siteleri, çağrı merkezleri, yeni medya merkezleri, tele-merkezler, enformasyon ağlarının yoğun olarak kullanıldığı finansal servis merkezleri ve yüksek teknoloji ürettirilen yapıldığı yaşam merkezleri olarak kurgulanmıştır (Velibeyoğlu, 2007). Bu çerçevede ekonomik, politik ve teknolojik gelişmeler kapsamında yerleşim boyutunun genişlediğini, yerleşim yerlerinin belirlenmesinde bilgi ağı altyapısının önem kazanarak, kitle iletişim araçlarını ve bilgi merkezlerini kontrol eden yerleşim merkezlerinin ön plana alındığını söylemek mümkündür.

Kısacası 21.yy.da toplumsal değişimin ve küresel ekonominin odak noktasında kentler yer almaktadır. Küresel değişim sürecinde kentler, sürecin ekonomik, siyasi ve sosyo-kültürel boyutlarına yön veren temel aktör konumunda ulus-devletin ulusal kalkınmadaki rolünü üstlenmişlerdir. Bu kapsamda ulusal kalkınma, kentlerin sahip olduğu özellikler çerçevesinde şekillenmiş ve bilgi üretme ve dağıtma merkezi olarak bilgi ve iletişim teknolojilerinin kullanım şekline göre kentler yeniden tanımlanmıştır. Bu süreçte aynı amaç doğrultusunda ilerleyen birbirinden farklı görünüme sahip düzenlemelerle değişim ve dönüşüm süreci içinde kentler, yeniden şekillenmeye başlamıştır. Teknoloji, Bilgi Toplumu ve ekonominin yeni yüzü, kentleri anlam bakımından bu şekilde değiştirirken bu süreçte kent planlama kimi zaman kabul edilen ilkelerle ilişkili kimi zamansa tamamen farklı hedeflerle biçimlendirilen 'proje oluşturma' anlayışına dönüşmüştür.

Bu kapsamda yeni liberal politikanın küresel ölçekte önem kazanması ve yeni yapılanmalar kent planlama anlayışını değiştirmiştir. Kentlerin yanı sıra planlama, piyasa ekonomisi içinde daha esnek ve kısa dönemli bir yapıya çevrilmiştir. Bir anlamda planlama, ekonomik yapılanmaya ve piyasa süreçlerine teslim edilmiştir. Gelişimci dinamikler olarak sürdürülebilirlik, katılım ve piyasa süreçlerine duyarlılık gibi olgular planlama alanında önem kazanmış, bu olgular çerçevesinde oluşturulan devlet yatırımcıları, işbirliklerinin kurulmasına, çoğulculuğa ve katılıma dayalı

özendirici politikalarla, planlamanın rotası değişmiştir. Böylece kent planlama “ulus-devletin katı bölgeleme kurallarına karşı, piyasanın ussallıklarına daha kolay uyum sağlayabilen, kısa erimli çıkarlara uyarlanmış, ‘yerelleşme’, ‘esnek bölgeleme’ kavramlarıyla oluşan bir bakış açısı içinde gelişmiştir. Bu yaklaşımla ulaşılmak istenen ise, sonuçların önceden bilinmediği bir pazarlık ve değişik çıkar grupları arasında bir anlaşma sürecidir” (Keskinok, 2006).

Küreselleşmeyle gelen ‘yarışmacı kent’ kimliğine sahip olma olgusu, planlamanın gündemine de yarışabilirlik kavramını sokmuştur. Sermayenin çekim noktasında kentlerin yer alması dolayısıyla planlama da esnek yapılanmış planlama anlayışı önem kazanmıştır. Bu esneklik yapısı kapsamında kentsel mekânlar, cazibe noktası haline getirilmeye çalışılan, yoğun bir biçimde projelerin üretildiği, kar sağlama noktası olarak görülmüş, böylelikle piyasa mekanizması planlamayı, ekonomik verimliliği arttıran bir araç haline getirmiştir.

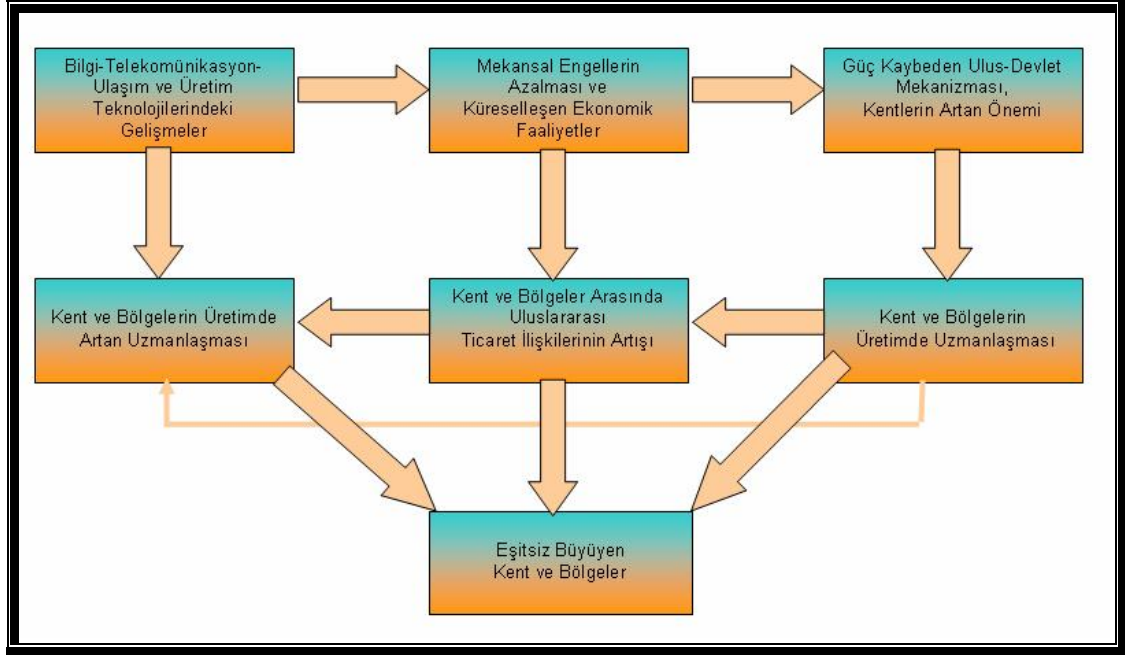
Prestijli alanların yapılandırılmasına yönelik politikalar ve projeler dolayısıyla bu süreçte kent mekânlarının, uluslararası alanda önemlerinin artırılması amacıyla hazırlanan projelerle, mekânsal benzeşme sürecine yönlendirildiğini söylemek yanlış olmayacaktır.

Bu bağlamda bir yandan planlama kısa erimli stratejilere odaklı gelişme çabalarıyla donatılmış bir yandan da ‘yenileme’, ‘canlandırma’ ve ‘dönüştürme’ hedefleriyle şekillenen politikalar geliştirilmiştir.

Yapı tasarımında farklı mekânsal organizasyonlara ve esnek programlara yer verilmiş, geleneksel bina tiplerinde, mekânsal ve zamansal örüntülerde çözümler yaşanmış bu çerçevede de yapılar yalnızca kendi doğal ve kentsel bağlarına değil aynı zamanda kendi küresel ilişkileri ile de ilişkilendirilmeye başlanmıştır. Erişim noktaları, yaşam bölgeleri, komşuluk birimleri ve sosyo-kültürel açıdan tanımlanmış sınırları olan kentler “erişilebilirlik ve arazi değerleri açısından değil bağlantı kabiliyeti, bant kalınlığı kısıtlamaları tarafından biçimlenmiştir” (Keskinok, 2006).

Kısaca Küreselleşme toplumsal yaşamın değişmesine neden olan, birbiriyle ilişkili sonuçlar yaratan bir süreçtir. Bu kapsamda öncelikle, ulusal sınırların şeffaflaşarak önemini yitirmesi, sermayenin küresel ölçekte egemenlik kazanması ve ulus-devletin kalkınmadaki rolünün azalması ile Neo-liberal politikalar yaygınlık kazanarak ekonominin egemenlik alanı olan pazarın, toplumsal ilişkiler üzerindeki etkisi genişlemiştir. Böylece kalkınmada ulus-devletin yerine geçerek önemli birer araç haline gelen kentler, küresel düzlemde yer edinebilme potansiyellerine göre farklı

şekillerde biçimlendirilerek ya prestij kazanarak önemli hale getirilmiş ya da dengesiz kalkınma koşullarında eşitsiz büyüyerek önemsizleşmiştir. (Şekil 1.3)

Şekil 1.3. Küreselleşme Gelişmeleri Arasındaki İlişki ve Kentsel Mekana Yansıması*

Eşitsiz büyüyen kentlerin yarattığı sorunların planlama pratiğinde değişimleri zorunlu hale getirmiştir. Bu zorunluluk planlama anlayışına; 1980'lerden itibaren kamu ve özel sektör ortaklığıyla tasarlanan öncü projelerin, ekonomik gelişmenin tetikleyicileri olarak görülmesi ve buna uygun olarak çizilen yeni kurumsal çerçevede, projelere özgü yeni kurumların oluşturulması ile 1990'larda proje temelli yaklaşımların yerini stratejik planlamanın eylem odaklı ve vizyon çerçevesinde hareket eden anlayışına bırakması şeklinde yansımıştır.

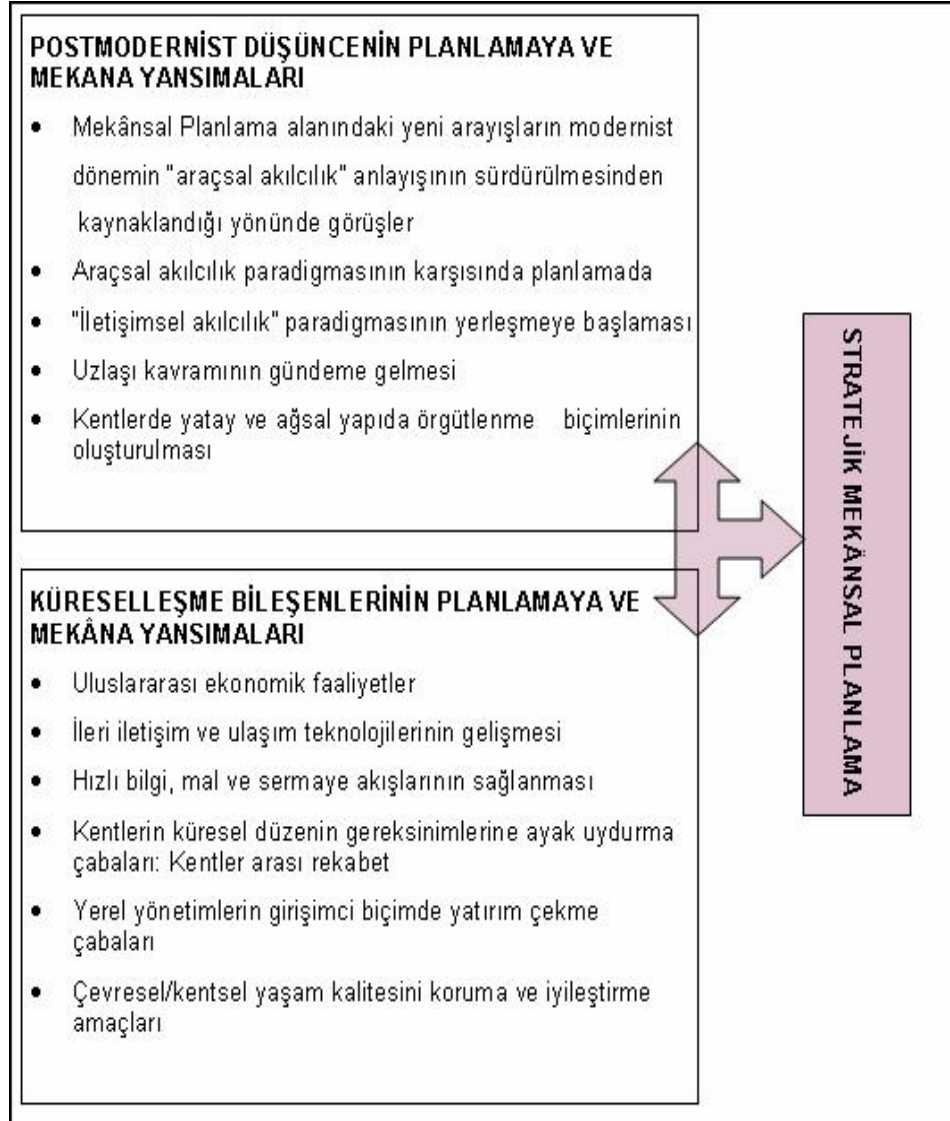
1980'lerin sonlarından itibaren hızla artan küresel ekonomi etkileri ve giderek karmaşıklaşan mekânsal sorunlar karşısında bütüncül bir planlama anlayışının gerekliliğine dayanılarak; kamu ve özel sektör ortaklığına halkın ve sivil toplum kuruluşlarının da dahil olduğu çok aktörlülüğe, katılıma, iletişime ve planlama sürecinin ortaklaşa tasarımına dayalı müzakere temelli olan 'Stratejik Mekansal Planlama' yaklaşımı gelişme göstermiştir.

Bu yeni yaklaşımda katılıma verilen önem, Küreselleşme gelişmelerinin yanı sıra Postmodern düşünce ile de ilişkilidir. Bu çerçevede Postmodernizmin çok kültürlülük unsurunun planlamaya çok aktörlülük olarak yansımaya dayanarak bilgiye ulaşma yolunun, farklı görüşlere dayalı uzlaşma sağlamaya dayalı kararların alındığı bir

* Şekil 1.3. Aslı KOTAN tarafından hazırlanmıştır.

sistemde arandığını söyleyebilmek mümkündür*. Bu kapsamda Stratejik Mekânsal Planlama, küreselleşme süreçlerinin kentler üzerindeki somut sonuçlarıyla başa çıkabilen ve Postmodern felsefenin öne çıkardığı paydaşların etkileşimine/iletişimine olanak tanıyan bir yaklaşım olarak giderek yaygınlaşmıştır. Küreselleşme bağlamında içeriğinin ne olacağına, Postmodernizm bağlamında da planlama sürecinin nasıl örgütleneceğine dair kurgunun belirlenmesi bu planlama anlayışında önemli aşamalar olarak gelişmiştir. (Gedikli, B, Derleyen: Ersoy, M, 2007) (Tablo 1.2)

Tablo: 1.2. Stratejik Mekânsal Planlamayı Gündeme Getiren Gelişmeler **

* Modern Dönemin "araçsal akılcılık" paradigması yerine Mekânsal Stratejik Planlama ile "iletişimsel akılcılık" paradigması ortaya çıkmıştır.

** Tablo 1.2. Aslı KOTAN tarafından hazırlanmıştır.

Bu çerçevede Küreselleşme ve teknolojik gelişmeler kapsamında kentlerin dolaylı veya dolaysız olarak içinde buldukları ortan ve kazandıkları yeni nitelikler kapsamında kentler, kimi zaman planlarla ilişkili kimi zamansa bu süreçlere damgasını vuran politikalarla yönlendirilmiştir. Bu bağlamda da yeni planlama yaklaşımı ile ilişkili olarak hazırlanan ve uygulanan kentsel projeler kent kimliklerini değiştirmiştir. Bu süreçte, sermaye ve piyasa güdümüne girmeye müsait olması ve eylem odaklı olması nedeniyle kent bütünü üzerindeki sosyal etkilerin göz ardı edilebilmesine yol açması nedeniyle eleştiriler alan ancak kısa ve uzun vadede kararlar, eylemler, uygulamalar, izleme, denetim, geri besleme ve revizyon aşamaları ile yüceltilen Stratejik Mekansal Planlamanın bu ilkelerin geçerliliği ve sürekliliği için mekânsal odaklaşmalara önem verilmesi ile kentlerin geleceği daha çok bu ilkelerle üretilen projelerle yönlendirilmiştir. (Castells ve Borja, 1997, Aktaran: Özgür F, E, 2007)

Bu planlama yaklaşımıyla; kaynakların ve değerlerin iyi korunması, eyleme yönelik ve daha açık uçlu bir yönetim modelinin kurulması, sürdürülebilirliğin sağlanması, sosyal ve ekonomik yaşamın canlandırılması, yaşam kalitesinin yükseltilmesi ve altyapı yatırımlarının ekonomik ve etkin kullanılması gibi hedefler, Batı'nın ve Türkiye'nin planlama alanında ve gündeminde tartışılmaya başlamıştır. *

* Stratejik Mekansal Planlama, çalışma konusunun bütünlüğü açısından, ilerleyen bölümlerde daha detaylı biçimde açıklanmıştır.

Şekil 1.4. Küreselleşme Süreci, Kentsel Mekâna ve Kentsel Planlamaya Yansımaları*

* Şekil 1.4. Aslı KOTAN tarafından hazırlanmıştır.

1.3.3. Küreselleşme Sürecinin Eleştirisi

Teknolojideki hızlı gelişmelerin etkisi ile daha çok ekonomik alanda hissedilir hale gelen Küreselleşme Sürecinin ekonomik, siyasal, kültürel ve mekânsal alanda yarattığı değişimler fırsat ve tehdit unsurları çerçevesinde değerlendirilip olumlu yanları kadar olumsuz etkileri vurgulanarak eleştirilmiştir.

Bu kapsamda Küreselleşme Sürecine eklenen ülkelerin, geniş imkânlarla sahip olduğu savunularak bu süreç bir fırsat olarak değerlendirilmiştir. Bu savunulara göre Küreselleşme “Teknoloji transferinden, verimliliğin artmasına dolayısıyla ekonomik refahın yükselmesine ve hatta ülkelerin birbirlerini daha yakından tanımasıyla dünya barışına katkıda bulunmaya kadar çok geniş bir yelpaze sunmaktadır” (Coşkun, 2007). Olumlu görülen bu gelişmenin yanı sıra ulus-devletin güç kaybetmesi, değişen yerel ve ulusal politikaların etkisiyle niteliksiz işgücünün açıkta kalması ve yaşam olanaklarının değişmesine bağlı olarak gelir dağılımının bozulması, hacim ve karakter açısından biçim değiştirerek uluslararası alanda yayılım gösteren sermaye hareketlerinin finansal krizlerin ortaya çıkmasındaki rolü ile artan çevre sorunları bu sürecin tehdit unsurları olarak görülmüş ve eleştirilmiştir.

Bir başka ifadeyle, Manisalı'ya (2001) göre; “Küreselleşme Sürecinin ekonomik, siyasal, sosyo-kültürel ve ekolojik-teknolojik boyutları birbirinden kopuk olmayan, karşılıklı ilişki ve etkileşim içinde aynı bütünün parçalarıdır. Bu bütünlüğün yanı sıra Küreselleşme Süreci sadece birleştirme ve bütünleştirme yönünde ilerleyen uyumlu veya çatışmasız bir süreç de değildir aynı zamanda parçalayıcı ve yıkıcı nitelikleri de olan çelişkili bir süreçtir. Bu süreçte, benzerlik/aynılık ile farklılık/çeşitliliğin diyalektik birliği söz konusu olmakta, ulusal kimlik, ulusal kültür aşınırken; yerel, etnik ve dinsel kimlikler, evrensel yönelik değerlerle birlikte öne çıkabilmektedir”.

Küreselleşmenin ‘gelişmiş’ dünya ile onlardan giderek uzaklaşan bir ‘geri’ kalanlar dünyasının oluşmasında etkili olduğu düşüncesi, ekonomik değişimlere yöneltilen eleştirilerin içeriğini tanımlarken bu süreçle gelen yeni ekonomik düzen içinde işsizliğin ve gelir dağılımlarında eşitsizliklerin arttığına dikkat çekilmektedir. Aktan'a (2007) göre; “Hızla artan rekabet, gelişmiş ülkeleri daha düşük ücretli işgücü kullanımına ya da arayışlarına zorlamakta; bu durum ise söz konusu ülkelerde hem işsizliği körüklemekte, hem de işgücünün işveren karşısında pazarlık gücünü zayıflatmakta ve böylece ücretlerin gerilemesine yol açmaktadır. Bundan da özellikle bu ülkelerdeki niteliksiz işgücü en fazla zararı görmekte ve yaşam standartları düşmektedir. Ayrıca, endüstri toplumundan bilgi toplumuna geçiş, iş alanlarını imalat sektöründen hizmet sektörüne kaydırarak gelişmiş ülkelerin istihdam yapısını

değiştirmekte ve böylece sendikalı olarak çalışan kesim için iş olanaklarını hızla azaltmaktadır.

Diğer taraftan “globalleşme, gelişmekte olan ülkelerdeki niteliksiz işgücünü de zora sokmaktadır. Dünya çapında artan ticaret ve yatırım fırsatları global firmalara faaliyet gösterdikleri bölgelerde muazzam sermaye ve nitelikli işgücü arzı sunarken, niteliksiz işgücü ya da toprak gibi mobil olmayan üretim faktörleri bundan istifade edememekte ve niteliksiz işgücünde arz fazlalığı ortaya çıkmaktadır” (Coşkun, 2007).

Küresel ekonomik sistemde kapitalist üretim, ticaret ve finansman ağı gelişip değişirken, bu süreçte gibi emek faktörünün göz arda edilmesi, niteliksiz işgücünün bu süreçte yer alamaması, firmaların rekabet ortamında yükselme çabası ve üretimde verimlilik arayışları dolayısıyla firmaların uzmanlaşmış, bilgi birikimi yüksek işgücünü tercih etmeleri eleştirilerek bu tercihler, işsizliği arttırarak toplumsal krizlere neden olduğu düşüncesiyle tepki almıştır.

Küresel gelişmelere bağlı olarak ülkeler arasında artan ekonomik, politik, sosyal ve kültürel entegrasyon sebebiyle etkinlik ve yetki bakımından ulus-devletin sahip olduğu gücün çoğunu uluslararası kuruluşlarla veya yerel otoritelerle paylaşır hale gelmesi sürecin yönetim şemasını değiştirmesine yönelik eleştirel boyutunu ifade etmektedir. Bu kapsamda değişen ulus-devlet anlayışı ve yönetim yapısı ülkeleri radikal karar alamaz duruma getirdiği savunulmaktadır.

Kentlerin yarışmacı kent olgusu çerçevesinde değerlendirilebilmesi ve rekabet ortamındaki hiyerarşide yer alabilmesi için ülkelerin kent gelişmelerine yön vermek ve Dünya kenti kriterlerine sahip olmak amacıyla ürettikleri yeni ekonomik politikalarda benimsedikleri “küresel düşün, yerel ölçekte” uygula felsefesinin siyasal kararlarda etkili olmaya başlaması yönetsel alana yönelik diğer bir eleştirdir. Bu savunuda yasama ve yaptırım gücüne sahip ulus üstü örgütlerin ortaya çıkması, ulus-devletlerin ekonomik politikalarının önemsizleşmesi ve ulusal güvenliği sağlayıcı gücünü yitirmesi olumsuz bir gelişme olarak görülmektedir (Thorns, 2004).

Küreselleşme ile farklı bir boyut kazanan ve yeniden tanımlanan ulus-devletin yanı sıra küreselleşmenin kent yönetiminde önemli bir diğer siyasa olan yerel yönetimler üzerindeki etkisi yadsınamaz bir durumdur. Bu kapsamda “Küreselleşme Sürecinde yerel yönetim-zeksel yönetim ilişkisi ile birlikte geleneksel belediyecilik anlayışı da değişmektedir. Kent yönetimleri giderek yerel kamu hizmet alanlarındaki etkinliğini azaltıp, bu hizmetlerin sunumu ve kentsel gelişmelerdeki düzenleyici rollerini özel sektöre aktarmaktadır. Küresel etkilerin yayılımı ile daha fazla i ve dış yatırımı

kentlerine çekebilme telaşına kapılan belediye yönetimleri, toplumsal kimliğinden uzaklaşmakta, yerel kamu hizmetlerinin işletme mantığı ile gördürülmesi yaklaşımı izlenmektedir. Kente yönelik kararlarda ya da yatırımlarda kent ve kentli yararı ya da kamu yararından çok ekonomik gereklilik ya da karlılık belirleyici olabilmektedir” (Kiper,2004).

Bu küresel yansımalar yerel yönetimlerin özelleştirme politikasını benimsemesine bu politikaların kamusal alanların azalmasına neden olduğunu söylemek mümkündür. Bu kapsamda yerel yönetimler, kentsel mekânda arsaların veya yapıların değerleri ve kamu yararı kavramı göz ardı edilerek borçlanmaların kapatılması amacıyla sosyal devlet anlayışını zedeleyen hatta çöküşüne neden olabilen özelleştirme politikalarını benimserken bu politikalar, insanlara sunulan temel hizmet alanlarının (eğitim, sağlık gibi) işlevselliğini yitirmesine neden olabilecek tehdit unsuru olarak tanımlanabilmektedir.

Küreselleşme Süreciyle artan kültürel heterojenlik içinde hızlanan işsizlik ve gelir dağılımlarındaki dengesizlik, değişen toplumsal yaşam koşulları ve kent mekânının kullanım şekli de Küreselleşmenin toplumsal yaşama yansımada bir tehdit unsuru olarak görülmüştür. Bu doğrultuda, yeni ekonomik düzenin bir getirisi olarak kentte zengin ve yoksul kesim iyice belirginleştiği, toplumsal yaşamda ekonomik ve sosyal olanaklar arasındaki farkın iyice arttığı savunulmuş ve bu savunuya barınma amaçlı yerlerin seçim kriterlerinin yarattığı olumsuzluklar örnek olarak gösterilmiştir.

Bu kapsamda Küreselleşme Süreci, zengin kesimin kent merkezlerinden uzakta yeni ve imkânları yüksek konut alanlarında yer seçmesine, yoksul kesimin de kent çeperlerinde gecekondü türü yapılaşmış alanlarda veya kent merkezindeki bakımsız, kötü koşullardaki eski konut alanlarının olduğu bölgelerde yerleşmesine neden olmuştur (Şengül, 2000). Yeni ekonomik yapılanma ve gelir dağılımındaki eşitsizlikler, kentlerde ikili kentsel yapılanmaya hız kazandırarak, heterojen kimlikler içerisinde sömürüleri arttırmıştır.

Ayrıca yerel kimliklerdeki yıpranmalar ve kültürel değişimler, sürecin homojenlik ve heterojenlik ideolojisindeki karmaşıklığa dayandırılmaktadır. Bu kapsamda toplumsal yaşamda bir yandan farklılıkların silinmesi bir yandan da hayatın farklı yönlerinin homojenleşmesi ulusal kimlik, kültür ve geleneklerin kaybı ile bağdaştırılmaktadır. Keyman'a (2000) göre; "homojenlik boyutuyla Küreselleşme, 'Modernite Projesinin' kurduğu ulusal eksenli söylemlerin (ulus-devlet egemenliği, ulusal-kalkınma, ulusal-kimlik, gibi) varlık koşullarını sarsıntıya uğratarken, modern yaşamı bir belirsizlik durumuyla karşı karşıya getirmekte; heterojenlik boyutuyla da modernitenin 'modern

batılı benlik' ve 'öteki' olarak kodladığı 'kimliğin' yeniden tanımlanmasını zorunlu kılmaktadır. Bu bakımdan Küreselleşme, modernitenin alışlagelmiş belirlilik ölçütlerini yıkarak, toplumu bir belirsizlik durumuyla karşı karşıya getirmiştir”.

Bu homojenlik içerisinde tüketim alışkanlıkları ve geleneksel değerlerin birbirine benzemeye başladığına işaret edilerek, yerel kültürlerin küresel kültürün etki alanına teslim olması ve geleneksel olanın zayıflaması da eleştirilmiştir. Bu kapsamda kültürel bir olgu olarak Küreselleşme Batılı toplumların kültür kodlarının dayatıldığı türdeşleştirmeye sahip bir toplum yapısının oluşmasına olanak tanıyan ve kültürler arası farklılaşmayı parçalanma düzeyinde gerçekleştiren batı dışı toplumların kendilerini yeniden tanımalarına ve tanımlamalarına olanak tanıyan iki tür yaklaşımla açıklanmaktadır (DPT, 1995).

Gürses'in ifadesiyle ise Kültürel Küreselleşme; “değişime ayak uyduramayan, değişim talebiyle baş edemeyen veya değişimi benimsemek istemeyen kesimlerin kendi iç dünyalarına kapanmalarına neden olabilecektir. Globalleşme, bir yandan yerel farklılıkları minimize ederek ortak bir kültür ortaya çıkarırken diğer yandan da global köyün içinde 'alt köy'lerin ortaya çıkmasına zemin hazırlamaktadır. İnsanların ulusal/yerel değerlerini bir tarafa bırakmadıkları gibi köklerine daha sıkı sarılmalarına ve bölgesel blokların ortaya çıkmasına yol açarak adeta bir 'global paradoks' yaratmaktadır” (Gürses,1998). Teknolojik gelişmelerin büyük ölçüde etkili olduğunu bu gelişmeler kentlerde alt kültürlerin oluşmasına (banliyöleşmeye) sebep olmuştur. Teknolojik kullanıma bağlı olarak değişen ve gelişen yol yapım süreçleri ve ulaşım teknolojisindeki gelişmeler ile kent içinde yaşama olan talep azalırken kent dışına doğru gelişen mekânlara yerleşimin artmasıyla alt kentleşme (banliyöleşme) süreci hızlanmıştır (Karakurt, 2004).

Küreselleşme sürecinin ekonomik, politik ve toplumsal alanlarda yarattığı değişimler kaçınılmaz bir biçimde çevresel değerleri de etkilemiş ve değiştirmiştir. Birer sorun olarak toplumsal yaşama yansıyan bu durum, bir başka eleştiri konusu olmuştur. Gerek zaman-mekân algılamasının değişmesi ile gerekse teknolojik ilerlemeler, ekonomik gelişmeler ve artan rekabet olgusu ile artan çevre sorunlarının birer tehdit unsuru olduğuna işaret edilmektedir. Bu kapsamda Küreselleşmenin çevreye verdiği zararlar, sanayileşme, yoksulluk ve kimyasal maddelerin kullanımı ile ilişkili olarak arttığı vurgulanmaktadır (Aktan, 2007).

Küreselleşme Sürecine karşı yöneltilen eleştiriler kısaca değerlendirilirse; (Amin, 1999).

- ticaretin ve finansın serbestleştirilmesi,
- fiyatların piyasalarca belirlenmesi,
- özelleştirme,
- devletin ekonomiden çekilmesi ve
- kamu harcamalarının kısılması

gibi ilkeler üzerine kurulmuş ekonomik politikaların az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelere dayatılması sonucunda gelir dağılımında bozulma, işsizlikte yükselme, reel ücretlerde düşme, çevrede kirlenme, sağlık sisteminde bir bozulma, birçok ulusun üretim kapasitesinde gerileme, dış borçlarda büyüme ve yoksulluk bu eleştirilerin içeriğini oluşturmuştur.

1. BÖLÜM SONUCU

Bu bölümde toplumsal değişim kapsamında Modernizm, Postmodernizm ve Küreselleşme dinamiklerinin anlaşılır olmasını sağlayan ideolojik, ekonomik ve politik yaşama yansımaları ele alınarak bu kapsamında 'Kentsel Mekan' ve 'Kentsel Planlama' sisteminde yaşanan değişimler açıklanmıştır.

İnsan aklına ve bilime güven ile geleceğin öngörülebilir ve denetlenebilir olduğu düşüncesini barındıran Modernizm Döneminde; 18.yy.ın sanayiye dayalı ekonomik gelişmeleri, kapitalist ekonomideki Fordist yapılanmayla gelen toplumsal sorunlar ve ulus-devletin kentsel mekân düzenlemelerini yönlendirmede artan rolü modern dönem kent düzenlemelerinin yapı taşı niteliğinde yerleşim birimlerinin değişmesine, 'klasik' olanların eleştirilerek 'yeni' olanın benimsenmesine neden olmuş, dönemin ekonomik ve siyasal gelişmeleri çerçevesinde eski tekil evler yerini büyük apartmanlara bırakmıştır.

19.yy.dan itibaren kentsel mekânda sosyal yapının değişmesiyle birlikte 20.yy.ın kenti daha kozmopolit, kalabalık ve örgütlü yaşam koşullarının bozulduğu bir kent halini almıştır. Bu kapsamda kentlerin kalabalıklaşması, mekânsal olarak büyümesi, kapitalist sistem içinde mekânın parçalanması böylelikle 'daha işlevsel' alanların ortaya çıkması ve bu mekânların alınıp satılması mekânsal ve toplumsal sorunlara yol açtığı gibi, kentlerin rant sağlama amaçlı düzlemler olarak algılanmasına sebep olmuştur. Yapısal anlamda değişime uğrayan kentsel mekânların organizasyonunu sağlayan 'Kent Planlama' ise mekânın biçimlendirilmesine yönelik müdahale şekli olarak ortaklaşa ve adil kullanıma dayalı yaşam alanlarının yaratılması ve toplumsal özgürlüğün sağlanması gibi konular üzerinde yoğunlaşan ve sorunların çözümünde aktör olarak kullanılan bir araç olarak kabul görmeye başlamıştır.

20. y.y'da sosyal, ekonomik, politik ve mekânsal alana yarattığı değişimlerle diğer dönemlere nazaran damgasını vuran birçok faktör tanımlanmıştır. Bu faktörlerden bilgi toplumuna geçiş ve küresel yeniden yapılanma ile kentlerin fiziksel yapıları, kentsel fonksiyonlar ve işlevler daha üst ölçekte değişmiş, kentler farklı formlar altında yeniden tanımlanmıştır. Böylelikle mega kent / metropoliten kent ölçeğindeki yeni tanımlarla kimi kentler teknolojik gelişmelerin kazandırdığı fırsatlarla kimi

kentlerse sahip olduğu küresel potansiyellerle 'Dünya Kenti' vizyonu kazanma yolunda ilerlemişlerdir.

21. yy.da ise iletişim ve ulaşım teknolojilerindeki gelişmelere paralel olarak değişen zaman ve mekân algılaması, Dünya'nın anlamlandırılma biçimini daha üst boyutta değiştirerek kent sınırlarının yeniden çizilmesine sebep olmuş, değişen Dünya anlayışı kapsamında da kentler, ekonomiden politikaya ve toplumsal yaşamın tüm düzlemine etki eden ciddi dönüşümlere sahne olmuşlardır. Bu süreçte, kentlerin küresel düzlemde yer alabilmesi için tanımlanan ekonomik, siyasal ve mekânsal koşulların birbirleri ile koordineli işlemesi için çabalar artmış, bu yönde hedefler belirlenmiştir. Bu gelişme yeni planlama yaklaşımlarını beraberinde getirmiştir.

Böylece Küreselleşmenin ekonomik gerekliliklerini devam ettirebilmek, insan kaynaklarını kullanmak, dünya çapında iyi bir değiş tokuş sistemine sahip olmak, dünya ile tam bir iletişimi gerçekleştirmek ve ulusal imajı tanıtmak gibi eylemleri sürdürebilmek için metropoliten kentlere ihtiyaç artmış, bu kentlerin ana karakteristik özelliği erişebilirlik kapsamında gelişmiştir.

Küreselleşmenin yol açtığı makro-ekonomik değişimler, ulus-devletlerin çok uluslu sermaye akımlarını kontrol edebilme işlevini zedelerken, kentlerin kendi kaderlerini belirlemeyle ilgili hareket alanlarının genişlemiştir. Bunun yanı sıra küresel yapılanma ile yeniden tanımlanan metropoliten kentlerin hedeflerine ulaşması için yarışabilir, entegrasyon kapasitesine sahip ve kaynaklarını sürdürülebilir kullanmaya dönük bir bakış açısıyla kullanması ana koşullar olmuştur.

Küresel sermayenin kazandığı hareket serbestliğine ve dolaşım hızına bağlı zaman/mekân sıkışması ise sermayenin geniş alanlara yayılmasını sağlamış, girişimci politikalar geliştirebilen kentler, bu yarışmacı ortamda başarılı olarak nitelendirilmişlerdir. Bu başarıyı sağlayabilmek açısından, kentlerin özellikle kıyaslamalı üstünlük taşıyan olanaklarını geliştirip kullanabilmesi ve taraflar arası işbirliği ile sinerji yaratabilmesi önem taşımıştır. Gelişme odaklı stratejilerin ve bu stratejilere uygun politikaların kamunun tekeline çıkarak bütün taraflarca ortaklaşa yürütülmesine dayalı bu yeni anlayışta, taraflar arası işbirliğini güçlendirmeye ve ortak karar geliştirmeye yönelik örgütleyici kapasiteyi yaratmak önemli bir nokta olarak ön plana çıkmış ve kentlerin dinamizmini yansıtan çeşitli imgeler etkileyici prestij bölgeleri niteliğinde girişimcilerin kaynak yaratmada yaygın olarak kullandığı bir araç olarak önem kazanmıştır. Böylece Stratejik Planlama yaklaşımı kapsamında kent düzenlemelerinde kamu-özel sektör işbirliği giderek artmıştır.

Sanayi devriminin yarattığı mekânsal ve toplumsal sorunlara yönelik çözüm arayışında içeriği ve yöntemiyle giderek sistemleşmeye başlayan kent planlama eyleminin ve mekânsal düzenlemelerin değişim çizgisi özetlenirse;

Özellikle II. Dünya Savaşından itibaren Geniş Kapsamlı Planlama yaklaşımı çerçevesinde uygulama alanı oldukça genişlemiş, planlama sahip olduğu ilkeleriyle disiplinli bir sistem olarak tanımlanmıştır. Modern kent planlama anlayışının hakim olduğu bu süreçte estetik görünümünden ziyade işlevsellik ilkeleri göz önüne alınarak, tek tip düşünce temeline dayalı bir anlayışla kentlerde; oturma bölgeleri, iş bölgeleri, eğlence ve rekreasyon alanları birbirinden kesin çizgilerle ayıran ve bu alanları anayollarla birbirine bağlayan uygulamalar artmıştır.

20. yy.ın ortalarından itibaren uzun vadeyi hedefleyen bu planlama süreci daha orta vadeli olarak ele alınmış, kapsamlı planlama kuramları ve uygulamaları değişerek planlardan çok, süreç üzerine yoğunlaşmıştır. Bu süreçte ön plana çıkan en önemli özellik, planların politik içeriğinin daha ön planda tutulmuş olmasıdır. 20. yy.ın son yarısından itibaren ise artan göçlerle birlikte yaşanan nüfus patlaması farklı planlama yaklaşımlarını ve mekânsal düzenlemeleri gerekli kılmıştır.

1970'li yılların ortalarından itibaren ekonomik alanda yaşanmaya başlayan kriz ile birlikte dünyanın dört bir yanını saran ve toplumsal yaşamın tüm alanına etki eden büyük değişim sürecinde planlamanın 1960'lardaki bütünselliği reddedilerek, parçacı planlama yaklaşımı önem kazanmıştır. Bu süreçte postmodern söylemin farklı bakış açılarının birlikteliğine izin veren ve düşüncelerde sadelik yerine zenginliği benimseyen yapısı, kentlerde giderek artan çok kültürlü yapının mevcudiyetine ve bu çerçevede oluşan heterojen toplumsal yapıya yönelik planlama çalışmalarının artmasına imkân tanımıştır. Bu kapsamda da ıslah etme ve düzenleme anlayışı zayıflayarak, mekânsal estetiğe dayalı yeni uygulamalar ve planlamalar geliştirilmiştir.

1980'ler itibariyle ise küresel yapılanma, değişen dünya düzeni, ekonomik yeni yapılanma ve neo-liberalizm kapsamındaki gelişmelerle Küreselleşme Sürecinin hayatın her alanına damgasını vurmaya başlamasıyla; uluslararası düzlemde farklı ve çeşitli ihtiyaçlara cevap vermek durumunda olan kentler, artık yalnızca yoğunlaşmış merkezler, sosyal ve işlevsel olarak özelleşmiş alanlar birleşimi değil; dünya standartlarında hizmet yatırımlarını arttıran, uzmanlaşmış meslek servislerini, iş merkezlerini ve telekomünikasyon ağlarını kurabilen düzlemler olarak anlam kazanmışlardır. Diğer bir değişle kentlerin dinamik yapısı; küresel ekonomik sistemle bütünleşme çabası içinde, kurumsal eşgüdüm ve bazı hizmetler için ortak yönetimi

de beraberinde getiren karmaşık bir yapı olarak; güçlü merkezi noktaları ve erişilebilirlikleri kapsamında tanımlanmaya başlamıştır. Bu gelişmelerin referansı ile küresel düzlemde yer edinebilmek için artan rekabet ortamı kentlerin Yarışan Kent, Küresel Kent ve Dünya Kenti vizyonlarına sahip olabilmesi için gerekli potansiyeller çerçevesinde şekillendirilmesine neden olurken bu süreçte yeni planlama yaklaşımları olarak adlandırılan bir dizi model ve kavram ortaya çıkmış, genel anlamda kent planlama sisteminde bir gerileme süreci başlamıştır.

Bu çerçevede hızlı kentleşme olgusu ile şekillenen kentlerde yaşadığımız ve bu bağlamda da geçiş durumundaki bir toplumsal düzen içinde yaşamakta olduğumuz göz önüne alınırsa; mekânsal düzenlemelerin, eşitlikçi bir sistematik çerçevesinde insan merkezli yaşam alanlarının oluşturulması ve yaşanılabilirlik hedefi için amacı dışına çıkmayan ve minimum düzeyde dış koşullardan etkilenen bir yapılanma gerekliliği ortaya çıkmaktadır. Böyle bir yapılanma kentsel mekâna işlevsel olarak kazanım sağlayacağı gibi planlamanın politik ve bireysel düşüncelere dayalı geliştirilmesi sebebiyle içinde bulunduğu krizden kurtulmasına yarayacağını söylemek yanlış olmayacaktır.

Ayrıca değişimlerle iç içe olan kentsel mekânın ve kent planlama sisteminin gelişim ve değişim çizgisi günümüze özgü aşamalar çerçevesinde düşünülürse; kültürler arası çoğulculukla barışık, tüm değerleri bir arada yaşatabilme cesaretine sahip, yeni ve yaratıcı tasarımları bünyesinde taşıyabilen bir sisteme her zamankinden daha fazla ihtiyaç olduğunu da söylemek mümkündür. Bu noktada kentler ister modern bir bakış açısıyla isterse postmodern bir bakış açısıyla veya küresel etkiler çerçevesinde yapılandırılınsınlar önemli olan, kentlerin kişilerin gereksinimlerine cevap verebilir şekilde biçimlendirilmesi ve kenti var eden kültürel zenginliğin korunmasıdır.

Bu kapsamda da mekânların yapılandırılma süreçlerine hız kazandıran projelerle teknolojik gelişmelerin sağladığı avantajlardan yararlanarak oturma bölgeleri, iş bölgeleri, eğlence ve yaşam bölgeleri inşa etmenin yanı sıra kenti kent yapan kriterler çerçevesinde toplumsal yapı odaklı bir planlama anlayışının egemen olması ve projelerin planlama ile uyum içinde tasarlanması gerekliliği ortaya çıkmaktadır.

2. BÖLÜM: DEĞİŞİM DİNAMİKLERİNİN KENTSEL MEKÂN VE KENTSEL PLANLAMA SİSTEMİ KAPSAMINDA, TÜRKİYE'YE YANSIMALARI

Ekonomik, siyasal, sosyal, kültürel ve mekânsal gelişmeler kapsamında evrensel alanda yaşanan, 'Toplumsal Değişim' süreçlerini Batı ülkeleri gibi Türkiye de, özgül bir biçimde kaçınılmaz olarak yaşamış ve günümüzde de yaşamaktadır. Bu değişim sürecinde tarımdaki modernizasyon ve sanayileşmeye bağlı olarak yaşanan kırdan kente göçler, Batı'nın sanayi devriminde yaşadığı evrelerin, Türkiye'deki karşılığı niteliğindedir. Bu çerçevede, Cumhuriyet'in kuruluşundan itibaren bilgiye, ahlaka ve sanata akılcı ve evrenselci bir aydınlanma geleneği düşüncesiyle yaklaşılması, kapitalist gelişme içinde sanayinin ve özel mülkiyetin, ulus-devletin ve temsili demokrasinin kurumsallaşması ve eşitlikçi toplumsal yapının oluşturulması içerikleriyle anlam kazanan toplumsal değişim sürecinin kentsel gelişme projesi, Türkiye'de, 'Çağdaşlaşma'/'Modernite' projesi olarak uygulanmaya çalışılmıştır (Tekeli, 1998).

Sanayileşmeye bağlı olarak hızlanan kentleşme sürecinin ve artan nüfusun, kentleri baskı altına almasına karşı bir önlem olarak gelişen Cumhuriyet döneminin yeni politikaları, geçmişten günümüze önemli birer kırılma noktası olarak kentsel mekâna yansımıştır. Bu süreçte gerek ekonominin gerekse siyasal rejim ve yönetimlerin niteliğine göre toplumsal yaşam, kentsel mekân ve kent planlama sistemi kapsamında Türkiye, farklı gelişmelere sahne olmuştur.

Bir başka ifadeyle; başlangıcı İmparatorluk dönemindeki yasal ve yönetsel gelişmelere dayanan, sanayileşmeye bağlı kentleşme süreci ile ilişkili olarak değişen insan anlayışları, toplumsal yaşam biçimi, yönetim sistemi ve kentsel mekân yapısı Türkiye kent planlama pratiğini ve uygulamalarını kaçınılmaz olarak etkilemiştir. Bu sebeple; Türkiye planlama pratiği kapsamında geliştirilen projeler ve planlama ilkeleri arasındaki ilişkiyi ya da kopukluğu ortaya koyabilmek amacıyla, öncelikle kentsel mekânın ve kent planlamanın dönemsel olarak değişen anlamını ve günümüzdeki yerini ortaya koymakta yarar vardır. Bu düşünceden hareketle bu bölümde; ekonomik, siyasal ve yasal gelişmeler ve bu gelişmelerin mekânsal etkileri bağlamında Türkiye planlama pratiği ve kentsel mekân uygulamaları, 1980 öncesi

(19. yy.- 1980) ve 1980 sonrası (1980-günümüz) zaman aralıkları dikkate alınarak açıklanmıştır.

2.1. 1980 ÖNCESİ TÜRKİYE'NİN EKONOMİK, SİYASAL, SOSYAL YAPILANMASI ÇERÇEVESİNDE KENTSEL MEKÂN VE KENT PLANLAMA

1980 ve sonrası gelişmelerin mekânsal etkileri ve planlama pratiğine yansımaları çalışmanın ana sorunsalıyla daha yakından ilişkili olsa da bu başlık altında, Türkiye'nin 1980'li yıllara kadar ki ekonomik, sosyal, yasal ve toplumsal değişimleriyle ilişkili olarak şekillenen kentsel mekânın ve mekâna bağlı planlama anlayışının ortaya konması açısından Cumhuriyet Dönemi öncesinden 1980 yılına kadar ki gelişmeler ele alınmıştır.

Bu kapsamda; özellikle 1980 sonrasında artan kentsel projelerle şekillendirilen kentsel mekân gelişmelerinin planlamayla ilişkisinin ortaya konması açısından Türkiye'nin 1980 öncesindeki kentsel gelişme tablosunun ortaya konması, kentsel mekânın planlama ilkeleri ile yönlendirilme süreci ve kentsel projeler ile kent planlama ilkeleri ve aşamaları arasındaki paralelliklerin veya farklı noktaların ortaya konması amaçlanmıştır.

Bu çerçevede 1980 öncesi gelişmeler;

- Batıda sanayi kapitalizminin dünyaya yayılmaya başlamasından I. Dünya Savaşı'na kadar geçen süreç biçiminde yaşanan; **19.yy.-1923**; Tanzimat'tan Cumhuriyetin kuruluşuna kadar ki dönem,
- Batıda, İki savaş arası kriz ve belirsizlik süreci olan; **1923-1950**; Cumhuriyet'in kuruluşu ve tek partili devlet eliyle sanayileşme, tarım ve ticaret sermayesi birikimine dayalı gelişme dönemi
- Batıda iki kutuplu ekonomik ve kurumsal entegrasyon; sermaye, sanayi ve teknoloji ihracı dönem özelliğinde olan; **1950-1980**; Çok partili, popülist, ithal ikameci sanayileşme politikaları altında sanayi sermayesi birikimine dayalı gelişme dönemi,
- Batıda çok kutuplu, küresel, iletişim teknolojisi merkezli dönem özelliğinde gelişen; **1980- ve sonrası**; iletişim teknolojisinin dünya standartlarında kullanıldığı, ithal ikameci sanayileşme yerine liberal para politikalarının ve ihracatın benimsendiği dışa açık koşullarda tekelleşme dönemi

olmak üzere dört dönemde ele alınmıştır.

2.1.1 Tanzimat ile Cumhuriyetin Kuruluşu Arasındaki Dönem, 19.yy.–1923

İlk olarak Tanzimat Fermanı ve dünya ekonomisine açılma girişimleriyle Batı'dan etkilenmeye başlayan Osmanlı imparatorluğu, 1840'lı yıllardan itibaren Batı'nın Modernite projesine ve dünya ölçeğinde kapitalist ilişkilere eklenmek amacıyla yaptığı reformlar doğrultusunda ekonomik, politik, sosyo-kültürel ve çevresel alanda yeniden yapılanma kapsamında dönüşüm sürecine girmiştir. Reformlara bağlı olarak tanımlanan bu yeni düzen içerisinde;

- erken sanayileşmiş ülkelerde olduğu gibi iş gücünü mobilize eden sanayi sektörüne değil, mal ve parayı mobilize eden ticaret ve finans sektörüne dayalı bir sistemin gelişmesi,
- askeri kadrolar yerine ücretli memurlardan oluşan bürokrasinin yükselişe geçmesi,
- özel alan-kamusal alan farklılaşması,
- bireysel hakların ve mülkiyetin kuramsallaşması,
- sınıfsal farkların çözülmesi,

Osmanlı İmparatorluğu'nun yeni ortamını tanımlayan kriterler olmuştur (Tekeli,1998).

Bu dönemde gerçek anlamda kapitalistleşme ve sanayileşme süreci yaşamayan Osmanlı İmparatorluğunun, Batıya bağımlı kapitalist ekonomik ilişkiler ağı çerçevesinde yöneldiği uluslararası ticaret sektörüne dayalı ekonomik yapısı, kentlerde yapısal değişiklikleri gerekli kılmıştır. Ticarete verilen önem ve Batıya açılan ticaretin hâkim sistem olarak gelişmesiyle ilişkili olarak tarımsal alanların verimliliğini arttırma, dış pazarlara açılma ve ulaşım olanaklarını düzenleme gibi mekânsal gelişimlere özel önem verilmiştir.

Batı'yla kurulacak ticarete dayalı yeni ilişkiler kapsamındaki bu gelişmelerin mekânsal yansımaları özellikle liman kentlerinde açık hale gelmiş ve bu durum bir yandan liman kentlerinin büyümesine neden olurken bir yandan da bu kentleri prestijli kılmıştır. Bu kentlerde yeni işlevlere göre mekânsal düzenlemeler yapılmış; Batılı tarzda yeni okullar, saraylar, kışlalar, kasırlar, bankalar, iş hanları, oteller kurulmuştur. Bu yeni yapılanmanın yeni altyapıları da beraberinde getirmesi ile de kent merkezlerinde ya da merkez yakınında demiryolu istasyonları, antrepolar, limanlar, rıhtımlar ve posta binaları yapılarak kentsel fonksiyonlara çeşitlilik getirilmiş ve kamusal kullanımlar arttırılmıştır. Ulaşım sisteminin geliştirilmesi ve

farklılaştırılması ise bu dönemin bir diğer mekânsal değişimini temsil etmiştir. Kent içi ulaşım sistemi; yaya ulaşımının yanı sıra araba, tramvay, vapur, banliyö treni gibi toplu taşıma araçlarıyla geliştirilerek, farklı bir yapı kazandırılmıştır. (Tekeli, 2001)

Batı modernitesine yaklaşma amacıyla yapılan ekonomik ve siyasal reformlar, coğrafi konumları nedeniyle bazı kentlerin önemini arttırırken aynı zamanda kent merkezi anlayışının ve işlevinin değişmesine de neden olmuştur. Bu bağlamda geleneksel merkez dışında yeni modern bir kent merkezi ve merkezi iş alanı tanımlanarak kent merkezi genişlemiş geleneksel ile modern kesimler farklılaşmıştır. 1860'lı yıllardan sonra ise siyasal gelişmelere bağlı olarak yeni oluşan bürokratik yapı ve kurumsallaşan devlet mekanizması, yeni modern kent merkezinde devlet dairelerinin kurumasını gerektirmiştir. Bu çerçevede bazı kentler önem kazanarak ön plana çıkarken, bu durum düzensiz kentleşmenin ve sınıfsal bir yapılanmanın başlamasına da sebep olmuştur. Böyle bir yapılanma içerisinde nüfus artışlarının* yanı sıra kentlerde orta ve üst-orta sınıflar tanımlanmış bunun mekâna yansımaları olarak da arazi kullanım türleri değişmiş, yeni konut tipleri geliştirilmiş, özel mülkiyet önem kazanmıştır (Tekeli, 2001). Bir başka ifadeyle; ekonomik ilişkiler ve yeni örgütlenme biçimi ile ortaya çıkan toplumsal tabakalaşma konut alanlarının düzen değiştirmesine sebep olurken özel mülkiyet toplumsal tabakalaşmanın temel belirleyicisi olma eğilimi göstermiştir.

Yeni konut ve yerleşme biçimleri, üst düzey kişilerin talep ettiği yeni kent soylu yaşama yanıt verir nitelikte planlanmıştır. Geleneksel konutlarda birbirini izleyen, sokak-avlu-sofa mekânları tamamen terk edilmiş; caddeye bakan giriş cepheleriyle ve küçük bir avluya ya da bahçeye bakan arka cepheleriyle yeni konutlar modernist yaklaşım çerçevesinde yapılandırılmıştır. Bu yapılandırma sürecinde konutların işlevleri yeniden tanımlanmış; depo, üretim, ticaret gibi ikamet dışı işlevler konut dışına taşınmış, ikamet alanı ayrılmıştır (Sağlar, 2001). Bu çerçevede; geliştirilen yeni imar hareketleri ile geleneksel konut planlaması önem kaybederek, apartmanlaşmanın ilk adımları atılmış; kentsel mekânda iskâna açılan yeni mekânlar artarken, geleneksel konut tiplerinin yerini bitişik nizam apartman, sıra ev ve banliyö evi gibi konutlar almıştır⁶(Bilgin, 2005).

Kentsel mekânın değişen yapısı içerisinde kent planlama ise; 19. yy. boyunca ve Cumhuriyetin ilk yıllarına kadar modernleşme kapsamında imar hareketi olarak

* Bu süreçte iş gücünün belirli merkezlerde toplanmaması, bir anlamda düzenli nüfus artışlarının önünün açılmadığına, dolayısıyla da kentsel mekânı fiziksel anlamda dönüştürmeye başlayan bir modernleşme biçiminin henüz yaşanmadığına işaret etmektedir.

⁶ İstanbul'da bu dönemi yansıtan en önemli yapılar; 1890 yılında yapılan Taksim Surp Agop evleri ve saray mensupları için 1870 yılında yaptırılan Beşiktaş Akaretler evleridir (Bilgin, 2005).

gelişmiştir. Geniş yolların açılması, park alanlarının yaratılması, yangın alanlarının yeniden gelişmeye açılması ve yapılarda ahşap yerine kâgir malzeme kullanılması ile yeni konut çevreleri yaratılmaya çalışılmıştır.

Dolayısı ile kent planlama girişimleri, yangınlar sonrasında konutsuz kalan kişilerin barınması amacıyla yapılan konut alanlarının düzenlenmesi kapsamında, sınırlı biçimde gelişmiş ve planlama, özellikle konut yerleşimlerinin düzenlenmesinde bir araç olarak kullanılmıştır. İlk kez İstanbul'da başlayan uygulamalarla ahşap yerine kâgir binaların yapılması ve bu uygulamalara yönelik yasaların tanımlanması ile ise planlama Osmanlı imparatorluğuna girmiştir.

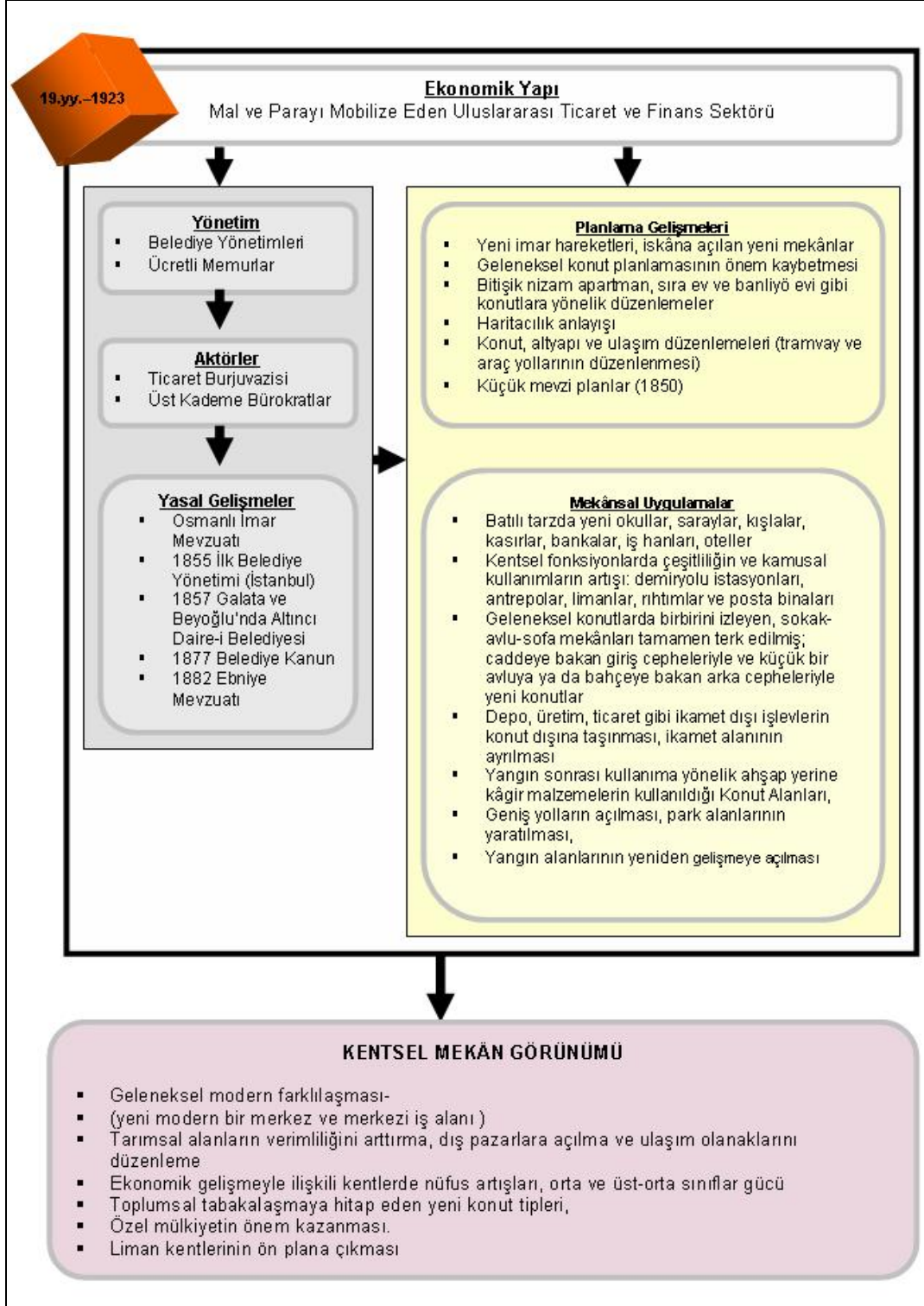
Bu kapsamda; değişen kent içi ulaşım biçimine uygun yolların açılma ve genişletilme yöntemlerine, yeni alanların iskâna açılma biçimine ve yangın tehlikesinin önlenme yollarına yönelik sorulara yanıt bulmak amacıyla ilk olarak Osmanlı İmar Mevzuatı geliştirilmiş; bütün kenti düzenleyen planlardan çok, yangın yerlerine açılacak yeni yerleşme alanlarına ve yol güzergâhlarına ilişkin 1850'li yıllarda küçük alanlar için mevzi planlar yapılmış, sonraki yıllarda planlama diğer kentlere de yayılmaya başlamış ve bu süreçte kent planlama daha çok 'Haritacılık' olarak algılanmıştır (URL-1,2007).

19. yy.ın ikinci yarısında ise kamulaştırma yöntemleri, yapılaşma düzenleri, yapı yüksekliklerinin yol genişlikleriyle bağlantılı olarak belirlenmesi, çıkmaz sokakların yasaklanması, sokak genişliklerinin düzenlenmesi gibi kentsel ölçekte, çıkma boyutları, kepenk ve tente yükseklikleri, kapı eşikleri ve saçaklara ilişkin mimari ölçekte düzenlemeler yapmak üzere 1882 tarihinde Ebniye Mevzuatı çıkartılmıştır (Bilgen ve Özcan, 1989).

Kentsel mekân düzenlemelerini etkileyen yasalar ve yönetmelikler çerçevesinde kent yönetim sisteminin de değişeceği gerçeği çerçevesinde; kentlerin geleneksel yöntemlerle karşılanamayan altyapı gereksinimlerine yönelik olarak; bayındır, temiz ve aydınlık bir kentin yaratılması amacıyla belediyeler kurulmaya başlamıştır (Alada 2004). Yerel yönetim gelişmeleri öncelikle İstanbul'da başlamış, ilk belediye yönetimi 1855'te İstanbul'da kurulmuş bunu 1857'de Galata ve Beyoğlu'nda Altıncı Daire-i Belediye'nin kurulması izlemiştir, 1877'de ise Dersaadet ve diğer vilayetler için çıkartılan Belediye Kanunları ile yeni oluşturulan yerel yönetim biçimi yaygınlaşmıştır (Tekeli, 1998).

Kısaca bir değerlendirme yapılırsa;

19.yy. Osmanlı İmparatorluğu modernleşme biçimini, liman kentleriyle diğer yerleşmeleri limanlara bağlayan demiryolu şebekeleri ve sınıflara yönelik mekânsal düzenlemeler temsil etmiş, ekonomik ve siyasal yeni yapılanmaya bağlı olarak değişen kentsel mekân düzenlemelerini ve kent planlamayı ise hem bu yapılanma sürecine özgü reformların hem de bu dönemde yaşanan yangınlar yönlendirmiştir. Osmanlı döneminin modern kent planlama projesinin ve uygulamalarının yangınların yıkıcı etkisini azaltmaya, geleneksel kent dokusu dışında yeni ve modern kent merkezinin oluşturulmasına ve yeni konut alanlarının tasarlanmasına yönelik geliştiğini dikkate alarak; bu dönemin planlama anlayışında yıkımların hâkim olduğunu ve geçmişe ait kentsel dokunun değişiminin hedeflendiğini söylemek mümkündür. (Şekil: 2.1)

Şekil 2.1: Tanzimat–1923 Arasında Yaşanan Toplumsal Değişimler ve Kentsel Mekân Yansımaları*

* Şekil 2.1. Aslı KOTAN tarafından hazırlanmıştır.

2.1.2. Planlı Kalkınma Dönemi, 1923–1950

1929 Ekonomik Buhranına ve 1940'ların ilk yarısına rastlayan bu geçiş dönemi; çözümlerden ve istikrardan çok belirsizliklerin öne çıktığı, merkez ülkeler arasındaki çelişkilerin çözülmeye çalışıldığı ve bu ülkelerin dinamiklerinden beslenen çevre ülkelerin duraklama dönemine girdiği, Batı'ya rağmen Batılılaşma olarak tanımlanan bir zaman aralığı niteliğindedir. Bu süreçte; Osmanlı Dönemine nazaran ekonomik ve siyasal alanda daha radikal reformların yapılması, mekânsal örgütlenmeler ile kent ve imar yasalarının değişmesi, kentin bir bütün olarak algılanmaya başlaması, planlı kalkınma anlayışı çerçevesinde yapılan sanayi odaklı kalkınma planlarıyla Anadolu'nun güçlendirilme çabaları, sürecin Türkiye için önemini ifade etmektedir (Tekeli, 2001).

Evrensel düzlemde 1923'den 1929'a kadar meydana gelen ekonomik, siyasal, yasal ve sosyal değişimler, Türkiye'nin önceki dönemlerden gelen, ekonomi politikalarının acil önlemler içerecek biçimde şekillendirilmesini gerekli kılmış bu kapsamda; sanayi kurma, tarımı canlandırma, ekonomiyi harekete geçirme/hızlandırma ve yönlendirme amacıyla, gelecekte izlenecek ekonomi politikalarının belirlenmesi bağlamında ilk düzenleme olan 'İzmir İktisat Kongresi' yapılmıştır. Böylece Türkiye ekonomisinin sahip olduğu ve olmadığı değerler belirlenerek ekonomik yapı analiz edilmiş, yabancı sermayenin ülke yasaları ile biçimlendirilme şekli ortaya konulmuş ve ekonomi tarım ağırlıklı bir yapıya endeksli gelişmiş olsa da sanayiye canlandırma politikaları üzerine de yoğunlaşılarak ekonomik hedeflere ulaşmada karma ekonomi modeli uygulanmıştır (Kılıçbay, 1992).

Bu karma ekonomik yapı içerisinde; tarımsal üretimin geliştirilmesi konusunda 1925 yılında çiftçileri rahatlatmak amacıyla aşar vergisinin kaldırılması, 1926 yılında yasalanan Medeni Kanun ile köylülerin işledikleri toprakları kendi adlarına tapuya kaydedebilme hakkını elde etmesi, 1927–1929 yıllarında çıkarılan yasalarla toprağı olmayan köylülere toprak verilmesi, çiftçiye verilen kredilerin düzenlenmesi ve Tarım Kredi Kooperatifinin kurulması tarımsal alanda yapılan düzenlemeleri tanımlamıştır. Sanayi girişimciliğini ve yatırımlarını artırmak üzere ise 1925'de Sanayi ve Maden Bankası kurulmuş, 1927'de sanayi ve madencilik yatırımlarını geliştirmek amacıyla yeni kararlar alınmış, Sanayi Teşvik Yasası çıkarılmış ve 1930'da Sanayi Kongresi toplanılarak sanayi yatırımlarının artırılmasına dair ilkeler belirlenmiştir (Tokgöz, 1991)

1930–1950 zaman aralığında yerli üretimin teşvik edilmesi üzerine alınan kararların ekonomik alanda içe kapanma sürecini başlatması, bu sürecin Türkiye ekonomisine en önemli yansımasıdır. Bu ekonomik içe kapanmayla örtüşen içsel gelişme ise ulus devletin kuruluşu, yani Cumhuriyetin ilanıdır. Bir başka ifadeyle; Batı'ya tam olarak yönelme çabası söz konusu olsa da özellikle 1926 yılından sonra Batı'lı ancak onun denetiminde olmayan, içsel bütünleşmeyi ve tek tipleşmeyi öne çıkaran, modern dönem piyasa mekanizması içinde sanayileşen batı ülkelerinin pazar bütünlüğünü sağlama amacıyla oluşturulan ulus bilinci yerine imparatorluğun parçalanması sırasında ortaya çıkmış büyük ölçüde 'Yeniden İnşa' edilecek bir ulus bilincinin hâkimiyetine dayalı bağımsız bir ulus-devlet sistemine geçiş çabası, bu dönemin önemli bir gelişmesidir. Uluslaşmaya bağlı olarak artan bağımsızlık çabasının başarılabilmesi için ise Cumhuriyet yönetimi, mekânsal stratejilere ve politikalara özel önem vermiş** bu kapsamda da siyasal ve yasal yeniliklerin yanı sıra şehircilik ve imar alanında da yeni gelişmeler ve yenilikler Cumhuriyetin kurulmasıyla başlamıştır (Tekeli, 2001).

Açık ekonomi koşullarında yeniden inşa olarak adlandırılan 1930–1950 sürecini ve bu sürecin mekânsal yansımalarını üç alt döneme⁷ ayırmak mümkündür*. Bu zaman aralığının 1923–1929 alt sürecinde Osmanlı İmparatorluğunun sahip olduğu toplumsal düzenin temel özelliği olan büyük toprak sahipliği yerine, Cumhuriyet'e geçiş döneminde ticaret burjuvazisi öne çıkmış ve bu sınıfının yaratılması görevini bürokrasi üstlenmiştir. 1930 ve II. Dünya Savaşı sırasında ise kapitalist birikim süreci tümüyle devlet denetimi altına girmiştir. Böylelikle toplumsal yaşamda, kitleler ve devlet sınıfı şeklindeki bir ayrımın ortaya çıkması bu gelişmelerle ilişkilidir.

Keyder'e göre; bu süreçte Osmanlı ideolojisinden vazgeçilerek imparatorluğun dağılmasına karşı bir tepki olarak 'Milliyetçilik' ilkesi benimsenmiş ve 'Yeni Türkiye Cumhuriyeti' bu ideoloji üzerine kurulmuş, böylelikle de ulusun sınırları çizilebilmiştir. Bu noktada ulusun, etnik birlikteliğe dayalı bir türdeşliği ifade ettiği varsayılarak Milliyetçiliğin ırka veya etnik kökene dayandırılmadan ülke ve yurt milliyetçiliği olarak düşünülmesi uluslaşma sürecinin hızlanmasına yardımcıdır (Keyder, 1999).

Cumhuriyetle birlikte çizilen yeni ülke sınırları, doğu ve batı bölge ekonomilerinin iç bütünlüklerinin bozulmasına neden olmuştur. Ülkenin siyasal ilişkileri de göz önünde bulundurularak, ekonomik kopukluğun yaratacağı olumsuzluklara bir önlem olarak

⁷ Boratav'ın yaptığı 1923–1929, 1929–1939, 1940–1945 dönemleme dikkate alınmıştır. (Boratav, 1998, s.28)

* Bu stratejilerden en önemlisi başkentin Ankara'ya taşınmasıdır. Bir diğeri ise, ticari tarımda elde edilen birikimlerin devlet inisiyatifiyle sanayi yatırımlarına dönüştürülmesidir.

ekonomiyi bir ulusal pazar çerçevesinde birleştirmeyi mümkün kılmak amaçlanmış ve ekonomik/politik etkinlik merkezi Batı Anadolu'dan Orta Anadolu'ya kaymıştır. Bu gelişme en somut mekânsal ifadesini farklı bölge ekonomilerine ait olan demiryolu şebekelerinin açık uçlarını Orta Anadolu'da birbirlerine bağlayacak tek bir şebekeye dönüştüren demiryolu ağının genişletilmesi stratejilerinde bulmaktadır.

Sürecin ekonomik alanda bütünleşme hedefiyle bağlantılı olarak başta demiryolları olmak üzere liman ve karayolları ağı geliştirilmiş, sanayi kuruluşları demiryolu ve karayolları güzergâhlarına yakın kurulmuş ve bu çerçevede sanayi planlarının yapılması yönünde yeni stratejiler üretilmiştir. Bir başka ifadeyle bu süreçte ulaşım ve yerleşim sistemi, tarımsal ürünlerden ve madenlerden oluşan hammaddelerin ihraç ediliş karşılığında sanayi ürünlerin ithal edilmesine dayanan iş bölümüne uygun olarak düzenlenmiş, demiryolu ağı bölgeler arası iç pazarın bütünleşmesinde aracı olmuş, sanayi planları biçimlendirilmiş ve güçlendirilmiştir (Boratav, 1998).

Ekonomik alanın ikinci alt süreci olan 1929–1939 arasında ise 1929 Buhranına bağlı olarak olumsuz ekonomik gelişmeler yaşanmıştır. Dünya ekonomisinde olduğu gibi Türkiye ekonomisinde de büyük buhranın ilk ve önemli etkisi tarım piyasasında hissedilmiş; ihracatta önemli paya sahip ülkelerin büyük buhrandan etkilenmeleri sonucu dış ticaretin zayıflaması, fiyat ve üretim düşüşleri, işsizlik ve durgunluk gibi gelişmelere bağlı olarak tarımsal üretime dayalı canlılık darbe almıştır⁸.

Planlı kalkınma çabalarının ilk adımlarının atıldığı bu dönemde, yaşanan ekonomik olumsuzluklara rağmen ulusal sanayiye koruma, altyapıyı geliştirme ve ekonomik kurumları oluşturma çabaları ve tarımsal teşvik politikaları devam etmiştir. Siyasal alanda tek parti rejiminin, ekonomik alanda ise devletçilik politikasının benimsendiği bu dönemde, devletin ekonomideki düzenleyici ve özel girişimcileri teşvik edici rolü önem kazanmıştır. Bu bağlamda 1927 yılında hazırlanan Teşvik-i Sanayi Kanunu ile özel girişimcilere geniş ölçüde imtiyazlar ve teşvikler sunularak, desteklenmiştir. Ülkenin mevcut gereksinimleri çerçevesinde yerli üretimin korunması, hammaddeleri ülkede bulunan sanayilerin ve iç pazarın geliştirilmesi, güçlendirilmesi amacıyla Sanayi Planları yapılmış ve sanayi ve iç pazarın geliştirilmesinde özel girişimciler devlet tarafından desteklenmiştir (Kepenek ve Yentürk, 1994)⁹. Bu noktada 1929

⁸ 1929 krizinin olumsuz etkileri sonucunda tarım sektörünün milli gelir içerisindeki payı 1930'daki %47'lik seviyesinden 1932'de % 39'a gerilemiştir. 1932 yılında milli gelir de 1931 yılına göre %10,7 oranında daralmıştır. Bununla birlikte 1932 ve 1935 yılları dışında milli gelir bu dönemde sabit fiyatlarla artış göstermiştir. Yılda ortalama % 6 oranında olan büyümede sanayileşmenin önemli katkısı olmuştur. Sanayinin 1930'larda %10 olan milli gelir içerisindeki payı 1939'da yüzde 16'ya yükselmiştir (Bkz: Kepenek ve Yentürk, 1994, s.63).

⁹ Devletçi uygulama döneminde topraksız köylülere toprak dağıtımı devam etmiş ve 1927'de % 4,9 olan işlenen toprak oranı 1934'te % 10,2'ye, 1940'da % 12,3'e yükselmiştir. Tarımsal ürün fiyatları dönem boyunca piyasaya mekanizmasına uygun olarak belirlenmiştir. İç ticaret hadleri tarım kesiminin

Ekonomik Buhranı sonrasında yaşanan dışa kapanma sürecinin devlet gücüyle sanayileşme stratejilerinin artmasına neden olduğunu söylemek mümkündür. Bir başka ifadeyle devletçilik politikasının kurumsallaştığı süreç özelliğinde yaşanan 1930–1939 zaman aralığı; sermaye mallarının ve girdilerin ithal edildiği, iç pazarı güçlendirmek için nihai ürünlerin ülkede imal edildiği, özel girişimcilerin devlet öncülüğünde desteklendiği, korumacı ve devletçi sanayileşme politikalarıyla ithal ikameci sanayileşme sürecinin yaşandığı süreç olmuştur (Keskinok, 2006).

Bu süreçte devletin sanayi alanındaki girişimciliğinin somut anlamda başlangıcı Birinci Beş Yıllık Sanayi Planı (BBYSP, 1930) ile gerçekleşmiştir. Makro plan özelliği taşımayan bu planda dokuma, maden işleme, kâğıt, kimya, taş-toprak olmak üzere beş ana grupta sanayinin kurulması hedeflenmiştir. 1934 yılında uygulamasına başlanan BBYSP'nin başarılı olması ile 1936'da İkinci Beş Yıllık Sanayi Planı (İBYSP) hazırlanmıştır. Tüketim malları üzerinden alınan dolaylı vergilerle finansmanı sağlanmış olan BBYSP ile sanayi üretiminin artışıyla toplam ithalatın %44'ünü oluşturan temel tüketim mallarının yerli üretimine ağırlık verilmişken, İBYSP'de ara ve yatırım malları üretimine ve alt-yapı gelişimine öncelik verilmiştir. Ancak 1938–1943 zaman aralığında hazırlanan İBYSP savaş koşulları nedeniyle uygulanamamış; 1945 yılının sonuna kadar süren savaş yıllarına özgü ekonomi politikaları; sanayiye yönelik uygulamalardan çok fiyat artışlarını düzenleme ve sosyal adaletsizlikleri azaltma yönlü olmuştur. Toplam tüketimin arttığı, arzın ise yetersiz kaldığı bu süreçte, devlet kaynaklarının büyük bir kısmı milli savunmaya ayrılmış, yatırımlar da önemli düşüşler yaşanmış, üretim kapasitesi gelişmemiş ve enflasyon oranı artmıştır. Bu sebeplerle 1923–1950 döneminin ekonomik bağlamda üçüncü alt dönemi olan 1940–1945 savaş yılları ekonomik gelişme açısından bir kesinti dönemi niteliğinde yaşanmış, planlama çalışmaları ve yatırım programları durdurulmuştur (Aktan, 1994).

Cumhuriyetin kuruluşundan 1950'lere kadar ekonomik alanda yaşanan gelişmeler kısaca değerlendirilirse; Bu dönemde 1929 Dünya Ekonomik Krizine bağlı olarak özel girişimcilerin sermaye birikiminin azalması, yatırımlarda istenilen hedeflere ulaşamaması, sanayinin yetersiz alt yapı koşullarında kalması, dış ticaret açığının giderek büyümesi, işsizliğin artması ve devletten kredi alan birçok ticari ve sanayi kuruluşunun iflas etmeye başlaması gibi olumsuzlukların ekonomik kalkınma politikalarında yenilik arayışlarına referans olduğunu ve hem bu olumsuzluklardan

aleyhine gelişirken; aşar vergisinin yerini sanayi ürün vergilendirmesi almıştır. (Bkz: Kepenek ve Yentürk, 1994, s.63)

kurtulmak hem de Batıyla bütünleşmek amacıyla da 'Devletçilik' ve 'Korumacılık' uygulamalarının benimsendiğini söylemek mümkündür.

Bu çerçevede devletin yatırım ve işletmede öncü olması ve ekonomiyi yönlendirmesi hedefi doğrultusunda Türkiye'nin ekonomik yapılanması ve kalkınma çizgisi; kapitalizm, devletçilik ve korumacılık politikaları çerçevesinde gelişmiş ve devlet sermayesine dayalı kalkınma politikasının yanı sıra özel girişimciler kontrol altına alınarak ekonominin planlı bir şekilde yapılandırılması önem kazanmıştır.

Cumhuriyet Dönemi'nin yeni ekonomik yapılanması, ülkenin ulusal ve uluslararası durumu, modernleşmenin sadece coğrafyasını değil bu sürecin 'taşıyıcı aktörlerini' de değiştirmiştir. İmparatorluk döneminde yeni konutların ve yerleşme biçimlerinin ortaya çıkmasına öncülük eden kesim liman kentlerindeki ticaret burjuvazisi ve üst kademe bürokratlar, bu dönemde orta ve büyük ölçekli Anadolu kentlerindeki bürokratlar, memurlar, meslek sahipleri ve sanayi kuruluşlarında çalışan kesimler öncü konumuna geçmiştir.

yapılan siyasal ve ekonomik reformlar ve yasal düzenlemelerle 'kentsel mekân' ve 'kentsel planlama'da önemli ölçüde değişmiş, modern yerleşme düzenlemeleri, yeni kent planları ve konut biçimleri liman kentlerinden Anadolu coğrafyası içindeki kent merkezlerine sıçramıştır.

Bu kapsamda ulus-devlet, I.Dünya Savaşıyla gelen mekânsal ve toplumsal olumsuzlukları çözmeye yönelmiş; kentlerin yeniden imarı, yıkılan konutların yerine yenilerinin yapılması ve savaş sonrasında terk edilen topraklardaki Türklerin, Anadolu'ya getirilmesiyle ortaya çıkan konut açığına çözüm getirmeyi amaçlamıştır. Böyle bir ortamda bölgesel geri kalmışlığın giderilmesi amacıyla, Anadolu'nun kalkınması ve hizmetlerin en akılcı biçimde dağıtılması hedeflenmiştir. Bölgesel gelişmenin sağlanabilmesi için alınan stratejik mekânsal kararlar çerçevesinde de Ankara başkent ilan edilmiştir. Böylece yeni kurulan devleti temsil eden Ankara'nın, imarına öncelik verilmesiyle de 'Kent Planlama' gelişmeye başlamıştır (Keskinok, 2006).

Bu dönemde yeni başkent planlı bir biçimde gelişmesini sağlamak ve diğer kentlerin gelişimini de yönlendirmek amacıyla uluslararası bir yarışma açılmış ve Jansen'in Projesi uygulanmak üzere seçilmiştir (Sey, 1998). Jansen Planı; insan ölçeğinde, sosyal kaygıların ağır bastığı bir plan özelliğinde olup planda konut ve özellikle de işçi konutlarının düzenlenmesine önem verilmiştir. Bu bakış açısıyla, Ankara için güçlü bir yeşil sistem (Gençlik Parkı, Hipodrom) ve göreceli düşük yoğunluklu bahçeli evlerden meydana gelen konut dokusu, üniversite mahallesi ve

işçi evleri önerilmiştir. Plan genel olarak dar tutulmuş ve çıkmaz sokaklar, yaya yolları ile insani ölçeğe getirilmiş bir yollar ağı önerilmiştir. Bu noktada Jansen Projesinin 'Görkemli Bir Başkent' vadeden bir plan yerine, sosyal kaygıları ağır basan bir proje olması, Cumhuriyet rejimi niteliklerinin kavranmasına yardımcı olması açısından önemlidir. (Tekeli, 1980)

Yine bu süreçte Modern Dönem 'Güzel Kent' anlayışının Türkiye'de yayılmaya başlaması ile hem kentsel mekân bütüncül bir biçimde planlama kapsamında ele alınmaya başlamış hem de kent planlama harita mühendisliğinden ayrı bir bilim dalı olarak gelişme göstermiştir. Benimsenen yeni planlama anlayışı çerçevesinde pratikte kazanılan planlama başarılarının Cumhuriyet rejiminin başarısına referans olacağı düşünülerek rejimin başarısı Ankara'nın çağdaş bir kent olarak imar edilme başarısıyla bağdaştırılmıştır.

Bu amaçla 1928'de çıkarılan 1351 sayılı kanun ile Ankara'da kurulan İmar Müdürlüğü, Anadolu'daki diğer kentlerin gelişmesine de rehber olmuş, 1933 yılına kadar 14 yerleşmenin İmar Planı yapılmıştır. 1930'lu yılların ilk yarısında, Osmanlı Devleti'nden kalma kent yönetim biçimi ve İmar Yasası değişime uğramış, yerel yönetimlerdeki karar organlarının, dönemin çağdaş kent modeline ve ideolojisine uygun olması amaçlanmıştır. Bu amaçla 1930'da çıkarılan 1580 sayılı Belediye Kanunu ile kent düzenlemelerindeki imar uygulamalarından belediyeler sorumlu tutulmuştur. Aynı yıl çıkarılan 1593 sayılı Umumi Hıfzısıhha Kanunu, bu zorunluluğu sadece nüfusu 20 bin ve daha yukarı belediyeler için öngörmüş ve plan yapımı için 3 yıllık süre tanımıştır. İmar hukuku düzenleme aracı ise 1933'de çıkarılan 2290 sayılı "Belediye ve Yapı Yollar Kanunu" olmuştur. 22 yıl yürürlükte kalmış olan bu kanun ile beş yıl içinde bütün belediyelerin kent planlarını düzenlemesi öngörülmüş, belediyelere plan yapma zorunluluğu getirilmiştir*. Bu kanuna Ebniye Yasasından farklı olarak, nüfus projeksiyonu ve bölgeleme yaklaşımı gibi imar kanunu niteliğinde ilkeler eklenmiş, 1882 tarihli "Ebniye Yasası" geçerliliğini yitirmiştir (Tekeli, 1980).

Bunların yanı sıra mimarlık ve mühendislik mesleği için çıkartılan 1938 tarihli 3458 sayılı kanunla da pratikte tam uygulanmasa da bina yapımı meslek sahiplerinin tekeline bırakılmıştır.

Bu gelişmelere dayanarak çağdaş kent yaratılması amacıyla örgütlü ve planlı bir kentsel gelişmenin ilk adımlarının yasal düzenlemelerle de desteklendiğini, yasaların Cumhuriyet rejiminin istediği kent biçimi konusunda bağlayıcı nitelikte olduğunu ve yaratıcılığı teşvik edecek esnekliklere yer vermediğini söylemek mümkündür. Ayrıca

* Bu dönemde 860 belediyeden 503'ü İmar Planı yaptırmıştır.

çıkartılan yasalarla yerel yönetimlere planlama konusunda yetkiler verilmesi, bu dönemde mimarlık kapsamında gelişen kent planlamanın, kurumsallaşma sürecine girdiğine işaret etmektedir.

Aynı süreç içerisinde, imar düzenlemeleriyle birlikte konut üretimini teşvik için de bazı örgütlenmelere gidilmiştir. 1926 yılında yeni inşaatlara kredi sağlamak amacıyla Emlak ve Eytam Bankası kurulmuş, hazine olanaklarını kullanmak üzere çıkarılan yasayla Maliye Bakanlığına yetki verilmiş ve 1929 yılında Ankara'daki memurlara konut ödeneği verilmesi zorunlu kılınmıştır (Bilgin, 1998).

Yeni yasal gelişmelerle birlikte konut üretimi konusunda da yeni bir sürece girilen Cumhuriyet Türkiye'sinde konut üretimi bir arada yaşama tarzı olarak modern toplumun inşasına katkıda bulunmak amacıyla, devlet eliyle gerçekleştirilmiştir. Devletin önderliğinde yürütülen modernleşme programının konut yerleşmelerindeki karşılığı çalışan memurlar ve bürokratlar için üretilen toplu konutlar olmuştur. Cumhuriyet'in kurulmasıyla birlikte bir yandan apartman tipi konutlar, Cumhuriyet'in modernleşmeyi temsil eden bölgelerinde yaygınlaşmış diğer yandan yeni sunum biçimleri gündeme gelmiştir. Bu bağlamda batıdan farklı ideolojik amaca dayalı olarak, daha çok sanayi yatırımları etrafında üretilen konut yerleşimleri ekonomik ve toplumsal kurgunun izlerini taşımıştır. Batı'dan devralınan ikinci bir toplu konut üretimi modeli ise kooperatif olmuştur. Batı'da konut sorununu doğrudan yaşayan kesimlerce bir sosyal dayanışma aracı olarak üretilen bu kurum, yeni devletin modernleşme programının parçası olarak gündeme gelmiş ve yine Batı'dan farklı olarak devlet üyeleri için konut üretilmiştir (Bilgin, 2005)¹⁰.

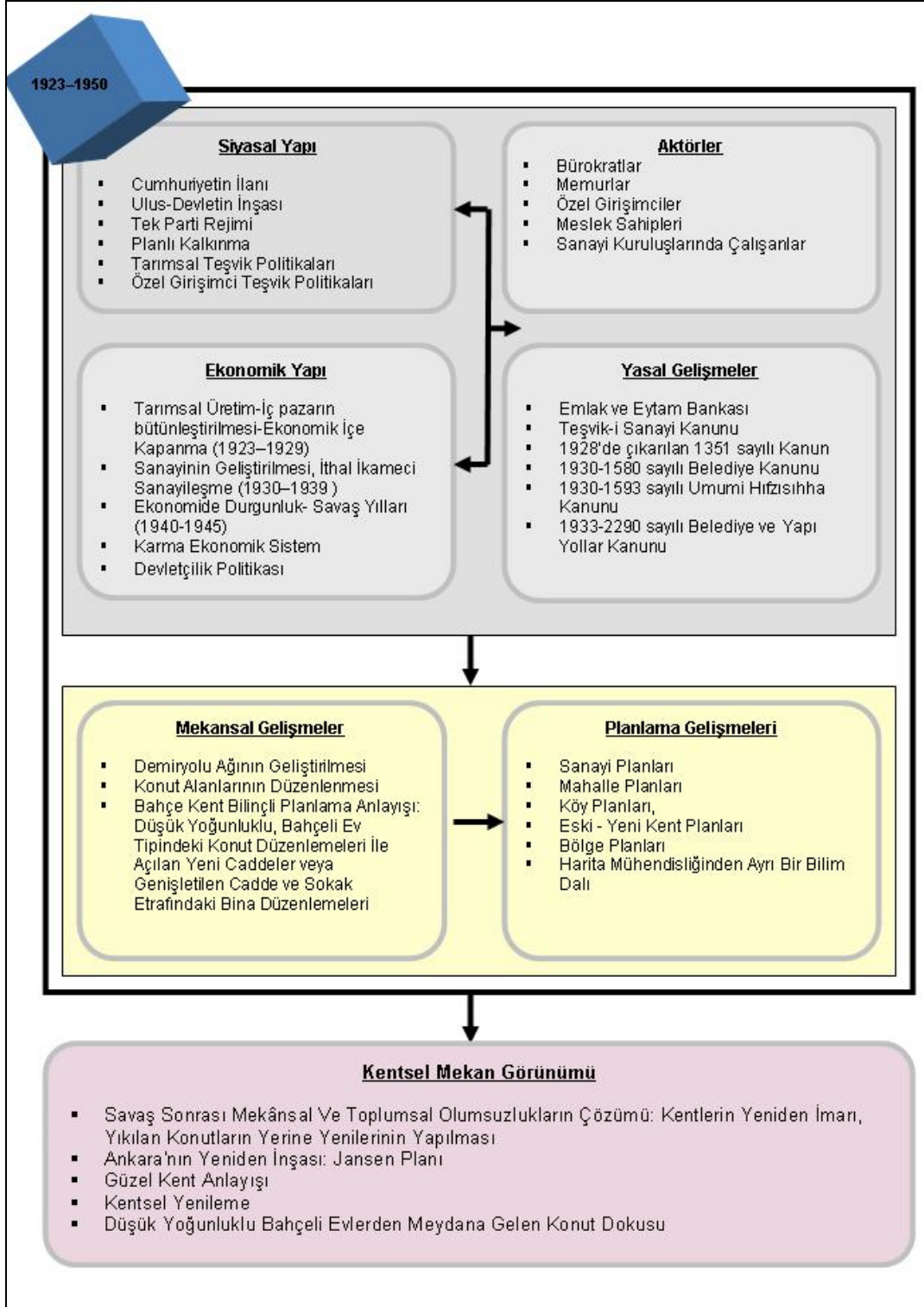
1924 yılında ise Ankara'da Heussler tarafından, eski Ankara ve Yenişehir'e yönelik iki yöresel imar planı hazırlanmış ve 198 konutluk bir memur mahallesi yapılmıştır. Ancak; dar gelirli sosyal gruplar olan memurlar için tasarlanan yeni mahalle, yüksek inşaat maliyeti nedeniyle kısa zamanda zenginlerin oturabileceği pahalı köşkler ve apartmanlarla donanmıştır (Sey, 1998).

Bu noktada Modernizm Döneminde işçi sınıfına yönelik üretilen sosyal konutların yerini, Cumhuriyet Dönemi'nin hiyerarşik düzeninde toplumun üst sınıfı olan

¹⁰ Kapitalist ekonomideki liberal toplum modeline göre devletin müdahale alanları kısıtlı olsa da, önemli bir fenomen olarak kabul edilen konut alanlarının, sosyal haklar bağlamında ele alınmasına dayanarak, konut üretiminin devlet himayesi altında tutulduğunu söylemek mümkündür. Bu dönemde ilk konut kooperatifi 1935 yılında Ankara'da kurulmuş, Bahçeli Evler Konut Yapı Kooperatifi, Howard'ın 'Bahçe Kent' anlayışına ve Jansen Planı'na uygun olarak üç yılda 169 konut üretmiştir (Tekeli, 1996: 38). Bu çerçevede, yeni Cumhuriyet'in başkenti olarak Ankara'da yeni kurulmakta olan ulus-devlet ideolojisini simgeleyecek bir yapılanmaya gereksinim duyulmuştur 1930'larda konut gelişmesine öncülük eden kooperatifler Bahçelievler'de, Güvenevler'de ve Kavaklıdere'de konutlar üretilmiştir. Seyfi Arıkan tarafından tasarlanan Zonguldak Maden ve Kömür İşletmeleri ile Kozlu Kömür İşletmeleri Amele Mahalleleri ve Prof. Bonatz tarafından tasarlanan 434 konutluk Ankara, Saraçoğlu Mahallesi dönemin önemli örnekleri arasındadır (Pulat, 1992, sy:327).

memurlara yönelik üretilen konutların aldığı ortaya çıkmaktadır. Bu sonucu referans olarak; bürokrasinin artan önemi dolayısıyla Cumhuriyet Döneminde konutlar üst sınıfa hitap eder şekilde üretilirken yetersiz ve sağlıksız koşullarda yaşamak zorunda kalan toplulukların yaşam alanlarının düzenlenmesinin göz ardı edildiğini söylemek mümkündür.

Modernizm Döneminde sanayi kentine bir tepki olarak gelişen “Bahçe Kent” bilinçli planlama anlayışı ise Türkiye’de, Cumhuriyet döneminin düşük yoğunluklu, bahçeli ev tipindeki konut düzenlemeleri ile açılan yeni caddeler veya genişletilen cadde ve sokak etrafındaki binaların düzenlenmesinde uygulama bulmuştur. Böylece İmparatorluk döneminden kalan kentsel yerleşim ve yaşam alanları ile sokak silüetleri değişime uğramıştır. Devletin çeşitli sosyal hakları sağlama görevini üstlenmesinin yanı sıra 1940’larda konut sağlamada kapsamlı ve çok yönlü bir devlet müdahalesinin kabul edilmesiyle ulus-devlet, özellikle orta ve dar gelirli sınıflar için konut üretme çabasında olmuştur. Bu çerçevede; Türkiye’de ulus-devlet yapılanmasının güçlü etkisine dayanılarak konut alanları yeniden yapılandırılmıştır (Tekeli. İ. İlkin S, 1984). Bu noktada Cumhuriyet Dönemi siyasal ve ekonomik gelişmelerinin yanı sıra merkezi ve bağımsız ulus-devlet mekanizmasının sahip olduğu bu modernist yeniden inşa anlayışının ortaya çıkardığı kentsel mekân düzenlemeleriyle, günümüz ‘Kentsel Yenileme’ yaklaşımının bağdaştığını söylemek yanlış olmayacaktır. (Şekil: 2.2.)

Şekil 2.2. 1923–1950 Yılları Arasında Yaşanan Toplumsal Değişimler ve Kentsel Mekân Yansımaları*

* Şekil 2.2. Aslı KOTAN tarafından hazırlanmıştır.

2.1.3. Popülist Modernleşme Dönemi, 1950–1980

Savaş sonrasında saygın bir ulus-devletin; insan haklarına saygılı bir demokrasiyle yönetilen ve refah devlet fonksiyonlarını gerçekleştirmeye çalışan bir devlet olması gerektiği konusunda ortak değer yargıları oluşmuştur. Bu kapsamda ilk olarak tek partili siyasal rejimden çok partili siyasal rejime geçilerek, bu yeni siyasal dönem içerisinde devletçilik politikasından vazgeçilerek liberal ekonomi benimsenmiştir.

Dönemin devingen ekonomik yapısı içerisinde liberal ekonomi politikalarıyla özellikle büyük kentlerde, sanayi üretimi gelişmiş, kalkınma planlarının da değişimini gerekli kılan dönemin ekonomik ve politik gelişmeleri toplumsal yaşamı, kentsel mekân düzenlemelerini ve kent planlama anlayışını yönlendirmiştir. Bu çerçevede kamu yatırımlarını ve harcamalarını arttırmak koşuluyla özel girişimciliği cazip kılacak alt yapılar ve talepler oluşturulmaya çalışılmıştır.

Bir başka ifadeyle; devletçilik politikası terk edilerek, liberal bir ekonomi politikasının önünü açacak önceliklere önem verilmesi, özel sektörün ve özel sermayenin ekonomik hayatın temelinde yer almaya başlaması, kamu yatırımlarının ulaşım başta olmak üzere alt-yapı faaliyetleri ile sınırlandırılması ve dış kaynaklı finansman yollarının benimsenmesi bu döneme özgü ekonomik dönüşümlerin göstergeleridir.

1950'li yıllarda ekonomik büyüme stratejisi hedefi kapsamında; fiyat istikrarının göz ardı edilmesi ve toplam talebi genişletici politikalara öncelik verilmesi ekonomik dengesizliklerin (enflasyon) ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Devletin, tarımsal ürünlerin fiyatlarını yüksek, Kamu İktisadi Kuruluşları ürünlerinin fiyatlarını düşük tutması, vergi sistemindeki boşluklar, banka sistemi kredilerinin yetersiz ve pahalı olması, özel tüketim eğiliminin yüksek olması enflasyonist baskıların artmasına ve yayılmasına neden olmuş, ekonomik yatırımlar dönemin temel ekonomik politikasını oluşturan tarım ve sanayi gelirlerinden sağlanmıştır. Devletin, iç tüketimi kısımadan tarım ve sanayi mallarına talebi artırma politikası, kamu yatırımlarının artmasına neden olmuştur. Böylece tarım ve tarım dışı mallarda artan iç talep ve fiyatlar ile özellikle imalat sanayi, özel girişimciler için elverişli olmaya başlamıştır. Türk Sanayi Kalkınma Bankasının kurulmasıyla ise özel kesime dış kaynaklı krediler sağlanmış, iç kredi hacmi enflasyonist bir para politikası ile desteklenerek sanayi yatırımlarının finansmanı için gereken tasarruf sağlanmaya çalışılmıştır. Bu politikalara rağmen devletin hem bölgesel gelişmeyi hızlandırma arzusu hem de özel girişimcilerin yatırım yapacak sermaye birikimine sahip olması ile ilişkili olarak Kamu İktisadi Kuruluşları geliştirilmeye devam etmiştir (Kazgan, 1981).

1950'li yılların başlangıcında tarım yatırımları imalat yatırımlarının çok üzerindeyken; ikinci yarısında ithalatta baş gösteren tıkanmalar nedeniyle imalat yatırımları tekrar ön plana geçmiştir.

İlk etapta tarım sektörünün ön planda olduğu 1950'li yılların ilk yarısında, ekonomik kaynakların tarımsal üretime yardımcı olacak hizmetlere ve tarımsal hammaddeleri işleyecek sanayilere tahsis edilmesi planlanmış, ikinci yarısında ise ulus-devlet daha çok yol, baraj, liman gibi büyük altyapı yatırımlarına ağırlık vermiş, teknoloji transferi ağırlıklı yatırımları özel sektörün üstlenmesi için teşvik politikalarını uygulamaya koymuştur. Bu kapsamda; 6224 sayılı Yabancı Sermayeyi Teşvik Kanunu 1954 yılında yürürlüğe girmiş, 1954 tarihli Petrol Kanunu ile daha önce devlet elinde bulunan petrol arama yetkisi kaldırılmış ve 1957'de yapılan bir değişiklikle rafineri kurma hakkı da yabancı sermaye sahiplerine verilmiştir (Kazgan, 1988).

Sanayi büyüme hızının yüksek olduğu yılları temsil eden bu süreçte 1960 Anayasası ve aynı yıl yaşanan Askeri Darbe, ekonomi politikalarının değişikliğini beraberinde getirmiştir. Ekonomi politikasında yeni ilkeler kabul edilmiş, 1930 itibariyle II. Dünya Savaşının başlangıcına kadar kesintiye uğrayan, kamu sektörüne emredici, özel sektöre yol gösterici özellikler taşıyan ekonomik kalkınma politikalarına dayanan 'Planlı Kalkınma' sürecine geri dönüş yaşanmıştır. Böylelikle ülkenin 1950'lerde uğradığı ekonomik bunalımlar plansız ve programsız bir politikanın izlenmiş olmasına dayandırılarak, ekonominin yeni düzenlenecek bir plana göre yürütülmesi benimsenmiştir. Bu amaca paralel olarak anayasadaki ilkeler¹¹ de dikkate alınarak, 1961 yılında Devlet Planlama Teşkilatı (DPT) kurulmuş ve beşer yıllık dönemler için plan yapılması kararlaştırılmıştır. DPT, ülkenin mevcut ve muhtemel potansiyeline uygun planlar hazırlayarak, demokratik bir düzen içinde karma ekonominin imkânlarından faydalanarak kalkınmayı gerçekleştirmeye ve kalkınma sürecinin hızlanmasına katkıda bulunmaya çalışmıştır (Çobanoğlu, 1992).

Bu açıklamalara dayanarak kalkınma stratejisi bakımından Türkiye ekonomisinin değişime uğradığı 1950–1960 arasındaki dönemi; 1950'li yılların ilk yarısını kısmen yabancı kaynaklarla desteklenen, tarımsal gelişme stratejisine dayalı dışa dönük büyüme dönemi olarak ve 1950'li yılların ikinci yarısından 1960'lı yıllara kadar ki

¹¹ 1961 Anayasası'nın başlangıcında sosyal adalet esası devletin ödevleri arasında yer almış, 2. maddesinde Türkiye Cumhuriyeti milli, demokratik, laik ve sosyal bir devlet olarak tanımlanmış ve böylece sosyal düşünceler iktisat politikasında eskiye nazaran daha büyük bir ağırlık kazanmıştır. Anayasa'nın 41. maddesi devlete kalkınma planları hazırlama ödevini vermiştir. Planlar hazırlanırken kamu ve özel kesimlerin ekonomik ve sosyal gelişmeye ortak hizmet etmeleri, planların makro plan niteliğinde olması ve beşer yıllık dönemler için yapılması kararlaştırılmış, ayrıca gelecek 15 yılda meydana gelmesi beklenen gelişmelerin de göz önünde bulundurulması kabul edilmiştir (Çobanoğlu, 1992, sy.37–38)

dönemi ise istikrar programı ile desteklenen, ithal ikame sanayileşme dönemi olarak iki alt döneme ayırmak mümkündür.

1960'dan 1980'e kadar uzanan dönemde ise pek çok gelişmekte olan ülkede olduğu gibi Türkiye'de de planlı karma ekonomi politikaları uygulanmaya çalışılmıştır.

Bu yıllarda Türkiye, ekonomisi düşük sermaye birikimi ve ekonomik geri kalmışlık sorununu devletin iktisadi hayatta önder rolünü üstlendiği bir modelle aşmaya çalışmıştır. Enflasyon oranı sürekli olarak denetim altında tutulmuş, birinci ve ikinci beş yıllık kalkınma planları yine yüksek oranlı büyüme, ılımlı bir enflasyon, dış ödemelerde denge, Avrupa Ekonomik Topluluğu'na katılma ve dengeli gelir dağılımı hedeflerini içermiştir. Bu tutum 1960'lı yılların ekonomi politikasının etkinliğine özel önem verildiğine işaret etmektedir. Ancak bu dönemde benimsenen politikaları* etkin bir şekilde yürütebilecek kurumsal yapı tam olarak oluşturulamamıştır.

1960'lı yılların sonuna doğru yaygınlaşan popülist politikalar nedeniyle ekonomik yapılanma çöküş içine girmiş; bütçe açıklarıyla finanse edilen kamu harcamalarının baskısı sonucunda toplam talep, toplam arzı aşmıştır. Bu koşullar altında gerek tüketim, gerekse özel yatırımları etkileyen bir spekülasyon ortamı oluşmuş, enflasyon hızlanmış, ödemeler dengesi ve bütçe açıkları artmış, TL aşırı değerlenmiştir. İkinci plan döneminde ise 1970 yılı devalüasyonu ve işçi döviz gelirlerinin ekonomi üzerindeki pozitif etkileriyle, petrol ve ithal malları fiyat artışlarına karşın yüksek oranlı büyüme hızı sağlanmıştır (Hiç, 1994).

1970'li yıllara kadar ithal ikamesine dayalı, iç piyasaya dönük bir sanayileşme politikası izlenmiş, karayolu ağırlıklı altyapı politikaları önemini korumuştur. Ancak bu yıllarda Türkiye'de petrol fiyatlarının 1973 yılı sonunda dört kat artışı ekonomide olumsuz etki yaratmıştır. Ekonomik gerileme, döviz rezervleri kullanılarak ve kısa vadeli borçlanmaya gidilerek giderilmeye çalışılmış ve ihracat göz ardı edilerek ithalatı kolaylaştırıcı politikalar benimsenmiştir. Böylelikle ödeme dengesindeki bozukluklarla ekonomik gerileme hız kazanmış, enflasyon artışı hızlanmıştır.

Dış ödemeler dengesinin bozulması 1980'ler de Türkiye'nin ekonomik politikalarında köklü değişikliklere gidilmesine neden olmuştur. Bu kapsamda içe dönük ekonomi politikası neo-liberal bir çizgide dışa dönük hale getirilmiş, ekonominin dış dünya ile bütünleşmesine öncelik verilmiş, altyapı politikalarında bilgi toplumunun gerektirdiği

* Yatırımların yüksek tutulduğu, tarım sektörünün sübvansede edildiği, Kamu İktisadi Teşebbüslerinin yüksek miktarda olan açıklarının devlet tarafından finanse edildiği bu süreçte hazırlanan birinci plan döneminde ekonomik büyümede tarım ve sanayi sektörleri arasında dengeli bir gelişme öngörülürken, ikinci plan döneminde sanayi sektörünün sürükleyici olması öngörülmüştür. Üçüncü plan döneminde ise farklı bir kavram olarak uzun dönemli gelişme stratejisinden söz edilmiş ve bu amacın kamu kesimi öncülüğünde olmasının gerekliliği belirtilmiştir.

yeni kurumlar geliştirilmeye çalışılmıştır. Bu değişimler sırasında kamu maliyesi açıkları önlenemediği için daha önceki dönemlerde görülmeyen düzeyde yüksek bir enflasyon yaşanmıştır (Keyder, 1993). Kamu harcamalarının sağlam kaynaklara dayandırılmaması 1970 yılını izleyen yıllarda kamu açıklarının giderek artmasına neden olmuş ve ülkenin sahip olduğu mevcut bütçe ile özenilen hızlı kalkınma, enflasyonun yarattığı kaynak tahsisini bozucu etkiler ve belirsizlikler nedeniyle sağlanamamıştır. Bu kapsamda artan enflasyon, ekonomik küçülme ve politik istikrarsızlıklar 1980’li yıllara doğru, yeni ekonomik düzenlemelere gidilmesine sebep olmuştur*.

Ekonomik ve siyasal alandaki yenilikler diğer süreçlerde olduğu gibi bu süreçte de kent planlama anlayışının yeniden yapılmasına neden olmuştur. Bu çerçevede esas olarak, hızlı kentleşme olgusunun henüz anlaşılmadığı 1945 yılından itibaren kent planlamaya ilişkin önceki dönemlerden daha net bir biçimde kurumsal düzenlemeler yapılmış, 1950–1980 yılları arasında ise planlamayı yönlendirmek ve alanını tanımlamak amacıyla öncelikle ‘yasal düzenlemeler’ arttırılmıştır. (Tablo: 2.1)

Planlamanın yasal düzenlemelerle paralel olarak gelişim göstermesi nedeniyle, dönemin planlama anlayışının kavranmasına yardımcı olması açısından öncelikle bu yasal değişimleri açıklamak gereklidir. Bu çerçevede;

Belediyelerin kapasitesini destekleme amacıyla; 1945 yılında 4759 sayılı yasayla; amacı belediyecilik, şehircilik ve yerel yönetim konularını bilimsel açıdan incelemek olan Türk Belediyecilik Derneği ile Belediyeler Bankası bir araya getirilerek İller Bankası kurulmuştur. Böylelikle belediyelere planlama ve altyapı projelendirme konusunda teknik hizmet vermek ve finansman konusunda destek sağlamak amaçlanmıştır.

1948 yılında 5237 sayılı yasayla belediye gelirlerinin arttırılması amacıyla Belediye Gelirleri Kanunu çıkarılmıştır. Bu yasayla belediyelerin gelirleri artış gösterse de büyük dönüşümler karşısında belediye gelirleri yetersiz kalmıştır.

1954 yılında 6235 sayılı yasayla Mimar ve Mühendislerin örgütlü hale gelmesinin önünü açan, Türk Mühendis ve Mimarlar Odası kurulmuş böylelikle planların ve mekânsal düzenlemelerin meslek sahiplerince yapılması desteklenmiş ve önceki dönemde haritacılık kapsamındaki planlama çalışmalarının, mimarlarca yürütülmesi sağlanmıştır.

* Türkiye'nin 1980 sonrası ekonomik gelişmeleri bir sonraki bölümde ele alınmıştır.

1956 yılında 6785 sayılı yasayla belediyenin yetki sınırının genişlemesine olanak tanıyan ve büyüyen kentlerin imar sorunlarına yanıt amacı taşıyan İmar Kanunu çıkarılmıştır*.

1958 yılında 7116 sayılı yasayla ise kentlerde, özellikle de konut alanlarında spekülatif gelişmeleri denetim altına almak üzere İmar ve İskân Bakanlığı kurulmuştur**.

1960'lı yıllara doğru kent planlama mimarlıktan ayrı bir bilim olarak algılanmış ve her ne kadar hızlı kentleşmenin getirdikleriyle uyumlu olmasa da Türkiye'de 'Kapsamlı-Rasyonalist' planlama pratiğine geçiş başlamıştır. 1961 yılında yürürlüğe giren Anayasa ile sosyal devlet ilkesi kabul edilmiş, refah devlet anlayışı getirilmiştir. Ülke kaynaklarının akılcı bir biçimde kullanılması amacıyla ise 'Planlı Kalkınma' ilkesi getirilmiştir. Devlet Planlama Teşkilatı bu süreçte anayasal bir kurum olarak kurulmuş, planlı karma ekonomi politikası uygulanmaya başlamış ve bölge planlama anlayışı gelişmiştir. Böylelikle kent planlamanın ülke ve bölge planlarıyla eşgüdümlü yapılması görüşü getirilmiştir.

1963 yılında Belediye Yasası çıkarılmıştır. Böylece belediye yönetiminde başkanlık sistemine geçilirken yeniden düzenlenen belediye gelirlerinin Anayasa'ya aykırılığı, belediye gelirlerinin azalmasına neden olmuştur. Bu duruma kaynak yetersizliğinin eklenmesiyle de yerel yönetimler merkezi yönetime daha çok bağımlı hale gelmiştir (Tekeli, 1998).

Planlı dönemle beraber, metropoliten ölçekte kent planlaması yapılmaya başlanmış, Türkiye metropolitenleşme sorunlarına nazım plan yoluyla çözüm arama çabasına girmiştir. Bu çerçevede, 1965'te 4970 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile İmar ve İskân

* 1985 yılına kadar yürürlükte kalmış olan bu yasa, önce nüfusu 5 binin üzerinde olan belediyeleri imar planı yaptırmakla yükümlü tutmuş, ancak 1972'de 1605 sayılı kanun ile yapılan değişiklikle imar planı yaptırma görevi, nüfusu 10 binden fazla olan yerlerdeki ve il merkezlerindeki belediyelere verilmiştir. Böylece 1367 belediyeden 1003'ü yani %80'i, imar planı yaptırma zorunluluğu dışında bırakılmıştır. Bununla beraber uygulamada nüfusu ne olursa olsun belediyeler için normal imar planı yaptırılma yoluna gidilmiştir (Geray, 1972). İmar Kanununun sadece belediye sınırları içinde uygulanması ile ortaya çıkan aksaklıkları gidermek amacıyla 47. Maddesi değiştirilmiş, belediye sınırlarına yakın bulunan ve belediyelerin gelişmesi için uygun görülen sahalarda hatta köyleri kapsayacak şekilde bu kanunun hükümlerinin uygulanacağı belirtilmiştir. Böylece kent planlamalarında bir bütünlük sağlanmaya çalışılmıştır (Karaman, 1995). Ayrıca kent planlama ve mimarlık konularında "Plan Notu" imar mevzuatında ilk defa bu yasaya ilişkin yönetmelikte gündeme gelmiştir. Böylelikle plan ve yönetmelik arasındaki kademelenme tanımlanarak, imar planının yönetmelikten önce geldiğini ifade edilmiş ve kent planları daha geniş kapsamlı hale gelmiştir. Yapıların fiziki hacimlerini sınırlandırmak ve düzenlemek amacıyla da geleneksel imar tutumuna tepki olarak KAKS ve TAKS düzenlemeleri getirilmiştir. Bu kararlarla yapılaşma dokusu ve yapıların biçimlenmesi düzen içine sokulmaya çalışılmıştır.

** Bu bakanlığın hızlı kentleşme sorunlarının çözümüne yönelik planlama, konut ve yapı malzemesi konusunda yönlendirici uzman misyonu yüklenmiştir. Bakanlık planlama ve araştırma işlemlerinde yoğunlaşmak üzere kurulmuş, ülke çapında nüfusun ve ekonomik etkinliklerin dengeli dağılımını gerçekleştirecek politikaların saptanmasından ve uygulanmasından sorumlu olmuştur. Aynı zamanda bölge planları yapma ve imar planlarını onaylama yetkisi de bu bakanlığa verilmiştir (Keleş, 1991). Bu süreçte İller Bankası ve Emlak Bankası, İmar İskân Bakanlığı'na devredilmiştir.

Bakanlığı yönetimi altında İstanbul, Ankara ve İzmir’de Nazım Plan Büroları kurulmuş, alınan karara bağlı olarak önce İstanbul ve İzmir’de, 1967 yılında ise Ankara’da Nazım İmar Planı Büroları kurularak Nazım İmar Plan çalışmaları yürütülmüştür (Altaban, 1998).

İmarlı alanlarda görülen en büyük değişiklik, 1965 tarihli Kat Mülkiyeti Yasasının çıkmasıyla yaşanmıştır. Bu yasa piyasada işlem gören bütün taşınmaz mallara tanınan güvenceleri getirmiştir. Böylece kentte taşınmaz mal sahibi olma ve rantlardan yararlanma olanağı artırılmış ve bu yasa apartman yapımının hızlanmasında etkili olmuştur.

1966 yılında çıkartılan 775 sayılı Gecekondu Yasasıyla, imar afları yapılmış, gecekondu alanlarında tasfiye, islah ve önleme bölgelerinin oluşturulmasına olanak tanınmıştır. Bu çerçevede, gelişmeleri kolaylaştırmak amacıyla İmar ve İskân Bakanlığı’na ve belediyelere kaynak ve arsa sağlanacak nitelikte düzenlemeler getirmiştir. Dar gelirlilere kentsel yaşam güvencesi sağlamak amacıyla oluşturulan bu yasa esasen gecekondu alanlarının ticaretleşmesini sağlamış, toplumun belli kesimlerinin konut ihtiyacını karşılayan gecekondu rant sağlama amaçlı bir yatırım haline gelmiştir*.

1973 ve 1977 yerel seçimleri sonucunda özellikle büyük kentlerde sosyal demokrat kadrolar yerel düzeyde iktidara gelmiş ve belediyeçilik sorunlarına yeni başlıklar getirilmiştir. ‘Yerel Yönetim Hareketi’ olarak gelişen bu süreçte, demokratik, kaynak yaratıcı, katılımcı, birlik ve bütünlükçü ve kentsel rantları kamuya mal edici belediyeçilik ilkeleri bu hareketin ürünü olarak ortaya çıkmıştır.

* Gecekondu alanları, 1950–1980 yılları arasında konut alanlarının sunum biçimine yönelik yapılan açıklamalar altında daha detaylı ele alınmıştır.

Tablo 2.1. 1950–1980 Yılları Yapılan Yasal Düzenlemeleri*

YASAL GELİŞMELER	AMACI/ETKİSİ	SONUCU
1945- (4759 sayılı yasa)	Belediyelere planlama ve altyapı projelendirme konusunda teknik hizmet vermek, finansman desteği sağlamak	İller Bankasının Kuruluşu
1948- (5237 sayılı yasa)	Belediye gelirlerini düzenlenmek	Belediye Gelirleri Kanunu
1954- (6235 sayılı yasa)	Planların ve mekânsal düzenlemelerin meslek sahiplerince yapılmasını sağlamak ve Haritacılık kapsamındaki planlama çalışmalarının, mimarlarca yürütülmesini sağlamak	Türk Mühendis ve Mimarlar Odasının Kuruluşu
1956- (6785 sayılı yasa)	Belediyeleri imar planı yaptırmakla yükümlü tutmak, Plan ve yönetmelik arasındaki kademelenmeyi tanımlamak, Kent planlarını daha geniş kapsamlı hale getirmek	İmar Kanunu
1958- (7116 sayılı yasa)	Konut alanlarında spekülatif gelişmeleri denetim altına almak	İmar ve İskân Bakanlığının Kuruluşu
1961 Anayasası	Planlı Kalkınma ilkesinin ve refah devlet anlayışının benimsenmesi Sosyal devlet ilkesinin kabulü, Kentsel planlamanın ülke ve bölge planlarıyla eşgüdümü hale getirilmesi	DPT'nin kuruluşu *
1963 Belediye Yasası	Belediye yönetiminde başkanlık sistemine geçiş, Belediye gelirlerinin Anayasa'ya aykırılığı nedeniyle gelirlerin azalması, kaynak yetersizliği nedeniyle yerel yönetimleri merkezi yönetime daha çok bağımlı hale gelmesi.	Belediye Yasası
1965- (4970 Sayılı Bakanlar Kurulu Kararı)	Nazım İmar Plan çalışmalarının yürütülmesi	Nazım Plan Bürolarının Kuruluşu
1965- (Kat Mülkiyeti Yasası)	Taşınmaz mal sahibi olma ve rantlardan yararlanma olanağının artırılması, Apartman yapımının hızlanması	Taşınmaz Malların Güvence Altına Alınması
1966- (775 sayılı Gecekondu Yasası)	Gecekondu alanlarında tasfiye, ıslah ve önleme bölgelerinin oluşturulmasına olanak tanınması	İmar Afı

* DPT'nin kurulmasıyla üst ölçek planlama faaliyetleri kurumsal yapıda karşılığını bulmuştur. 1961 yılı yalnızca ulusal planların yapıldığı bir dönem olmuştur. İlk Kalkınma Planı 1963 yılında hazırlanarak 1. Beş Yıllık Kalkınma Planı bu tarihte yürürlüğe girmiştir. (Tekeli, 2001).

* Tablo 2.1. Elde edilen kaynak dökümanlar çerçevesinde Aslı KOTAN tarafından hazırlanmıştır.

Gerek siyasal gerekse yasal düzenlemelere diğer dönemlere nazaran daha yoğun bir şekilde önem verilmesine rağmen, geçmişten kalan mekansal sorunlar giderek artmış ve yeni politikalara ve gelişmelere rağmen kurumsal yapılanmanın kontrol altına alınmaması ve bu yapının yeterli kapasiteye sahip olmamasının yanı sıra sanayileşme, ticaret ve küçük üretim olanaklarının kentlere kaydırılması ile kırsal alan yatırımlarının ve yaşam olanaklarının yetersiz kalması kentsel mekânların çekici kılarak, kentleşme hızının artmasına, nüfusun kentlerde yoğunlaşmasına ve böylece mekânsal sorunlarla birlikte sosyal, ekonomik toplumsal sorunların da giderek artmasında rol oynamıştır.¹²

Sosyo-ekonomik taleplerin karşılanamaması işsizliği, toplumsal yaşamın simgesi haline getirirken, kent çeperlerine yerleşmek durumunda kalan yeni nüfus bu süreçte ya iş olanağı bulmuş ya da kendi olanaklarıyla iş yaratmıştır. Bu durum kentlerin özellikle sosyo-ekonomik, toplumsal ve mekânsal olarak plansız gelişme sürecini yaşamasına neden olmuştur.

Bu plansız gelişmenin öncelikle konut alanlarına yansımalarıyla, birbirini model alarak ve piyasada birbirini ikame ederek konut üreten, küçük birikim sahibi orta tabakaların, iş garantisi olmayan kentlerin yeni sakinlerinin ve düzenli iş garantisi olan düşük gelir gruplarına yönelik, esnek ve dinamik bir piyasa egemen olmuştur.

Göçlerle gelen ve kentlerin ekonomik ve mekânsal yönden taşıma kapasitesini aşan nüfusun, yasal yollarla konut edinmek için yeterli olmayan ekonomik olanakları, konut ihtiyacının 'gecekondu' yönünde kullanılmasına neden olmuştur. Kentlerin imarlı alanları dışındaki kamu arazilerinde, sanayi bölgelerinin çevresinden başlayarak konumlanan bu sunum biçimi, imar aflarının etkisiyle de daha örgütlü biçimde inşa edilmeye başlamış ve inşaat kalitesi düşük olmasına rağmen büyük metrekarelerde çok katlı apartman bloklarına dönüşmüştür (Bilgin, 1998).

Gecekondu yerleşmelerinin artması ile bir yandan mekânsal sorunlar artarken bir yandan da göç hızının sanayinin yarattığı istihdam olanaklarından yüksek olması, bu bölgelerde işsizliğin ve yoksulluğun artmasına, göç edenlerin işportacılık ve geçici işçilik gibi iş güvencesi olmayan ve gelir düzeyi düşük alanlara eklenmesine neden olmuştur (Osman, 1998).

Başka bir ifadeyle bu süreçte, mekânsal ve ekonomik sorunlara yönelik çözümler yerel toplulukların inisiyatifinde gecekondu ve enformel sektör gibi oluşumlarla aranmıştır.

¹² 1940–1950 yılları arasında % 20,1 olan nüfus artışı, 1950–1960 arasında % 80,2'ye yükselmiştir (Sey, 1998, sy:275). Bu hızlı artış hem toplumsal hayatın yetersiz ve eşitsiz koşullarda iz sürmesine neden olduğu gibi bu olumsuzluk kentsel mekân biçimlenmesine de yansımıştır.

Özellikle 1954 yılında gelişme gösteren bir diğer konut sunum biçimi ise 'yap-satçı' üretim olmuştur. 1954 yılında çıkartılan Kat Mülkiyeti Yasasının sağladığı olanak ile az katlı yapıların yıkılarak, çok katlı konut birimlerinin yapılması, gecekonduların yanı sıra 'yap-satçı', küçük üreticiler tarafından uygulama bulan yüksek yoğunluklu, altyapısı yetersiz apartman mahallelerinin yapımı hız kazanmıştır. Yasayla beraber küçük sermaye sahibi müteahhitlerin konut pazarındaki payları artarken Emlak ve Kredi Bankası'nın bireysel kredi uygulamasının yaygınlaşması ile de merkezi iş alanları ve ana cadde üzerinde yer alan apartmanlar yıkılmış, kat mülkiyetine geçilerek işlev değiştirmiş ve arsa fiyatları önemli ölçüde artmıştır (Tekeli, 2001).¹³

Bu süreçte de emlak ve inşaat piyasasında görülen, kısa zamanda toplumun her kesimine yayılan plansız gelişme, sanayileşme ve yasal olanaklar ile destek bulan rant kaygısı hakim olmuş, bu hâkimiyet de kentsel mekânda fonksiyon çeşitliliğinin artmasına neden olmuştur. Bu kapsamda rant kaygısının, bölgesel ya da ulusal ölçekteki ekonomik eşitsizliklerin ve kent içi hizmet sunumu ya da niteliksel sorunların farklılaşmasıyla güç kazandığı dikkate alınırsa, bozulan ekonomik denge ve yükselen enflasyon karşısında küçük girişimcilerin değer kaybetmemek için alternatiflerini inşaat ve konut sektöründe kullanmaları sonucunda kentsel mekânda yapısal olarak fonksiyon çeşitliliğinin arttığını söylemek mümkündür. Bir başka ifadeyle; yerleşme yapısının ve konut alanlarının biçimlenmesinde ortaya çıkan rant hareketliliğinin planlama ilkelerinin göz arda edilerek siyasal araçlara ve yasal düzenlemelere bağlı olarak da hız kazandığı sonucu ortaya çıkmaktadır.

Gecekondu ve yap-sat üretimin yanı sıra bu dönemin diğer bir konut sunum biçimi olarak kooperatifleşme gelişmiştir. Konut üretiminin %10'luk dilimini oluşturan bu model, düşük ancak düzenli gelir garantisi olan grupların elverişli kredi ve arsa olanaklarıyla konut edinmelerini sağlamıştır (Bilgin, 1998). Kooperatif uygulamaları, yapım teknikleri ve organizasyonun sağladığı olanaklar ile toplu konut oluşumlarının gelişmesinde etkili olmuştur.

Bu kapsamda büyük kentlerde 1950'lerde başlayıp, 1960 sonlarına kadar süren apartmanlaşma süreci, 1970'lerde çok dairesli tek bloktan, büyük ölçekli konut üretimine doğru gelişmeye başlamıştır¹⁴ (Sey,1998).

¹³ Bahçeli konutlar yerine çok katlı blokların yer aldığı uygulamaların ilki İstanbul'da 4. Levent mahallesidir. 1960 yılında tamamlanan bu yerleşme, 345 birimin yer aldığı tek evler, sıra evler ve çok katlı bloklardan oluşmaktadır (Sey, 1998, sy:276).

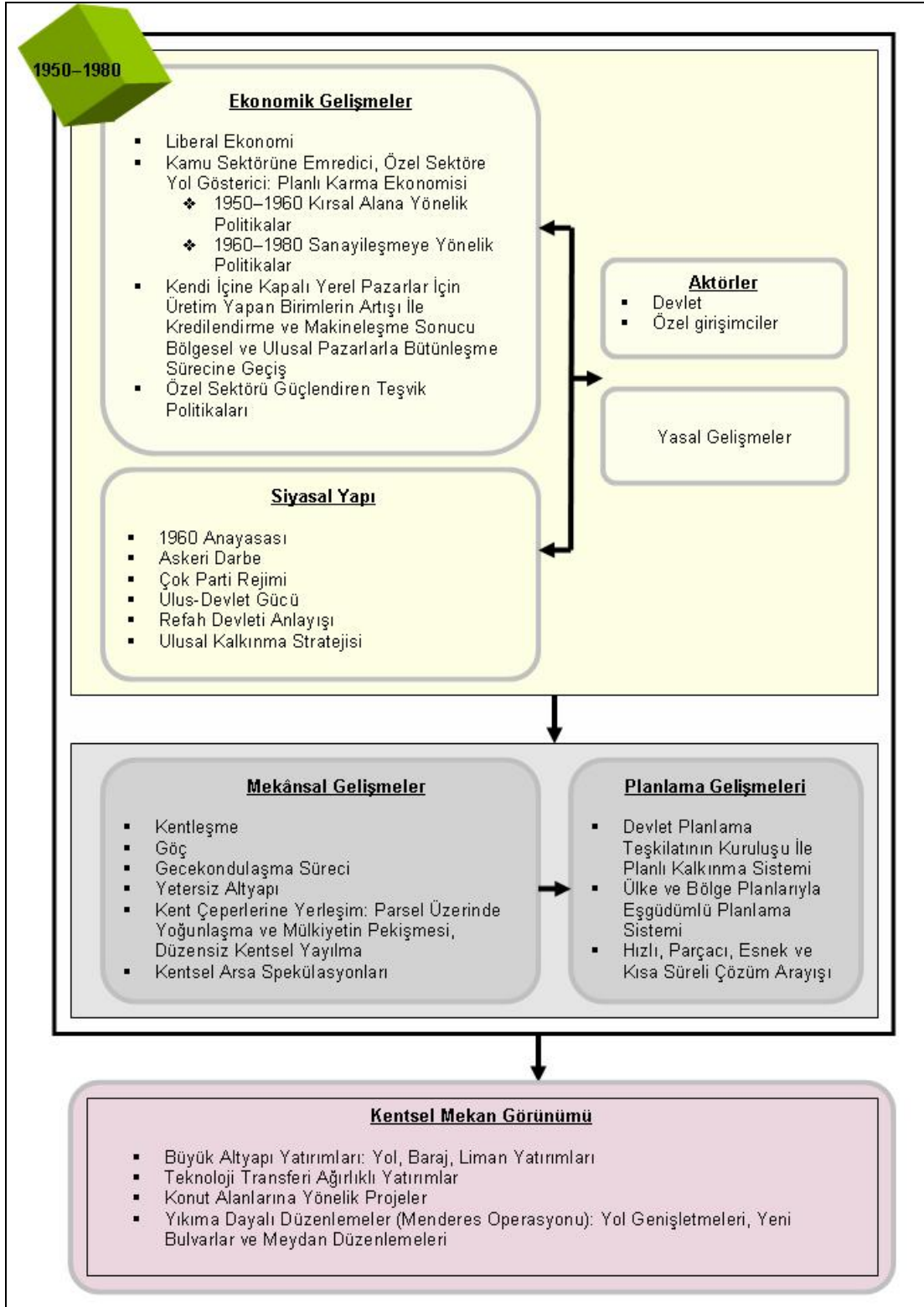
¹⁴ Özellikle sendikalar tarafından kurulan kooperatifler bu dönemde başarılı örnekler vermişlerdir. Maden-İş sendikasının kurmuş olduğu Merter Sitesi ve Türk İş'in gerçekleştirdiği Aydınlıkevler Sitesi bu dönemin önemli örnekleri arasında yer almaktadır. 1969 yılında 1163 sayılı Kooperatifler Kanunu'nun kabul edilmesiyle kooperatif sayısında belirgin bir artış olmuştur (Sey,1998, sy:278).

Kentleşmeye bağılı olarak dönüşmeye başlayan kentsel mekân, ulaşım sistemine getirilen yeniliklerle de biçim değiştirmiştir. Bu kapsamda, sanayileşme süreci ve otomobil sahipliğinin artması ile birlikte artan altyapı ve trafik sorunları yolların genişletilerek, bulvarlar açılarak ve meydanlar dzenlenerek özölmeye çalışılmıştır. 1957–1960 yılları arasında Adnan Menderes öncölüğünde, Ankara ve İstanbul’da yıkıma dayalı yapılan imar operasyonları bu tür bir gelişmenin örneğidir (Tekeli, 2001). Yıkımlara dayalı bu müdahaleler planlamanın bu döneme kadar ki içeriğini önemli ölçüde değiştiren hızlı, parçacı, esnek ve kısa süreli çözüm arayışı tablosunu yansıtmaktadır.

1950–1980 zaman aralığı planlama bağlamında kısaca değerlendirilirse; bu aralığın ekonomik, siyasal ve yasal gelişmeleriyle kentin mevcut alanlarının kurulu parsel üzerinde yoğunlaşma ve mülkiyetin pekişmesi şeklinde geliştiğini ve kentleşmeyle artan nüfusa bağılı olarak kendini tanımlayan yeni alanların iktidar politikaları veya bireysel özömler arasında gelişerek anlam kazandığını söylemek mümkündür.

Bu aralıkta; Türkiye planlı kalkınmaya dayalı bir anlayışla kapsamlı-rasyonalist bir planlama pratiğine yönelse de bu anlayış pratikte uygulanamamıştır. Yeni ekonomik ve siyasal politikalar ile ilişkili olarak sunulan esnek ve kısa süreli özömler sosyal yaşam sorunlarının özömsüz kalmasına yansımıştır ve bu düzen içerisinde kent planlama, ‘kapsamlı-rasyonalist’ biçim yerine düzensiz kentsel yayılmada kullanılan bir araç olarak gelişmiştir.

Bir başka ifadeyle; yaşanan hızlı kentleşme ve bunun getirdiği sorunların önüne geçmek için uygulanan politikalar bir başka soruna yol açmış, bu yeni sorunu özömek amacıyla da sonradan başka bir sorunun oluşmasına yol açacak tedbirler alınmıştır. Böyle bir ortamda da kentler baskı altında, bireysel fikirlere dayalı özömler kapsamında denetimsiz ve plansız bir biçimde şekillenmiş ve plansızlık kentsel mekân dzenlemelerinin bireysel ölçekten proje ölçeğine taşınmasına neden olmuştur.

Şekil 2.3. 1950–1980 Yılları Arasında Yaşanan Toplumsal Değişimler ve Kentsel Mekân Yansımaları*

* Şekil 2.3: Aslı KOTAN tarafından hazırlanmıştır.

2.2. DIŞA AÇIK KOŞULLAR-KÜRESEL ETKİLER-TEKELLEŞME DÖNEMİ, 1980'LER VE SONRASI

1980'li yıllardan itibaren özellikle Batı'da, iletişim ve teknolojik gelişmelerin toplumsal yaşamı her yönüyle yönlendirdiği, dünyayla bütünleşme tarzının ekonomik ve politik olarak önceki dönemlerden farklı eğilim gösterdiği ve Küresel etkilerin yaygınlaştığı bu süreçte, eski düşünce tarzları, formüller, öğretiler, ideolojiler terk edilerek; kabul edilen yeni değerler, jeopolitik ilişkiler, yaşam biçimleri, teknolojik gelişmeler ve haberleşme yöntemlerinin etkisiyle; birey, kurum ve kurallar yeniden tanımlanmış ve fikirler, sınıflandırmalar ve kavramlar bu kabuller çerçevesinde gelişmiştir.

Küreselleşme gelişmeleriyle tanımlanan ve yeni uluslararası ilişkiler nedeniyle ekonominin yeniden yapılandırıldığı, sermayenin dışa açıldığı, zaman-mekân kavramlarının yeniden tanımlandığı, iletişim ve bilişim teknolojilerindeki gelişmelerin hızla yayıldığı, yerel sorunların evrenselleştiği, evrensel sorunların ise yerelleştiği yeni bir ortama girilmiş; bu ortam Türkiye'ye; demokratik hayatın ve özgürlüklerin kesintiye uğradığı, küresel düzeyde ekonomik değişimlere olanak tanıyan stratejik kararların ve reformların alındığı, devlet kurumlarının özelleştirildiği, ithal ikameci sanayileşme yerine liberal ekonomik politikaların önem kazandığı, altyapı ve konut projelerinin arttığı ve kentleşmenin doğgunluk düzeyine ulaştığı vb. gelişmelerle yansımıştır. (Keyder, 1993)

Diğer süreçlere nazaran daha keskin gelişmelerin/dönüşümlerin yaşandığı bu sürecin koşullarına uyum sağlamak üzere Batı ülkeleri gibi Türkiye'de öncelikle ekonomik politikalarla küresel düzlemde yer edinebilmek için stratejik tercihlerini değiştirmiştir. Bu çerçevede 1980'lere kadar olan Batı'dan korunmuş bir Batılılaşma hedefi Batı'yla bütünleşmeye hatta yarışmaya dayalı bir gelişme hedefine dönüşerek daha üst ölçekli gelişmelerin gerekliliği ortaya çıkmış böylelikle Türkiye ekonomik ve siyasal yeniden yapılanma kapsamında önemli bir sürece girmiştir.

Bu kapsamda; 1960'lı yıllarda benimsenen ve yasal gelişmelerle de desteklenen kalkınma plancılığı başlangıçta, Türkiye'ye sunulan yabancı kredilerin, kredileri veren merkez kapitalist ülkelerin belirledikleri çerçevede kullanılması doğrultusunda gündeme gelmişken, 1980'li yıllara doğru ithal ikameci ekonomiye dayalı modelin temel finansman kaynağı olan borçlanmaların, tıkanması ve içinden çıkılmaz bir hal alması ile kalkınma plancılığı da tıkanmıştır. Bir başka ifadeyle; 1970'li yıllar ve sonrasında, dış kredilerin yarattığı borçlanmalar, ekonomik sıkıntılar ile 1980'li yılların başlarında ekonomideki negatif büyüme hızı ve yüksek enflasyon gibi

sorunlar planlı kalkınma kapsamında öncelikle istikrar programlarının yeniden düzenlenmesini gündeme getirmiştir (Tekeli, 2001)¹⁵.

Ayrıca ihracata dayalı ekonomik modelin Türkiye ekonomisini dünya ekonomisine entegre eden, kamu yönetimi mekanizmasının da değişimini gerekli kılan yeni bir uyumu gündeme getirmesi ile liberal ekonomik yapılanma tanımlanmış, bir bütün olarak planlı kalkınmayı yansıtan KİT'ler, devletçilik, ithal ikamecilik gibi geçerli olan ekonomik politika araçlarına dayalı yapılanma yerine bu yeni düzende eşgüdüm sağlanmaya çalışılan uluslararası piyasaların eğilimlerine bağlı yeni bir yapılanma süreci başlamıştır (URL-2, 2007). Dolayısıyla piyasa dinamikleri üstü örtülecek bir unsur olmaktan çıkarak, sadece önü açılmakla kalınmayıp, ülke içerisinde kendi kurallarını kurumsallaştırılacak bir unsur olarak önem kazanmıştır.

Türkiye ekonomisinin dışa açılma sürecinin ilk adımı kapsamında, ülkenin gelişmişlik düzeyini daha ileri aşamalara hızlı bir şekilde geçmesini ve ekonominin serbest piyasa kurallarına uygun olarak dış dünya ile bütünleşmesini sağlayabilmek amacıyla 24 Ocak Kararları imzalanmıştır.

Böylece üretim sektöründe uygulanan devlet müdahalelerinin azaltılarak rekabete, özel girişimciliğe ve dolaylı devlet teşviklerine ağırlık verilmesi, ithalatta liberalizasyon ile ekonominin dış rekabete açılması, yabancı sermaye yatırımları için konulmuş engellerin kaldırılması desteklenmiş; Türkiye ekonomisi, dışa dönük sanayileşme ve liberalleşme politikalarıyla yönlendirilmeye başlamıştır (URL-4, 2007).

¹⁵ Bu gelişmelerin yanı sıra piyasa ekonomisinin hakim olduğu ülkeler dışında kalan ülkelerin de piyasa ekonomisine geçmesi, OECD raporunda önerilmiştir. OECD'nin Türkiye üzerine Düzenleyici Reform İnceleme Raporu'nda Türkiye'nin mevcut durumu değerlendirilmiştir. Reformun başlıca hedefleri; ulusal ekonomilerin verimini artırmak, küreselleşme sürecine ve yaşanan çevresel değişimlere uyum sağlama becerilerini geliştirmek ve rekabetçi kılmak şeklinde tanımlanmaktadır. Hızla gelişen ekonomik ve sosyal dünyada, ulusal ekonomilerin verimini artırma yoluyla yatırım, ticaret ve sosyal refah önündeki engellerin kaldırılmasının, ancak deregülasyon ile sağlanabileceği ifade edilmektedir. Teknolojik değişimin hızla gerçekleştiği ve uluslararası ticaret ve yatırımda sayıları giderek artan yeni oyuncuların yer aldığı bir dünyada, ekonomilerin bu değişimlere daha çabuk uyumunu sağlamak, düzenleyici reformun en önemli amacı olarak gösterilmektedir. İş yükünü azaltan, düzenleyici rejimlerin şeffaflığını artıran bir reformun; işletmeciliği ve özel girişimi teşvik edeceği, yüksek ücretli ve yüksek kalitede iş olanakları yaratacağı, bireysel girişimlere olanak tanıyacağı, mal ve hizmet ticaretinde serbest dolaşım engellerini kaldıracağı, yatırım ve teknolojiyi destekleyip; yerel firmaların uluslar arası standartlara ulaşmasını temin edeceği ve milli gelir artışlar yaratacağı ileri sürülmektedir. (Bkz: www.oecd.org) Yapılan bu değerlendirmeye göre; ekonomik ve siyasal sistem açısından, Türkiye'de piyasa ekonomisine geçişin tamamlanmamış olması, işlemeyen bir karma ekonomik sistemin varlığı, KİT'lerin ekonomide önemli yer tutması, özelleştirmenin yavaş ve yetersiz olması, devletin ekonomik ve sosyal alanda müdahaleci politikalar izlemesi ve piyasada oluşan dengesizliklere müdahale etmesi en önemli ve öncelikli eksiklikler olarak ifade edilmiştir. Bu sebeplerin referansıyla raporda ekonomik alanda özelleştirme programları uygulamak, etkin rekabeti sağlamak, ekonomiyi uluslararası rekabete açmak ve yabancı sermayeyi teşvik etmek kapsamında bütünsel bir yaklaşım için Türkiye'de düzenleyici reformların yapılması hatırlatılmaktadır. (URL-3, 2007).

Bu gelişmelere dayanarak Türkiye'nin dışa açılma programının temel unsuru 'Serbestleşme' olarak tanımlanabileceği gibi Türkiye'de, piyasa ve özel girişime dayalı ekonomiyi gerçekleştirmek, devletin piyasaya müdahalesini en aza indirmek, faiz oranlarını ve enflasyonu denetim altına almak, döviz piyasasının yeni çizgisini ve ithalat-ihracat rejiminin yeni halini belirlemek, yabancı sermaye girişlerini arttırmak ve ücret ve sendikal faaliyetlere ilişkin düzenlemeler yapmak gibi kapitalist sistemin gerektirdiği yeni ekonomik düzenlemelerin 'Serbestleşme' politikası altında geliştirildiğini söylemek mümkündür.

Bu süreçte izlenen ekonomik gelişme stratejisinin izlenmesine ve yapılan yeni reformlara rağmen toplumsal sorunların ve çatışmaların önüne geçilememesi, ekonomide beklenen artış değerlerinin negatif iniş tablosu ve devam eden siyasi kargaşalar, Türkiye tarihini 1980 öncesi ve sonrası ayrımına getiren ve önemli bir kırılma noktası olan 12 Eylül 1980 askeri müdahalesinin yaşanmasına sebep olmuştur (Sönmez,1992).

Kazgan, değişen bu süreci şöyle açıklamaktadır; "Askeri rejimle birlikte yürürlüğe giren değişim süreci, bu yerleşik ve toplumun büyük kesimince desteklenen ayrıca; hukuksal-kurumsal temeli aşağı yukarı oluşmuş düzeni altüst etme yoluna girdi. (...) insan ögesi dışlandı, ekonomi insanın hizmetinde, büyük çoğunluğun refahını sağlamaya dönük bir araç olmaktan çıktı, kendi içinde bir amaca dönüştü; amaç ise etkisi ne olursa olsun serbest piyasa ekonomisine ve küreselleşmeye geçiştir" (Kazgan, 1999).

Böylece siyasal sistemde tüm aktörler devre dışı bırakılarak, askeri yönetim siyasal sisteme hâkim olmuştur. Ekonomide radikal bir değişimin ve serbestleşmeye geçişin habercisi olan 24 Ocak Kararlarının uygulanmasının önünde bulunan engeller ise askeri yönetimin iktidara gelmesi ile aşılmıştır. Bu kapsamda toplumsal, siyasal, ekonomik alandaki bütün kurumlar değişmiştir.

Ancak bu süreçte ve sonrasında, yönetimdeki hemen hemen bütün hükümetlerin ekonomiyi liberalleştirmek, dış dünyaya açmak ve daha hızlı kalkınmayı sağlamak amacı ile küresel düzlemde dünya ile eklemle kapsamında benimsedikleri benzer sanayileşme ve liberalleşme ekonomik politikaları ve kullandıkları yakın politika araçları, olumlu olduğu kadar olumsuz gelişmeleriyle günümüze kadar toplumsal yaşama yansımıştır (Boratav ve Türkcan, 1993).

Bu bağlamda stratejik olarak istikrarlı ve hızlı bir ekonomik büyümenin sağlanması, enflasyonun düşürülmesi, işsizliğin azaltılması, yüksek bir milli gelir düzeyine ulaşılması, eğitim ve kentleşme ile ilgili sorunların çözülerek, gelişmiş ülkelerin

ulaştığı düzeye ulaşılması amacıyla benimsenen politikalarla, küresel düzlemde Batı ekonomisine yaklaşılabileceği ve mekânların gelişeceği düşünülse de geçmişte yapılan uygulamalardan günümüze yansıyanlar ve günümüz gelişmeleri dikkate alındığında bu beklentilerin çok fazla olumsuzluk taşıdığı ve Türkiye'nin sosyal ve mekânsal alanında Batıyla eş bir ilerleme sağlanamadığı ortaya çıkmaktadır.

Bu duruma 1980'li yıllardan itibaren nitelik değiştiren ve istikrar sağlanamayan ulus-devlet yapılanmasını, plansız kentsel mekân düzenlemelerinin önünü açan yasal gelişmeleri, mekânların toplumsal tabakalaşmaya dayalı eşitsiz geliştirilmesini ve toplumsal yapıda meydana gelen önemli dönüşümler karşısında uygulamaya konan bireysel düşünceye dayalı yaklaşımları referans göstermek yanlış olmayacaktır.

Özellikle 1990'lı yıllardan itibaren günümüze kadar etkisi hissedilen ve egemen ideoloji haline gelen Küreselleşme ve yeni liberal politikalar ile serbest piyasa koşullarının egemenliği, emeğin esnekleşmesini ve 'ulus-devletin' doğrudan sahip olduğu hizmet sunumlarından vazgeçmesini gerektirmiştir. Bu süreçte dışa açık gelişme politikasının tüm öğeleriyle teşvik edilmeye başlanması ile deregülasyon, vergi reformları ve özelleştirme, Türkiye'nin öncelikli politikaları haline gelmiştir. Küresel ekonomik yaklaşıma dayalı bu politikalar özel girişimcilerin sermayesini arttırırken, ulus-devlet mekanizmasının küçülerek geri planda kalmasına, bu gücün yerine özel girişimcilerin geçmesine ve devletin piyasa ve tüketici odaklı olarak yeniden tanımlanmasına neden olmuştur (Tekeli, 1998).

Bir başka ifadeyle; üretim ve hizmet sunumunda azalan merkezîyetçi tavır ve devletin mal ve hizmetleri üreten bir örgütten bu hizmetleri üretenleri gözeten ve denetleyen bir yapıya dönüşmesi yerel yönetimlerin, piyasanın ve özel girişimcilerin önünün açılmasına, bu yeni aktörlerin desteklenmesine yaramıştır (Güler, 2005).

İdeolojik bu yeni yapılanma ile gelen yeni stratejiler ekonomide piyasa güçlerinin kültürel alanda ise rekabete dayalı bireyci anlayışların yayılmasına neden olmuştur. Bu kapsamda, küresel ekonomik alana eklemlenme çabaları ile refah devlet uygulamaları sona ermiş, ulus-devlet yerine küresel piyasa ve bireysel girişimcilik üstünlük kazanmıştır. Devletin rolü ise ekonomiye etkin olarak müdahale etmeyen ve ekonomik faaliyetlerde bulunmayan fakat piyasanın dışa açık rekabet koşulları içinde tüketici düzenlemelerinde bulunan, özel girişimcilerin çıkarlarını gözeten, özel sektör, devlet ve yerel ortaklıklara dayalı ilişkilere zemin hazırlayan bir mekanizma olarak tanımlanmıştır.

Düzenleyici devlet anlayışının değişime uğradığı ve kalkınma hedefinin özel sektör girişimlerine dayalı geliştiği bu süreçte, ulus-devlet yapılanmasının değişmesiyle

özel girişimcilerin batılı çevrelerle artan işbirliğinin yarattığı sınıfsal farklılaşma ve rekabet ortamı, kalkınma hedefinin boyut değiştirmesine neden olmuştur (Keyder, 1993). Bir başka ifadeyle büyümeye ve iç pazarın genişlemesine dayalı ulusal kalkınma dönemindeki sınıflar arası uzlaşmanın yerini bu süreçte sınıflar arası gerilim ve dışlanmaya dayalı bir politik süreç almıştır. Bu politik süreç içerisinde kentlerin geleceği üzerine verilen kararlarda ise özel girişimciler, devletin azalan düzenleyici rolü kadar etkin rol oynamaya başlamıştır.

1980'li yıllarla beraber daha net bir şekilde tanımlanan yeni dünya düzenine uyum politikaları, ekonomik krizler ve dış dünya ilişkilerine yönelik artan ekonomik tedbirler, yerleşme yapısının ve mekânsal düzenlemelerin değişmesine sebep olmuştur. Bu süreçte mekânsal sorunlar, toplumsal hareketliliğe ve kentleşme olgusuna bağlı olarak değil daha çok ekonomik ve siyasal gelişmelere bağlı olarak artmıştır. Bu kapsamda kentleşmenin doygunluk düzeyine ulaştığı bu süreçte göç ve nüfus artışları geçmiş dönemlere nazaran daha yavaş şekilde devam etse de uluslararası düzlemde yer edinebilmek için geliştirilen yeni siyasal politikalar, yasal gelişmeler ve ekonomik stratejiler çerçevesinde ülke ekonomisi toplumsal yarara yönelik kullanımlardan çok dış borçları ödemek üzere kullanılmıştır. Bu durumun sonucunda da eğitim, sağlık, altyapı gibi kamu yatırımlarına ayrılan payın yetersiz kalmasıyla, mekânsal ve toplumsal yoksullaşma hızla yayılmış ve nüfusun mekânda dengesiz dağılımı söz konusu olmuş, böylelikle de önceki süreçlerden gelen dengesiz ve plansız gelişme, çözüme ulaşmamış giderek yayılmaya devam etmiştir¹⁶ (URL-4, 2007).

Çözüme ulaştırılamayan mekânsal sorunların plansızlık kapsamında kalması kentlerin giderek 'rant' üzerinden okunmasına sebep olmuştur. Bu noktada küresel düzlemin gerektirdiği ekonomik politikalar kadar bu düzlemde yer edinebilmek için ulusal ölçekte çıkartılan yasal düzenlemeler de önemli ölçüde etkili olmuştur.

Bu kapsamda; yasaların referansıyla yaşanan mekânsal değişimleri açıklamadan önce bu yasalarla alınan kararlar kapsamında mekânsal değişimlerde önemli ölçüde etkili aktör olan yerel yönetimlerin değişen yetkilerine değinilirse;

¹⁶ 1980'li yılları temsil eden küresel gelişmeler çerçevesinde; artan uluslararası göç, gelir dağılımındaki eşitsizliklere bağlı olarak belirginleşen zengin-yoksul farkını, işsizlik, kayıt dışı ekonomi, kentte büyük yatırım alanlarının plansız yeniden yapılanması, şiddet ve güvensizliğin artması, suç örgütlerinin uluslararası boyut kazanması günümüzün tartışma konularını oluşturmaktadır. Bir başka ifadeyle; toplumsal hareketlilik, küresel ve yerel ilişkiler, devlet, sivil toplum kuruluşları, kimlik, toplumsal güç, gruplaşma biçimleri, yoksulluk vb. 1980'lerin stratejik gelişmelerine bağlı olarak günümüze kadar taşınan temel konuları oluşturmaktadırlar. Bu kapsamda küresel bir perspektifte kentlerin büyümesine ve kent içi organizasyona ilişkin politik ekonomi söylem içinde kentsel alanların yapılanmasına ilişkin kültürel ve yerel öğelerin tartışılır olduğunu söylemek mümkündür. Dolayısı ile 1980'lerden bugüne mekânsal düzenlemeler kapsamında oluşturulan kent şemalarının biçim değiştirmesinde ekonomik politikaların, siyasi gelişmelerin ve teknolojik ilerlemelerin önemi ortaya çıkmaktadır. (URL-4, 2007)

Genel olarak çıkan yasalarla, plan yapma konusunda yerel yönetimlere geniş yetkiler tanınmiştır. 1985 yılında çıkartılan İmar Yasasıyla belediyeler planlama yapma, uygulama ve onama yetkisine sahip olmuş (Altaban, 1998) ve 1984'te çıkartılan “Büyükşehir Belediyelerinin Yönetimi Hakkında 3030 sayılı yasayla da başlangıçta İstanbul, Ankara ve İzmir olmak üzere üç büyük belediyeye, imar ve diğer kentsel hizmetlere ilişkin geniş yetkiler vermiştir. Yasanın büyük kent nazım imar planının yapılması, yaptırılması ve uygulamasının temini ile gerektiğinde imarla ilgili bütün faaliyetlerin denetimini büyük kent belediyelerine bırakmıştır (6/b maddesi). Nazım planları dışındaki uygulama imar planları ise ile belediyelerince yapılmakta ve yaptırılmaktadır (Karaman, 1995).

3030 sayılı yasa ile kent planlaması konusunda yerel yönetimler özellikle Büyükşehir belediyeleri ön plan çıkmış ve büyük şehir yönetimleri imtiyazlı bir duruma gelmiştir. Ancak 1985'te çıkarılan ve 6785 sayılı İmar Yasası'nı değiştiren 3194 sayılı yeni İmar Yasası (URL-5, 2008) bu imtiyazlı durumu değiştirmiştir. Yasa, planları 'Bölge Planı' ve 'İmar Planı' olmak üzere ikiye ayırmıştır. İmar planlarını da “Nazım İmar Planı” ve 'Uygulama İmar Planı' olarak ayırmıştır (6.madde). İmar yapma yetkisi genel olarak belediyelere verilmekle beraber yasanın 9. maddesinde öngörülen bazı durumlarda bakanlık belediyelere bilgi vererek, gerektiğinde işbirliği yaparak imar planı yapmaya, yaptırmaya, değiştirmeye gerekirse re'sen onaylamaya yetkili kılınmıştır. Genel olarak bakıldığında; 3030 sayılı yasaya kadar kent planlarında merkezi yönetimin esas yetkili olduğu, diğer bir ifade ile yerel yönetimlerin yetkilerinin çok kısıtlı olduğu görülmektedir. Bu yasayla beraber, durum tam tersine dönmüş, esas yetki yerel yönetimlerde olmuş ve merkezi yönetim bazı özel ve istisnai durumlarda ön plana çıkmıştır (Geray, 1973;Yavuz, 1962).

Bu yasalarla kentlerin planlı bir biçimde yapılandırılması için adımlar atılsa da yasal gelişmeler, siyasal karmaşa içinde anlam bulamamış, kentsel mekânlar bu karmaşa içinde kişisel isteklerin siyasal ilişkilerle desteklendiği bir ortamda planlanmıştır. Böyle bir ortamda da 'kent planlama' bütüncül anlayış ve eşgüdüm çerçevesinde gelişmemiş; yetki kargaşası, yönetimsel belirsizlik ve dağınıklık planlamayı eylemsiz ve işlevsiz kılmıştır. Ayrıca af kapsamına girmeyen yerlerin, belediye olarak ilan edilmesi ile de hem belediyeciliğe yeni boyut kazandırmış hem de ketsel gelişmeyi yönlendiren planları bilimsellikten uzak, 'rant' oluşturucu ve dağıtıcı belgeler haline getirmiştir. Bir bakıma kent planlama, kent işletmeciliği şeklinde anlam kazanmıştır (Keskinok, 2000).

Bir başka ifadeyle, yerel yönetimlere sağlanan yetkilerin, yönetimlerce suiistimal edilmesi ve yönetimlerin yetkilerini, planlamada görev alan diğer aktörlerin çıkarları

doğrultusunda kullanması, mekânların rant sağlama yeri olarak görülmesine hız kazandırmış, böylelikle de ranta dayalı uygulamalar giderek artmaya başlamıştır. Aynı süreçte kentsel mekânda mal ve hizmetlerin üretim ve sunum biçimleri, bireylerin tüketim anlayışları, istekleri ve tercihleri, devlet-yerel-özel ortaklığının piyasadaki rol dağılımı, teknolojik gelişmeler ve küresel rekabetle ilişkili biçimde şekillenmiştir. Yetki karmaşasına rekabet ortamının gerektirdikleri de eklenince, kamu yararı ve planlama odaklı gelişmeler yerine rant odaklı gelişmeler ve proje ölçeğinde düzenlemeler artmıştır. Bu çerçevede özellikle de altyapı ve konut yatırımları ağırlık kazanmaya başlamış, dış kredi imkânlarının yoğunlaşması ile de yatırımlar desteklenmiştir (Ekinci, 1998)¹⁷.

1980 öncesinde sanayiye öncelik veren devlet stratejilerinin ve ithal ikameci politikaların sona erip, bu süreçte dışa dönük büyüme modeline geçilmesi; büyük sermayelerin ve küçük girişimcilerin (yap-satçı) geçmiş süreçlerde de rant sağladığı kentsel mekânlara daha çok yönelmesine yaramış ve kentler rant sektörleri için çarpıcı biçimde daha karlı hale getirilmiştir (Şengül, 2001).

Bu noktada 1980'li yılları, kentsel mekândaki sermaye hareketliliğinin ve birikim sürecinin kayıt dışılıktan uzaklaştırılarak, sistemin içinde yapıldığı, birçok alanda olduğu gibi kentleşme konusunda da kamu yararı ve etkin planlama anlayışı gibi kavramların büyük ölçüde terk edildiği, ranta dayalı politikaların temel belirleyici faktör olarak öne çıktığı bir dönem olarak tanımlamak mümkündür.

Değişimler kent planlamaya; 'Merkeziyetçi' ve 'Seçkinci' (elitist) planlama anlayışının terk edilerek 'Katılımcı Planlama' savunusunun yoğunlaşması şeklinde yansımıştır. Aynı süreç içerisinde planlama adına olumlu bir gelişme olarak, 1985 yılında yürürlüğe giren 3194 sayılı İmar Kanunu ile imar planı onama yetkisi yerel yönetimlere verilse de yerel yönetimlerin bu yetkiyi küçük grupların (yap-satçı) çıkarları doğrultusunda kullanması, toplum yararının göz arda edilmesine, 'Katılımcı Planlama' düşüncesinin gelişmemesine neden olmuş, Kamu yararı küçük gruplara toprak rantının aktarımı anlayışına dönüşmüştür (Tekeli, 2001)¹⁸.

¹⁷ Türkiye'de kentsel planlamayı işlevsiz hale getiren etmenlerden biri olan kentsel rantlar, özellikle büyük kentlerde sermaye, spekülasyon kazanç istemiyle gayrimenkule yönlendirilmektedir. İstanbul için bir değerlendirme yapan Sönmez (1998: 138), İstanbul'da eskiden sanayiye yönelen büyük sermayenin, artık lüks villalar, siteler, alışveriş ve eğlence merkezleri yaparak inşaat sektörüne yöneldiğini, çünkü sanayiciliğin kentsel rantlar kadar para etmediğini ileri sürmüştür. Bu sebeple kentlerdeki doğal ve tarihsel değerler de rant baskısıyla karşı karşıya kalabilmektedir (Keskinok, 1996: 206). Böyle bir ortamda da, kamuya yönelik bir planlama yaklaşımı çıkar ilişkileri içerisinde etkisizleşmektedir.

¹⁸ 1980 sonrası süreçte planlamanın devletin temel görevi olmaktan çıkarılmış olması ve 1961 Anayasasında yer alan "kalkınma planları kamu sektörü için emredici, özel kesim için yol gösterici ve yönlendiricidir" hükmünün, "yapılmış bulunan düzenleme karşısında kanun koyucu tarafından bütün yönleriyle değerlendirilmesi gereken bir konuyu içermesi" nedeniyle bu hüküm 1982 Anayasasında yer almamıştır. Sonuçta ise devletçilikten uzak, mikro düzeyde planlamaya (Ön Ulusal Kalkınma Planı

Bu noktada içinde bulunduğumuz süreci de içine alarak 1980'lerden itibaren yerel yönetimlerin kentsel arsalar üzerinde toplum tarafından yaratılan değeri küçük gruplara aktarıcı şekilde kullanma politikaları ve kentsel gelişmeyi rantlarla yönlendirme tercihleri nedeniyle, mekânsal düzenlemelerde uzun vadeli, toplumsal yarara yönelik çözümlerin yaratılmadığı sonucuna varılmaktadır. Dolayısıyla da böyle bir ortamda kentlerin denetimsiz ve plansız gelişme süreci hız kazanmış, 'proje odaklı' mekânsal gelişmeler giderek artmıştır⁷.

Kentsel mekânın denetimsiz bir biçimde yapılanması, gecekondu gelişmeleriyle örneklenebilmektedir. Bilindiği üzere Türkiye'nin kitlesel göç olgusuyla tanışmaya başladığı 1950'li yılların başından 1980'li yıllara kadar ki süreçte, gecekondulaşma kendiliğinden gelişen bir süreç olarak barınma amaçlı, bireysel çözüm aracı olmuştur. Yine 1980 öncesinde, gecekondulaşma resmi kurum ve kuruluşlar tarafından yok sayılmasına rağmen toplumda meşruiyet kazanmıştı.

1980 sonrasında ise gecekondu çıkarılan yasalarla da desteklenerek, herkesin rahatlıkla giriş çıkış yapabileceği ve inşa edebileceği süreç olmaktan çıkıp artık kendi içerisinde piyasası ve işleyiş kuralları olan bir olgu haline gelmiştir. Özellikle seçimler öncesinde, belirli siyasi yatırımlarla hükümetler, gecekondu yasal bir meşruiyet kazandırmış ve bu yolla gecekondulaşma yasal ve formel bir statüye kavuşmuştur (Dülgeroğlu, Y. 1991, Aktaran: Alkışer, Y ve Yürekli, H. 2004).

Gecekondu sorunu 1980 sonrasında, yeni bir rant olgusunu ortaya çıkarmış ve imar izni yoluyla belirli gecekondu bölgeleri, başta müteahhitler ve 'arazi mafyaları' olmak üzere belirli kesimler tarafından büyük bir hızla yağmalanmaya başlamıştır. Başka bir ifadeyle 1980 sonrasında, gecekondu bölgelerinin bir kısmı spekülasyon aracına dönüşmüş ve gecekondulaşmanın dinamiği, üzerinde kurulu olduğu arsanın rantına el koyabilmek olmuştur. Böyle bir ortamda yapılan gecekonduların bir kısmı barınma amacıyla değil, kent rantlarından pay alma çabasında ortaya çıkmış ve kullanım değeri yerine değişim değeri için diğer bir ifadeyle, alınıp satılmak için yapılmıştır.

[ÖÜKP] ve Stratejik Planlama) ve planlarda yer alan hedeflerin denetimi yerine serbest piyasa mekanizmasına dayanan bir yapısal değişim ve uyum sürecine girilmiştir (Ayman-Güler, 1996). Yasal yapılanmanın yanı sıra küreselleşme gelişmelerine de bağlı olarak değişen politikaların getirdiği yapısal değişikliklere dayanarak benimsenen yeni ekonomik, siyasal ve mekânsal politikaların, kalkınmaya planlarının siyasi karar mekanizmaları üzerindeki gücünün ve bütünlüğünün bozulmasına sebep olması sonucu bu planların yerini Stratejik Planlama'nın almasına neden olmuştur. Stratejik Planlama doğrultusunda hukuki ve kurumsal değişimleri öngören yapısal değişim projelerini içeren bir plan hazırlanması öngörülmüştür (Soyak, 2003).

⁷ 3194 sayılı İmar Kanunu ile plan yapma, yaptırma, onaylama, uygulama ve gerekirse planda tadilat yapma yetkisinin belediye meclisine verilmesi, yerelleşme ve yerel yönetimlerin güçlendirilmesi adına büyük bir gelişim olarak nitelenirken; belediyeler planlar üzerinde istediklerini yapma hakkına sahip oldukları yanılmasına kapılmışlardır. 1980'lerde iktidar değişimi ile üretim yerine kentsel rantı teşvik eden politikaların artması kentlerin denetlenememesi için uygun bir ortam oluşturmuştur.

Bu kapsamda özellikle kent merkezine yakın yerlerdeki tek katlı gecekondular yıkılmaya başlamış ve yerlerine çok katlı binalar hızla yükselmiş; kooperatifleşme yolu ile dar ve orta gelirli aileler, ucuz konut sahibi olabilmişlerdir. Bu çerçevede 1982 ile 1987 yılları arasında tekrarlanan imar affı yasaları ve bunlara göre oluşan imar-ıslah planları ve gecekondular alanlarının tamamen küçük girişimci müteahhitlere teslim edilmesi ile kentlerin plansız aşırı yoğun yapılaşmaya terk edildiğini, kamusal ortak alanları, sosyal ve teknik donatıları eksik sağlıklı yapılar şeklinde çarpık yapılaşmanın, kentlerin bir parçası haline getirildiğini söylemek yanlış olmayacaktır.

1990'lara doğru ise bir önceki dönemin hâkim konut sunum biçimi olan, yap-satçı üretim ve gecekondular yavaş yavaş etkinliğini yitirmeye başlamıştır. Bilgin'e göre; yap-satçı mekanizma şehirlerin imarlı alanlarındaki tüm arazileri ve düşük yoğunluklu parselleri, gecekondular da kent çeperlerindeki tüm kamu arazilerini tükettiği için bu dönemde artık ömürlerini doldurmuş, iktidar politikalarıyla çıkartılan yasaların da etkisiyle bu mekanizmalar artık konut ihtiyacının tümüne yanıt verecek ölçeklerde üretim yapamaz hale gelmişlerdir. Bu kapsamda konut piyasasının yeni dayanakları biçiminde birbirini tamamlayan, finansal bir kaynak, hukuksal bir zemin ve idari bir mekanizma olarak, tıkanmış ve ölçeğini kendi kendine büyütemeyen küçük üretim mekanizmalarının yerine büyük ölçekli yapılanmaları getirebilecek konut piyasasının önünün açılmasına yönelik Toplu Konut Fonu¹⁹ Toplu Konut İdaresi ve Toplu Konut Yasası çıkartılmıştır (Bilgin, 1998).

Bu süreçte özel girişimcilerce sunulan büyük ölçekli konut projeleri, başlangıçta orta gelir gruplarını hedef alırken, giderek üst ve üst-orta gelir gruplarına yönelik, kent içindeki boş alanlar yerine kentlerin yakın çevrelerinde kent merkezinden kopuk tasarımlarla projelendirilmiştir. Aynı zamanda, uygulamaları gittikçe artan ve yüksek fiyatlı 'Site' olarak adlandırılan kendi içinde fonksiyonlara sahip; çarşı, rekreasyon alanları gibi hizmet birimleriyle tamamlanmış bu konut projelerinin yerleşme birimleri 1990 sonrasında konut piyasasının en canlı kesimi olmuştur (Sey,1998)²⁰.

Konut piyasasındaki gelişmelerin yanı sıra küreselleşme ile tanımlanan Dünya Kenti kapsamında yeni vizyonlar kazanan yada kazandırılan, büyük metropoliten kentlerin uluslararası alanda tanınmaları için çabalar artmıştır. Bu çerçevede kentler kimi

¹⁹ 1984 Toplu Konut Kanunu normal olarak anlaşılan şekliyle sosyal konut politikasını amaçlamamış ve Toplu Konut Fonu'nun sadece hükümet dışı konut programları için hükümet kontrollü bir fon olması hedeflenmiştir. Bu nedenle gecekondular önleme bölgelerinde kamu konutları yaygınlaşmamış tam tersine kiralık kamu konutları, yeni yatırımlara gelir sağlamak için kiracılara satılmıştır (Bilgin, 1998).

²⁰ Dış ticarete açık konumu ve sanayileşmenin merkezi olma özelliği ile İstanbul'un, bu değişimlerin en yoğun olarak hissedildiği kent olduğu düşünülmektedir. Kapitalizmin merkezi olan kent, genişleyen iş sahalarıyla her dönem olduğu gibi bu dönemde de göç almaya devam etmiştir. Sağladığı iş ve yaşam olanaklarıyla artan kent nüfusunun, kenti yeniden yapılanma sürecine götüren en önemli etkenlerden biri olduğu düşünülmektedir. (Sey,1998, sy:279)

zaman sahip oldukları avantajları realize eden projelerle kimi zamansa dünya ölçeğindeki potansiyellerle tanımlanabilmek için güçlü birer metropoliten merkez olarak geliştirilmiştir.

Bir başka ifadeyle 1980'li yıllarla beraber küresel yayılımlara bağlı olarak daha net belirginleşen siyasi karar farklılaşması, yasalar, ekonomik yeniden yapılanma ve teknolojik gelişmeler gibi özendirici mekanizmalar kentlerin gelişme yönünü değiştirerek, kentleri büyük sermaye merkezi haline getirmiştir. Bu mekanizmalardan biri olan yasal gelişmelerle özellikle kent merkezleri toplu konut projeleri, yap-işlet-devret yoluyla yapılan alt yapı projeleri, alışveriş merkezleri vb. projelerle ve uygulamalarla şekillendirilmeye başlamış, yasal gelişmeler kapsamında yürürlükteki katı imar kurallarının şekillendirdiği değer yargıları zorlanarak yeni bir imar düzeni anlayışı gelişme göstermiştir (Tekeli, 2001).

Özetle; ulusal ölçekten dünya ölçeğine genişleyen bir pazarın oluştuğu bu süreçten, kent merkezleri önemli ölçüde payını almıştır. Bu kapsamda yüksek teknolojiye dayalı iletişim ağı içerisinde avantajlı konumda olmaları dikkate alınarak rekabet etmeleri hedeflenen metropol kentlerde uzmanlaşmış üretici hizmetine verilen önem artarken, bu kentler merkezileşme ve merkez dışına yayılma eğilimlerini içeren stratejilere dayalı projelerin, biçimlendirdiği mekânlar olmaya başlamıştır.

Bu bağlamda; metropol kentlerde merkezi iş alanlarının sayısı artmış, bu alanlar kullanılan yeni teknolojiler sayesinde genişleme imkânı bulmuş, bu durum tüketici hizmetlerin merkezde yoğunlaşmasına üretici hizmetlerin ise kent dışına doğru kaymasına yaramıştır. Büyük kentlerin dış ilişkilerinin değişmesine neden olan üretim-tüketim sistemi ile ana ulaşım yollarını izleyen akslara göre yer seçim kriterleri de değişmiş ve yeni alt merkezler oluşmuş, özellikle konut kooperatifleri ve toplu konut sunum biçimleri değişmiştir* Toplu konutların yanı sıra toplu iş yerleri (sanayi ve ticaret bölgeleri), büyük alışveriş merkezleri (süper, hyper-marketler, plazalar) için kent içindeki büyük parsellerde ve kent dışındaki geniş alanlarda yer seçilmiştir. Ancak kentlerin dışa büyüme eğilimini yansıtan çoğu proje için üst ölçekli bütüncül bir plana bağlı olmadan mevzii planlara, mimari kentsel projelere dayalı bir biçimde yer seçimi kararı alınmıştır* (Osmay, 1998).

* İstanbul'da büyük sermaye sahibi holdinglerin ve banka genel müdürlüklerinin yer aldığı, büyük iş merkezlerinin bina komplekslerinin ve 'plaza' ların ortaya çıkması bu türden bir gelişmeye örnektir.

* 1990'lı yıllar ile birlikte özellikle İstanbul, Ankara ve İzmir gibi büyük kentlerde zengin semt kavramının giderek değiştiğini görmekteyiz. 1990'lı yıllarda ekonomik açıdan üst gelir grubuna dahil olan kesimler artık iyice zenginleşmiş olmalarının bir sonucu olarak yaşadıkları mekânlarda kent diğer kesimleri ile (daha çok yoksullarla) karşılaşmak istemedikleri için İstanbul Bahçeşehir ve Kemer Country örneğinde olduğu gibi şehrin dışında, yalnızca seçkin insanların oturduğu ve koruma altındaki yapay cennetlerde yaşamaya başlamışlardır. Yine 1990'lar Türkiye'si, ekonominin dışa açılması ve yeni tüketim kalıplarının ortaya çıkmasına paralel olarak Capitol, Galleria, Migros ve Tatilya örneğinde olduğu gibi

Bu noktadan hareketle günümüzde de örnekleri olan bu projeler kapsamında, metropol kentlerde artan ulaşım ve trafik sorunlarını, dolaylı veya dolaysız yollarla artan rekabet rantlarıyla biçimlendirilen kentsel mekânları ve değişen arazi kullanım örüntüsünü; estetik anlayışa dayalı gelişmelere, plansız yapılandırmalara, küresel ekonomik düzlemde serbest piyasa mekanizmasına bağlı dışa dönük ekonomi politikası çerçevesinde sermayenin şirketler bazında örgütlenmesine ve büyük sermaye gruplarının çıkar kaygılarına dayandırmak mümkündür.

Bunun yanı sıra Türkiye’de, 1950’li yıllar itibariyle giderek artan sosyo-ekonomik ve mekânsal sorunların çözümü amacıyla yapılan İmar afları ve bu aflar kapsamındaki yasal düzenlemelere dayalı olarak gerçekleştirilen uygulamalar, mekânsal sorunların yayılmasında ve büyümesinde etkili olmuştur.

Bununla birlikte özellikle son dönem gelişmeleri dikkate alınırsa genellikle kamusal mülkiyetler üzerinde parsel bazında parçacı, kamu eliyle gerçekleştirilen, kamusal kullanımları, pazarı olan kamu arazileri üzerinde ticari kullanımları yada karma kullanımları içeren ve daha çok kıyı alanlarında özel sektörlerce üretilen sınırlı projelere dayalı mekânsal dönüşümleri, mekânsal çözümsüzlüklere örnek olarak göstermek mümkündür. Bu durumun sebebi ise genellikle geniş tabana yayılmış, katılımcı ve paylaşımcı bir anlayıştan uzak, dönüşümü tek boyutuyla ele alan parçacı dönüşümleri tanımlayan projelerin, kapsamlı stratejiler çerçevesinde bütüncül planlara dayalı olarak geliştirilmemesi ve projelerin mekân özelliklerinden bağımsız bir şekilde hazırlanmasıdır.

Dolayısıyla Türkiye’nin küresel düzlemde yer alması kapsamında potansiyel olarak görülen ve daha çok metropol kentlerde tasarlanan her bir projenin, farklı amaca dayandırılması ve kentlerin mevcut dinamikleri göz arda edilerek ranta dayalı, parçacı yaklaşımla oluşturulması ile kentler bir birinden kopuk alanların bileşkesi olarak gelişmiş ve gelişmektedir. Bu durum projelerin birbirini besler şekilde kente kazandırılmamasına dayanmaktadır.

Bu noktadan hareketle günümüz kentlerinin fiziksel ve sosyal karmaşık görünümüne dayanarak, kentsel planlama ilkeleri ile proje aşamaları arasında ki bağlantısızlığın yanı sıra projeler arasındaki uyumsuzluğun da çok daha fazla mekânsal sorununa ve olumsuz sonuçlara sebep olduğuna dikkat çekmek gereklidir.

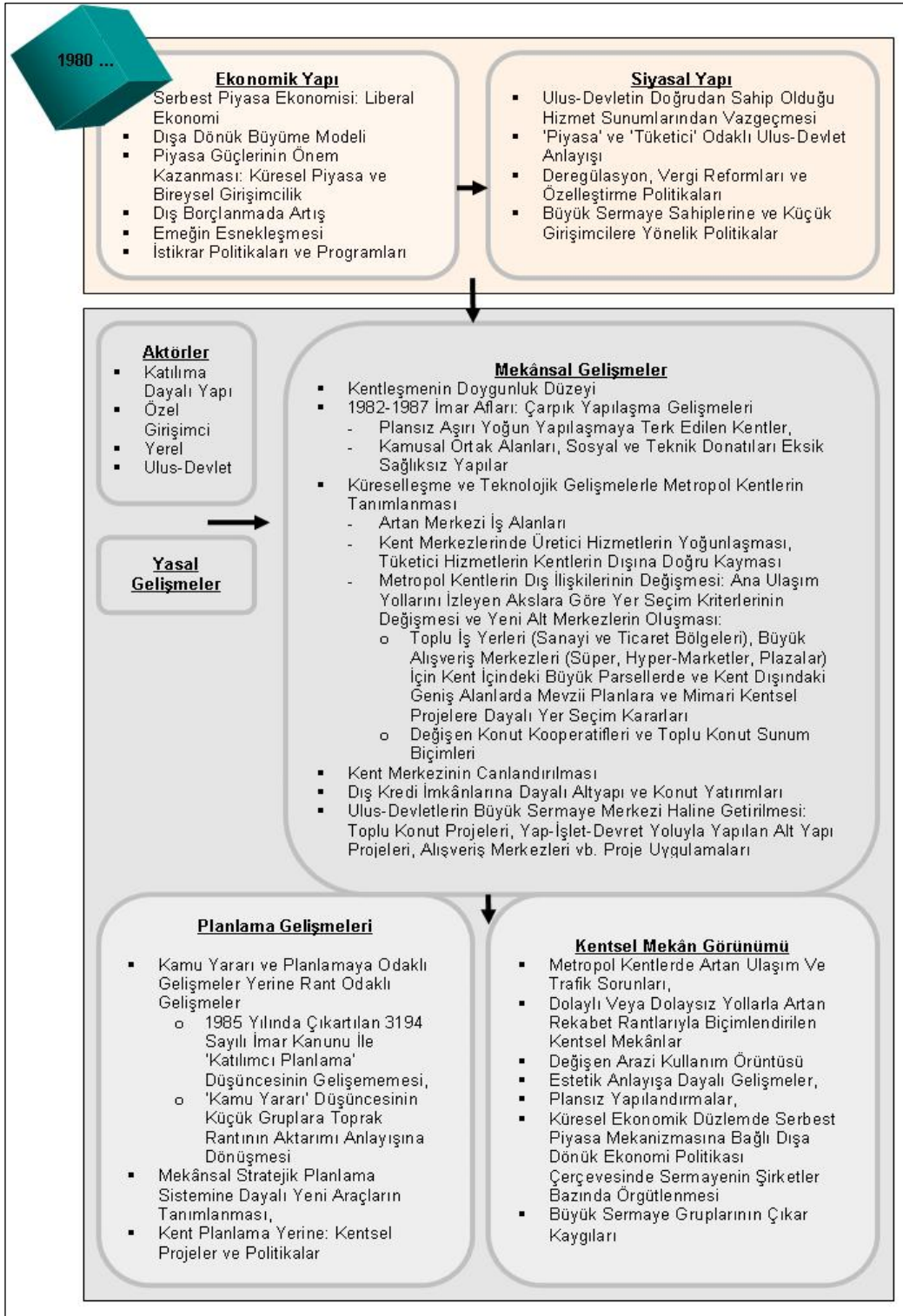
Genel kabulüyle ekonomik, politik ve sosyal olarak bütünlükçü bir bakış, toplum odaklı düzenleme ve kolektif bir akla ve iradeye dayalı geliştirme hedefleri

dev alış-veriş ve eğlence merkezleri ve ‘hipermarket’ler ile tanışmaya başlamıştır. Her ne kadar bu tür mekânlar belirli bir üst gelir grubu için tasarlanmış olmakla beraber, alt gelir grubundan olan insanların da rağbet ettiği ve zaman geçirdiği yerler haline gelmiştir.

kapsamında planlamanın sahip olduğu temel kavramlar dikkate alınır; projelerin kentin sahip olduğu değerlerin yanı sıra planlarla ve kentteki diğer projelerle de entegrasyon sağlaması gerekliliği önemle ortaya çıkmaktadır. Günümüzde projelere konu olan alanların kentle bütünleşmesi noktasında ise 'Mekânsal Stratejik Planlama' önemli bir yaklaşım olarak tanımlanarak, projelerde bu yaklaşımın metotları kullanılır olmuştur. Klasik Planlama yöntemlerinin özellikle büyük kentlerde görülen yeni olgu ve sorunların çözümü karşısında yetersiz kaldığı gerekçesiyle eleştirilmesi Mekânsal Stratejik Planlamanın gelişmesi ile ilişkili olup özellikle 1980'ler sonrasında esnek ve örgütlenme biçimini önemli bir bileşen olarak kabul eden bir yaklaşım olarak planlama gündeminde yer almıştır.*

Ayrıca geçmiş süreçlerde kullanılan yöntemler çerçevesinde; mekânsal gelişim ile ekonomik ve toplumsal gelişim arasındaki ilişki sisteminin yeterince sağlanamaması, mekânsal sorunların plandan bağımsız projelerle çözülmeye çalışılması ve kısa-orta-uzun vadeli projeler arasında entegrasyonun sağlanamaması gibi eleştirel gelişmeler Stratejik Mekânsal Planlamanın gelişimine katkı sağlamıştır.

* Stratejik Mekansal Planlama yönteminin ilk kez ortaya çıkışı 1980 öncesi yıllara dayanmakta olup, bu yönteme refah devleti anlayışının Avrupa'da yerleştiği 1960'lı yıllarda da başvurulmuştur. Ancak son dönem mekânsal düzenlemelerine yönelik planlama pratiğindeki uygulamalar; bu yaklaşımın yeni politika gündemleri ve yeni örgütlenme biçimleriyle beraber günümüzde yeniden gündeme gelmesine sebep olmuştur. (Healey ve diğ, 1999)

Planlama Gelişmeleri

- Kamu Yararı ve Planlamaya Odaklı Gelişmeler Yerine Rant Odaklı Gelişmeler
 - o 1985 Yılında Çıkarılan 3194 Sayılı İmar Kanunu ile 'Katılımcı Planlama' Düşüncesinin Gelişmemesi,
 - o 'Kamu Yararı' Düşüncesinin Küçük Gruplara Toprak Rantının Aktarımı Anlayışına Dönüşmesi
- Mekânsal Stratejik Planlama Sistemine Dayalı Yeni Araçların Tanımlanması,
- Kent Planlama Yerine: Kentsel Projeler ve Politikalar

Kentsel Mekân Görünümü

- Metropol Kentlerde Artan Ulaşım Ve Trafik Sorunları,
- Dolaylı Veya Dolaysız Yollarla Artan Rekabet Rantlarıyla Biçimlendirilen Kentsel Mekânlar
- Değişen Arazi Kullanım Örtüsü
- Estetik Anlayışa Dayalı Gelişmeler,
- Plansız Yapılandırmalar,
- Küresel Ekonomik Düzlemde Serbest Piyasa Mekanizmasına Bağlı Dışa Dönük Ekonomi Politikası
- Çerçevesinde Sermayenin Şirketler Bazında Örgütlenmesi
- Büyük Sermaye Gruplarının Çıkar Kaygıları

Şekil 2.4. 1980 ve Sonrasında Yaşanan Toplumsal Değişimler ve Kentsel Mekân Yansımaları*

* Şekil 2.4. Aslı KOTAN tarafından hazırlanmıştır.

2. BÖLÜM SONUCU

Bu bölümde, İmparatorluk döneminden günümüze kadar Türkiye'nin içinde olduğu ekonomik, siyasal, yasal, sosyal ve mekânsal gelişmeler ve bu doğrultuda değişen planlama yaklaşımları ile mekansal uygulamalar, dönemsel olarak '1980 öncesi ve 1980 sonrası' kapsamında ele alınmıştır. Bu çerçevede günümüze kadar farklı boyutlar kazanan mekansal sorunların anlaşılması ve bu sorunların çözümünde bir araç olarak tanımlanan kent planlama sisteminin bu çerçevedeki değişim çizgisinin ortaya konması açısından, dönemler arasındaki paralelliklere ve farklılıklara dikkat çekilmiştir.

Buna göre;

- Tanzimattan Cumhuriyet'e

Tanzimat Fermanı ile dünya ekonomisine açılma girişimlerinin başladığı bu süreçte, Batı'nın modernite projesine ve dünya ölçeğinde kapitalist ilişkilere eklenmek amacıyla yapılan reformlar ekonomik, politik, sosyo-kültürel ve çevresel alanda yapılanma sürecini başlatmıştır. Benimsenen politikalarla; ekonomik alanda iş gücünün mobilizasyonuna dayanan sanayi sektörüne değil mal ve parayı mobilize eden ticaret ve finans sektörüne dayalı sistem gelişmiş, yönetim sisteminde askeri kadrolar yerine ücretli memurlardan oluşan bürokrasi yükselişe geçmiş, toplumsal alanda bireysel haklar ve mülkiyet kuramsallaşmış, sınıfsal farkların çözülmesi için çabalar artmış ve mekânsal alanda özel alan-kamusal alan farklılaşması önem kazanmıştır.

Kentsel mekan düzenlemelerini ise hem bu yapılanma sürecinde çıkartılan reformlar hem de bu dönemde yaşanan yangınlar yönlendirmiş; dönemi temsil eden mekansal uygulamalar konut projeleri ve ulaşım sistemi yeniliklerine dayalı gelişmiştir.

İmparatorluk dönemine özgü Batılılaşma hareketinin başlangıcından itibaren 19. yy. boyunca ve Cumhuriyetin ilk yıllarında, modernleşme kapsamında Türkiye kent planlama sisteminde 'imar hareketleri' esas politika olarak benimsenmiştir.

Bu benimseme kent merkezlerinin büyümesine, gelişmesine, ulaşım ağlarının geliştirilmesine, yeni alt yapı hizmetlerinin ortaya çıkmasına, yeni ticari ilişkilerin

kurulmasına, kent merkezinde yer alan kullanımların çeşitlenmesine ve yeni tür konut alanlarının ortaya çıkmasına yol açmıştır.

- 1923–1950, Planlı Kalkınma Dönemi

Cumhuriyetin kuruluşu itibariyle 1950'li yıllara kadarki süreç; Türkiye'nin ekonomik, politik, sosyal ve toplumsal alanında, önemli ölçüde ilk olarak değişimlerin yaşandığı süreci temsil etmiştir. Siyasal düzende tek parti döneminin son bulması, ekonomik alanda tarımsal üretimden sanayi üretimine doğru yönelişin hızlanması ve toplumsal alanda 1950'li yıllardan ve özellikle de 1960'lı yıllardan sonra sanayileşme ile birlikte kırdan kentte doğru göçün hızlanması kentleşme, gecekondulaşma ve kırsal yapının çözülmesi her biri bir kırılma noktası niteliğinde olan bu değişimleri ifade etmiştir.

Bu süreçte özellikle tarımda modernizasyona ağırlık verilmesiyle toplumsal yapıda burjuvazi ile işçi sınıfı diğer toplumsal kesimlere göre daha çok güçlü konuma gelirken, ekonomik alanda benimsenen dışa açılma çabası ve liberalleşme söylemi içinde özel girişimciler önem kazanmış, bu gelişme mekan demiryolları ağırlıklı alt yapı yatırımları stratejisinden karayolu ağırlıklı bir yapı stratejisine geçilmesi şeklinde yansımıştır. Benimsenen politikaların kısa sürede dış borçlanmalara neden olması nedeniyle 1950 sonrasında devletçi ve korumacı ekseninde ithal ikameci bir sanayileşme politikası izlemeye başlanmış, özel kesim ağırlıklı siyasal söyleme rağmen kamu kesimi ekonomi içinde önemini korumaya devam etmiştir.

Kent planlama anlayışı ve politikaları ise bu dönemden 1950'li yıllara kadar, kalkınma çabası ile gündeme gelen devletin sosyal işlev ve görevleri ilkesinin yaşama aktarılması anlayışı ile birlikte ilerlemiş ve gelişmiştir.

- 1950–1980, Popülist Modernleşme Dönemi

1950'lerden 1980'e kadarki zaman aralığında pek çok gelişmekte olan ülkede olduğu gibi Türkiye'de de planlı bir karma ekonomi politikası uygulanmaya çalışılarak ithal ikameye dayalı, iç piyasaya dönük bir sanayileşme politikası izlenmiştir. Planlı kalkınma ilkesinin benimsenmesinde 1923–1950 yılları arasında ekonomik yatırımlara teşvik edilmeye çalışılan özel girişimcilerin belirli bir sermaye birikimine ulaşmış olması ve tarımsal üretime verilen öncelik önemli bir rol oynamıştır. Ancak 1970'li yıllarda yaşanan petrol krizleri ile ekonomide dış ödemeler dengesinin bozulması Türkiye'nin ekonomik politikalarında köklü değişikliklere gidilmesine sebep olmuş; içe dönük ekonomi politikası neo-liberal bir çizgide dışa dönük hale getirilmiştir. Diğer bir ifadeyle ekonominin dış dünya ile bütünleşmesine öncelik vermiştir. Bu kapsamda altyapı politikalarında bilgi ve teknoloji toplumunun gerektirdiği yeni kurumların geliştirilmesi önem kazanırken, bu

süreçte kamu maliyesindeki açıklar önlenemediği için daha önceki dönemlerde görülmeyen düzeyde yüksek bir enflasyon yaşanmıştır.

Artan enflasyon baskılarına bağlı olarak ekonomide yaşanan olumsuz gelişmeler ithal ikameci sanayileşmeye dayalı kalkınma stratejisinin önem kaybetmesine neden olmuş, 1980'li yıllardan itibaren küreselleşme gelişmelerine bağlı olarak ulusal kalkınmacılık yerini ulus ötesi bir kalkınma stratejisine bırakmıştır. Tarımsal kesim bu dönemde geçimlik ya da yerel pazarlar için sınırlı ürün üreten bir yapıdan, ulusal ya da uluslararası pazarlar için uzmanlaşmış üretim yapan bir yapıya ulaşmıştır.

1980'lerin ana çizgisi haline gelen, yerel ekonomilerin uluslararası pazarlara bağlanması amacı kapsamında, ticaret ve yatırımda engellerin kalkması ve küresel düzeyde işleyen, tek düze norm ve standartların hakim olduğu büyük bir pazarın oluşması devletin yapısında ve mekanizmalarında değişimi gerekli kılmıştır. Böylece ekonomik alanda piyasa güçlerinin yer aldığı, rekabete dayalı anlayışların yayıldığı, ulus-devlet yerine küresel piyasa ve bireysel girişimciliğin yükseldiği bir yeniden yapılanma sürecine girilmiştir.

1950'lerden itibaren ana strateji haline gelen sanayileşme politikalarının beraberinde getirdiği kırdan kente göç ve hızlı nüfus artışı, kentlerin fonksiyonel ve işlevsel açıdan değişmesine neden olmuş bu çerçevede de özellikle gecekondu gelişmeleri kentlerin esas sorunu haline gelmiştir. Bu yapıların ortaya çıkması ile birlikte ekonomik, politik ve sosyal yeni dinamikler tanımlanmıştır. Kentsel mekanda yarattıkları etki bağlamında birbirini besleyen politikalara sahip olan bu dinamikler kentlerin planlama ilkelerinden bağımsız bir biçimde gelişmesine neden olmuştur. Bu süreçte kentler, gerek göç edenlerin gerekse ulus-devletin teşvik politikalarıyla kenti bir yatırım aracı olarak görmeye başlayan özel girişimcilerin bireysel çözümlerine dayalı uygulamalarıyla şekillenmiştir.

1950'li yıllar itibariyle giderek artan ve 1980'lerde en üst boyutta kentleri baskı altına alan toplumsal ve siyasal gelişmeler nedeniyle planlamanın daha çok bu gelişmelere dayalı olarak değişmesi planlama kriterlerinin ve ilkelerinin önemini kaybetmesine ve kentler denetimsiz bir biçimde büyümesine sebep olmuştur. Bir başka ifadeyle; Türkiye'nin 1950'li yıllar itibariyle liberal ekonomiye eklenmesiyle kent nüfusları hızla artarken kamu arazisi üzerine yasal olmayan yollarla inşa edilen gecekondu ile buna bağlı olarak artan işsizlik ve kentsel alt yapı eksikliği önemli birer toplumsal ve mekansal sorun halinde kentlerin denetimsiz büyümesine ve riskli bölgeler olarak görünüm kazanmasına neden olmuştur. Bu gelişmelere bağlı olarak düzenlemeler öncelikle konut alanlarına yönelik olmuştur.

1960'lar askeri müdahale sonucu sosyal hukuk devleti olarak anayasada yer alan Türkiye'de giderek planlamaya yeniden ağırlık verilmiş, plan kademelenmesi önem kazanmıştır. Bu çerçevede 1960–1980 arası süreç, ulusal ölçekte planlı döneme geçilen süreci temsil etmiştir. Anayasa değişmiş, kentsel planlamanın ülke ve bölge planları ile eş güdümlü yapılması görüşü getirilmiştir. Kentlerin giderek metropoliten özellik kazanması, orta büyüklükte kent gelişimlerinin artması ile mekansal sorunlar iyice artarken planlamaya duyulan ihtiyaç daha çok artmıştır. Bunun yanı sıra kentlerin yayılması, konut alanlarının kent dışına sığmaması ile gelişen düzensiz kentsel yayılma ve mevcut alanda yoğunlaşma bir takım yasal düzenlemelerin getirilmesini gerekli kılmıştır.

1970'li yılların ortalarından itibaren yaşanan ekonomik kriz sonrasında ki ulus ötesi gelişme stratejisi ile tanımlanan yeni dünya düzeni, küreselleşme, neoliberalizm toplumsal yaşamın her alanında köklü değişikliklere neden olmuştur. Bu çerçevede kentler küresel bakış açıları ile farklı öncelikler kapsamında yeniden tanımlanmıştır. Böylece tanımlanan yarışan kent, küresel kent ve Dünya kenti gibi yeni düzlemler mekansal düzenlemelerin çeşitlenmesine sebep olmuştur. Mekan estetiğine ve yenilemeye dayalı kentsel projeler artarken, 1970'li yılların sonundan itibaren planlamanın bütünselliği reddedilerek parçacı planlama yaklaşımları gündeme gelmeye başlamıştır.

- 1980-Sonrası, Dışa Açık Koşullar

Uygulanan ekonomi politikaları beraberinde, daha köklü yapısal değişiklikleri getirmiştir. İthal ikameci model terkedilerek, ihracata yönelik bir büyüme modeli benimsenmiş, finansal liberalizasyon sağlanmış, döviz kuru, dış ticaret ve faiz politikalarında serbestleşmeye gidilmiş, kamunun ve özel sektörün etkinliğini artırıcı yapısal reformlar gerçekleştirilmiştir.

Küreselleşmenin getirileri ile planlamada yeni yaklaşımlar benimsenmiş; giderek karmaşıklaşan, hızlı değişen ve sınırları belirsizleşen Dünya'da, Stratejik Mekansal Planlama kentlerin düzenlenmesi ve geleceğe hazırlanması kapsamında kullanılan etkin bir yaklaşım olarak tanımlanmıştır.

Böylece mekansal politikaların belirlenmesinde yatırımcılar ve girişimciler söz hakkı elde etmiş, toplumsal ve kamusal faydaların elde edilmesinde, etkin halk katılımının sağlanması için gerekli yöntemler araştırılmaya başlanmıştır. Kent ile ilgili sorumlulukların dağılımında, merkezi yönetim organlarının rolü daha çok yerel yönetim organlarının denetimi üzerinde yoğunlaşmış, merkezi yönetim organlarının getirdiği önerilerin ve hazırladığı kalkınma planlarının yerel yönetim organları

tarafından kabul edilmesi gerekli kılınmıştır. Yatırımlar için gerekli olan yeni finansal mekanizmaların oluşturulabilmesi için ise yeni iç ve dış kaynakların bulunması ve işlerlik kazandırılması; bunların gerçekleştirilebilmesi için de özerk ve etkili yerel yönetim yapılarının kurulmasının gerekliliği üzerinde durulmuştur.

Kentlerin sanayileşmenin etkisiyle dolaylı veya dolaysız bir şekilde kademesiz, denetimsiz, kontrolsüz ve sınırsızca büyümesi Stratejik Mekansal Planlama kapsamında, mekansal düzenlemelerde önemli bir araç olarak 'kentsel projelerin' önünü açmıştır. Kentsel rantlarından sağlanan kazancın kent yönetimleri ve özel girişimciler için giderek önemli hale gelmesi ile de kent merkezleri büyük projelerle şekillendirilmeye başlanmıştır. Böylece kent merkezlerinde yeni iş alanları, merkezi sistemler, kamusal alanlar ve kentlere dünya kenti vizyonu kazandıracığı düşünülen işlevlerin kentlere yerleşmeye başlaması ile planlama ilkeleri giderek daha da önem kaybetmiş ve mekân estetiğine dayalı tasarım projeleri ile dönüşüm projeleri yönetimlerce de destelenen kentlerin başyapıtları haline gelmiştir. Kentlerin önemini kaybeden, eski sanayi ve liman alanları öncelikli alanlar olarak uygulanan projelerle kentlerin prestij mekanları olarak yeniden işlevlendirilmiştir.

Sonuç olarak; Kentlerin geçmiş zamanlardaki gelişme biçimlerini ve günümüzdeki görünümünü dikkate alırsak,

Kentlerin; kademesiz, denetimsiz, kontrolsüz ve sınırsızca büyüme eğilimine teslim olmasında, toplum yararından öte rant kazanımlarını arttıran tekil projelerle yönlendirilmesi, kent planlamada bütünselliğin yitirilmesi ve mekânın parçacı düzenlemeler ile yönlendirilmesi etkili olmuştur. Böylelikle kimi zaman sorunların çözümünde etkili olan kimi zamansa bireysel çıkarılara dayalı olarak hazırlanan projeler giderek kentlerin yeni yüzü haline gelmiştir.

Bu noktada önemli olan;

- yasal düzenlemeler ile gündeme gelen planlama araçlarının birbirlerini destekleyici ve tamamlayıcı biçimde işlevini yerine getirebilmesi,
- projelerin mekansal düzenlemeye konu olarak seçilen alan özellikleriyle uyumlu bir biçimde hazırlanması,
- planlama ilkeleriyle bütüncül kararlar içermesi ve
- kentteki diğer projelerle eklenerek, kentsel mekanın bir bütün olarak algılanmasına katkıda bulunmasıdır.

3. BÖLÜM: STRATEJİK MEKÂNSAL PLANLAMA-KENTSEL PROJE İLİŞKİSİ VE KENTSEL PROJELERDE PROJE SÜREÇ YÖNETİMİNİN ÖNEMİ

Kentlerin Modern Dönem özelliklerini yansıtan fonksiyonel yapısının Postmodernizm Sürecinin düşünsel boyutuna dayalı gelişen yeni mekânsal politikalara bağlı olarak değişmeye başlaması ve Küreselleşme ile de bu değişimin yerelden, uluslararası düzleme yayılarak boyut değiştirmesi yani 'yarışmacı kent' kimliğiyle uluslararası düzlemde tanımlanması, evrensel bir biçimde ülkelerin yeni mekansal politikalar ve planlama anlayışlarının benimsemesine sebep olmuştur. Bu yapısal değişim kent planlamaya; klasik planlama yaklaşımının, mekansal sorunların çözümünde yetersiz kaldığı düşüncesine dayanarak terk edilmesi ve yerine esnek ve müzakere temelli Stratejik Mekansal Planlama yaklaşımının geçmesi şeklinde yansımıştır.

Bu süreçte Stratejik Mekânsal Planlama ilkelerinin uygulama aracı olarak kentsel projeler, gerek Avrupa Birliği'nde gerekse Türkiye'de benimsenen yeni mekânsal politikaların farklılığıyla bağlantılı olarak farklı biçimlerde gelişmiş ve kentlerin geleceği bu politikalara yönlendirilmiştir.

Günümüzde mekansal düzenlemeler kapsamında uygulanan politikaların ve projelerin, kentlere yansıma şeklini AB ve Türkiye için karşılaştırmalı olarak ortaya koymak ve kullanılan yöntemlere dikkat çekmek amacıyla bu bölümde öncelikle; Stratejik Planlama ile kentsel projelerin kavramsal açılımı ve arasındaki ilişki ele alınmıştır. Bu ilişkinin referansıya da önce AB'nin kentsel projelere bakış açısı ve bu kapsamda kentlerin yönlendirilmesinde kullanılan Proje Süreç Yönetimi ele alınarak bu modelin başarılı bir şekilde uygulanmasıyla elde edilen kazanımlara açıklık getirmek amacıyla, örnek kentsel projelere yer verilmiştir. Bu çizgide Türkiye'de kentsel projelerin uygulama şekli ve bunun Türkiye kentlerine, özellikle de İstanbul'a yansıma şekli ortaya konarak, projelerin hazırlanma aşamalarındaki eksiklikler tartışılmıştır.

Bu doğrultuda varılacak sonucun, kentsel projelerin etkin bir biçimde uygulanması için önerilecek modelin ana hatlarını oluşturması hedeflenmiştir.

3.1. STRATEJİK MEKÂNSAL PLANLAMA

Küreselleşme ile bilindiği üzere kentlerin yarışmacı ortama dâhil edilmesi, politika süreçlerinde yerelden uluslararası düzeye kadar pek çok kurumun ve örgütün rol almaya başlaması, yeni ağsal yapılanmaların artması ve yaygınlaşması, kamu/özel sektör/sivil toplum gibi ortaklıklara dayalı ilişkilerin tanımlanması kentsel mekan ve planlama alanında yenilikleri gerekli kılmıştır. Bu gereklilik kent geleceğinin rekabete dayalı yönlendirilmesine neden olurken, mekânsal gelişmelerinin yönlendirilmesinde alternatif gelişme stratejileri ve stratejik öncelikler içeren 'Stratejik Mekansal Planlama' yaklaşımı ilgi çekmeye başlamıştır. (Sökmen, 1994)

Stratejik Mekânsal Planlama, ülkelerin birbirinden farklı planlama gelenekleri ve yasal düzenlemeleri dolayısıyla farklı şekillerde algılanmakta ve uyarlanmaktadır. Bu sebeple de yeni bir yaklaşım olarak algılanmaya başladığı tarihten günümüze kadar, bu yaklaşıma pek çok anlam ve içerik yüklenmiştir.

Planlama yazınında bu planlama yaklaşımı üzerine yapılan tanımlamalardan bazıları şöyledir;

- "Healey ve diğ. (1999); bu planlama yaklaşımının geleceği şekillendirmek için yeni yerel kurumsal kapasiteler yarattığının altını çizerek; stratejik planlamanın aktif sosyal bir süreç olduğunu ve bu süreçle kurumlararası ilişkilerin ve politika gündemlerinin dönüştüğünü belirtmektedirler.
- Mastop (1999); stratejik mekânsal planlamada sorun, amaç ve araçlardan oluşan içerik kadar çözüm yollarının çeşitlendirilmesinde yer alan paydaşlar arasındaki etkileşimin de önemli bir unsur olduğunu vurgulamaktadır.
- Albrechts (20001 a); stratejik mekânsal planlamanın tek bir kavram yöntem veya araç olmadığını bir kavramlar, yöntemler ve araçlar kümesi olduğunu vurgulayarak, arzu edilen sonuçlara ulaşmak için eldeki koşullara dikkatlice uyarlanması gerektiğini belirtmektedir" (Gedikli, B, Aktaran: Ersoy, M, 2007).
- Konuk'a (2003) göre; çağdaş planlama ilkeleri kapsamında, kentin tamamında veya farklı bölgelerinde ekonomik, kültürel ve toplumsal değişim ve yeniden yapılandırma hedefleri olan kaynak yaratan, girişimci bir temele dayalı bütünleşik bir eylemler bütünüdür. Kent için öngörülen projelerin, dönüşümlerin, dinamiklerin birlikte ve uyum içinde bütünleştirilmesi anlayışı olup değişim sürecinin tüm sorumluluklarını üstlenen, ayrıca kamu katılımını da güvence altına alarak, mekânın yeniden üretilmesini sağlayan, bu doğrultuda katılımı ve açıklığı içeren bir araçtır

- Stratejik Mekânsal Planlama; farklı aktörlerin katılımına dayalı bir yapıda mekân geleceklerinin kurgulanmasına yönelik karar üretilmesini sağlayan orta ya da uzun vadeli geniş kapsamlı stratejik gelişme hedefini ortaya koyan, fiziksel, mali ve kurumsal boyutları olan bir süreçtir (Özden ve Görgülü, 2006).
- Temelde arazi kullanım, ulaşım, enerji kullanımı, doğanın taşıma kapasitesi gibi kavramlar ile kentsel alandaki çevresel kalitenin iyileştirilmesi, kentsel dönüşüm süreçleri, kullanım suyu ve atık sular ile enerji ve yaşam kalitesi gibi temel kavramlar üzerine bina edilen kentsel metabolizma olgusuna dayandırılmış ve geliştirilmiştir; ancak stratejik mekânsal planlama arazi kullanım planlamasının bir alternatifi değil, aksine fiziksel gelişimi de gösteren ve sektörel kararları içeren bir belgedir. (Tuncer, 2007)

Bu çerçevede, Stratejik Mekansal Planlama; mekansal sorunların kent için uzun vadeli vizyon ve hedefler geliştiren ancak kısa dönemli uygulamalara da olanak tanıyan, kamu kurumları, özel sektör birimleri, kentliler, kullanıcılar ve sivil toplum örgütleri gibi geniş bir yelpaze oluşturan tarafların projelendirme ve uygulama süreçlerine dahil edildiği kısacası 'katılım'ı ön planda tutan, orta vadeli programa, bütçe ve eylem planlarına önem veren bir yapılanma içinde çözülmesi gerektiğini olarak ortaya koyan yeni bir yaklaşımdır. En önemli hedefi 'eyleme yönelik' düzenlemeler olan bu yaklaşıma yönelik yapılan açıklamalar çerçevesinde üç tür boyutu olduğu sonucuna varılmaktadır (METREX, 2003). Bunlar:

- **kavramsal boyut;** kamusal karar alma sürecine tüm bireylerin katılımı,
- **örgütsel boyut;** plancının tek karar verici olmadığı, toplumsal aktörlerden oluşan yeni bir örgütlenme ile katılımcı planlama,
- **hedef ve standart boyutu;** hedeflerin gerçekleşmesini kolaylaştırılacak standartlardır.

Uzun dönem için planlama gereksinimi, kapsamlılık, etkileşim, süreç odaklılık ve çok sayıda aktör ve görüş gibi temel anahtar kavramlarla nitelendirebileceğimiz bu planlama sürecinin özellikleri özetle şu şekildedir; (Louis, 2004)

- sosyo-mekânsal niteliktedir,
- kamu yönetimince yönlendirilir ve yönetilir,
- kamu liderliğindeki planlama sürecinde vizyon, eylemler, uygulama araçları üretilir ve bunların şekillendireceği bir mekân oluşturulması istenir ve sürecin her aşaması denetlenir,

- çevreye (çevrenin güçlü ve zayıf yanlarına) fırsatlar ve tehditler bağlamında yaklaşır,
- dıştan gelen baskılara, eğilimlere ve kaynaklara eleştirel olarak ve dikkatle bakar,
- bu süreçte rol alan tüm tarafları, kamu ve özel ve sivil paydaşları tanımlar ve katılıma açtır,
- yeni süreçler tasarlamaktır; böylece yeni gelişme ve yapılaşma için örgütlenmeleri, koordinasyon ve anlaşmaları düşünür,
- planlama süreci içinde çok boyutlu ve taraflı bir yönetim modelini dikkate alır, realistik ve uzun erimli bir vizyon, perspektif ve farklı sektörler düzeyinde stratejiler geliştirir,
- vizyon geliştirmede toplumdaki ve kentlerdeki güç yapılarını, belirsizlikleri, toplumda benimsenen ve piyasada yarışan değerleri dikkate alır; plan tipleri ve strüktürleri, içerikleri, imajları ve karar çerçevelerini tasarlar.

Böyle bir süreç sonucunda mekânsal değişimi ve dönüşümleri etkilemeyi amaçlar ve Stratejik Planlama;

- “politika oluşturma kapasitesinin güçlendirilmesini,
- orta/uzun vadeli ve somut hedeflere dayalı yönetim anlayışının geliştirilmesini,
- sonuçlara ve performansa odaklanmayı
- katılımcılık, saydamlık ve hesap verme sorumluluğunun hayata geçilmesini

hedefler” (Eryoldaş, 2006).

Stratejik Mekânsal Planlama'nın gelişmeyi yalnızca fiziksel düzenleme stratejileri kapsamında değil, sosyal, kültürel, ekonomik ve örgütsel stratejiler kapsamında da ele alan bir yaklaşım olması sebebiyle; çeşitli karar vericilerin birbirleriyle ve diğer yerel paydaşlarla ilişkilerinde eşgüdümün sağlanması, bu yaklaşımın temel ilkesidir. Bir başka deyişle, aktörlerin yalnızca karar alma aşamasında değil, planların uygulama, izleme-değerlendirme aşamalarında da iletişim içinde ortaklaşa stratejiler ve politikalar üretmesi gerekliliği ve böylece planın hayata geçirilmesi bu yaklaşımda önemli bir ilkedir.

3.2. STRATEJİK MEKÂNSAL PLANLAMA İLE KENTSEL PROJE İLİŞKİSİ

Stratejik Mekânsal Planlama savunularının, işlerliği için doğru stratejilerin belirlenmesi ve bu yönde geliştirilen yeni uygulamaların mevcut kentsel doku ile bütünlük sağlaması önemli bir unsurdur. Bunun yanı sıra çevreyle bütünleşme, nüfus dengesini sağlama ve fiziksel, ekonomik ve kültürel hayatı harekete geçirme gibi hedefler bu yeni planlama yaklaşımının etkinliğinde benimsenmesi gereken en temel noktalar olarak önemli rol oynamaktadır.

Günümüzde Küreselleşme sürecinin mekansal gelişme dinamiklerini önemli ölçüde etkilemesi ve kentlerin uluslararası alandaki önemini giderek arttırması ile uygulanma süresi uzun, büyük yatırım gerektiren ve rant düzeyini değiştiren, değişiklikler yaratarak sosyal, ekonomik ve toplumsal hayatı etkileyen kentsel projelerin önemi de artmış, 1980'ler sonrasında kentlerde yenileme, sağlıklaştırma, canlandırma uygulamaları hem Batı kentlerinde hem de Türkiye'de bu yeni planlama yaklaşımı ile yaygınlaşmıştır.

Küreselleşme Sürecine özgü gelişmelerle, kentlerin dolaylı/dolaysız olarak içinde buldukları yarışmacı ortam, mekan kalitesini önemli bir etiket haline getirmiştir. Bu sürecin, yarışmacı kent kimliğinin yaygınlaşmasında ve kentlerin ekonomik yönden giderek Dünya ölçeğinde yer edinmesinde rol oynaması, yeni düzenleme araçlarını da gerekli kılarken, kentsel projeler bu süreçte belirlenen hedeflerin tamamlayıcısı olmuş, yarışmacılık gereklerine cevap veren bir araç olarak gelişmiştir.

Bir başka ifadeyle kentlerin hızlı büyüme sürecinden çok yapılanma anlayışındaki değişimler, kentsel projelerin öneminin artmasında rol oynamış ve kentsel projeler, rekabet ortamında sürdürülebilirlik, uyum ve yarışmacılık gereklerine yönelik belirlenen hedeflerin tamamlayıcısı olmuştur. (Firidin, Ö. 2007)

Böylelikle projelerde ulaşım ve iletişim altyapısının güçlü olmasına verilen önemin yanı sıra yer seçimi kararları da önemli hale gelmiş, dolayısı ile kent kimliğinin ve yerel değerlerin ön plana çıkmasını sağlayacak uygulamalar artmıştır. Bu çerçevede önemi artan kentsel projeler ile kentlerin yeni kent tanımları içerisinde belli bir statüye erişmesi, ulus-ötesi yatırımları çekebilme kapasitesinin arttırılması ve ekonomik gelişmesi hedeflenmiştir. Bu bağlamda; yeni mekânsal düzende kentlerin yapılandırılmasına ilişkin değişimler ile kentsel projelerin gündeme gelmesi ve öneminin giderek artması ilişkilidir.

Kentsel projelerle kastedilen, sadece kapladığı veya etkilediği alan, ulaştığı toplumsal grupların niteliği ve niceliği değil kentin belirlenen vizyonuna hizmet

edebilecek boyutta hedefleri barındıran, üst ölçek kararlara uyum sağlayan bir yapı oluğu ve bu yönüyle dikkat çekebilmesidir. Bu çerçevede, hazırlık, uygulama aşamalarında veya uygulama sonrası gelişme eğilimlerinde değişiklikler gösterebilir de kentsel projeler ortak bazı özelliklere sahiptir.

Kentsel projeler (Emrealp,1993);

- gereksinimden doğar ve bu gereksinimi karşılamaya yönelik olarak tasarlanır,
- belli bir zaman aralığında ve mekânda gerçekleşir,
- belli kaynaklar tüketir ve mal veya hizmet üretir,
- alternatif projelerin kullanabileceği kaynakları tüketir,
- kapsamlı ve geniş kentsel dokuların parçasıdır ve diğer kentsel hizmetler ve projelerle sıkı ilişki içerisindedir,
- kentin gelişme dinamiklerini önemli ölçüde etkiler,
- kentsel rantların dağılımında ve paylaşımında değişiklikler yaratır,
- uygulandığı alanın sınırları dışına taşan geniş çaplı bir yönetimler arası ilişkiler ağını gerektirir,
- uygulandığı alanda ve çevresindeki yerel topluluğun yaşantısında değişiklikler yaratır,
- geniş çaplı yatırım ve buna bağlı olarak mali kaynaklar ve insan gücü gerektirir,
- göreceli olarak uzun bir tasarım, hazırlık ve uygulama sürecini ve etkin bir yönetimi gerektirir.

Mekan düzenlemelerinin dinamik ve çok aşamalı bir süreci şeklinde tanımlanan kentsel projelerin, kentle bütünleşmesi ve diğer projelerle uyumunun sağlanması mantıksal aşamalara dayalı bir dizi ilkeye ve proje sürecinin etkinliğine bağlıdır. Klasik anlamda proje süreci; proje geliştirme, proje hazırlama, proje analizi, proje uygulama ve proje değerlendirme olmak üzere fikir düzeyinden, tamamlanma sonrası değerlendirmeye kadar uzanan beş aşamadan oluşmaktadır. Bu aşamalardan birinden diğerine geçişin kesin ve açık bir karar gerektirdiği gerçeğinden hareketle, aşamaların birbiriyle ilişkili olması ve bütünsel olarak ele alınması gerekliliğinin altını çizmek gereklidir (Ayanoğlu, vd. 1996). Bu bütünselliğın sağlanması için, her aşama bir sonraki aşamanın başarısı için önemli bir temel

oluşturmalı; her aşama için alınacak etkin karar, bu kararların alınmasında sorumluluk üstlenecek taraflar, karar almaya yardımcı olacak olan bilgiler, kullanılacak ölçütler ana hatlarıyla önceden belirlenmelidir.

Bunun yanı sıra üretilen senaryoların, kentlerin geleceğine dönük sosyal, ekonomik ve kültürel hedefleriyle ilişkili olması da bütünselliğin öncelikli koşulu olmakla beraber, kentsel projelerin kentte veya kentin diğer bölgelerinde yer alan diğer projelerle ve dinamiklerle de uyumlu olması bütünsellik açısından önemlidir.*

Küreselleşme süreciyle üretim sektörünün değişmesi ve hizmet sektörünün temel ekonomik sektör haline gelmesi kuşkusuz, kentlerin yeni yatırımların merkezi haline gelmesinde ve toplumsal, ekonomik, fiziksel kazanımlara dayalı bu yatırımların, kentsel projeler yoluyla sağlanmasında etkili olmuştur. Bu gelişme Stratejik Mekansal Planlama ile kentsel projelerin birbirini besleyen, etkileşimli yapıda olduklarını ortaya koymakta olup; Stratejik Mekansal Planlama kentsel projelerin uygulanmasını meşrulaştıran bir yapılanma, kentsel projeler ise stratejik planlamanın girişimci ve kaynak yaratıcı bir aracıdır. (Dikley ve Miller 1984) Stratejik Mekânsal Planlama, kentsel projelerin yasallaşmasını kolaylaştıran bir yaklaşım olması sebebiyle projelerin hazırlanmasından uygulanmasına kadarki sürecinde; planlama yaklaşımının, siyasal aktörlerin, planlama kurum ve kuruluşların benimsenmesi ve sosyal-siyasal koşulların sağlanması önemli bir koşuldur. Bunun yanı sıra kentlerin sahip olduğu ekonomik, politik, mekânsal ve sosyal potansiyellerin iyi analiz edilerek eşitlikçi bir çerçevede projelere yansıtılması ve bunların birer fırsat olarak ele alınması, plan ve projelerin hem birbirleriyle hem de kentle bütünleşmesini sağlaması açısından önemli bir stratejidir.

Ancak şunu da belirtmek gerekir ki diğer kentsel sistemlerin planlamaya müdahale etmesiyle ilişkili olarak projeler, mekânsal sorunların çözümü noktasında her zaman başarılı olamamışlardır. Bir başka ifadeyle kentlerin yarışmacı ortamda yer almasına ilişkin altyapıların oluşturulması amacıyla oluşturulan politikalarla yönlendirilen kimi projeler eşitsizliklerin ve mekânsal sorunların önleminde etkili olmak yerine kentlerin belli çıkarılara hizmet eden alanlar olmasına aracı olmuşlardır. Dolayısıyla

* Stratejik Mekânsal Planlama yaklaşımı çerçevesinde önemi artan, kentlerin gelişim yönünü değiştirebilen, prestij sağlamaya yönelik hedeflerle geliştirilen ve genellikle de kentsel dönüşüm adı altında tanımlanan kentsel projeler, kentleri ve çevresini olumlu ya da olumsuz etkileyebilmektedir. Bu süreçte, kentlerin ekonomik ve fiziksel çöküntüye uğramış bölgelerinde iyileşme programları hazırlanarak yaşam kalitesinin artırılması ve kent ekonomisinin güçlendirilmesi amaçlanarak bu yönde projeler giderek artmıştır. Kentsel dönüşüm olarak nitelendirilen bu projeler; özellikle kent içinde kalan sanayi, liman, tersane gibi tesislerin kent dışına çıkarılmasıyla boşalan alanlar, kullanılmayan depolama alanları, değerini yitiren konut alanları yanı sıra tarihi dokuların bulunduğu yerlerin değiştirilmesi, dönüştürülmesi ve yeniden canlandırılması arayışlarının bir sonucu ve bir çözüm yolu olarak ortaya atılmıştır.

bu tür gelişmelere sahne olan kentler toplumsal fayda, sosyal adalet ve eşit yaşam olanakları göz arda edilerek geleceğe yönlendirilmiştir.

Bu çerçevede; planlamanın güçlü bir araç olarak mekânla bütünleşik bir sistem olduğunun ve ekonomik ve politik müdahalelerden uzak tutulması gerektiğinin farkına varıldığı bir yapı içerisinde; olumsuzlukların önüne geçilmesi, projelerin kentlerin potansiyel dinamikleriyle entegre olabilmesi ve kullanılan yöntemlerin uygulanabilirliği için proje ile planlama ilkelerinin birbirini beslemesi ve bütünleşmesi gerektiğini söylemek yanlış olmayacaktır: kentlerin mevcut potansiyellerinin korunacak şekilde yeni bir anlayışla ele alınıp toplumsal fayda sağlayacak uygulamalarla geliştirilmesine dayalı kentsel projelerin başarısı ve bu projelerin kentle bütünleşmesi, fiziksel çevre kalitesinin veya yaşam kalitesinin yükseltilmesine dayalı hedeflerin sağlanmasıyla, politik destekli bireysel çıkarılara dayalı sistemlerden uzak olmasıyla ve katılım ve iletişim yönü iyi kurulmuş bir yapı içerisinde, yenilikçi yöntem ve yaklaşımlar getirmesiyle ilişkilidir. (Thorns, 2004)

3.3. AVRUPA BİRLİĞİ'NİN KENTSEL PROJELERE YAKLAŞIMI

Avrupa Birliği'nce benimsenen yeni mekânsal politikalar ve yeni araçlar kapsamında kentlerin ve bölgelerin mevcut sorunsallarının detaylı bir biçimde analiz edilmesine dikkat çekilerek kentsel projelerin, planlarla ilişkili bir biçimde kurgulanması ve uygulama aşamasına gelmesi için AB; sağlıklı, yaşanabilir kentlerin yaratılmasını ve sosyo-ekonomik dengenin sağlanmasını hedefleyen programlar geliştirmiştir.

Siyasal gelişmeler kapsamında bireysel kararlara bağlı olarak değiştirilen yasaların planlara ve projelere müdahalesinde engel olarak nitelendirilebileceğimiz bu programlar, bir kaynak olarak tanımlanarak mekânsal düzenlemelerde acil önlemler alınması ve bu hedeflere ulaşılması için fon sağlama yöntemine dayandırılmıştır.

Kaynak yaratmaya dayalı bu gelişmeye verilen önemde kuşkusuz Küreselleşme Sürecinin getirileri etkili olmuştur. Bir başka ifadeyle; bir yandan kentlerin temel odak noktasının ekonomik büyüme/gelişme, teknolojik yenileşme ve kamu hizmetleri doğrultusunda gelişmesi bir yandan da mekânsal değişmelerin hız kazanmasıyla kentlerin kalabalık, kirlilik, yoksulluk endüstriyel zayıflama ve sosyal dışlama gibi olumsuzlukların mekânı haline gelmesi AB mekânsal düzenlemelerinde yeni yöntemlerin geliştirilmesine sebep olmuştur.

1990'lı yıllardan itibaren AB, kentlerin ekonomik alanda birliktelikten öteye geçerek toplumsal ve çevresel boyutları da içeren bir birliktelik oluşu üzerine vurgularda bulunması ile kentlerin küresel ekonomik düzlemde daha etkin bir konumda olması

amacıyla yarışabilirliğinin artırılmasına yönelik yeni kararların alınmasında ki temel olmuştur. Bu çerçevede de eşitsiz büyüme ve toplumsal politikaların dengesiz dağılımının otoriteler ve yönetimlerce dikkate alınması ve mekânsal gelişme stratejilerinin ve politikalarının oluşturulması şart koşulmuştur.

Belirtilen bu zorunluluk AB'nin, mekânsal gelişmedeki dengesizlikleri gidermede temel politika olarak benimsediği 'gelir dağılımının bölgeler arasında eşitliği' ilkesinden farklı olarak, 'gelir yaratan odaklar' ve 'yerleşimlerin dengeli rekabeti' üzerine kurulu Avrupa Mekânsal Gelişme Perspektifi (AMGP) nin oluşmasında etkili olmuştur. Dengelenmiş ve özellikle ekonomik ve sosyal uyumu güçlendiren sürdürülebilir gelişmeyi güçlendirme amacına dayandırılmış olan AMGP*, Küresel rekabetle baş edebilecek politikalar ve uygulama araçları geliştirmeyi, yerelden başlayıp küresele uzanan ilişkiler ve işbirlikleri oluşturmayı hedeflemektedir. Mekânsal gelişmenin kentleşme ve demografik eğilimler, Avrupa ekonomisinin yapısı ve uzun erimli çevresel eğilimler çerçevesinde üç temel alan üzerinde kurgulanmış olduğu AMGP'nin temel mekânsal hedefleri;

- Daha Dengeli Çok Merkezli Kentsel Yerleşmeler Sistemi ve Yeni Kırsal-Kentsel Alan İlişkisinin Kurulması
- Altyapıya ve Bilgiye Erişebilirliğin Artırılması
- Doğal ve Tarihi Kaynakların ve Mirasın Korunması

olmak üzere 'dengeli rekabet', 'çok merkezli yerleşim sistemi', 'erişebilirlik' ve 'koruma' anahtar sözcükleri üzerinden oluşturulmuştur. (DPT, 2006).

AMGP'de yerleşim sistemine ilişkin olarak temel bir perspektif belirlenmiş olmasına karşın, kentsel planlama alanı henüz ortak mevzuat alanı olarak belirlenmemiş olup planlama ulusal politikalar alanında yer almaktadır. Bu çerçevede de bölgelerarası dengesizliklerin giderilmesini hedefleyen programlar oluşturulmuştur. Bölgesel alan kapsamında hedef bölgelerine yönelik tanımlanan politikalar şöyledir:²¹ (METREX, 2003)

* AGMP'de, mekânsal politikalar konusunda farklı yaklaşımı bulunan üye devletlerin, küresel rekabet ve işbirliği fırsatlarını farklı düzeylerde yakaladıkları, bunun da dengeli mekânsal gelişmeye olumsuz etki yaptığı gerekçesiyle, sektörel gelişmeye yönelik düzenlemelerin mekânda ve yerleşimler üzerindeki etkilerinin ne olacağı ve bu etkilerin olumlu yapısal dönüşümü sağlayıcılığı için benimsenecek politikalar ve uygulama stratejilerinin belirlenmesi perspektifin gerekleri arasında yer almıştır.

²¹ Son üç yılda Topluluğun GSYİH'sinin yüzde 75'inin altında kalan bölgelerdir. Yapısal fonların yaklaşık % 70'i Hedef 1 bölgelerine %11,5'i Hedef 2 bölgelerine, %12,5'i de Hedef 3 kapsamındaki bölgelere ayrılmaktadır.(METREX, 2003)

- Kalkınmada geri kalmış bölgelerdeki yapısal uyum ve gelişmenin desteklenmesi (Hedef 1),
- Sosyal ve ekonomik değişim geçiren, yapısal güçlük içerisindeki bölgelerin desteklenmesi (Hedef 2),
- Eğitim, öğretim ve istihdam politikalarının/sistemlerinin modernizasyonunun sağlanması (Hedef 3)

AB'nin mekânsal gelişmeye katkı sağlaması amacıyla oluşturduğu programlarda, proje alanlarını 'Problem Alanları' olarak nitelendirilerek bu alanları kentlerden izole edilmiş birimler olarak ele almamıştır. Bu çerçevede; erişilebilirliği geliştirerek, haberleşmeyi arttırarak ve ziyaretçileri ve özel yatırımı çekmek suretiyle, AB programlarında açık bir şekilde kentlerin, projelendirilen kısmı dışındaki yerleri bütünleştirmek amaçlanmıştır (CEC, 1999). Bir başka ifadeyle program kapsamında ele alınacak problemleri görülen alanın, kentin diğer kısımları ile kaynaşmasını sağlayacak projelerle, dinamik yerel bir çevre kurmak önemli görülmüştür.

Bu noktada AB'nin mekânsal gelişim programlarını, projelerin kentlerden bağımsız bir alan yaratmasına ve birbirinden kopuk yerleşmelerin kentleri tanımlamasına karşı önlem olarak geliştirildiği anlaşılırken, Türkiye kentlerinin günümüzdeki görünümü, yapılanma ya da yapılandırılma biçimi ve projelerin kentlerde yarattığı parçalanmalar dikkate alınır; bu türden yaklaşımlara Türkiye'de de önem verilmesi ve projelerden faydalanacak hedef kitlelere katkı sağlayacak şekilde programların oluşturulmasına ihtiyaç olduğunu söylemek mümkündür.

Stratejileri, kaynakların verimli kullanımı ve sürdürülebilir gelişimi için uzun döneme yayılmış vizyonlara dayandırılmış olan kentsel programlar, bölgesel gelişim içindeki kentsel konuların önemi hakkındaki bilinci arttırmaya yardım etmiştir. Bu çerçevede Programların, Avrupa kentlerinde toplum katılımı anlayışını pekiştirmesi ve toplumu kaynaştırması ve tüm katılımcıların ilgisini çekmek için yerel ortaklığa dayanması gerekli koşul olarak belirtilmiştir. Bu programlardan URBAN* programı; Birliğin kentsel alanlara yönelik politika ürettiği ve Avrupa Bölgesel Kalkınma Fonu** (ERDF) aracılığıyla kaynak aktardığı tek bölgesel politika aracıdır. Kentlerin, ekonomik ve teknolojik gelişmelerin ve kamusal hizmetin odağı olmakla birlikte, çevresel, sosyal

* 1994–1999 döneminde uygulanan URBAN I çerçevesinde 900 milyon Euro ile 118 kentsel program-proje mali kaynak verilmiştir. Programların %43'ü kent içi, %20'si tarihi kent merkezleri projelerine, %30'u ise kent çeperlerindeki nüfusun yaşam koşullarını iyileştirmek üzere kullanılmıştır.

** ERDF: Avrupa Bölgesel Kalkınmayı Destekleme Fonu: kapsamında; altyapı yatırımları, yeni iş imkânları yaratılmasını sağlayan yatırımlar, yerel kalkınmaya ilişkin projeler ile küçük ve orta ölçekli firmaların projeleri desteklenmekte ve yapısal fonların yaklaşık yarısı bu fon kapsamında yer almaktadır.

ve ekonomik sorunların da odağı olarak değerlendirildiği bu programda; sorunların çözülmesi, çöküntü alanlarının yeniden canlandırılması hedeflemektedir. (URL-6 2007)

Bir başka ifadeyle; kentsel mekân geliştirmelerinde sürdürülebilir kentsel gelişmenin sağlanabilmesine özel bir önem verilmiş olan program kapsamında; kentlerin ekonomik ve sosyal olarak yeniden üretimi ve iyileştirilmesi, sağlık ve sosyal yardımın desteklenmesi, mekân kalitesinin artırılması konularında kentsel yerel ortak programların uzlaşma platformunda gerçekleştirilmesine yönelik teşvikler sağlanmaktadır (Durukan G, 2005).

1990 ve 1993 yılları boyunca işsizlik, kentsel dezavantajların çözümü gibi yenilikçi projelerde kullanılması amacıyla, küçük oranlarda kaynak sağlayan ERDF kapsamında, 'Örnek Kent Projesi' leri kabul edilmiştir. Bu projelerin I. aşamasında kentlerin mevcut durumu geniş bir biçimde analiz edilerek kentsel sorunlar tanımlanmış ve bu çerçevede kentlerin sosyal ve ekonomik yoksulluk, yetersiz arazi kullanım planı, ihmal edilen tarihi merkezler, araştırma-geliştirme aktiviteleri arasında yetersiz bağlantılar, küçük ve orta ölçekli işletmeler ve terkedilmiş endüstriyel yapıtların yarattığı olumsuz koşulların varlığı tespit edilerek, daha çok yerel stratejilerin kamu ve özel yatırımlar üzerindeki maksimum fiziksel etkileri incelenmiştir. (URL-7,2007)

URBAN Programına ilişkin mekânsal politikalarda; sürdürülebilirlik, kaynakların gelecek nesillerinde kullanımına yönelik olarak verimli kullanımı ve dengeli mekânsal gelişmeyi içeren çevre esaslı bir ekonomik gelişme olarak tanımlanarak, sosyo-ekonomik taleplerin yarattığı mekânsal gelişmelerde, mekânların ekolojik-kültürel işlevlerin buluşturulmasına dayalı yöntemlerle geliştirilmesi ve bu mekânların geniş ölçekte sürdürülebilir ve dengelenmiş alansal gelişime katkı sağlanması gerektiği belirtilmiştir. 2000–2006 dönemini kapsayan URBAN II programı ise göçmen nüfusun yoğun olduğu kentsel alanları destekleyerek suç ve işsizlik oranlarının azaltılmasını ve sosyal bütünleşmenin sağlanmasını; çevre, kültür ve hizmetlerle ilgili istihdam yaratılmasını; çöküntü alanlarının canlandırılmasını; çevre dostu ve toplu taşıma dayalı kentsel ulaşım sistemlerinin geliştirilmesini; yeşil alan ortalamalarının AB standartlarına yaklaştırılmasını hedeflemiştir. URBAN II kapsamında krizde bulunan kentsel alanların ve mahallelerin ıslah edilmesi amacıyla geliştirilen yenilikçi stratejiler ve işbirlikleri desteklenmektedir. (CEC, 1998)

Bu programların yanı sıra AB mekânsal gelişme stratejisi kapsamında; kentin alt bölgelerinde ekonomik ve çevre koruma konularında deneyimi artırmayı hedefleyen projelere destek veren “Kentsel Pilot Projeler”, kentsel yaşama ilişkin göstergeler üzerinden çalışan “Kentsel Gözetleme-Denetleme” ve sürdürülebilir kentsel gelişme konusunda deneyimin paylaşılmasını hedefleyen katılım, kültür, ekonomik işlevsellik ve iş olanakları, bilgi toplumu, etkili yönetim, göçmen nüfus sorunları, sosyal dışlanma, kentsel dönüşüm, ulaşım ve çevre, kentsel suç, gençlik konularında bütüncül yaklaşımı ve kamu-özel işbirliğini destekleyen “URBACT” programları bulunmaktadır. (URL-7, 2007)

Bu programda kentsel sorunların birbiriyle içice geçen sorunlar olduğu belirtilerek bu sorunların halk katılımı ve yönetimler ile özel sektör arasında oluşturulacak uzun dönemli ortaklıklar aracılığıyla desteklenerek çözümlenmesine dikkat çekilmiştir. Katılım boyutunun ön plana alındığını gösteren bu yaklaşımın, verimliliğin ve kaynakların etkin kullanımını sağlamada kilit noktayı oluşturduğu belirtilmektedir.

Sonuç olarak Avrupa Birliği'nin mekânsal gelişim kapsamında kentlerin gelecekteki perspektifine yönelik almış olduğu kararlar ve bu kararlar doğrultusunda benimsediği politikalar ve programlarla mekânsal ve sosyo-ekonomik sorunların çözümünün gerçekçi bir çizgide, doğrulanabilir olmasının hedeflendiği anlaşılmaktadır.

Bu kapsamda; mekânların mevcut durumları çerçevesinde belli gerçekler dikkate alınarak, problem analizinin yapılmasına karar verilen kentsel ve bölgesel mekânlara yönelik belli amaçları içeren kentsel projelerin, fon sağlama yöntemiyle gelişmesine önem verilmiş ve bu projelerin kentle bütüncül ilerlemesi kapsamında önlemler alınmıştır.

Gelişmeye verilen bu önemin bir diğer etkin yolu ise projelerin analiz aşamasında kullanılan yöntem ve projelerin yönetim şeklidir. Bu çerçevede kentsel projelerin amaç, hedef ve stratejileri doğrultusunda işleyiş biçimini, mekânı ve hedef kitlesini etkilemedeki olumlu/olumsuz durumunu analiz ederek kentsel projeleri başarılı veya başarısız kılan taraflarını ortaya koyan bu yönetim biçimi; ‘Proje Süreç Yönetimi’ (Project Cycle Management, PCM) olarak tanımlanmaktadır.

Proje aşamalarının etkinlik analizi kapsamında geliştirilmesi, projelerin kentle ve diğer projelerle bütünlük sağlamasına yaramaktadır. Mantıksal aşamalara dayalı, proje etkinlik analizine verilen önem ve bu yönde geliştirilen hedefler, ülkelerin planlama ve proje pratiğinde giderek yaygınlaşmaya başlamıştır. Bu çerçevede planlama ilkeleriyle bütünleşmiş projelerin yönlendirilmesinde etkili bir yöntem olarak

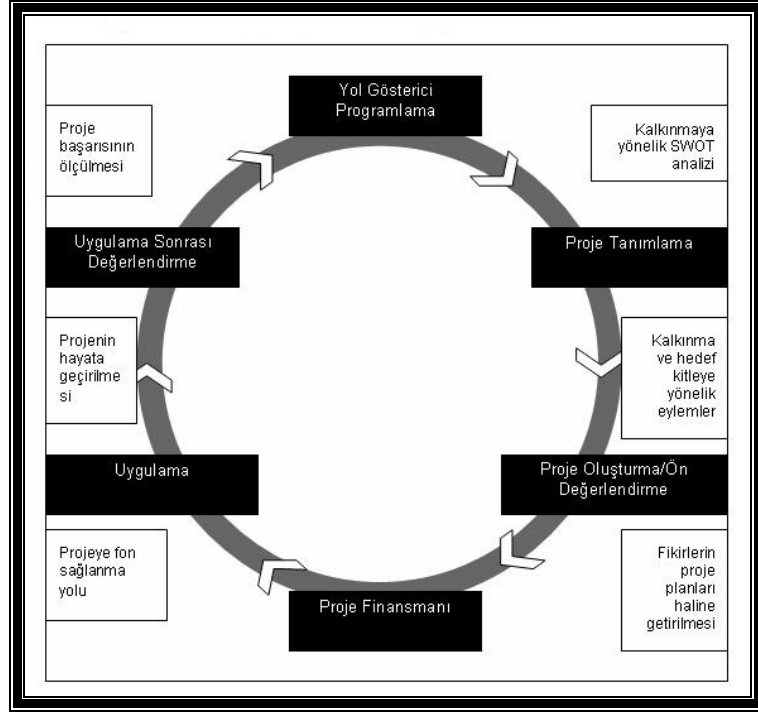
AB kapsamında tanımlanan PCM, sorunlara çözüm arayışında önemli bir araç olarak dikkate alınmaktadır.

Batı kentlerinde ekonomik canlanmayı sürekli kılmak, mekânsal gelişmeyi yönlendirmek ve toplumsal faydayı sağlamak amacıyla oluşturulan kentsel projelerin etkinliği için kullanılan PCM, Türkiye'nin kentsel proje uygulamalarında da kullanılmaya başlamıştır. Ancak Türkiye'de bu yöntem çerçevesinde aşamaları oluşturularak uygulanması planlanan proje süreçleri ve başarı durumları tartışmalı bir durumdadır. Bu sebeple, bu modelin ayrıntılı bir şekilde ortaya konulması; Türkiye planlama pratiğinde, projelerin PCM parametreleriyle karşılaştırmalı olarak değerlendirilmesi ve oluşturulacak Proje Süreç Yönetimi modeline referans olması açısından önem taşımaktadır.

3.4 AVRUPA BİRLİĞİ, PROJE SÜREÇ YÖNETİMİ (PCM)*

Proje Süreç Yönetimi, değişik ülkeler ve uluslararası kurumlar tarafından kendi koşullarına uyarlanarak tarif edilmekte olup, zaman içinde geliştirilmekte ve karar alma süreçleri buna göre sistematik bir hale sokulmaktadır. Esas olarak Avrupa Toplulukları Komisyonu tarafından geliştirilmiş olan bu yöntem 'Bütünsel Yaklaşım ve Mantıksal Çerçeve' olarak da isimlendirilmektedir. Bu yöntemde projelerin bütünsel yaklaşım anlayışıyla ele alınması, ilk fikirden, projenin tamamlanmasını izleyen birkaç yıl içinde yapılan son değerlendirmeye kadar geçen tüm proje süreci aşamalarında vazgeçilmez olan faktörlerin göz önünde bulundurulması ve karar vericiler, uygulayıcılar ve projeden yararlananların etkin katılımının sağlanması hedefleriyle proje başarısının ve sürdürülebilirliğinin güvenceye alınması amaçlanmaktadır. Bütünsel yaklaşım anlayışına göre; proje süreci, değerlendirme, proje oluşturma, proje hazırlama ve analizi, finansman, uygulama ve programlama aşamalarından oluşmaktadır. (CEC, 1999, a).

* Kavram olarak birçok kaynakta Proje Süreç Yönetimi veya Proje Döngüsü Yönetimi olarak çevrilen bu yöntem (Project Cycle Management) fiziksel bir döngüden çok, çeşitli aşamaları içeren bir süreç olması ve dinamik bir işleyişe işaret etmesi nedeniyle tez çalışmasında, 'Proje Süreci Yönetimi' olarak ele alınmıştır.

Şekil 3.1. Proje Süreci Yönetiminin Aşamalı Yapısı, (CEC, 1993)

Proje sürecini oluşturan bütün bu aşamaların temelinde, projeye ilgili tarafların tamamının katılımının sağlanması ve sağlıklı bir karar oluşturmaya temel teşkil edecek bilgi tabanının genişletilmesi hedeflenmektedir. Bu yönetimde proje oluşturma ve hazırlama aşamaları arasında yapılan ayrıma son derece önem verilmektedir. Aynı zamanda ön eleme olarak da adlandırılan bu aşamanın atlanarak proje hazırlamaya geçildiği takdirde, toplumsal beklentilerin artacağı gerçeğinden hareketle Batı'da; proje kapsamında üretilen fikirlerin ayrıntılı analizine geçilmeden önce projenin değerlendirilmesi ve yararsız görülmesi halinde de erken aşamada elenmesi için proje oluşturma aşaması etkili bir adım olarak ele alınmaktadır.

Projelerin hazırlanma aşamalarında katılıma verilen önem, bu yöntemin Mekânsal Stratejik Planlama yaklaşımıyla ilişkisini ortaya koyan bir nokta olmakla beraber ön plana alınan katılım boyutu, projelerin bilgi temelini sağlamlaştırılması ve gerçek ihtiyaçlara dönük hedeflerle uygulama aşamasında sahiplenilmesi bakımından önem taşımaktadır.

Bu noktada AB tarafından desteklenen bu modelinin, politik alandan ve bu alandaki gelişmelerden tamamen kopuk olmadığını da belirtmek gerekmektedir. Bu modelde de kent planlama yaklaşımında olduğu gibi siyasal aktörler, mekânsal kararlarda önemli geliştiriciler olarak tanımlanmış; ancak, projeleri bireysel müdahalelerle etkileyen esas güç aktörler değildir. Bu bağlamda, AB politikalarında yer alan sosyo-ekonomik ve mekânsal bütünleşme, çevrenin korunması, yerel yönetimlerin

güçlenmesi, çevre bölgelerinin ulaşım ve iletişim ağları ile merkez bölgelere bağlanması, orta büyüklükteki kentlerin birbirlerine işlevsel olarak bağlanması suretiyle gelişme aksları oluşturulması hedeflerinin mekana birer kazanım olarak yansması, kapsamında bu yöntemle geliştirilen kentsel projeler birer siyasal kısıtlayıcı niteliğindedir. Bir başka ifadeyle, mekansal sorunların çözümüne yönelik, farklı stratejik içeriğe sahip kentsel projelerde PCM, kentsel mekan özellikleriyle uyumsuz politikalara, yasal altlıklara ve bireysel çıkarılara dayalı gelişmelerin olumsuz, mekânsal yansımalarına önlem olarak değerlendirilmektedir. Bu çerçevede AB, projelerin belli planlar çerçevesinde geliştirilerek, uygulama aşamasına getirilmesini en öncelikli koşul olarak tanımlamıştır.

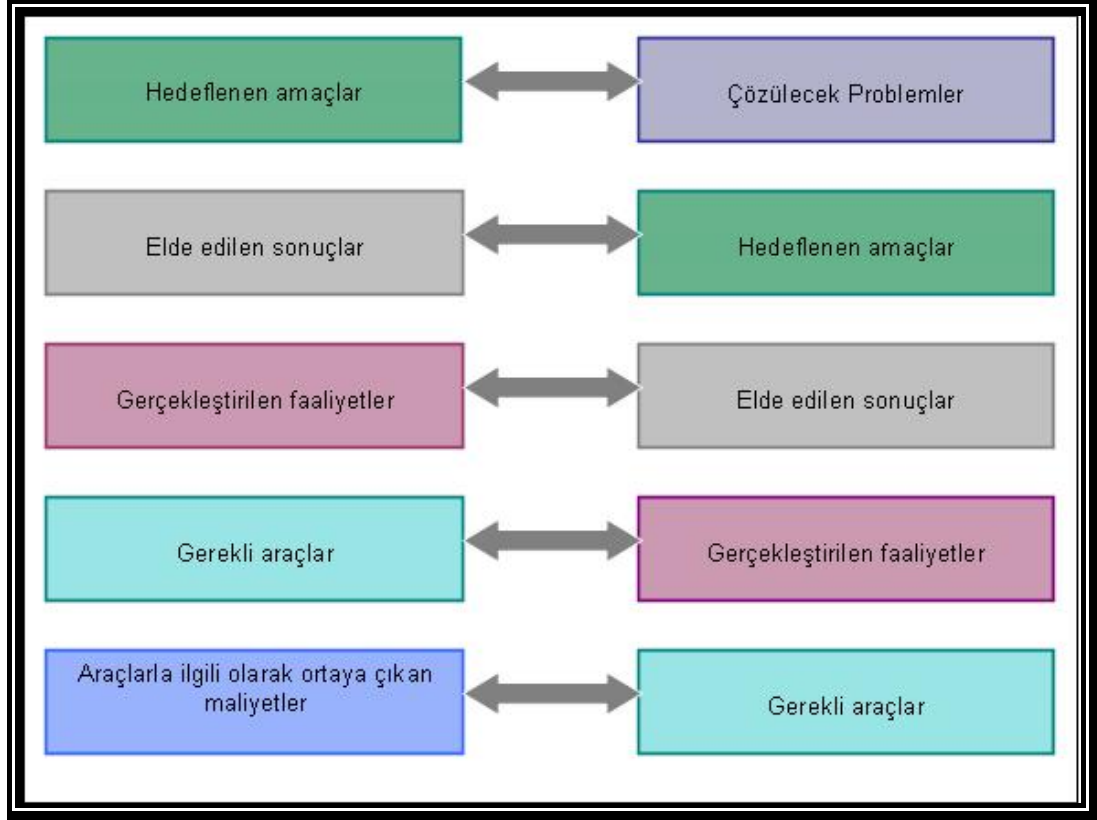
PCM'i özgün kılan bir diğer özellik ise projelerin Mantıksal Çerçeve Yaklaşımı/Planı (MÇP) çerçevesinde geliştirilmesi ve ilkeleriyle uyumlu olmasına önem vermesidir. Projelerin, planı niteliğinde olan MÇP'de projelere konu olan alanların iyileştirilmesi gereken durum veya durumlar tanımlanmaktadır*. MÇP sürecinin sonucunda ortaya çıkan proje tasarımı 'Logframe' (Mantıksal Çerçeve) Matrisi olarak adlandırılmaktadır. MÇP, ilerlemeyi ve gelişmeyi engelleyen sorunların tanımlanıp analiz edilmesinde ve somut planların hazırlanmasında, projelerde yerleri tanımlanan taraflara katılımcı iletişim sürecinde yardımcı olan etkili bir yöntemdir. Bu bağlamda PCM'e dayalı geliştirilen projelerin etkinliğinin gerçekçi bir planlanın geliştirilmesine bağlı kılınması, MÇP'nin PCM kapsamında önemli bir aşama olma olarak tanımlanmasındaki nedendir. PCM'in tutarlı ve etkin bir şekilde yürütülmesinde kullanılan MÇP, proje sürecinin başlangıcından sonucuna kadar projelerin nasıl sunulacağını yönlendirmektedir. Bu yönlendirmede izlenen yol şu şekildedir*;

- Projenin uzun dönemde katkısının ne olacağı (Genel amaç)
- Projenin neden gerçekleştirildiği (Proje Amaçları)
- Projenin neyi başarmasının beklendiği (Göstergeler)
- Projenin bunu nasıl başaracağı (Faaliyetler ve Araçlar)
- Proje için önemli faktörler (Varsayımlar)

* Mantıksal çerçeve ilk olarak ABD'de kullanılmış olup 1970'li yıllarda ABD Teknik Yardım Teşkilatı tarafından projeciliğe uyarlanmıştır. Daha sonra çeşitli uluslararası teşkilatlar tarafından benimsenerek kullanılan mantıksal çerçeve zaman içinde geliştirilmiştir. 1970'lerde geliştirilen ve çeşitli alanlarda uygulaması bulunan Mantıksal Çerçeve Planlaması, 1993 yılında AB Komisyonu tarafından yayımlanan el kitabında PCM ile birleştirilmiştir.

Günümüz Türkiye'sinde amaç, hedefler ve stratejileri doğru tanımlanmamış kentsel dönüşüm uygulamalarıyla kentlerin tamamen değiştirildiği ve kent potansiyelleriyle uyumsuz projelerin, artarak sosyo-mekânsal sorunları tetiklediği gerçeği dikkate alınır; Mantıksal Çerçeve Planı, Türkiye için önerilecek olan modelin en önemli yapı taşı oluşturmaktadır.

- Proje göstergelerinin kaynakları (Doğrulama Kaynakları)
- Projenin maliyetinin ne olacağı (Maliyetler)
- Projenin başlayabilmesi için gerekli koşullar (Ön koşullar)

Şekil 3.2. Proje Başarı İçin Mantıksal Çerçeve Planıyla Bağlantılı ve Tutarlı Olması Gerekenler, (CEC, 1993)

Projelerin iyi planlanıp planlanmadığının kontrol edilmesinde etkili olan, izleme ve değerlendirme aşamalarında yapılacak düzeltmeleri de kolaylaştıran bu çerçevenin genel amacı; proje hedefleri ile sonuçları arasındaki nedensellik ilişkisini açık olarak görmek ve projeyi daha rahat bir şekilde analiz etmektir. Projelerin uygulanması ve uygulama sonrası değerlendirme evrelerinde de etkin kullanılan MÇP kapsamında uygulama aşamasında faaliyetlerle ilgili zaman ve maliyet planları hazırlanmakta ve aynı planlar uygulamanın izlenmesinde de kullanılmaktadır. Böylece proje uygulama ve uygulama sonrasında uygunluk, proje hazırlama ve tasarımı, etkinlik, etkililik, etki ve sürdürülebilirlik testlerine tabi tutulmaktadır.

Bu kapsamda;

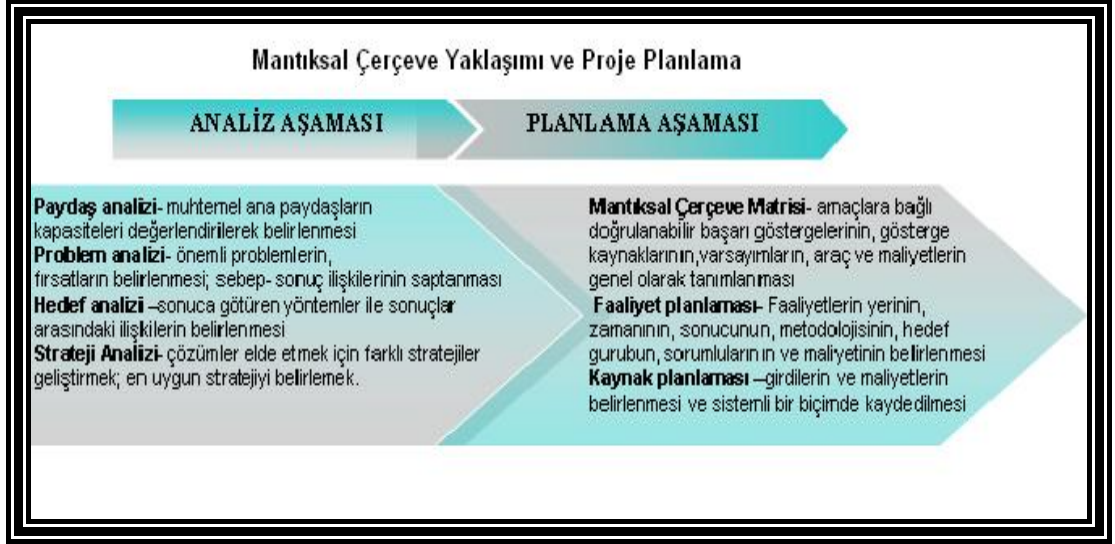
- faaliyetlerden sonuçlara geçiş **Etkinlik**,
- sonuçların proje amacına katkısı **Etkililik**,
- projenin gerçekleşmesinin genel amaçlara katkısı **Etki**,
- projenin tamamlandıktan sonra hayatta kalabilmesi **Sürdürülebilirlik**,
- projenin tutarlı ve bütünsel bir biçimde hazırlanması ve gerçekleştirilmesi **Proje Hazırlama ve Tasarımı**,
- projenin çzmeyi hedeflediği sorunu çözebilme gücüne de **Uygunluk**

denilmektedir (CEC, 1999b).

Bu yaklaşımının en temel özelliklerinden birisi de projeleri hazırlayanların ve uygulayanların fikirlerini, iyi bir biçimde düzenlemelerine, tasarımlarına ve bunları standartlaşmış bir biçimde ortaya koymalarına yardım etmektir. Bu sebeple, projelerin hazırlanması, uygulanması ve değerlendirilmesi aşamalarında MÇP çizilmeden önce, projesi yapılacak yere ilişkin yeterli miktarda güvenilir verilerin toplanmış ve durum analizinin yapılmış olması gerekmektedir. Bir başka ifadeyle MÇP'nın kolay ve etkin bir biçimde uygulanması için projelerin her aşamasında bilginin kesin kaynaklara ulaşarak toplanması ve çözümlenmesi gerekmekte olup MÇP araçları belli bir formül olarak değil, devam eden bir sürecin parçası olarak uygulanmalıdır. (Sakar, 2006)

Kentsel projelerin mekanla uyumlu bir biçimde hazırlanması ve kentsel mekanın bütüncül bir biçimde ele alınması kapsamında mevcut durum değerlendirmesinin yanı sıra MÇP'ı tüm tarafların bir araya getirilerek kararların alınmasına, yerel insiyatiflerin de bulunduğu katılımcıların, sorunları ve olası çözümleri tartışması ve farklı bakış açılarıyla çözümlere gidilebilecek yolların ortaya konması ve bir tür uzlaşmaya erişildiğinde ise bu sorunlar mantıklı bir sıralamayla düzenlenmesine de dayalı bir sistemdir. Bu kapsamda, proje amacının ve sonucunun doğrulanabilir kaynaklara dayanması, izlenmesi ve denetlenmesi, kentsel projelerin uygulamaya geçmesi için kullanılan aşamalardır.

Bir başka ifadeyle MÇP'ında proje planlama aşamasına geçmeden önce yapılması gereken analizler projenin uygulanabilirliğinin ölçütü olarak projeyi sonuca götürmede izlenen yolu tanımlamaktadır.

Şekil 3.3. Mantıksal Çerçeve Yaklaşımı ve Proje Planlama, (CEC, 1993)

Bu çerçevede;

Paydaş Analizi kapsamında; belirlenen problemleri çözmeye veya projeye ilişkin olarak istenilen sonuçlara ulaşmada çıkar/rolü olan grup olarak tanımlanan paydaşların net bir şekilde tanımlanması,

Problem Analizi kapsamında; bilgilerin toplanması daha önce yapılmış benzer projelerden çıkarılan derslerin göz önünde bulundurulması, önemli paydaşların belirlenip, “doğru” kişilerin katılımının sağlanması, mevcut durumun basitleştirilmiş ancak düzgün bir şekilde sunulduğu bir problem ağacının hazırlanması

Hedef Analizi kapsamında; Yöntem/sonuç ilişkisi yoluyla problemleri olumlu kazanımlara çevirmek için hedeflerin belirlenmesi, Strateji Analizi kapsamında; belirlenen amaçları yine belirlenen olabilirlik kriterine göre analiz edilmesi, proje uygulaması için uygun ve gerçekçi stratejilerin seçilmesi gereklidir.

Bu analizlerin, proje alanına ve hedef gruplarına yeni kazanımlar sağlaması için, amaçların ve hedeflerin doğrulanabilir olması AB tarafından dikkate alınan önemli adımlardır.

3.5. AVRUPA BİRLİĞİ KAPSAMINDA GERÇEKLEŞTİRİLEN ÖRNEK KENTSEL PROJELER*

20 yüzyılın kentler üzerindeki baskısının neden olduğu; kentleşme, nüfus artışı, kent sınırlarının değişmesi, sosyal dışlanma, mekânsal ayrışma, çevre ve ulaşım sorunları, kent merkezlerinde bozulma gibi olumsuzlukların çözümü için mekansal planlama yaklaşımı; Batı'da yerel düzeyde sürdürülebilirliğin sağlanmasında anahtar bir araç olarak görülmektedir. Bu olumsuzluklar, Avrupa planlama çalışmalarında yeniliklerin yaratılması fikrine öncülük ederken mekân düzenlemelerinde etkinliğin sağlanması ve yaşam kalitesinin artırılması hedefleriyle projelerin oluşturulma fikirlerine ve hazırlanma süreçlerine hız kazandırmıştır.

AB'nin desteklediği kentsel projelerde, ekonomik ve sosyal birleşmeyi ilerletmek için daha geniş bir bölgesel politika sistemini planlamak, topluluk içindeki ve dışındaki sınır bölgelerde, toplum çıkarları için altyapı oluşturmak ve finansman sağlamak, farklı topluluk bölgelerinde deneyimli ekip çalışmasını ve yenilikçi ölçütleri teşvik etmek amaçlanmıştır**.

Bu çerçevede kentsel projelerde yaşam kalitesini arttırmak, artan ekonomik dengesizlikleri ve küresel baskıları dengelemek, sosyal eşitsizliği ve konut sıkıntısını ortadan kaldırmak gibi birçok sorununun çözüme kavuşturulması için öncelikle bütünleşmiş yaklaşımların benimsenmesi, sürdürülebilir gelişmeyi teşvik etmek amacıyla önerilen stratejilerin sosyal, ekonomik ve çevresel önlemlerle bütünleştirilmiş olması, projelendirilecek hedef bölgelerin mevcut durum analizlerinin net bir şekilde ortaya konarak kent geleceklerine yön verilmesi ve toplum katılımına önem verilmesi, projelerden kazanılan deneyimlerin diğer projelere ışık tutması ve birbiriyle bütünleşmiş projelerle kentsel mekânların bütüncül bir şekilde biçimlendirilmesi AB'nin kentsel projelere bakış açısı içerisinde temel hedefleri oluşturmaktadır.

Bunun yanı sıra mekânsal gelişimin gerekli görüldüğü alanlarda uygulanmak üzere seçilen kentsel projelerde AB, projelerin öncelikli finansman kaynağı olmakla beraber, diğer sermaye kaynakları ulusal, bölgesel ve yerel otoritelerin yanında özel sektör ve sosyal organizasyonlar da finansman kaynağı olarak projelerde yer almıştır. Bu noktada AB ilkeleri dikkate alınarak gerçekleştirilen kentsel projelerin

* Bu başlık altında ele alınan örnek projelere http://europa.eu/regional_policy/urban2/urban sitesinden ulaşılmıştır.

**AB'nin gerçekleştirmek üzere kabul ettiği ilk iki proje 1990 yılında Londra ve Marsilya'da başlamıştır. Ardından 1991 ve 1992 yıllarında 24 proje daha belirlenmiş, 1993 yılında ise 7 projenin çalışmaları başlamıştır. Yarı Avrupa Bölgesel Gelişim Fonu tarafından karşılanan projelerin toplam bütçesi ise 204 Milyon ECU dur.

ilerleme aşamalarını, yöntemlerini, modellerini ve projelerin organizasyon biçimini daha geniş perspektiften ele almak, AB'nin projelere yaklaşımını kuşkusuz daha net ortaya koyacaktır. Bu çerçevede Urban I kapsamında gerçekleştirilen Bilboa (İspanya), Cork City (İrlanda) ve Thessaloniki (Yunanistan) örnek kentsel projeler, 'Proje Süreç Yönetimi' ilkeleri kapsamında bu başlık altında incelenmiştir.

3.5.1. Bilboa –“Puerta Abierta”, Açık Kapı' Projesi

Bilboa'da 1970'ler boyunca özellikle liman ve ticaret aktivitelerinde yaşanan endüstriyel gerilemeden bölge mahallelerinin önemli ölçüde etkilenmesi mahallelerin içinde bulunduğu olumsuzlukların çözümüne yönelik projelerin yapılmasını gerekli kılmıştır. Bu projelerden biri olan Bilbao Kentsel Pilot Projesi ile (KPP) La Vieja (BLV) dezavantajlı bölgesine odaklanılmıştır.

Resim 3.1. Bilboa Kenti Proje Alanı

Merkezi olarak konumlanan La Vieja; nehir, kullanılmayan bir madencilik alanı ve tren yolu arasında sıkışmış bir alandır. Bu durum alanda fiziksel izolasyona yol açmış ve erişilebilirlik sorunlarını doğurmuştur. Bunun yanı sıra alanda, birçok bina işlevsel ve fiziksel olarak bakımsız kalmış ve temel alt yapı tesisleri gelişmemiştir. Nüfusu yaklaşık 15.000 olan BLV aynı zamanda çeşitli sosyal ve ekonomik problemlerle de karşı karşıyadır. Bölgede çok az ekonomik aktivite olmakla beraber İşsizlik oranı %30 dolaylarındadır. Bu çerçevede bölgede var olan yoksulluk, uyuşturucu ilişkili suçlar ve fuhuş gibi geniş çeşitlilikteki sosyal sorunlar yerel nüfusun marjinalizasyonuna sebep olmuştur. Dolayısıyla bölge, fiziksel sosyal ve

ekonomik olarak kentin geri kalanından izoledir. Alan analizi ile ortaya çıkan mevcut durumdaki bu sorunlar Proje de çözülmeye çalışılan sorunları tanımlamıştır.

3.5.1.1. Projenin Planlama Bağlamı, Amaçlar ve Hedefler

Bilbao “Puerta Abierta” (Açık Kapı) KPP BLV’daki ekonomik kalkınma ve istihdam için yeni olanaklar sunan entegre bir sosyo-ekonomik dönüşüm programıdır. Temel hedef marjinalize ve izole olan alanı “açık” dinamik bir yapıya taneye dönüştürmektir.

Projede daha spesifik olarak

- “çekim merkezleri” oluşturarak, bölgeye hayat ve animasyon getirme ve bölge dışından insanları buraya çekme ikiz hedeflerini gerçekleştirmek,
- mahalleyi fiziksel ve sosyal olarak “açmak”, kent ve bölgenin geri kalanına izolasyon hissini yıkılmak,
- yerli halkın meslek odaklı eğitimleri için olanaklar sunmak,

amaçlanmış, etki ve sinerjileri maksimumda tutmak için proje kapsamında belirlenen anahtar fiziksel müdahalelere ‘üçgen’ bir zonda odaklanılmıştır. (Resim 3.2.) Eylemlerin sürdürülebilirliğini sağlamak için ise dönüşüm işlerini halkın sürdürmesi hedeflenerek halkı eğitime ve onlara beceriler sağlama amacıyla ‘self rehabilitasyon’ konsepti uygulanmıştır. Bu kapsamda yenileme çalışmalarının çoğunluğunu teorik ve pratik eğitimleri alan ‘yerli halkın’ yapması projenin diğer bir amacı olarak tanımlanmıştır

Resim 3.2. Bilboa ‘Açık Kapı’ Projesine Hedeflenen Aktivite Üçgeni

Bilbao kentinin tamamında uygulanan daha geniş içerikteki bir dizi alt projeden oluşan ve geniş bir dönüşüm içeriğine sahip olan “Puerta Abierta” pilot projesi kentsel gelişmenin temelini oluşturan ve Şehir Konseyi tarafından kabul edilen ‘Genel Kent Gelişme Planı’ kapsamında oluşturulmuş ve tamamlanmıştır. Bilbao bölgelerinin her biri için çözümler sunan bu plan, genellikle altyapı ve erişebilirlik çözümlerine odaklanmıştır. La Vieja için de erişimi artırmak ve alanı kentin geri kalanına açmak için yeni erişim rotaları plan kapsamında önerilmiştir. Bu planın yanı sıra proje; otuzdan fazla yerel otoriteyi, endüstri temsilcilerini, finansal kuruluşları ve üniversiteleri ve BLV bölgesinin sosyal ve fiziksel rehabilitasyonuna ilişkin planları içeren, Metropoliten Bilbao Stratejik Planı’nın genel hedefleriyle de uyum içerisinde tamamlanmıştır.

3.5.1.2. Projenin Kente Etkisi ve Yenilikçiliği

Alan analizinin yapılmasıyla başlayan proje sürecinde, Projenin amaç ve hedeflerinin doğrulanabilir bir biçimde belirlenmesi ve katılımı dayalı gelişmesi sorunların net bir şekilde ortaya konmasına yardımcı ve bu yönde alınacak kararların mekana birer kazanım olarak dönmesine neden olmuştur. Bu çerçevede;

1993’te başlayan proje ile BLV bölgesinin ‘**fiziksel dokusu**’ ve imajı önemli derecede değişmiş; bina cepheleri temizlenmiş, restore edilmiş ve slum yerleşmeleri geliştirilerek yenilenmesi sağlanmış,

La Vieja’da, Bilbao’ya has hizmet ve olanaklar sunan yeni kültürel tesisler yapılmış, bölgenin ziyaretçilerine ve yerlilerine “açılması” sağlanarak bölge bir çekim merkezi niteliği kazanmış,

‘**Topluluk kimliği**’nin desteklenmesi için eğitim ölçütleri çevresel iyileştirmeler (aydınlatma, sokak temizliği ve güvenlik), bina yenilemesi ve ticari sektörlerin ve sosyal hizmetlerin eğitilmesi (uyuşturucu bilinçliliği ve yaşlılar için hizmetler) gibi self rehabilitasyonun uygulanabileceği alanlarda odaklanmış; meslek odaklı eğitimler, her insanın yetenek ve gereksinimleri doğrultusunda kişisel bazda geliştirilmiş; yenileme çalışmalarını sürdürecektir becerilere sahip bir biçimde projeyi, halkın ‘**benimseme**’si ve ‘**katılım**’ı sağlanmıştır.

La Cantera (Eğitim ve İstihdam Merkezi) tarafından organize edilen eğitim kursları, uzun dönemli işsizlerin, genç işsizlerin ve marjinalize grupların ‘**bilinçlenme**’sinde ve ‘**istihdam**’ edinmelerinde başarılı olmuş; toplamda, çeşitli programlar La Vieja bölgesinde 1250 işsiz insan için eğitim sağlamış ve bunlardan 500’ü uzun ya da kısa dönemli istihdam imkânı da vermiş, üç çekim merkezi de kendi içlerinde yönetim, koordinasyon, güvenlik ve eğitim konularında 77 iş imkânı yaratmıştır.

Proje, çalışma ve istihdam programları yapmak ve yaşlılar için günlük bakım merkezleri kurmak gibi özellikle kamu sektörü tarafından yapılan ve diğer sektörlerce de yapılacak olan yatırımlar için büyük bir **'katalizör'** olmuş; "Puerta Abierta" projesi başladıktan sonra başka proje ve tasarılar da ortaya çıkmıştır.

Şehir konseyi La Vieja'da halkın restorasyon aktivitelerine katılımı için teşvikler içeren, Özel Yenileme ve Reform Planı (PERRI) olarak tanıtılan **'Bütünleyici Bir Yenileme Program'** ı oluşturmuş; Projenin tamamlanma aşamasına kadar 2100 hane bu tasarıdan yararlanmış (5200 yerli nüfus-kişi) ve toplam yatırım 1.085 milyon pazeta (6.6 milyon euro) olarak belirlenmiştir.

1995 "Bilbao La Vieja Yenileme Paneli" danışmacı bir organ niteliğinde, alanın bugünkü ve gelecekteki gelişimi üzerine tartışmaların yapılması için oluşturulmuş; Bu panele halkın katılımı sağlanmış, mahallenin ve ikamet edenlerin seslerini ve gereksinimlerini dile getirmelerini sağlamış

Görevi Yenileme Panel'inde önerilen inisiyatifleri ve projeleri çalışmak ve uygulamak olan Şehir konseyi aynı zamanda Özel Komite'yi oluşturmuş; Kasım 1996'da kurulan Komite, La Vieja halkı için haber bülteninin çıkarılması, bölgenin öncelikleri ve gereksinimleri için sosyolojik araştırma yürütülmesi, grafiti projesi ve alandaki işlerin (business) artırılması için kampanya yapmakla sorumlu tutulmuş, böylece

Proje sürecinde mahalle gruplarının çoğalması ile yüksek sayıda işsiz, kendi bölgesinin yenilenmesine ve canlandırılmasına birebir katkıda bulunmuş ve böylece proje **'topluluk hissi'**nin ve **'aidiyet'**in gelişmesine yardımcı olmuştur. Projeyi olumlu yönde etkileyen bu durum, projenin katılıma verdiği önemin bir sonucudur.

3.5.1.3. Projenin Organizasyonel Yapısı ve Yönetimi

Projenin genel yönetimi departmanlar arası etkin koordinasyonu sağlayan Vali Temsilcisi yönetiminde bir takım içeren Bilbao belediyesi tarafından yapılmıştır. Alandaki yönetim Lan Ekintza Bilbao ve kimi projeler de Surbisa yerel gelişme ajansının sorumluluğunda olmuştur.

projenin, yönetimi ve uygulamaları 'aşağıdan yukarıya' bir yaklaşımla gelişmiş ve uygulamasının arkasındaki anahtar konsept de 'kapsama' olan Projede bu durum yerel kent otoritelerin, Basque Hükümetinin ve Deusto Üniversitesiyle birleşen yerel işletmelerin ve mahalle kuruluşlarının geniş ortaklığını kapsayan Yönlendirici Grup'un kurulmasıyla sağlanmıştır. Proje yönetiminde ve uygulamasında geniş bir katılım içeren "aşağıdan yukarıya" yaklaşım, projenin ulusal seviyede yeniliğidir ve "Puerta Abierta" Projesinin başarısına büyük katkıda bulunmuştur. Bu kapsamda,

geniş ortaklığa bağlı çeşitli ilgi alanlarının, projede yer alması, projelerin alanın ihtiyaçları doğrultusunda yönlendirilmesinde etkili olmuştur.

Proje süreci boyunca Deusto Üniversitesi Sosyoloji Fakültesi'nden bir grup uzman tarafından izlenmiş ve değerlendirilmiştir. Buna ek olarak, projenin sonuna doğru, özel olarak işletilen "hukuki ve sosyolojik kabine" proje tarafından programın başarılarının kapsamlı değerlendirmesi için görevlendirilmiştir.

3.5.1.4. Projenin Yayılma Aktiviteleri

Projenin başarılarına ilişkin bilgilerin aktarılması noktasında projenin yayılmasını sağlayacak aktivitelere büyük önem verilmiştir. Bu kapsamda;

'Puerta Abierta' projesinin deneyimleri, pilot projelere ilişkin ulusal ve uluslararası konferanslarda ve kentin Eurocities gibi diğer ağlara olan bağlantılarında sunulmuş, projeyi tanıtmak amacıyla, Eurocities'in 'Sosyal İşler Komitesi' ile aynı zamana denk gelen Ocak 1995'te sosyal rehabilitasyona ilişkin uluslar arası bir workshop düzenlemiştir.

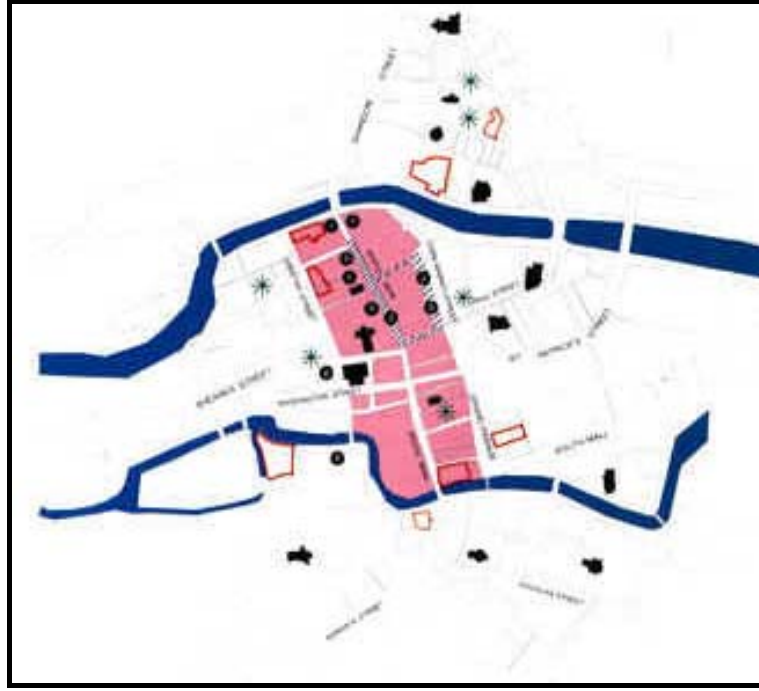
Proje aynı zamanda, kentin önde gelen özel ve kamusal organlarından oluşan bir kurumun "Bilbao Metropoli-30" aktivitelerine katılmasıyla, kamuya duyurulmuştur.

Ulaşılabilecek en geniş kitleye ulaşmak için Bilbao dönüşüm planlarının detaylarını veren bir web sitesi oluşturulmuştur. Proje için aynı zamanda İspanyolca ve İngilizce bir video oluşturmuş ve yüksek kalitede fotoğraf ve reklâm gereçleri üretmiştir.

3.5.2. Cork, Tarihi Merkezini Yeniden Canlandırması Projesi

İrlanda'nın güney batı sahilinde konumlanmış olan Cork, İrlanda Cumhuriyeti'nin ikinci en büyük kentidir ve güney İrlanda'nın ticaret, endüstri, kültürel ve eğitim başkentidir. 23.1000 nüfusu barındıran bölge nüfusunun 127.000'i (%55) Cork Belediyesi, yerel kent otoritesi sınırları içerisinde kalmaktadır.

1970'ler ve 1980'lerde Cork Bölgesi geleneksel endüstrilerin kapanması ve ticari aktivitelerin banliyölere kaymasıyla, şiddetli ekonomik gerileme ve nüfus kaybı yaşamıştır. Bu durumdan en büyük darbeyi kent merkezi almış; işsizlik artmış, ticari mülkler boşalmış ve terk edilmiş binalar köhneleşmeye başlamıştır.

Resim 3.4. Cork Bölgesi, Proje Alanı

Proje bölgenin, Lee nehrinin iki kolu tarafından çevrelenmiş bir adada kent surları ile çevrelenmiş tarihi merkezini hedeflemektedir. Terk edilmiş haline rağmen, alanın İrlanda'da en zengin bina mirasını barındırması ve büyük bir turizm potansiyeli sunması projenin hazırlanmasına referans olmuştur.

3.5.2.1. Projenin Planlama Bağlamı, Amaç ve Hedefler

Projenin temel amacı; tarihi merkezin ekonomik ve sosyal dönüşümü sürecinin başlamasını teşvik etmek ve tarihi merkezi kenti sosyal, ekonomik ve ticari hayatıyla yeniden bütünleştirmektir. Daha spesifik olarak Projede:

- Cork'un tarihi mirasını korumak ve geliştirmek
- fiziksel restorasyon ve ulaşım konularına özel ilgi gerektiren kentsel planlama ilkeleriyle tarihi merkezi yönlendirmek
- ikamet edenleri destekleyecek ve onlara yardımcı olacak ölçütleri uygulamak

amaçlanmıştır. Projenin genel hedefi ise tarihi merkezin potansiyellerini ve kent içindeki merkezi rolünü çeşitli aglomerasyonları birbirine bağlayarak artırmak olarak belirlenmiştir.

Projenin amacı doğrultusunda hedeflerinin ancak yeniden canlandırmanın sadece alanın yaşama, çalışma, ziyaret ve yatırım için çekici görülebilmesi durumunda gerçekleşebileceği görüşü yerli topluluk, ticaretle uğraşanlar ve dış yatırımcılar

arasında güven duygusunun oluşturulması çabalarını arttırmıştır. Bu çaba projenin katılım boyutuna verdiği önemi göstermiştir.

Kentsel Pilot Projesi olarak tanıtılan stratejik bir proje özelliğinde olan Cork projesi bütüncül bir kent için daha geniş bir dönüşüm bağlamının bir parçası olarak görülmüştür.

1991 yılında, "Cork Kent Gelişme Planı"nın yürürlüğe konmasıyla kentin planlama çerçevesi çizilmiş bu kapsamda kent merkezi istihdam, alışveriş ve eğlence için potansiyel bir odak noktası olarak belirlemiş ve tarihi merkezin canlandırılması gerekliliğini vurgulanmıştır. Bu planla gelen yenilikler, proje sürecinde belirlenecek hedeflerin yol haritası olmuştur.

Tarihi merkezin gereklerini karşılamak için ise Cork Belediyesi'nin "Tarihi Merkez Eylem Planı"nı yürürlüğe koyması ile projenin eylem planıyla birlikte yürütülmesi gerekli kılınmış ve planla, ölçütlerin sürdürülebilirliği garanti eden bir çerçevede geliştirilmesine olanak tanımış ve projenin uzun ve kısa dönemde önemli başarılarını garanti altına almıştır.

Kent boyunca uzanan iki ana gelişme omurgasının "kesişim noktası"nda bulunan 'Cork Tarihi Merkezi Mekânsal Gelişim Şeması'nın temelinde, kent boyunca omurgaların geliştirilmesi, Stratejik Plan kapsamında hedeflenmiştir. Tarihi Merkezin kuzey/güney omurgası, yerel ekonomik aktivitenin sosyo-ekonomik kalkınma getirebileceği düşüncesiyle, batı/doğu omurgası ise kent içinde bir turist aksı olarak geliştirilme potansiyeline sahip olduğu düşüncesiyle geliştirilmiştir. Aynı zamanda Tarihi merkezde birleşen bu omurgalar, proje aktivitelerine stratejik bir yapı kazandırmıştır.

3.5.2.2. Projenin Kente Etkisi ve Yenilikçiliği

- Bölgenin mevcut durumunda yaşanan fiziki mekan bozulmaları ve yüksek işsizlik alanın sosyo-mekansal açıdan gerilemesini tetiklerken, halkın bu durum karşısında banliyölere taşınması proje kapsamında sorun olarak ele alınmış ve kente olan güvenin azalması olarak değerlendirilmiştir. Bu çerçevede; Cork Vizyon Merkezi ve St. Peter's kilisesi, alanda '**yerel güven**'in inşa edilmesi için gerekli simgeler olarak görülmüş ve tarihi merkezdeki değişikliklerde kamusal farkındalığı artırmak ve bilginin yayılmasını sağlamak için gelecekteki dönüşümlerin entegre bir parçası olmuştur.
- Güvenin artmasında alanların '**fiziksel rehabilitasyon**'una verilen önem etkili olmuş; 'Mağazaların Üstünde' gibi inisiyatiflerle ve iyileştirilmiş trafik

yönetimi tasarısı merkezin çekiciliğini artırmış, işletmeler arasındaki güveni ve sakinlerin alanın dönüşümüne olan güvenini güçlendirmiştir.

- Proje uygulandığından beri özel sektörün tarihi merkeze yatırım yapması için teşvik edilmiştir.
- Cork KPP “Tarihi Merkez Eylem Planı”nın 1. aşamasına entegre edilmiştir; Eylem Planının 2. aşaması, AB’nin Yerel, Kentsel ve Kırsal Kalkınma Operasyonel Programı 1. Hedefi çerçevesinde başlamıştır. Böylece proje finansı sağlanmıştır.
- Projede, özellikle ortaklık yapısının net bir şekilde tanımlanması ve yapısal fonların etkin kullanımı; özel sektörü harekete geçirmek ve diğer projelere örnek olması ve uygulamasında edinilen deneyimlerden yararlanması için bir katalizör olarak görev yapmıştır.

3.5.2.3. Proje Organizasyon el Yapısı ve Yönetimi

“Tarihi Merkez Eylem Planı” hazırlanırken genel dönüşüm projesine her yönden güçlü bağların ve birlikteliğin bulunmasının, projenin başarısına katkıda bulunacağı düşüncesiyle; yerel otoritenin tek başına kapsamlı kentsel dönüşüm planını elde edemeyeceğinin fark edilmesi yeni yaklaşımların geliştirilmesine neden olmuştur. Bu kapsamda; kamu ve özel sektör ilgi gruplarının ortaklığını ve yerel ve merkezi hükümeti içeren ve topluluk çıkarlarını göz önünde bulunduran bir yaklaşım önerilmiştir.

Diğer kentlerden örnekler incelenerek, (örneğin Dublin Temple Bar) Cork KPP’nin orijinal geniş modelinin bu kadar küçük ölçekli bir hedef alan için uygunsuz olacağına karar verilmiştir. Bunun yerine, 1995’te, Cork Ticaret Odası, Çalışma Kurumu ve yerel otoriteden seçilmiş kıdemli temsilcilerden oluşan ve mevcut yönetim organizasyonu olan Kent Merkezi Yönetim Ortaklığı oluşturulmuştur. Cork Belediyesi’nden kıdemli memurların seçilmiş olması, yerel otoritenin bu inovatif projenin uygulanmasına olan bağlılığını göstermektedir.

Kent merkezi Yönetim Ortaklığı çerçevesinde, KPP’nin uygulanması için;

- Proje aşamalarının izlenmesi için bir İzleme Komitesi oluşturulmuştur. Bu komite, Kent Yöneticisi ve Kasaba Yazmanı liderliğinde, merkezi hükümetten (Çevre Bakanlığından), Avrupa Komisyonundan ve yerel işletmecilerden (Ticaret Odası, Çalışma Kurumu ve Cork Kenti Girişimciler kurulundan) temsilcilerden oluşmaktadır.

- Buna ek olarak, Kent Merkezi Yönetim Grubu oluşturulmuş ve görevi bütün birbiriyle ilişkili Cork KPP'nin Kentsel Yenileme Tasarısı altında tanımlanmış alanların iyileştirilmesi ve Tarihi Merkez Eylem Planı'nın uygulanması gibi dönüşüm tasarılarının aktivitelerini izlemek olarak belirlenmiştir.
- Her bir KPP alt projesi ve Proje Takımı tarafından yürütülmektedir. Bu takımlar özel sektör temsilcileri ve uygun görülen diğer tüm ortaklardan oluşmuş ve Kent Merkezi Yönetim Grubundan bir kıdemli memur tarafından yürütülmüştür. Bir proje koordinatörü ve bir Proje Danışmanı atanmış ve tarihi merkezin kuzeyindeki Shandon'da tarihi bir binada proje ofisi kurulmuştur. Canlı bir iletişim ve tanıtım görevi yüklenen bu Ofisle, görmekte, tarihi merkezin profilini iyileştirmekte ve çeşitli alt projeler arasında sinerjinin oluşmasına imkân tanınmıştır.
- Ayrıca kent meclis üyelerinin, eğitimle ilgilenenlerin, topluluk gruplarının, turizmle ilgilenenlerin, sanat ve kültürle ilgilenenlerin, kiliselerin, çalışma ve iş gruplarının seslerinin ve düşüncelerinin duyulmasını garantilemek ve ortaklık/kamu danışma süreçlerini yürütmek ve kurmak amacıyla bir danışma komitesi de kurulmuştur.
- Ortaklık yapısından elde edilen deneyimlere dayanarak, 1998'de "Cork Kent Mücadelesi A.Ş" adıyla ticaret odası, Cork Çalışma Kurumu ve Cork Belediyesi arasındaki ortaklığı geliştirmek resmi bir şirket kurulmuştur.

Projenin bütün ortaklar yönetimde ve işbirliğine dayalı bir yapıda yürütülmesi, projenin başarılı olmasında etkili olmuştur. Proje boyunca gelişmiş olan Ortaklıkların yarattığı başarılı etkinin gelecekteki kentsel dönüşüm projelerinde üretken ortaklıklar için sağlam bir zemin olacağına işaret edilerek ve proje başarısında bu yapının önemi vurgulanmıştır.

3.5.2.4. Projenin Yayılma Aktiviteleri

Proje yerel ve ulusal medyada, basın, radyo haberlerinde ve ulusal bir televizyon programında, "İşyerinin üzerinde Yaşama" projesi ile eş zamanlı olarak iyi bir şekilde tanıtılmıştır. Projenin başarıları, Avrupa'da deneyim değiş tokuşu seminerlerine katılım yoluyla da artırılmıştır. Tanıtım kampanyalarını genişletmek amacıyla, proje Mart 1996'da bir internet sitesi de oluşturmuştur. Bu sitede Cork projesinin detayları ve diğer KPP siteleri de Avrupa programlarına linkler içermektedir.

Cork KPP'nde birçok KPP'nin tarihi restorasyon konusuyla ilgili olması nedeniyle diğer kentlerle bilgi alış verişi yapma konusuna çok önem verilmiştir.

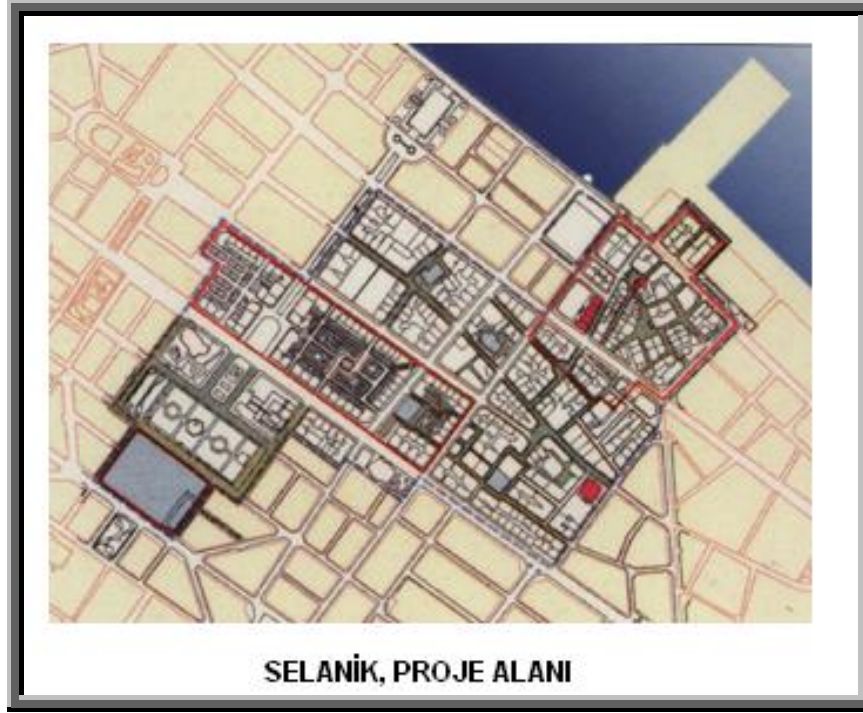
Bu çerçevede Proje sürecinde “Deneyimi Paylaşma – Cork Tarihi Merkezini Yeniden Canlandırma” ve “İrlanda’nın Yapılaşmış Çevresi – 21. yy için bir Miras” adıyla iki uluslararası konferans düzenlemiştir: Yapılaşmış Çevre konferansındaki tartışmalar kent gelişimi için ulusal bağlamda önem taşımış ve bu tartışmalardan çıkan sonuçlar, bugün düzenlenmekte olan Cork Koruma Stratejisi’nin hazırlanmasına büyük katkıda bulunmuştur. Her iki konferansa da diğer KPP’lerden ve Cork’la aynı özellikte kentlerden (Cologne, Coventry, Rennes ve Swansea) temsilciler katılmıştır. Bu yapı, Cork KPP’ sinin sonuçlarının yayılmasına sağlam bir temel oluşturmuştur.

3.5.3. Selanik Tarihi Ticaret Merkezini Yenileme ve Geliştirme Projesi

Selanik, Yunanistan’ın kuzeyinde konumlanmış, önemli iş, yönetim ve kültürel merkezi olan bir kenttir. Bununla beraber, eski ticaret merkezini de içeren tarihi kent merkezi, son 40 yılda gerçekleşen hızlı kentsel gelişmelerden ciddi bir şekilde etkilenmiştir.

Kentsel pilot projede hedef alan, liman, Egnatia caddesi ve Demetrius’ Kilisesi-forum arasında kalan yaklaşık 0,5 km² olan alandır. Tanımlanan alan birçok tarihsel anıtı ve tescilli binayı kapsamaktadır. Ayrıca geleneksel iş merkezinin ve modern şehir merkezinin de parçalarını da içermektedir. (Resim: 3.5.)

Kentin karşılaştığı sorunlar, birçok Avrupa ülkesinin yüz yüze geldiği tipik kent problemleridir. Birçok kent, kültürel olarak önemli olup azalan alanlarda bu problemleri çözmek için çözüm yolu aramaktadırlar. Bu çerçevede kentte, bölge halkı; aşırı nüfus artışının yarattığı baskı, kentsel dokunun ve özellikle tarihi eserler (anıt eser) ve tescil yapıların bozulması, rekreasyon ve açık alan yetersizliği, trafik sıkışıklığı ve erişilebilirlik gibi mevcutta var olan sorunları ile karşı karşıyadırlar. Bu çerçevede Proje, özel sektör yatırımlarını teşvik edecek şartları sağlayarak bu yetersizliklerin birleşmesiyle oluşmuş sorunların azaltılması kapsamında; tarihi ticaret merkezinin saklanmış kültürel potansiyelini çözmek, yok sayılan tarihi yapıları korumak, trafik sıkışıklığını ve erişilebilirlik problemlerini çözmek amacıyla geliştirilmiştir.

Resim 3.5. Selanik Kenti Proje Alanı

3.5.3.1. Projenin Planlama Bağlamı, Amaç ve Hedefler

Projenin genel amacı, kentte ekonomik aktiviteleri ve uluslar arası yatırımları geliştirerek, kentin yarışabilirliğini arttırmak ve Balkanlar'da kenti güçlendirmek olarak açıklanmış olup kent için alınmış planlama kararlarını projede yansıtmak benimsenmiştir. Bu çerçevede projenin, planlama ilkeleriyle bütünsel, kentin diğer alanlarıyla uyumlu gelişmesi amaçlanmıştır.

Ekonomik ve kültürel içerik kapsamında ise; Kültürel ve turistik kullanım için çalışma alanının tarihi dokusunu onarmak ve eski tescilli yapılara modern fonksiyonel talepleri karşılayacak, yeni kullanımlar getirerek geleneksel ve yeni ekonomik aktiviteleri canlandırmak proje amaçları arasında yer almıştır.

Projede, "Selanik'in Tarihi İş Merkezinin Gelişimi Ve Dönüşümü" için kapsamlı bir plan geliştirilmiştir. Bu plan kapsamında proje stratejisi, ana çalışma alanının içinde altı alt alana odaklanmıştır. Aynı zamanda tescilli yapıların korunması ve sokak planlarının değiştirilmesi gibi planlama müdahaleleriyle ve planlama prosedürleriyle ilgili bütün kurumsal sorunların çözülmesi ile başlamıştır. Bu çerçevede yapılan etüt çalışmalarında, önerilen müdahalelerin etkilerini değerlendirmek ve analiz etmek için etki değerlendirmeleri ve bu yönde çalışmalar yapılmıştır. Analiz sonuçlarından elde edilenlere dayanarak; kentsel yenileme eylemlerini ve ekonomik ve tarihi önemi,

kültürel konumlanmada başarıyı geliştirmek için bir takım eylemler, projenin alt aşamalarında yer almıştır.

3.5.3.2. Projenin Kente Etkisi ve Yenilikçiliği

Projede mekânsal yenileme kapsamında yer alan eylemler projenin kente olumlu etkisi olarak ortaya konmuştur.

- Ladadika Alanında Kentsel Yenileme

1985'te tarihi bir bölge olarak ilan edilen alan, 1917 yangınından etkilenmeyen ender bölgelerden biri olan Ladadika alanının, kıyı kenarında yer alması nedeniyle en çok yatırım (proje maliyetinin %20'den fazlası) bu alana yapılmıştır. Bu sebeple, fiziksel ve ekonomik olarak bu bölge en büyük değişiklikleri yaşamıştır.

Alanın altyapı ağları ve trafik dokusunu içeren çalışmalar Selanik Belediyesi ve Planlama ve Barınma için Kamu Belediyesi (DEPOS) tarafından yürütülmüş ve sonraki trafik yönetimi müdahalelerine bilgi sağlamıştır. Bu çalışmalar aşağıdakileri içermektedir;

- Mimari Çalışmaların İnşası, Elektrik, Sağlık ve Park Bakanlıkları ve diğer kamu tesis organizasyonlarının ortaklığıyla Topografya Bakanlığı tarafından yürütülen alanın topoğrafik haritasının çıkarılması çalışması
- Havai telefon ve elektrik hatlarının yer altına yerleştirilmesi için yapılan araştırmalar ve doğalgaz, yağmursuyu toplama ve kanalizasyon ağlarının geliştirilmesi için yapılan incelemeler,
- Tarihleri, inşaat malzemeleri, mevcut fiziksel durum ve tamir için belirlenen maliyetler ve binaların tarihi karakterleri korunarak restore edilmesi için yapılacak müdahale
- Önerileri kapsamında alandaki bütün binalar için ayrıntılı bir biçimde yapılmış envanter çalışmaları.

Bu çalışmalar sonucunda telefon ve elektrik hatlarının yapılabilmesi için var olan kaldırımlar kaldırılarak yeraltı kanalları inşa edilmiş, su ağı bir kanalla çözüme bağlanmış, doğalgaz ağını taşıyacak sistem yapılmış, yağmur suyu toplaması için kanallar oluşturulmuş ve kanalizasyon ağlarında gerekli olan yerlerde iyileştirmeler yapılmış ve kaldırımlar yeniden kaplanarak uygun kent mobilyaları yerleştirilmiştir. Ayrıca toplam yirmibeş binada restorasyon çalışmaları tamamlanarak, Makedonya Bankası ve Thrace binaları da restore edilerek finansal aktiviteler ve Müzik Araçları Müzesi gibi kullanımlarla alana kültürel karakter katılmıştır.

Ladadika'daki etkileyici '**fiziksel dönüşüm**'den sonra alan özel sektör yatırımlarını çekme konusunda başarılı olmuştur. Özellikle özel bürolar, restoranlar ve diğer eğlence işleri gibi hizmet sektöründen yatırım alınmıştır.

- Pazar Hamamı Louloudadika Alanının Yeniden Geliştirilmesi

Bu yenilemede, Pazar Hamamı olarak bilinen heykelin restorasyonu ve alana adını veren Louloudadika Çiçek pazarının yeniden düzenlenmesi ana eylem olmakla beraber yenileme kapsamında yapılan; arkeolojik kazılar, çevre bölgeleri geliştirmek ve komşu sokaklarla yay alanı oluşturulması projenin diğer aktiviteleridir.

Selanik Belediyesi tarafından, çevre alanın yenilenmesine ilişkin bir çalışma yürütülmüş, çiçek standartlarının yeni yerlerine heykelle geniş kaldırımlar aracılığıyla bağlanması ve alandaki diğer sokakların yayalaştırılması yoluyla daha fazla bağlanmasını böylece heykelin kamunun erişimine daha fazla açılmasını önerilmiş ve çalışmalar ilk olarak 1993 yılında heykel çevresinin temizlenmesi ile başlamıştır. Üniversiteden alınan öneriler doğrultusunda yürütülen inşaat çalışmalarında, heykelin mimari karakteristiklerinin ön plana çıkarılması sağlanmıştır.

Proje sonucunda; Selanik Belediyesi heykelin çevresindeki yaya alanlarının genişletilmesini ve yeni çiçek stantlarının inşaatını tamamlamış, satıcıların yeni kesoklara yerleşmeleri ile heykele erişim artarken, eski ticari faaliyetin de devamlılığı sağlanmış, henüz tasarı aşamasında olmakla beraber Pazar için yeni kullanımlar (kültür merkezi) geliştirilmiştir.

- St Menas Alanının Yeniden Geliştirilmesi ve Restorasyonu

St Menas alanı 15. yüzyıldan beri ticari alan olarak hizmet vermektedir. St Menas Bizantin Kilisesinin yanı sıra alanda ayrıca tarihi ve mimari olarak çok değerli başka binalar da yer almaktadır ve mimari profilin korunması ve kilisenin çevresindeki alanın yeniden geliştirilmesi ve iyileştirilmesi yapılması planlanan müdahalelerdir.

Projenin çalışma programı kapsamında, mimari yarışmalar yapılmış ve alan için yeni mimari fikirler toparlanmıştır. Diğer yandan, altyapı müdahaleleri kilise çatısının restorasyonunu içermektedir. Projede, arkatların yayalaştırılması, dükkânların ve koruma listesinde yer alan binaların yenilenmesi ve kiliseyi çevresinin yeniden geliştirilmesi öngörülmektedir.

- Menkul Kıymetler Borsası Meydanında Kentsel Yenileme

Meydanın çevresinde koruma listesine alınmış birkaç bina ile kompozit ve yoğun bir kentsel doku karakteristiğine sahiptir binalar yer almaktadır.

Çalışmanın başlangıcında, kalabalığın azaltılması ve erişebilirliğin artırılması için trafiğin başka yerlere yeniden nasıl yönlendirilebileceğiyle ilgileneceği ve cephelerin ve bina içlerinin yenilenmesi üzerinde durulmuştur. Ancak yönetsel ve kurumsal sorunlardan dolayı bu çalışmalar gerçekleştirilememiştir. Diğer taraftan, Osmanlı Bankasının yeniden inşası başarılı bir şekilde tamamlanmış, projenin bir parçası olarak mimari bir yarışma gerçekleştirilmiştir. Böylece alanın iyileştirilmesi ve mimari karakteristiğinin korunması için yeni fikirler teşvik edilmiştir.

St Menas Menkul Kıymetler ve Pazar Hamamı alanlarında uygulamaların başlaması, hedef alanın imajını iyileştirirken hem yayalar hem de araçlar için daha erişilebilir hale gelmesini de sağlamıştır. Bu gelişmelerin, bölgeye yeni yatırımların çekilmesinde etkili olacağı düşünülmektedir.

- Bezesteni Heykelinin Çevresindeki Yenileme

Bezesteni, 15. yy sonlarında inşa edilmiş, bir kapalı çarşıdır. Pazar bugün hala karakterini korumaktadır. Bu alanda benimsenen ana yenileme stratejisi; pazarın karakterini koruyarak alanı iyileştirmek ve kentin diğer önemli pazarlarıyla bağlantılarını geliştirmektir.

Projenin bir parçası olarak alandaki bina ve aktivitelerin, yapının karakterine uygun olmasına ilişkin bir anlaşma sağlanmıştır. Komşu dükkânlar yeni özellikleri göre yeniden geliştirilmiş, bina cepheleri yenilenmiş ve yapıyı çevreleyen ikincil yollar yayalaştırılmıştır.

- Antik Roman Forumunun Restorasyonu

Proje, Antik Roma Forumunun kazı çalışmalarına katkıda bulunmuştur. Kazı çalışmalarında, Odeonun restorasyonuna ve Saklı ve kubbeli Cryptoporticus arkatının çıkarılması, desteklenmesi ve restore edilmesi kapsamında iki ana alana odaklanılmıştır. Restorasyon çalışmalarından sonra Cryptoporticus Arkatı, sergi, konser ve davet gibi kültürel etkinliklere ev sahipliği yapmıştır. Forumun, kültürel etkinlikler için uygun bir alan olması daha fazla yatırım çekilmesine imkân tanımıştır.

- Yayalaştırma Eylemi

Proje genel stratejisinde, Vlali gıda pazarının çevresindeki yolların yayalaştırılması da benimsenmiştir. Bu stratejik hedefe yönelik çalışmaların başlangıcında, Pazar alanını kentin tarihi merkeziyle bütünleştirmek, tarihi karakterini canlandırmak ve yayaların Pazar boyunca yürüyüşlerini özgürleştirmek için çalışmalar yapılmıştır.

Çalışmanın bir parçası olarak, belediye dükkân sahipleri ve standçılara fikirleri sorulmuştur.

Çalışma sonucunda altı sokak ve pazarın bulunduğu binalar yayalaştırılmış, Kaldırımların altına kanallar döşenmiş (su, telefon hatları ve elektrik kabloları), yerler yeniden kaplanmış, sokaklar ışıklandırılarak, kent mobilyaları arttırılmış ve hedef alanındaki farklı tarihi eserleri/yapıları birbirine bağlayan yaya yollarının birbirleriyle ilişkilendirilmesi önerisi ile proje hedeflerinin bütünlüğü sağlanmış olsa da çalışmalarda halkın görüşlerine yer verilmemesi nedeniyle belirli mahallelerde yerli ilgi gruplarıyla çatışmaların yaşanması, tarihi eserlerin bulunduğu alanları birbirine bağlayan “omurga kanal” ın oluşturulmasına imkân vermemiştir.

3.5.3.3. Projenin Organizasyonel Yapısı ve Yönetimi

Selanik kentinde var olan Master Planı uygulama ve çevreyi koruma kuruluğu, projenin bütün yönetiminden sorumlu olmuştur. Mevcut duruma ek olarak, hem değişik yönetim katmanlarını (yerel, bölgesel ve ulusal) bir araya getiren, hem de değişik müdahaleleri (teknik hizmetler, kamu hizmeti kuruluşları, arkeolojik hizmetler ve kamu ulaşım hizmetleri gibi) kapsayan birçok başka aktör özel yönetsel ve idari yapı projenin uygulanması için kurulmuştur.

Bu ortaklık ulusal ortamda yeniliklere oldukça açıktır. Daha önce birlikte çalıştıklarına dair bir kayıt olmayan kurumların işbirliği sürecinde bazı zorluklar yaşanmasına rağmen kurumların ortaklıkları Yunan Kentsel Proje Yönetimi kapsamında çok önemli bir başarı göstermiştir.

Projenin ortaklık yapısı dört farklı kurumu kapsamaktadır. Kurumların uygulama için sorumlulukları her bir özel eylemin yapısına ve çeşidine bağlı olarak kurumlara dağıtılmıştır. Çok miktarda ve geniş ölçekte müdahalelerin kurumlara verilmesi nedeniyle, bu yapının etkili ve verimli olabilmesi güçlü koordinasyon rolünün belirli bir kuruma verilmesi ile sağlanmıştır. Bu, projenin başarısı, akışı ve yönü için kanıt olmuştur. “izleme ve değerlendirme” kapsamında ise 1994 yılında, projenin sonuna doğru, “Selanik Organizasyonu”na genel yürütücü rolü verilmiştir.

Bu proje ik kez, yönetim sistemi, hükümetin çeşitli seviyelerinden (yerel, bölgesel ve ulusal) ve diğer kurumsal aktörlerden oluşan kooperatif bir forum niteliği taşımıştır.

Selanik Üniversitesi Şehir ve Bölge Planlama Bölümü tarafından bugün hala devam etmekte olan bir değerlendirme gerçekleştirilmiştir. Değerlendirme süreci projenin uygulanmasını izlerken, karar verme süreçlerinin dışına bırakılmıştır. Böylece projenin “küresel” bakış açısı ile ele alınması ve kurumsal, yöntemsel ve

Organizasyonel sorunlar hakkında erken uyarının sağlanmasına imkân tanımıştır. Bu değerlendirmelerin ortaya koyduğu raporlar, resmi raporlama için altlık oluşturmuş ve projenin yayılmasına imkân tanımıştır.

3.5.3.4. Projenin Yayılma Aktiviteleri

Proje sürdüğü müddetçe, ulusal ve uluslararası düzeylerde yayma aktivitelerine katılım göstermiştir. Projede tarihi merkez dönüşüm politikaları ve uygulamalarına dair edinilen deneyimleri paylaşmak için uluslar arası bir konferans düzenlemiştir. Bu iki günlük “Avrupa Kentlerinin Merkezi Alanlarının düzenlenmesi” konferansı projenin son aşamalarında, 1995 yılında gerçekleştirilmiştir.

Diğer Avrupa kenti örnekleri tartışılmış, Selanik projesinin ayrıntılı sunumu yapılmış ve alana geziler düzenlenmiştir. Konferans aynı zamanda ulusal ve Avrupa kentsel politikaların tartışılması için iyi bir imkân sunmuştur. Bu bilgi değişimi katılan tüm kentler için yararlı olmuş ve hatta birkaçı kurulacak bir ağla aktivitenin devamlılığını istediklerini dile getirmişlerdir.

Çoğu eylemlerinin başarıyla tamamlandığı bu projede, eksik kalan nokta kent halkının proje konusunda bilinçlendirilmemiş olmasıdır. Bu çerçevede çalışmalar projenin halk tarafından benimsenmesi amacıyla yapılması gereken çalışmalar yönünden zayıf kalmış, projeye katılımının sağlanmasına yönelik teşvikler yapılmamıştır.

Sonuç olarak Selanik Projesinin genel gelişim çerçevesi ve politikası kapsamında yapılacak diğer projelerin başarılı sonuçlar vermesi için

- Kentsel dönüşüm politikalarının etkin bir biçimde uygulanması için gerekli kurumsal ve yasal düzenlemelerin yapılması,
- Projelerde, sosyal ve ekonomik taraflarının önemini bütünlük bir tavırla ele almak,
- projelerin başlangıç aşamasında yerel toplulukları dönüşüm sürecine katmak ve konsensüs inşa etmek gibi

bir takım eylemler benimsenmiştir.

3.5.4. Projelerden Çıkarılan Dersler

Hazırlık aşaması itibariyle içerdikleri belli özellikler, proje süreçlerini ve projelerde izlenecek mekânsal gelişim stratejisini tanımlamıştır. Bu süreç içerisinde projelerin başarılı olması ve kentsel mekâna olumlu etkilerle yansımada ön plana çıkan bazı ortak şöyledir;

Projeler stratejik planlama yaklaşımı ile geliştirilmiştir.

- Belli bir vizyon doğrultusunda tasarlanan ‘Strateji’lerin ve ‘Politika’ların, zaman içinde değişen ekonomik, toplumsal, fiziksel ve çevresel koşullara göre tekrar gözden geçirilmesi, mevcut durumunun ortaya konması ve mekansal sorunlara ve iyileştirmelere yönelik belirlenen hedeflerin plan ilkeleriyle bütünlüğü, projeleri başarılı kılmıştır.

Projelerde katılıma olanak tanınmıştır.

- Sorunlara yönelik hedeflerin hayata geçirilmesinde, özel sektör, kamu sektörü, gönüllü kuruluşlar ve toplumun farklı kesimlerinin ortaklıkları ve uzlaşmaları etkili olmuştur. Projelerin araştırma, geliştirme, uygulama, izleme ve öz değerlendirme süreçlerinde müzakereci ve katılımlı yöntemlerin izlenmesi ve projeleri başarılı kılmıştır.

Projeler çok-aktörlü ve çok-sektörlü koalisyonlara bağlı olarak kurulmuştur.

- Var olan kurumsal yapıda uyum çalışmalarının yapılmasının yanı sıra yeni kurumsal yapılanma ve örgütlenmelerin hayata geçirilmiş olması ve bu yapılanmalar içerisinde her bir aktörün görev ve yetki tanımının yapılması, alınan kararlarda uyumu ve projenin sürdürülebilirliğini sağlamıştır.

Projelerde fiziksel düzenlemelerin yanı sıra ekonomik, toplumsal ve çevresel boyutları da ele alan kapsamlı ve bütünlük bir yaklaşım benimsenmiştir.

- Proje alanlarında yaşayanların haklarının göz önüne alan bu yaklaşımla, onlara eşit imkânlar sunulmasına dikkat edilmesi, kentin fiziksel görünümünün yenilenmesine ek olarak yalnızca belli odakların değil tüm kesimin yaşam kalitesinin artırılması projelere olan güveni sağlarken, projelerin halk tarafından benimsenmesine yaramıştır. Bu durum projeleri başarıya götürmüştür.

Projelerde yerel bağlama öncelik verilmiştir.

- Yerelin mevcut koşulları çerçevesinde sorun ve ihtiyaçlarının incelenmesi ve araştırılması ve çıkan sonuca göre çözümler önerilmesi projeleri başarıya ulaştırmıştır.

Projelerde kurumsal örgütlenmelerin yanı sıra bu örgütlü model içerisinde izleme, değerlendirme ve geri bildirim süreçleri de kurgulanmıştır.

- Uygulama süreçlerinde, belirli aralıklarla projelerin başarılı yürütülüp/yürütülmediğine dair incelemeler yapılması, geri bildirimler

aracılığıyla projelerin strateji ve alt politikalarının gözden geçirilmesi ile kentin mevcut potansiyel özellikleriyle uyumlu kararların alınıp alınmadığının değerlendirilmesi, projeleri başarılı kılmıştır.

Bu kapsamda; PCM modelinde izlenen proje geliştirme aşamalarının bu projelerde kullanıldığı görülmektedir. Kollektif çabaya dayanarak geliştirilen bu projelerin Proje hazırlık aşamasından uygulanmasına kadarki süreçte izlenen yol haritasında proje geliştirme mantığına uyulması ve özellikle müzakereci yöntemlerle, özel ve kamu sektörünün, gönüllü kuruluşların ve toplumun farklı kesimlerinin desteğinin, katılımının sağlanması, paydaşlarının projeleri sahiplenmesi ve sosyal gelişim, ekonomik kalkınma, ekolojik ve doğal dengenin korunması ve sürdürülebilirliğinin sağlanması ile birlikte kapsamlı ve bütünlük bir yaklaşım geliştirilmesi projelerin başarıyla uygulanmasını sağlamıştır.

3.6. TÜRKİYE'DE KENTSEL PROJELERE YAKLAŞIM

Türkiye'nin kentsel projelere yaklaşımı, Batı ile benzerlik göstermekle beraber ekonomik ve siyasal politikalar ve tarihi, toplumsal, kültürel yapısından kaynaklanan farklılıklar da göstermektedir.

Günümüzde özellikle metropoliten kentlerin gelecekleri Türkiye'nin, Avrupa ile ekonomik ve politik ilişkileri kapsamında yönlendirilmektedir. Bu bağlamda, kentlerin Küresel ortamda yer alması ve bu ortamın gerektirdiği şekilde nitelendirilmesi, konumlarından ve sahip oldukları potansiyel fırsatlardan ötürü, uluslararası alanda yarışması amacına yönelik çeşitli adımlar atılmaktadır. Bu noktada önemli olan, gelişmeler kapsamında amaca hangi yollarla ulaşıldığını ve kentlerin yönlendirilme şekillerini ortaya koymaktır. Dolayısıyla kentlerin, Avrupa kentleri ile yarışabilir bir ortamda yer alması için, özellikle 1980'ler itibarıyla kullanılan yöntemlerin ve benimsenen politikaların doğru tanımlanması, büyük önem taşımaktadır.

1980'ler itibarıyla Türkiye kent planlama pratiğinde tanımlanmaya başlayan ve geleneksel yaklaşımların kentsel mekân düzenlemeleri kapsamında önemsizleştiğini ortaya koyan Stratejik Mekânsal Planlama yaklaşımı kapsamında, yarışabilirlik adına geliştirilen kentsel projeler, üst ölçekli planlama çalışmaları içinde önerilen eylem alanlarına yönelik çalışmalar kapsamında tanımlanmıştır.

Bu çerçevede, Türkiye'de, yasa dışı ve yaşam kalitesi düşük geliştirilmiş kentsel alanların yasallaştırılması ve sağlıklılaştırılması, prestijli yeni merkezi iş alanları, fuar, alışveriş, eğlence merkezleri, konut alanlarının geliştirilmesi yönünde ulusal ve uluslararası büyük sermaye baskısı, altyapı yatırımlarından yoksun ve var olan

kentsel ve doğal dokuyu göz önüne almadan hızla gelişen konut alanları gibi karşı karşıya olduğu birçok mekânsal problemler, kentsel projelerin artmasında rol oynamıştır. Aynı zamanda diğer ülke örneklerinde de olduğu gibi, Türkiye’de de tarihi doku ve eski kent merkezleri önem taşımıştır. Var olan tarihi yapıların korunarak yenilenmesi veya işlevlerinin değiştirilerek yeniden kullanımları da hazırlanan projelerin temelini oluşturmuştur. (Türel ve diğerleri, 2005, Aktan: Akkar.M, 2006).

Bu yönde hazırlanan ve dönüşüm, yenileme, rehabilitasyon, canlandırma ve restorasyon gibi çeşitli kavramlarla nitelendirilen projeler, giderek Türkiye planlama sisteminin odağı haline gelirken, bu odak noktada özellikle İstanbul yer almıştır.

3.6.1. Kentsel Projelerin Gelişimi Bağlamında, İstanbul

Türkiye’nin, Küreselleşme gelişmeleriyle giderek ağırlık kazanan çevresel değerlerin tahrip edildiği, sosyal ve mekânsal kutuplaşmanın ve ekonomik dengesizliklerin artarak toplumsal yaşamda etkili olduğu büyüme eksenine; kentlerin özellikle de İstanbul’un sahip olduğu en önemli mekânsal sorunlarının genel çerçevesini tanımlamaktadır. Bu süreçle gelen uluslararası düzeydeki ekonomik ve politik yaptırımlar, kuşkusuz kentlerin yeni mekânsal gelişme stratejilerinin belirlemesine ve bu stratejilerin uluslararası düzeyde gelişimi destekleyen, hedefler ve ilkeler içermesine neden olmuştur. Bu durum kentlerin jeo-politik konumları, fırsatları, olumsuz koşulları ve sorunsalları bağlamında yeniden analiz edilmesi sürecine yansırken, giderek kentler; yöneticiler, sivil toplum kuruluşları ve akademik çevrelerle yürütülen ortak atölye çalışmaları sonucunda hazırlanan projelerle yönlendirilmeye başlamıştır.

Bu yöntemle hazırlanan projelerin kimi kentsel mekâna kazanım olarak geri dönse de tüm projelerde benzer kent kazanımlarının elde edilemediği, İstanbul’un bugünkü görünümüne dayanarak söylenebilecek bir gerçektir. Bu kapsamda, proje süreçlerinin şekillenmesinde kentsel dinamiklerin sahip olduğu rol dikkate alınır, mekânsal düzenlemelerde ve yeni arayışlarda ekonomik, siyasal, toplumsal, kültürel ve çevresel dinamiklerle bütünleşik müdahalelerinin geliştirilmesi gerekliliği ortaya çıkmaktadır.

İstanbul’un önemli stratejik akslara sahip bir metropoliten alan olması, kuşkusuz bu alanın uluslararası düzeye ulaştırılma çabalarının ve yerleşik sorunlarının çözüme kavuşturulma girişimlerinin artmasında büyük rol oynamış; kentin geliştirilmesine yönelik farklı içeriklerde, farklı gruplar tarafından gerçekleştirilen ve etki alanı sınırlanmış birçok projenin mekânla tanışmasına neden olmuştur.

İstanbul'un Dünya Kenti statüsünü kazanabilmesi için Küreselleşmenin sunduğu fırsatlarla ve bu fırsatları kullanabilmek için doğru politikalar izlenmesi gerekliliğinin siyasal ve akademik düzlemde kabul görmesiyle küresel kent söylemleri mekânsal gelişimin anahtar kavramı olarak tanımlanmaya başlamış ve bu söylem, 1980'lerin başlarından itibaren İstanbul için hazırlanan mekânsal politikaların en etkili söylemi olarak, farklı içeriklerde ve ölçeklerdeki kentsel projelerin geliştirilmesinde önemli rol oynamıştır (Öktem B, 2006).

Küresel Kent odaklı hedefler içeren projelerin, 1980'den itibaren hükümetlerin ve diğer aktörlerin Türkiye ekonomisini dünya ekonomisine eklelemeye yönelik oluşturdukları ekonomik politikalar ve bu politikalar kapsamında tanımlanan yeni stratejilerle yönlendirilmesi ve yeni ekonomik politikaların mekâna entegre edilmesi İstanbul'un mekânsal gelişiminde olumsuz bir süreç yaşamasına neden olurken kent rant odaklı gelişmelerle yönlendirilmeye başlamıştır. Böylece projelerin içeriği aktörlerinin ekonomik, ideolojik, politik, kültürel yapılarına ve Türkiye'nin değişen jeo-politik konumuna ve içyapısındaki gelişmelere göre farklılık göstermiştir. Bu gelişme çizgisi içinde, planlamada önemli birer yeni araçlar olarak tanımlanan kentsel projelerin içeriklerinin yanı sıra Türkiye'nin AB'ye bakış açısı ve ilişkileri kapsamında müdahale ve uygulama biçimleri de değişmiştir.

Bu kapsamda 1980'lerden sonra Türkiye'nin benimsediği ekonomik ve siyasal politikalar bu yönde alınan planlama kararlar doğrultusunda, yerel yönetimlerin İstanbul'un uluslararası sermaye ve diğer akışkanlıklar için hazırlanması gerektiğinin vurgulanması, büyük projelerin artmasına ve İstanbul'un büyük organizasyonlara ev sahipliği yapmasına neden olmuştur. Özellikle de 1999 yılından sonra, İstanbul Büyükşehir Belediye'si tarafından benimsenen strateji ve politikalarda, Türkiye'nin Avrupa Birliğine üyelik sürecinde İstanbul'un öncü bir role sahip olmasına ilişkin düzenlemelerin gerekliliğine dikkat çekilmesi ve 'Avrupa Gelecek Konsepti' ile bütünleşmenin zorunlu görülmesi ve İstanbul'un 'Dünya Kenti' kapsamında yer alabilmesi hedefi hazırlanan projelerin içeriğini değiştirmiştir.

İstanbul, AB'yle müzakere ve dünya ekonomisine eklenme sürecinde merkezi ve yerel yönetimler tarafından önemli bir nokta olarak görülmüş; Türkiye'nin geleceğinin İstanbul'un geleceğine bağlı olduğunu ileri sürülmüştür. Bu süreçte İstanbul'un kültürel ve tarihi değerlerini koruyarak ve uyumlu bir küresel kent olması ve diğer kentlerle yarışması, bunun için de turizm, kültür, ekonomi ve finans sektörlerinin geliştirilmesi gerektiği yönetimlerce belirtilmiştir. Böylece projelerin ölçeği, Stratejik Mekânsal Planlama yaklaşımı kapsamında sadece vizyon projeleri olarak değil aynı zamanda büyük gecekondular ve ıslah imar planları ile dönüşmüş alanları da kapsayacak şekilde büyütülmüş, son dönemde de bu projelere kültürel projeler de

eklenmiştir. Bu kapsamda İstanbul'un yeni vizyonu çerçevesinde hedeflenen projeler artarak, gündemde olan Zeytinburnu Kentsel Dönüşüm Projesi, Küçükçekmece Kentsel Dönüşüm Projesi, Haydarpaşa Kentsel Dönüşüm Projesi, Miniaturk, Feshane, Formula 1, Fransız Sokağı, Haliç Kültür Vadisi, Rahmi Koç Müzesi, Kadir Has Üniversitesi, Sütlüce Kültür Merkezi gibi bir kısmının gerçekleştirildiği vizyon projelerine Haydarpaşa Limanı, Galataport, Haliç Kültür Vadisi, Sirkeci Garı, Çamlıca Kulesi, Sütlüce Kongre Merkezi, İstanbul Mall, Dubai Kuleleri, gibi yeni projeler de eklenmiş, gündemin ağırlıklı konuları olarak ön plana çıkmıştır. (Yapıcı, 2005)

Bu projelerin yönetimlerce, uluslararası platformda tanıtılmasına tanınan olanak ile İstanbul'da yapılan bütün kentsel projelerde 'Avrupa Kültür Başkenti Projesi' altında hedefler geliştirilmiştir (Öktem B, 2006). *Avrupa Kültür Başkenti Projesi, İstanbul'un uluslararası alanda yatırım çeken bir merkez haline gelmesinin önünü açmıştır.

Bu kapsamda İstanbul, 1950'lerin getirdiği düzensiz kentleşmeye dayalı olarak artan gecekondü bölgelerinin düzenlenmesi, deprenselliğin yarattığı olumsuzluklara önlem alınması ve tarihi ve kültürel mirasın yaşatılması kapsamında hedefler içeren ve kentsel dönüşüm olarak nitelendirilen vizyon projelerinin yanı sıra ulaşım ve büyük ölçekli yatırım projeleriyle günümüzdeki mekânsal görünümünü kazanmıştır.

Aynı zamanda planlama pratiği içinde yeni bir uygulama aracı olarak anlam kazanan bu projelerin gelişim şemalarının alt açılımlarında bir takım eylemlere yönelik mikro ölçekte projeler tanımlanmıştır. Bu kapsamda İstanbul'da gündeme gelen yeniden yapılanmaya dayalı kentsel projeler, mekân üzerinde mikro ölçekli, pilot projeler olarak değerlendirilebilmektedir. Kentsel dönüşüm olarak kamuoyuna duyurulan pilot projeler, hedef seçilen alan kapsamında çeşitli analizlere dayalı olarak hazırlanırken, belirtmek gereklidir ki; analiz sürecinde benimsenen parametrelerin doğruluğunun ve mekânla ilişkisinin denetlenmesi, projelerin başarılı sonuç vermesinde önemli etkindir.

Günümüzde İstanbul için hazırlanan ve genellikle vizyon projeleri kapsamında yer alan pilot projelerde geleneksel planlama anlayışına dayalı kentsel alan geliştirme politikaları ve bu politikaların oluşturulmasında kullanılan yöntemler yerine Stratejik Mekânsal Planlama kapsamında geliştirilen yeni yöntemler kullanılır olmuştur. Bu

* Bütün bu projeleri gerçekleştirmek için yerel yönetimlerin yetkileri ve gelirlerini artırmaya yönelik yasal düzenlemelere gidilerek, daha önce 1992'de kurulan 'Yeni Yerleşmeler Koordinatörlüğü' 2001'de 'Yerleşmeler ve Kentsel Dönüşüm Müdürlüğü'ne dönüştürülmüş, İstanbul için bir planlama ofisi (İstanbul Metropolitan Planlama ve Kentsel Tasarım Merkezi) kurulmuştur. OECD, DPT ve İstanbul Büyükşehir Belediyesi İstanbul'un yarışılabilirlik kapasitesini artırmak için önerilerin geliştirileceği bir plan hazırlamak üzere vardıkları anlaşma sonrasında, Belediye, Avrupa Birliği İlişkileri Merkezi ve İstanbul Turizmini Geliştirme Platformunu kurulmuştur

yöntemlerden biri olarak PCM, İstanbul özelindeki pilot projelerde benimsenmeye başlamıştır. Restorasyon projesi olarak hazırlanan ve uygulanmaya başlayan Fener Balat Semtlerinin Rehabilitasyonu Projesi, Uygulama aşamasına geçilemeyen Zeytinburnu Pilot Projesi ve henüz tamamlanmamış olan Fatih ve Küçükçekmece Deprem Odaklı Kentsel Dönüşüm Projeleri bu yöntemin dikkate alınarak geliştirildiği projelere örnektir.

Ancak “İstanbul’da son yirmi yıldır yaşanan yeniden yapılanma projeleri göstermiştir ki hazırlanan pilot projeler, kentteki gelir eşitsizliğini, sosyal kutuplaşmayı, mekânsal ayrışmayı, kentsel gerilimi artırmakta ve kentin sınırlı kaynaklarını belli sınıfların çıkarları için kanalize etmektedir” (Öktem B, 2006). Bu kapsamda, Batı’da PCM ile hazırlanan projelerden elde edilen başarılar dikkate alınırsa, PCM’e dayalı İstanbul özelindeki pilot projelerin, Batı ile aynı çizgide geliştirilmediğini İstanbul’un bugünkü görünümüne ve proje alanlarındaki sorunların giderek arttığına dayanarak söylemek mümkündür. Türkiye’nin benimsediği ekonomik, siyasal ve mekansal politikaların yanı sıra geliştirilen yasal dayanakların esnekliği bu durumun yaşanmasını tetikleyen unsurlar olarak günümüz kentlerine yansımışlardır. Bunun yanı sıra İstanbul özelinde yönetimlerin kenti uluslararası alanda yayılmanın bir aracı olarak görmesi ve kentin toplumsal ve mekansal faydaya odaklı gelişim stratejileri ile yönlendirilmesi sorunların giderek artmasına neden olmuştur.

3.6.2. Proje Süreç Yönetimi Çerçevesinde İstanbul Kentsel Projelerinin Değerlendirilmesi

Günümüzde İstanbul’da, kentsel dönüşüm projeleri kapsamında yer alan pilot projelerin, PCM kapsamında geliştirilmesine önem verilirken, bu yöntemle hazırlanan projelerin başarı durumlarının farklı olduğu gerçeğine dayanarak; bu başlık altında, uygulanma sonuçları farklı ancak uygulanamama nedeni benzer olan projelerin gelişme ilkeleri ve eksik noktaları PCM parametreleriyle karşılaştırmalı olarak ele alınacaktır. Bu karşılaştırma, hem projelerin PCM kapsamında gelişip gelişmediğinin test edilmesini kolaylaştıracak hem de projelerden başarılı sonuçlar alınmasına dair önerilecek modelin gelişme çizgisini tanımlamış olacaktır.

Bu eleştirilere dayanarak projelerin başarılı kılınmasında yol gösterecek bir yöntem olarak PCM’in parametreleriyle ilişkisini ele alırsak;

- PCM ve Yol Gösterici Programlama

İstanbul, Stratejik Mekânsal Planlama metoduyla toplumun tüm katmanlarına açık, müzakereye ve katılıma elverişli, şeffaf karar süreçlerini içeren, yerel yönetimlerin

yeniden örgütlenerek misyonunun belirlendiği, günümüze ve geleceğe ait kent vizyonlarının topluma açık ve güvenilir bir ortamda oluşturulduğu ve planlama ile projeler arasında birbirini besleyici ilkelerin tanımlanmasına olanak tanıyan stratejik planlarla yönlendirilmektedir.

Ancak; bu yönlendirme sürecinde hazırlanan projelerde, çoğu zaman kentin fiziksel geleceğine mevcut yapısal durumunun gözardı edilerek yön verilmekte, yaşam olanaklarını arttırma ilkesinin sosyal ve toplumsal yapıyla uyumsuz, planlama ilkelerinden uzak müdahalelerle gerçekleştirilmektedir.

Bu noktada, içinde bulunduğumuz yy.ın en önemli sorunlarından birisinin, kentlerin denetimsiz büyümesi ve bu durumun neden olduğu sorunlara verilecek yanıtların ortaya konması, bir diğerinin de birey ve toplum gereksinimlerinin nasıl ve hangi yollara karşılanacağına ilişkin ortaya konması gereken hedeflerin etkinliği olduğu dikkate alınır; İstanbul'da, toplumsal ve mekânsal fayda içerikli kentsel gelişme planlarına ulaşılması için;

- mevcut sorunlara verilecek yanıtların kentsel sistem içerisinde aranmasını
- kent potansiyellerinin korunarak geliştirilmesini
- gelecek kuşakların haklarını gözeten kentsel gelişme planlarının ve projelerin hazırlanmasını

zorunlu ilkeler olarak tanımlayarak, mekansal düzenlemelere yön veren ve projelerin planlamayla yarışan yeni bir araç olarak değil her ikisinin birbiriyle uyumlu bir şekilde ilerlemesine katkıda bulunacak ve böylece kent kazanımlarını olumlu kılacak **'yönlendirici yeni programlara'** ihtiyaç vardır.

Bunun yanı sıra, planlamanın rant paylaşımı içinde belirsiz bir süreç olarak gelişmesi ve bireysel çıkarlar doğrultusunda hazırlanan kısa vadeli, esnek, parçacı projelerin mekansal sorunları çözmek yerine yeni sorunları kente entegre etmesi; İstanbul'da, mekansal düzenlemelerin ve dönüşümlerin denetlenmesini, izlenmesini ve bu gelişmelere müdahale edilerek yol gösterici programların hazırlanmasını gerekli kılmaktadır.

Bu programın amacı ise en öncelikli olarak toplum yararının öne çıktığı bir çizgide, kentlerin yönlendirilmesine imkan tanımak olmalıdır.

- Proje Tanımlama

İstanbul özelinde hazırlanan projelerde, proje tanımlama parametresini en iyi sonuç veren parametre olarak tanımlamak mümkündür. Ancak bu tanımlamayı besleyen diğer parametrelerdeki eksiklikler projelerin başarı durumunu olumsuz etkilemiştir.

Bu kapsamda; alanların projelendirilme nedeni, daha çok bu alanların mevcut yapılaşmasındaki fiziksel sorunlara dayanmakta olup mühendislik hizmeti göz arda edilerek yönetmeliklere uyulmadan yapılmış olan yerleşim birimleri ve biçimleri, yapılaşmalar ve mülkiyet durumları, alt yapı ve ulaşım sistemlerindeki eksiklikler, yetersiz kamusal alanlara yönelik iyileştirme hedefleri de hazırlanan projelerin içeriğini oluşturmaktadır. Bu sorunların yanı sıra günümüzde ki deprem riski ve sosyal ve ekonomik yerel sorunlar da projelerin hazırlanması gereği olarak tanımlanmaktadır.

Genellikle düşük gelir seviyesine sahip ve farklı sosyal grupların yer aldığı alanlarda hazırlanan bu projelerin alt eylemlerinde; istihdamın ve gelir düzeylerinin geliştirilip çeşitlendirilmesi, ekonomik gelişmelerin yönlendirilmesi, yaşam standartlarının yükseltilmesi, yerel kalkınma ve toplumsal kaynaşma için stratejiler geliştirilerek, alanların mekânsal gelişim çerçevesi tanımlanmaktadır. Ancak proje sürecinde görevleri net olarak tanımlanmayan proje izleme mekanizmalarındaki eksiklikler hazırlanan projelerde bu stratejilere dayalı hedeflerin gerçekleşmemesine, projenin mekâna ve topluma katkısı yerine bireysel katkıya dönüşmesine sebep olabilmektedir.

- Proje Oluşturma-Ön İzleme

Sanayileşme süreci olarak tanımlanan 1950'li yıllar itibariyle hızlanmaya başlayan, fiziksel ve sosyal görünümlü mekânsal sorunlara, yasal ve yönetsel açıdan önlemlerin alınmaması bu yolla projelerin ön izleme aşamasına bağlanmaması, sorunların ve sorunlara yönelik yapılan çalışmaların çeşitlenmesinde rol oynamıştır. Bu çerçevede de İstanbul'da kentsel mekân düzenlemeleri kapsamında mekânsal yenilikler ve gelişimler farklılaşarak kimi zaman planlama ilkeleri ve yasal dayanaklar kapsamında kimi zamansa bireysel çıkarılara dayalı müdahalelerle yapılmaya başlamıştır. Kente ağır yükler getiren bu durum, planlama süreci ve planlama yaklaşımına ilişkin konuların yasal düzenlemelerde açık olarak tanımlanmamış olmasıyla yakından ilişkilidir.

Bununla birlikte, planlama ile ilgili yetki ve sorumlulukların yasal düzenlemelerde açık bir şekilde ortaya konmaması, uygulama sürecinde hem merkezi yönetim ile metropoliten yönetim arasında, hem de merkezi yönetimin kendi kurumları arasında

yetki çatışmalarına neden olabilmektedir. Bu gergin ortam da kentsel mekân gelişimlerini olumsuz kılmaktadır. Organizasyon ve yönetim şeması kapsamında, yetkilerin net olarak belirlenmemesine ek olarak mekânsal ve toplumsal etki bağlamında olumsuzlukları olsa da projelerin genellikle planlama ilkeleriyle bağdaşmayan politikalar çerçevesinde hazırlanması da hem plan ve projeleri hem de kentteki diğer projeleri birbirine ters düşürmekte ve bu durum mekânsal sorunların artışı olarak kentlere yansımaktadır.

“Bugünkü görünümüyle kentsel planlama sürecine egemen olan kentliler, planlılar ve hatta kent meclisleri değil kent yönetimlerini kendi kişisel yararları doğrultusunda yönlendirme gücünü elinde bulunduran çıkar gruplarıdır” (Sezen, 1999).

Bu noktada günümüzde projelerin mekânla bütünlüğünü ve hem projelerin planlama ilkeleriyle hem de farklı projelerin birbiriyle entegre biçimde gelişimini sağlamak yerine planların, proje getirilerine, bireysel müdahalelere veya çıkarılara (rant) göre sıklıkla değiştirilmesi için harcanan çabalar dikkate alınır; bu durum geleneksel hale dönüşmüş bir alışkanlık ve önemli bir kentsel sorun olarak karşımıza çıkmaktadır.

Bu çerçevede, toplumsal yapıyı derinden etkileyen ve rant dağılımını değiştirme potansiyeli yüksek olan uygulamaların önüne geçecek ‘**ön izleme mekanizmaları**’nın (yasal araçların) Türkiye’de henüz belli bir netliğe kavuşmamış olması projelerin, çıkış noktasındaki amaçlardan uzaklaşmasına ve sosyo-ekonomik eşitsizlikleri arttıran, kente herhangi bir katkı sağlamayan uygulamalar haline dönüşmesine neden olmaktadır. Bu durum, toplumda projelere ilişkin şüphelerin artmasına neden olmakta beraber projelerin uygulanması ile sorumlu tutulan birimlerin toplum tarafından izlenememesine ve projeler de yer alan aktörler arasında anlaşmazlıklara da yol açmaktadır. (Yıldız ve Çıracı, 2006)

Bu tür bir yapı Türkiye’de kentsel projelerin hazırlanışını tanımlarken, bu yapı içerisinde İstanbul geleceğe yönelik değil, dönemsel geliştirmelere maruz kalmaktadır. Bu noktada günümüzde İstanbul’un kentsel mekân gelişimlerine planlar yerine, aktörlerin bireysel düşünceleriyle geliştirilen ve desteklenen projelerle yön verildiğini ve projelerin planları işlevsiz kıldığını söylemek yanlış olmayacaktır. Bu kapsamda, yasal ve yönetsel sorunların kentlerin düzensiz ve plansız gelişmesine sebep olduğu gerçeğinden hareketle, sağlıklı bir planlama sisteminin kurulması ve sorunların çözümüne yönelik önlem olarak hazırlanan projelerin etkili olabilmesi için; görev ve yetkileri açık ve net olarak tanımlayan projelerin ‘**ön izleme mekanizması**’ olarak yasal düzenlemelerin yapılması gereklidir.

- Finansman

İstanbul'da uzun dönemli projelerde en önemli sorundan birisi de finansal kaynakların yetersizliği veya bu kaynakların yanlış kullanılmasıdır. Mevcut finans kaynaklarının ise kısıtlı olduğu bir gerçek olup bu durum; kaynakların akılcı kullanımına gelişmiş ülkelerde olduğundan çok daha büyük bir özen gösterilmesi zorunluluğunu ortaya koymaktadır. Bu nedenle, kentsel projelerin sürekliliği ve verimliliği kapsamında, finans kaynakları oluşturulurken ve bu kaynaklar organize edilirken, finansın 'en etkin' kullanımının nasıl sağlanacağına ilişkin doğru yöntemlerin üretilmesinde, projelerde yer alan geliştiriciler önemli bir çaba harcamalıdır.

- Uygulama

Planlamanın yol gösterici temeli olan yasal dayanakların projelerin izleme aracı olarak geliştirilmemesi, sorun odaklı çözümlerin üretimi yerine kentlerin rant merkezli projelerle yönlendirilmesine sebep olmaktadır.

Bu yönlendirme biçimi kapsamında uygulanan projelerde, alanlarında yaşayanların bu süreçten bağımsız tutulması bu kapsamda '**katılım**' boyutuna önem verilmemesi yada bu boyutun varlığının görünürde kalması proje uygulamalarında olumsuz gelişmelere neden olmaktadır. Bu kapsamda artan rant merkezli gelişme dinamiklerine yönelik uygulamalar İstanbul'un, toplum çıkarları gözardı edilerek denetimsiz yayıldığı ve kaynakların dengesiz dağıldığı parçalı bir yapıya dönüşmesine ve neden olmaktadır.

Bu parçalı yapı içinde, kentsel alanların bir kısmı piyasa süreçlerinde cazip yatırım alanları haline gelirken, bir kısmı ise giderek dezavantajlı duruma düşmekte, prestij alanları ile yoksulluk alanları arasındaki mekânsal ayrışma, ikili yapıyı gözle görülür ve kalıcı hale getirmektedir.

Bu kapsamda projelerin başarılı sonuç vermesi için; uygulama aşaması öncesinde, mekânla bütünleşik hedeflerin konmasına, bu hedeflerin toplum merkezli geliştirilmesine ve mekân potansiyellerinin korunarak artırılmasına yönelik müdahale biçimleri tanımlanarak uygulamaya geçilmesi gereklidir.

- Uygulama Sonrası Değerlendirme

İstanbul'da projelerin hazırlık aşamasında belirlenen hedeflerin uygulanmasına kadar ki sürecinde ve projenin mekan üzerinden hayata geçirilme aşamasında, eksik kalan ve en önemli olarak değerlendirebileceğimiz diğer parametre, uygulama sonrası denetlemedir.

Projelerin, proje geliştirme mantığına uygun hazırlanıp hazırlanmadığının test edilmesi bağlamında, analiz sürecindeki eksiklikleri ortaya konmadan uygulanmaya başlayan projeler, sonraki süreçlerde kentin mekânsal gelişim yönünü belirlenen hedef dışına taşınmasına neden olmaktadır. Böyle bir yapı içerisinde de projelerde hedeflenen mekansal katkı düzensizliğe, toplumsal gerilimlere ve eşitsiz yaşam alanlarının artmasına dönüşmektedir.

İstanbul için hazırlanan projelerin mekânsal ve toplumsal katkı içerecek şekilde başarılı bir biçimde sonuca ulaşması için; hazırlanan her bir projenin uygulama sonrasında yarattığı olumlu-olumsuz değişikliklerin değerlendirilmesi, değerlendirme sonucundan elde edilenlerin de diğer projelerinin yönlenmesinde etkili olması ve kentin bir bütün olarak geliştirilmesine katkı sağlaması açısından bu parametrenin önemle dikkate alınması gereklidir.

Sonuç olarak; AB tarafından tanımlanan ve Batı ülkelerinde başarılı sonuçlar veren Proje Süreç Yönetimi kapsamındaki her bir parametre giderek İstanbul için hazırlanan projelerde yer almaya başlamıştır. Ancak bu yöntemle hazırlanan projeler, Batı ülkeleri gibi başarılı sonuçlara ulaşmamışlardır. Bu noktada parametrelerin birbiriyle etkileşimle olmasına önem veren Batı ülkelerinin aksine İstanbul için hazırlanan projelerde bu etkileşim göz ardı edilmiştir. Böylelikle de projeler, mekânsal ve toplumsal kazanım sağlayamamıştır.

İstanbul'da hazırlanan projelerin gelişme aşamalarında, PCM'in gerçekçi bir analiz olarak başarılı sonuçları olması dolayısıyla İstanbul'da örnek alınabilecek bir yöntemdir. Bu modelin içerdiği parametrelerin kentle bütünleşik bir biçimde sürdürülmesi, mekânsal gelişimin olumlu yönde ilerlemesine ve kent kapsamında farklı amaçlarla hazırlanan projelerin entegre bir şekilde kenti ifade etmesine yarayacaktır. Aynı zamanda bu durum fiziksel olacağı gibi toplumsal ve ekonomik kazanım olarak kente geri dönecektir.

3. BÖLÜM SONUCU

Bu bölümde 1980'li yıllar itibariyle ideolojik, siyasal, ekonomik, mekânsal ve toplumsal etkisi daha çok hissedilen Küreselleşme Süreci kapsamında, kentsel mekânların yönlendirilme biçimlerinin değişen çizgisi ele alınmıştır.

Bu bağlamda, uluslararası alanda tanımlanmaya ve bu alanda yer alan ülkelerle yarışmaya başlayan kentlerin, fonksiyonel ve işlevsel olarak değişen anlamı ile planlama ve düzenleme kriterleri de değişmeye başlamıştır. Bu süreçte mekânsal sorunların diğer dönemlerden farklı bir biçim alması, bu sorunların çözümüne yönelik geliştirilen geleneksel çözümlerin yetersiz kalmasına ve planlama alanında yeni anlayışların gelişmesine sebep olmuştur. Gelişen bu anlayış Stratejik Mekânsal Planlama yaklaşımı olarak tanımlanırken, kent gelecekları bu yaklaşım kapsamında farklı kentsel projelerle yönlendirilmeye başlamıştır.

Gerek Türkiye'de gerekse Batı ülkelerinde benimsenen Stratejik Mekânsal Planlama yaklaşımı ile hazırlanan, kentlerin potansiyel özellikleri kapsamında vizyon kazanmasına yönelik hedefler içeren kentsel projeler, farklı amaçlar ve stratejilerle geliştirilerek, fiziksel görünümün düzenlenmesine ve toplumsal ve sosyal problemlere yönelik çözüm arayışında bir araç olarak tanımlanmışlardır. Ancak bu çözüm arayışı, Türkiye'de ve Batı ülkelerinde aynı çizgide ilerlememiş, benzer olumsuzlukta sonuçlar alınmamıştır. Bu duruma genel bir bakış açısıyla, ülkelerin sahip olduğu ekonomik ve siyasal politikaların yanı sıra planlamada izledikleri stratejiler ve geliştirdikleri yasal dayanaklar ve programlar neden olmuştur.

Batı ülkelerinde projelerin analiz aşamasından uygulanmasına kadar izlenen yöntemler ve programlar farklı olmakla birlikte, bu yöntemlerden biri Proje Süreç Yönetimi olmuştur. Projelerin yönetilmesinde etkili olarak tanımlanan bu yöntemle benimsenen parametrelerin izleme ve denetleme mekanizmaları ile kentsel mekânla uyumunun ve doğrulanabilirliğinin analiz edilmesi, projelerin kentsel mekâna ve toplumsal alana katkısının ölçülmesinde ve bu kapsamda da uygulanabilir, başarılı projelerin tanımlanmasında etkili olmuştur.

Bu yöntemde, projelerin bütünsel yaklaşım anlayışıyla ele alınması, projenin ortaya çıkışından tamamlanmasını izleyen birkaç yıl içinde yapılan son değerlendirmeye

kadar geçen tüm proje süreci aşamalarında kentsel mekân gelişiminin olumlu katkısı kapsamında vazgeçilmez olarak tanımlanan faktörlerin göz önünde bulundurulması ve projelere karar vericiler, uygulayıcılar ve projeden yararlananların etkin katılımının sağlanması hedefleriyle proje başarısının ve sürdürülebilirliğinin güvenceye alınması amaçlanmaktadır. Bu bütünsel yaklaşım anlayışına göre; proje süreci, değerlendirme, proje oluşturma, proje hazırlama ve analizi, finansman, uygulama ve programlama aşamalarından oluşmaktadır.

Türkiye’de bu aşamaların düzenli olarak işlememesi ve uygulamaların politik koşullar içerisinde, bireysel düşüncelere dayalı tasarlanması kentsel planları ve planlar kapsamındaki projeleri işlevsiz kılmaktadır.

Bu kapsamda, siyasal gelişmelere dayalı bireysel müdahalelerin hız kazanmasına yarayan yasalar ile olumsuzlukları göz arda edilerek kabul edilen planlar; fiziksel biçimlenmenin yanı sıra ekonomik, yasal, toplumsal ve estetik boyutları da olan, ülke ve bölge bütünlüğünden soyutlanamayan, geniş kapsamlı bir süreç olan kent planlamanın; sorun tanımlama, amaç ve hedefleri belirleme, bilgi toplama, üretme, değerlendirme, sentez, geri besleme, kontrol, projelendirme ve uygulama olarak tanımlanan aşamalı yapısını zedelenmektedir. Dolayısıyla böyle bir yapı içerisinde de proje amaçları ve mekânsal gelişim hedefleri sonuçsuz kalmaktadır.

SONUÇ-DEĞERLENDİRME ve KENTSEL PROJELERE İLİŞKİN PCM MODEL ÖNERİSİ

Küreselleşme gelişmeleriyle kentlerin içinde buldukları ortam, kimlik değişimine hız kazandırırken, ülkemizde bu durumdan en fazla İstanbul etkilenmektedir. Uluslararası alanda yer alması ve Batı ülkeleriyle yarışması için, mevcut potansiyellerinin bir fırsat olarak kullanılmasına tanınan olanak ile mekânsal sorunların düzenlenmesi ve yaşanabilir bir çevre oluşturulması kapsamında İstanbul için hazırlanan kentsel projeler çoğu zaman sorunların çözümünden çok sorunları arttıran nitelikte olmuştur.

Bu durum hem ülke politikalarıyla hem de kent yönetiminin benimsediği politikalarla ilişkili olup, bir yandan etkin bir kent yönetimi ve yeni planlama yöntemlerinin tartışıldığı günümüzde; kentsel projeler, amaçları dışında geliştirildikleri ve alanlara uygun stratejiler yerine, kentin doğal, tarihi ve kültürel anlamda değerli alanlarının, belli sermaye gruplarının çıkarları doğrultusunda düzenlenmesine olanak tanındığına işaret edilerek eleştirilmektedir. Bu noktada yapılması gereken, bu duruma neden olan dinamiklerin ve planlama alanı içinde tanımlanan kentsel projelerin, pratik yaşama sürdürülebilirlik ilkesi içinde sorun odaklı çözümleriyle kente katkı sağlaması gerekliliğinden yola çıkarak yorumlanması ve netleştirilmesidir.

Bu sebeple, Kentsel Projelerin başarısının; sorunları ve koşulları doğru tanımlama ve eğilimleri, ihtiyaçları doğru tahmin etme, amaçları ve hedefleri belirleme, alternatif planlar ve yol gösterici programlar geliştirme ve taslak oluşturma, finansal teknikleri ve izleme-denetleme mekanizmalarını geliştirme ile ilişkili olduğu dikkate alınarak; planlama sisteminin ilkeleri kapsamında İstanbul'da, kentsel mekânların yönlendirilme biçiminin, kentlere birer kazanım olarak geri dönmesi için kentsel proje süreçlerinde dikkate alınması gereken parametreler ışığında, çeşitli varsayımlar ışığında, çalışmada model önerisi getirilmiştir.

Modelin varsayımları;

VARSAYIM 1

- uygulanabilir ve sürdürülebilir projeler için kentlerin geleceğini belirlemeye yönelik, her kentin nitelik ve ölçeği ile bağlantılı "STRATEJİK" ve "YAPISAL" planlar ve planlarla ilişkili projeler hazırlanamadı,
- var olan plan ve projeler ise sürdürülebilirlik kavramları doğrultusunda ele alınamadı
- özel proje alanı olarak tanımlanan eylem alanları planlama ile bütünlüklük kararlar ve ilkeler çerçevesinde geliştirilemedi,

VARSAYIM 2

- Sürdürülebilir kentsel projeler için benimsenen amaç ve hedeflerin gerçekleştirilmesine yönelik yasal, yönetsel, finansal ve organizasyonel mekanizmalar geliştirilemedi,
- Kentte farklı içeriklerdeki proje süreçlerini tasarlamada ve uygulamada yetkili olan Yerel Yönetimler, kendi bünyelerinde "PLANLAMA, TASARIM VE UYGULAMA" yı sahiplenecek, yönlendirecek ve denetleyecek etkin, yetkili bir birim oluşturamadı,

VARSAYIM 3

- Sürdürülebilir 'projeler' için, plan kapsamında kent tasarım ve projelerin uygulanmasına yönelik mekanizma, finansal kaynak ve örgüt;
- amaçlarını fiziksel düzenleme dışında toplumsal faydaya hedefine odaklanamadı,
 - projelerin gerçekleşmesini sağlayacak kaynakların kullanımına özen gösterilemedi,
 - merkezi ve yerel yönetimlerin iç örgütlenme yapılarında, birbirleri ile olan ilişkilerinde ve işleyişinde sürdürülebilir kentsel projeleri gerçekleştirilmeyi engelleyen veya geciktiren; nitelikler düzenlenemedi,

VARSAYIM 4

- Sorunların aşılabilmesi için "Merkezi ve Yerel Yönetimler" ile kent ve planlama ile ilgili disiplinler bir arada, eşgüdüm içinde ve aynı hedef doğrultusunda çalışmadı, Sivil toplum örgütlerinin bu çalışmalara katkıda bulunması sağlanamadı,
- projelendirilen alanda yaşayanların proje sürecinin kimi aşamalarına katılımları sağlanamadı, ve sorumlulukları tanımlanamadı

VARSAYIM 5

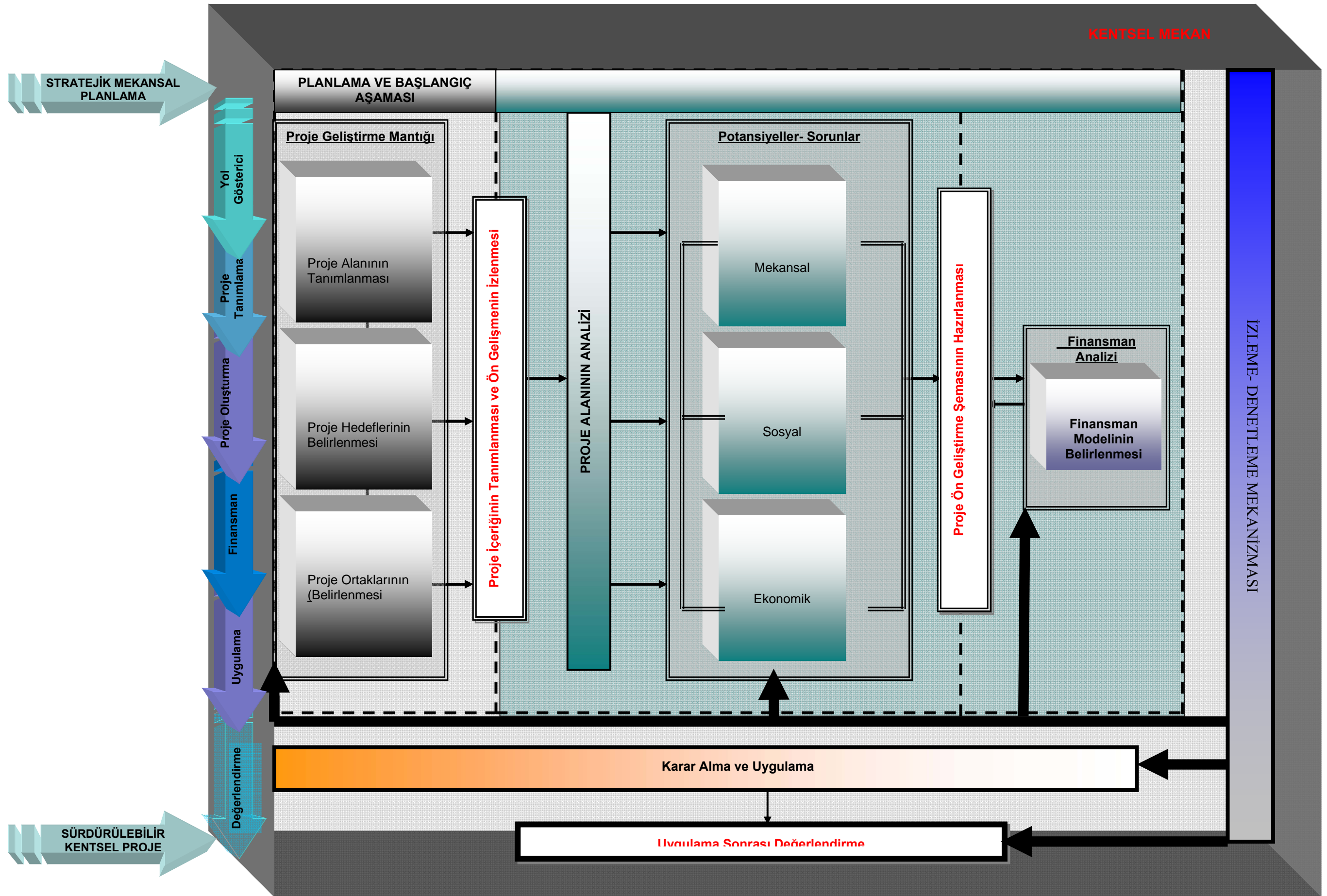
- Projelerin başarılı olması durumunda, projenin hazırlanmasından uygulanmasına geçirdiği süreç ve mekana kazandırdıkları, hazırlanması planlanan diğer projelere örnek olacak şekilde tüm kamu oyuna sunulamadı

Ortaya konan bu varsayımlar ve bu doğrultuda önerilecek model hedeflenen çalışma alanına ve projeye özgü olup, başka alan veya bölgeler için oluşturulacak her model kendi dinamiklerine ve kendi koşullarına bağlı olarak belirlenmelidir.

Kentsel Projeleri başarıya götürececek bir model önerisinin oluşmasına yol haritası olması düşüncesiyle, varsayımlar kapsamında belirlenen hedefler ise şu şekildedir;

HEDEFLER

- mekansal gelişim şemasının mevcut kent potansiyelleriyle uyumlu bir biçimde yönlendirilmesine olanak tanıyacak, uygulamalarda esas olarak planlama ilkelerinin dikkate alınmasını gerekli kılacak ve kent geleceğine yönelik bütünlük kararlar alınmasına fayda sağlayacak kentin nitelik ve ölçeğiyle uyumlu bir **'plan'**ın oluşturulması
- sorunların net bir şekilde tanımlanarak, çözüme yönelik stratejilerle ketleri içinde bulunduğu sorunlu durumdan daha ileriye taşıyacak, düzenlemelerde başarıya ulaşmayı sağlayacak kriter olarak öncelikle, projelendirilecek alanın mevcut durumunun doğru bir şekilde analiz edilmesi, tanımlanması ve belirlenen stratejilerin ve politikaların **'alan özellikleri ile bütünlük'** göstermesi
- projelerin ekonomik, fiziksel, mekânsal, toplumsal ve çevresel değerlerin korunarak geliştirilmesi, toplum yararına odaklanması ve bu yöndeki strateji ve eylemlerle mekansal gelişmelerin yönlendirilmesi için planlama ve proje sürecinde, kentsel gelişmenin düzenli olabilmesi için kent üzerinden sağlanan çıkarların önüne geçilmesi, sektörlerin birbirleri ile uyumunu sağlayacak yapılanmanın oluşturulması, bir başka deyişle toplu çıkarlar adına tek tek çıkarların kısıtlanmasına yönelik, **'yetki sorunsalının netleştirilmesi'**
- sürdürülebilir kentsel gelişmeyi hedefleyen bir planlama sistemi içerisinde yönetimlerin; katılım, kültür, ekonomik işlevsellik, iş olanakları, etkin yönetim, sosyal dışlanma, ulaşım ve çevre vb. konularda **'bütüncül yaklaşım'** geliştirmesi,
- yasal dayanakları bir çıkar olarak görmeyen tamamen mekansal düzenlemelere odaklanmış **'eşgüdüm ve organizasyon'**u ifade edecek ortaklık yapısının desteklemesi
- her birinin farklı belirleyeni olan toplumsal değişim süreçlerinin, mekansal sonuçlarıyla ilgilenen ve bu sonuçları denetim altına almaya çalışan, her projeye özel **'yönetim organizasyonu'**nun kurulması
- projelerde refah düzeyini ve yaşam standartlarını arttırmak amacıyla **'finansal olanaklar'**ın geliştirilmesi
- gerek yasal dayanakların gerekse planlama politikalarının, projelerin hazırlanmasından uygulanmasına kadar her bir sürecinde önemli birer **'izleme ve değerlendirme'** mekanizması olarak geliştirilmesi

Bu çerçevede

İstanbul'un mekânsal gelişim şeması içinde tanımlanan projelerin etkinliği için ortaya konacak her yeni modelin başarılı sonuç vermesi için öncelikle benimsenen mekânsal politikaların düzenlenmesi gereklidir. Böylece, her yönetimin o zamana kadarki bütün yönetimlerin her türlü deneyiminden ders çıkararak, kamu yararına uygun projeleri sürdürmesi ve projeyi sahiplenmesi projelerin başarılı olmasını sağlayacaktır.

Projelerde çözümlerin soruna yönelik oluşturulması için gereken özel yönetim yapısı kapsamında yerel yönetimler, özel girişimcilerin yanı sıra yerel birlikler, komisyonlar ve sorunlarla birebir iç içe olan projesi yapılacak olan bölge halkı da dahil edilmelidir. Yaratıcı proje yönetimlerinin oluşturulmasına olanak tanıyan bu yapı içerisinde projelerin başarılı ve etkin olması sağlanabilir bir durumdur.

Projelerinin başarılı olmasındaki diğer önemli etken de ilgi grupları tarafından projelerin sahiplenmesi ve harekete geçirilen ortak çabanın devamlılığının sağlanmasıdır. Ayrıca ulusal ve uluslararası büyük ölçekli sermayenin bahsedilen olumsuzlukları azaltmaya yönelik kullanılması ve orta ve küçük ölçekli yerel sermayenin projelere katılımının sağlanmasına yönelik stratejilerin merkezi ve yerel yönetimler düzeyinde desteklenmesi ve merkezi yönetim tarafından bu tür ilkelerin uygulamasına yönelik yasal, kurumsal ve finansal düzenlemelerin belirli bir bütünlük ve tutarlılık içinde kurgulanması da projelerin etkinliğini açısından gereklidir.

Bunun yanı sıra; İstanbul'da mekânsal problemlere karşı verilen cevaplar genelde fiziksel mekânın düzenlenmesine indirgenmiş olup; projelerde toplumsal, ekonomik ve çevresel boyutlar gözardı edilmiştir. Bu sebeple kentsel projelere yönelik problem alanlarının açık bir biçimde tanımlanması ve bu problem alanları içerisinde öncelikli olanlarının belirlenmesi; yasal, kurumsal ve finansal düzenlemelerin, öncelikli alanlar için bir an önce yapılması gerekmektedir. Bir başka ifadeyle kentsel proje stratejilerinde fiziksel çevrenin düzenlenmesine yönelik benimsenen politikalara ek olarak,

- doğal kaynakların hem korunması, bu kaynakların etkin ve verimli kullanılmasına yönelik stratejilerin geliştirilmesi,
- ekonomik canlılığını yitiren alanlara yeni ekonomik aktivitelerin o mekânın sosyal yapısı göz önüne alınarak çekilmesi; buna yönelik politikaların geliştirilmesi,

- halkın projeleri benimsemesi ve bilinçlenmesine yönelik çalışmaların yapılması,
- mekânsal ve toplumsal güvenliği artırıcı önlemlerin alınması,
- mekansal kararların alınması noktasında projelere dahil edilen aktörler arasındaki ortaklık yapısı, sorumluluk bilinci, uyum ve iletişim gücünün sağlanması,
- sağlam bir temelde kurulmuş, izleme ve denetleme mekanizmalarının projelerdeki sorumluluklarının tanımlanması

gibi toplumsal, ekonomik ve çevresel değerleri ön plana çıkaran politikaların geliştirilmesini projelerden başarılı sonuçlar elde etmenin gerekli koşulları olarak tanımlamak yanlış olmayacaktır. Bu noktada belirtmek gerekir ki sağlanması gereken bu koşullar Proje Süreç Yönetimi kapsamındaki her bir aşamanın tamamlayıcısı ve bu koşulların sağlandığı bir ortamda hazırlanan kentsel proje sürecinde her bir aşama birbiriyle bağlantılı olmalı ve birbirini beslemelidir.

Bu tür bir benimseme ile özellikle Küreselleşme Süreci ile giderek önem kazanan kentsel projeler; çok aktörlü yapıdan beslenen ancak kullanıcıyı merkeze alan, planlamanın bir aracı olduğu kabulü ile müzakere ortamları yaratan, finansal kaynaklara, yetkiye, yasal sınırlara kadar olan sorunları ve potansiyelleri tartışan modellerle başarılı olabilecektir.

NOTLAR

1 Dünya sistemi, İmmanuel Wallerstein'in kuramladığı bir söylemdir. Dünya ekonomik sistemini ulus devletlerin ötesinde merkez-çevre (core-periphery) bağlamında elen alan bu söyleme göre merkez ülkeler ileri kapitalistleşmiş ülkelerdir ve çevre ülkelerdeki öz kaynakları merkeze aktarır, çevreyi bir pazar olarak kullanırlar. Wallerstein bu söylemi kurarken Marx'tan etkilenmiştir (Birkan, 1992, Sayı:34, sy:57-64)

2 Bu tanımlama Modernizmin temel parametrelerini evrensellik, kapitalizm, endüstriyalizm, kentlilik, demokrasi, ussallık, bürokrasi, uzmanlaşma, farklılaşma, bilimsel bilgi, teknoloji ve ulus-devlet olarak açıklayan Durkheim, Simmel ve Parsons gibi sosyologların yaptığı tanımdır (Aslan ve Yılmaz, 2007, sy:98).

3 Kapsamlı Planlama yaklaşımı, toplumsal ilişkilerin ve mekânsal yapıların bilimsel araçlar ve teknikler kullanarak analiz edilebileceğini ve bu çerçevede sorunlarının ve bunlara yönelik çözüm önerilerinin teknik bir süreç içinde belirlenebileceği iddiasındadır. Bu yaklaşımda planlama süreci birbirini izleyen alt süreçlerden oluşmaktadır. Amaç ve hedef tespit edilir, bu amaçları gerçekleştirmeye yönelik alternatifler tespit edilir, her alternatifin yol açacağı sonuçlar kümesi belirlenir, alternatifler karşılaştırmalı olarak değerlendirilir, alternatifler arasında tercih yapılır, uygulama aşamasına geçilir ve son olarak da uygulamadan ve uygulamaya yönelik yapılan değerlendirmelerden sonra yeni durum karşısında yapılacak değişiklikler belirlenmektedir. (Şengül, 2002a, sy:10–11)

4 Kentlerdeki rant sorunu, sadece o kente özgü bir problem olmayıp, bölgesel eşitsizliklerin ortaya çıkardığı Bir sorundur. Aynı zamanda bu durum kentlerdeki eşitsiz uygulamaların, hizmet sunumu ya da niteliksel sorunların farklılaşmasıyla güç kazanan kentsel bir sorundur. (Keskinok, 2006, sy:53)

5 Nihilizm; bilimsel bilgi dışında hiçbir gerçek bilgi olmadığını kabul etmektir. Bu yaklaşımın uzantısı olarak da toplumda yerleşik kuralların, kurumların, değer yargılarının ve ahlâk kurallarının yadsınmasına varır. Metafizik, ahlâkî güç ve

kuvvetleri yok sayan, mevcut olan güçlere, değerlere ve düzene karşı çıkan, hiçbir iradeye boyun eğmeyi ilke olarak kabul etmeyen görüşlerin genel adıdır. Sinizm; İnsanın erdem ve mutluluğa, hiçbir değere bağlı olmadan, bütün gereksinmelerden sıyrılarak bağımsız olarak erişebileceğini savunan Antisthenes'in öğretisidir (www.felsefe.gen.tr).

6 İstanbul'da bu dönemi yansıtan en önemli yapılar; 1890 yılında yapılan Taksim Surp Agop evleri ve saray mensupları için 1870 yılında yaptırılan Beşiktaş Akaretler evleridir (Bilgin, 2005).

7 Boratav'ın yaptığı 1923–1929, 1929–1939, 1940–1945 dönemleme dikkate alınmıştır. (Boratav, 1998, sy:28)

8 1929 krizinin olumsuz etkileri sonucunda tarım sektörünün milli gelir içerisindeki payı 1930'daki %47'lik seviyesinden 1932'de % 39'a gerilemiştir. 1932 yılında milli gelir de 1931 yılına göre %10,7 oranında daralmıştır. Bununla birlikte 1932 ve 1935 yılları dışında milli gelir bu dönemde sabit fiyatlarla artış göstermiştir. Yılda ortalama % 6 oranında olan büyümede sanayileşmenin önemli katkısı olmuştur. Sanayinin 1930'larda %10 olan milli gelir içerisindeki payı 1939'da yüzde 16'ya yükselmiştir. (Kepenek ve Yentürk, 1994, sy:63).

9 Devletçi uygulama döneminde topraksız köylülere toprak dağıtımı devam etmiş ve 1927'de % 4,9 olan işlenen toprak oranı 1934'te % 10,2'ye, 1940'da % 12,3'e yükselmiştir. Tarımsal ürün fiyatları dönem boyunca piyasa mekanizmasına uygun olarak belirlenmiştir. İç ticaret hadleri tarım kesiminin aleyhine gelişirken; aşar vergisinin yerini sanayi ürün vergilendirmesi almıştır. (Kepenek ve Yentürk, 1994, sy:63)

10 Kapitalist ekonomideki liberal toplum modeline göre devletin müdahale alanları kısıtlı olsa da, önemli bir fenomen olarak kabul edilen konut alanlarının, sosyal haklar bağlamında ele alınmasına dayanarak, konut üretiminin devlet himayesi altında tutulduğunu söylemek mümkündür. Bu dönemde ilk konut kooperatifi 1935 yılında Ankara'da kurulmuş, Bahçeli Evler Konut Yapı Kooperatifi, Howard'ın 'Bahçe Kent' anlayışına ve Jansen Planı'na uygun olarak üç yılda 169 konut üretmiştir (Tekeli, 1996: 38). Bu çerçevede, yeni Cumhuriyet'in başkenti olarak Ankara'da yeni kurulmakta olan ulus-devlet ideolojisini simgeleyecek bir yapılanmaya gereksinim duyulmuştur 1930'larda konut gelişmesine öncülük eden kooperatifler Bahçelievler'de, Güvenevler'de ve Kavaklıdere'de konutlar üretilmiştir. Seyfi Arıkan tarafından tasarlanan Zonguldak Maden ve Kömür İşletmeleri ile Kozlu Kömür İşletmeleri Amele Mahalleleri ve Prof. Bonatz tarafından tasarlanan 434 konutluk

Ankara, Saraçoğlu Mahallesi dönemin önemli örnekleri arasındadır (Pulat,1992, sy:327).

11 1961 Anayasası'nın başlangıcında sosyal adalet esaslı devletin ödevleri arasında yer almış, 2. maddesinde Türkiye Cumhuriyeti milli, demokratik, laik ve sosyal bir devlet olarak tanımlanmış ve böylece sosyal düşünceler iktisat politikasında eskiye nazaran daha büyük bir ağırlık kazanmıştır. Anayasa'nın 41. maddesi devlete kalkınma planları hazırlama ödevini vermiştir. Planlar hazırlanırken kamu ve özel kesimlerin ekonomik ve sosyal gelişmeye ortak hizmet etmeleri, planların makro plan niteliğinde olması ve beşer yıllık dönemler için yapılması kararlaştırılmış, ayrıca gelecek 15 yılda meydana gelmesi beklenen gelişmelerin de göz önünde bulundurulması kabul edilmiştir (Çobanoğlu, 1992, sy:37-38)

12 1940–1950 yılları arasında % 20,1 olan nüfus artışı, 1950–1960 arasında % 80,2'ye yükselmiştir (Sey, 1998, sy:275). Bu hızlı artış hem toplumsal hayatın yetersiz ve eşitsiz koşullarda iz sürmesine neden olduğu gibi bu olumsuzluk kentsel mekân biçimlenmesine de yansımıştır.

13 Bahçeli konutlar yerine çok katlı blokların yer aldığı uygulamaların ilki İstanbul'da 4. Levent mahallesidir. 1960 yılında tamamlanan bu yerleşme, 345 birimin yer aldığı tek evler, sıra evler ve çok katlı bloklardan oluşmaktadır (Sey, 1998, sy:276).

14 Özellikle sendikalar tarafından kurulan kooperatifler bu dönemde başarılı örnekler vermişlerdir. Maden-İş sendikasının kurmuş olduğu Merter Sitesi ve Türk İş'in gerçekleştirdiği Aydınlıkevler Sitesi bu dönemin önemli örnekleri arasında yer almaktadır. 1969 yılında 1163 sayılı Kooperatifler Kanunu'nun kabul edilmesiyle kooperatif sayısında belirgin bir artış olmuştur (Sey,1998, sy:278).

15 Bu gelişmelerin yanı sıra piyasa ekonomisinin hakim olduğu ülkeler dışında kalan ülkelerin de piyasa ekonomisine geçmesi, OECD raporunda önerilmiştir. OECD'nin Türkiye üzerine Düzenleyici Reform İnceleme Raporu'nda Türkiye'nin mevcut durumu değerlendirilmiştir. Reformun başlıca hedefleri; ulusal ekonomilerin verimini artırmak, küreselleşme sürecine ve yaşanan çevresel değişimlere uyum sağlama becerilerini geliştirmek ve rekabetçi kılmak şeklinde tanımlanmaktadır. Hızla gelişen ekonomik ve sosyal dünyada, ulusal ekonomilerin verimini artırma yoluyla yatırım, ticaret ve sosyal refah önündeki engellerin kaldırılmasının, ancak deregülasyon ile sağlanabileceği ifade edilmektedir. Teknolojik değişimin hızla gerçekleştiği ve uluslararası ticaret ve yatırımda sayıları giderek artan yeni oyuncuların yer aldığı bir dünyada, ekonomilerin bu değişimlere daha çabuk uyumunu sağlamak, düzenleyici reformun en önemli amacı olarak gösterilmektedir. İş yükünü azaltan, düzenleyici

rejimlerin şeffaflığını artıran bir reformun; işletmeciliği ve özel girişimi teşvik edeceği, yüksek ücretli ve yüksek kalitede iş olanakları yaratacağı, bireysel girişimlere olanak tanıyacağı, mal ve hizmet ticaretinde serbest dolaşım engellerini kaldıracacağı, yatırım ve teknolojiyi destekleyip; yerel firmaların uluslar arası standartlara ulaşmasını temin edeceği ve milli gelir artışlar yaratacağı ileri sürülmektedir (www.oecd.org). Yapılan bu değerlendirmeye göre; ekonomik ve siyasal sistem açısından, Türkiye’de piyasa ekonomisine geçişin tamamlanmamış olması, işlemeyen bir karma ekonomik sistemin varlığı, KİT’lerin ekonomide önemli yer tutması, özelleştirmenin yavaş ve yetersiz olması, devletin ekonomik ve sosyal alanda müdahaleci politikalar izlemesi ve piyasada oluşan dengelere müdahale etmesi en önemli ve öncelikli eksiklikler olarak ifade edilmiştir. Bu sebeplerin referansıylaraporda ekonomik alanda özelleştirme programları uygulamak, etkin rekabeti sağlamak, ekonomiyi uluslararası rekabete açmak ve yabancı sermayeyi teşvik etmek kapsamında bütünsel bir yaklaşım için Türkiye’de düzenleyici reformların yapılması hatırlatılmaktadır (URL-3, 2007).

16 1980’li yılları temsil eden küresel gelişmeler çerçevesinde; artan uluslararası göç, gelir dağılımındaki eşitsizliklere bağlı olarak belirginleşen zengin-yoksul farkını, işsizlik, kayıt dışı ekonomi, kentte büyük yatırım alanlarının plansız yeniden yapılanması, şiddet ve güvensizliğin artması, suç örgütlerinin uluslararası boyut kazanması günümüzün tartışma konularını oluşturmaktadır. Bir başka ifadeyle; toplumsal hareketlilik, küresel ve yerel ilişkiler, devlet, sivil toplum kuruluşları, kimlik, toplumsal güç, gruplaşma biçimleri, yoksulluk vb. 1980’lerin stratejik gelişmelerine bağlı olarak günümüze kadar taşınan temel konuları oluşturmaktadırlar. Bu kapsamda küresel bir perspektifte kentlerin büyümesine ve kent içi organizasyona ilişkin politik ekonomi söylem içinde kentsel alanların yapılanmasına ilişkin kültürel ve yerel öğelerin tartışılır olduğunu söylemek mümkündür. Dolayısı ile 1980’lerden bugüne mekânsal düzenlemeler kapsamında oluşturulan kent şemalarının biçim değiştirmesinde ekonomik politikaların, siyasi gelişmelerin ve teknolojik ilerlemelerin önemi ortaya çıkmaktadır. (URL-4, 2007)

17 Türkiye’de kentsel planlamayı işlevsiz hale getiren etmenlerden biri olan kentsel rantlar, özellikle büyük kentlerde sermaye, spekülatif kazanç istemiyle gayrimenkule yönlendirilmektedir. İstanbul için bir değerlendirme yapan (Sönmez 1998, sy:138), İstanbul’da eskiden sanayiye yönelen büyük sermayenin, artık lüks villalar, siteler, alışveriş ve eğlence merkezleri yaparak inşaat sektörüne yöneldiğini, çünkü sanayiciliğin kentsel rantlar kadar para etmediğini ileri sürmüştür. Bu sebeple kentlerdeki doğal ve tarihsel değerler de rant baskısıyla karşı karşıya kalabilmektedir

(Keskinok, 1996, sy: 206). Böyle bir ortamda da, kamuya yönelik bir planlama yaklaşımı çıkar ilişkileri içerisinde etkisizleşmektedir.

18 1980 sonrası süreçte planlamanın devletin temel görevi olmaktan çıkarılmış olması ve 1961 Anayasasında yer alan “kalkınma planları kamu sektörü için emredici, özel kesim için yol gösterici ve yönlendiricidir” hükmünün, “yapılmış bulunan düzenleme karşısında kanun koyucu tarafından bütün yönleriyle değerlendirilmesi gereken bir konuyu içermesi” nedeniyle bu hüküm 1982 Anayasasında yer almamıştır. Sonuçta ise devletçilikten uzak, mikro düzeyde planlamaya (Ön Ulusal Kalkınma Planı [ÖUKP] ve Stratejik Planlama) ve planlarda yer alan hedeflerin denetimi yerine serbest piyasa mekanizmasına dayanan bir yapısal değişim ve uyum sürecine girilmiştir (Ayman-Güler, 1996). Yasal yapılanmanın yanı sıra küreselleşme gelişmelerine de bağlı olarak değişen politikaların getirdiği yapısal değişikliklere dayanarak benimsenen yeni ekonomik, siyasal ve mekânsal politikaların, kalkınmaya planlarının siyasal karar mekanizmaları üzerindeki gücünün ve bütünlüğünün bozulmasına sebep olması sonucu bu planların yerini Stratejik Planlama'nın almasına neden olmuştur. Stratejik Planlama doğrultusunda hukuki ve kurumsal değişimleri öngören yapısal değişim projelerini içeren bir plan hazırlanması öngörülmüştür (Soyak, 2003).

19 1984 Toplu Konut Kanunu normal olarak anlaşılan şekliyle sosyal konut politikasını amaçlamamış ve Toplu Konut Fonu'nun sadece hükümet dışı konut programları için hükümet kontrollü bir fon olması hedeflenmiştir. Bu nedenle gecekondulu bölgelerde kamu konutları yaygınlaşmamış tam tersine kiralık kamu konutları, yeni yatırımlara gelir sağlamak için kiracılara satılmıştır (Bilgin, 1998).

20 Dış ticarete açık konumu ve sanayileşmenin merkezi olma özelliği ile İstanbul'un, bu değişimlerin en yoğun olarak hissedildiği kent olduğu düşünülmektedir. Kapitalizmin merkezi olan kent, genişleyen iş sahalarıyla her dönem olduğu gibi bu dönemde de göç almaya devam etmiştir. Sağladığı iş ve yaşam olanaklarıyla artan kent nüfusunun, kenti yeniden yapılanma sürecine götüren en önemli etkenlerden biri olduğu düşünülmektedir. (Sey,1998, sy: 279)

21 Son üç yılda Topluluğun GSYİH'sinin yüzde 75'inin altında kalan bölgelerdir. Yapısal fonların yaklaşık % 70'i Hedef 1 bölgelerine %11,5'i Hedef 2 bölgelerine, %12,5'i de Hedef 3 kapsamındaki bölgelere ayrılmaktadır (METREX, 2003).

KAYNAKÇA

KİTAPLAR

Aktan, C.C., 1994. Gerçek Liberalizm Nedir?, T Yayınları, İzmir.

Alada, A., 2004. Türkiye’de Yerel Yönetim Tarihi Üzerine Notlar, Legal Yayınevi, İstanbul.

Albrechts, L. ve Alden, J., 2001. Artur da Rosa Pires (Eds), The Changing Institutional Landscape of Planning, Ashgate Aldershot.

Albrechts, L., 2001. The Changing Institutional Landscape Of Planning.

Altaban, Ö., 1998. Cumhuriyetin Kent Planlama Politikaları ve Ankara Deneyimi”, 75 Yılda Değişen Kent ve Mimarlık, Türkiye İş Bankası ve Tarih Vakfı Ortak Yayını, İstanbul.

Amin, S., 1999. Küreselleşme Çağında Kapitalizm, Sarmal Yayınevi, İstanbul

Aslanoğlu, R., 1998., Kent, Kimlik ve Küreselleşme, Asa Yayınları, Bursa.

Ayanoğlu, K., ve diğ. 1996., Kamu Yatırım Projelerinin Planlanması ve Analizi, DPT Yayınları, Ankara.

Bauman Z., 2000. Postmodernlik Ve Hoşnutsuzlukları, Çev: İsmail Türkmen, Ayrıntı Yayınları, İstanbul.

Bayraktar, N., 2005. Farklılığın Mekanı Olarak Kent Ve Kadın, Şehircilik Çalışmaları, Editör: Çalgüler, T., Nobel Yayın Dağıtım, Ankara. Sy:187

Bensghir, T.K., 1996. Bilgi Teknolojileri Ve Örgütsel Değişim, Türkiye Ortadoğu Amme İdaresi Enstitüsü Yayınları, Ankara.

Bilgen, H. ve Özcan B.G., 1989. İmar ve Planlama Mevzuatının Cumhuriyet Dönemi Türk Mimarlığına ve Şehir Planlamasına Etkileri, TBMM Kültür ve Sanat Yayın Kurulu Yayınları, Ankara

- Bilgin, İ.**, 1998. Modernleşmenin Ve Toplumsal Hareketliliğin Yörüngesinde Cumhuriyetin İmarı, 75 Yılda Değişen Kent ve Mimarlık, Türkiye İş Bankası ve Tarih Vakfı Ortak Yayını, İstanbul.
- Boratav K. ve Türkcan E.**, 1993. Türkiye'de Sanayileşmenin Yeni Boyutları Ve Kit'ler İktisat Politikası Seçenekleri 1, Türkiye Araştırmaları Dizisi.
- Boratav, K.**,1998. Türkiye İktisat Tarihi 1908-1985, 6. Baskı, Gerçek Yayınevi, Ankara
- Bozkurt, V.**, 1997. Enformasyon Toplumu Ve Türkiye, Sistem Yayıncılık, İstanbul
- Castells, M. ve Hall, P.**,1994. Technopoles Of The World: The Making Of Twenty-First-Century Industrial Complexes, Routledge Londra.
- Castells,M.**,1989. The Informational City: Information Technology, Economic Restructuring, And The Urban-Regional Process, B. Blackwell, Oxford, UK.
- Cevizci, A.**, 2000. Felsefe Sözlüğü, Paradigma Yayınları, İstanbul.
- Çabuklu, M.**, 2004. Postmodern Toplumda Kriz ve Siyaset, Kanat Yayınları, İstanbul
- Çiğdem, A.**, 1997. Akıl ve Toplumun Özgürleşimi, Vadi Yayınları, 2. Baskı, Ankara
- Çiğdem A.**, 2004. Bir İmkan Olarak Modernite: Habermas ve Weber, İletişim Yayınları, İstanbul
- Çobanoğlu, Ş.**, 1992.Türkiye'de Ekonomi Politikaları Ve İşsizlik Meselesi, Uhud Yayınları, 2. Baskı, İstanbul
- Dickey, J.W. ve Miller, L.H.**, 1984. Road Project Appraisal For Developing Countries., Chichester: John Wiley And Sons
- Doğan, E.**, 1984.100 Soruda Sosyoloji El Kitabı,4.Baskı, Gerçek Yayınevi, İstanbul
- Drucker, F. P.**,1994. Kapitalist Ötesi Toplum, Çev: Belkıs Çorakçı, İnkilap Kitabevi, İstanbul.
- DPT**, 1995. Dünyada Küreselleşme ve Bölgesel Bütünleşmeler, Ankara.
- Ekinci, O.**, 1998. 'Kaçak Yapılaşma Ve Arazi Spekülasyonu', 75. Yılda Değişen Kent ve Mimarlık, Ed: Yıldız S., Türkiye İş Bankası ve Tarih Vakfı Ortak Yayını, İstanbul.
- Emrealp, S.**, 1993. Belediyelere Proje Yönetimi, Yerel Yönetimin Geliştirilmesi Programı El Kitapları Dizisi 3, İstanbul

- Eraydın A.**, 1992. Post-Fordizm ve Değişen Mekânsal Öncelikler, ODTÜ Yayınları
- Erkal,M.**,1997. Sosyoloji Sözlüğü, Der Yayınları, İstanbul.
- Eryoldaş, A.**, 2006. Kentsel Planlamada Kar Amaçlı Olmayan Stratejik Planlama Yaklaşımı, Araştırma, İstanbul.
- Frederickson,H.G.**, 1997. The Spirit Of Public Administration, Jossey-Bass Publishers, San Francisco
- Friedmann, J.**, 2004. Strategic Planning and the Longer Range. Planning Theory and Practice, Vol 5, No 1: 49–67., Aktaran: Francesca S. Sartorio, Strategic Spatial Planning A Historical Review of Approaches, its Recent Revival, and an Overview of the State of the Art in Italy.
- Gedikli,B.**, Stratejik Mekansal Planlama: Planlamada Yeni Anlayışlar Yöntemler Ve Teknikler, Der: Ersoy, M., 2007. Kentsel Planlama Kuramları, İstanbul
- Güler, B.A.**,1996, Yeni Sağ ve Devletin Değişimi, 1. Baskı, TODAİE, Ankara.
- Güler, B, A.**, 2005. Devlette Reform Yazıları, Dünya'da ve Türkiye'de Ekonomik Liberalizasyondan Siyasi - İdari Liberalizasyona, Paragraf Yayınları, Ankara,
- Harvey, D.** 1997. Postmodernliğin Durumu, Çev: Savran, S., Metis Yayınları, İstanbul
- Heller,A. ve Feher, F.**, 1993. Postmodern Politik Durum, Çev: Argın, Ş ve Akınhay,O., Öteki Yayınevi, Ankara.
- Hiç, S.**,1994. Türkiye Ekonomisi, Filiz Kitabevi, İstanbul.
- Karaman, T.Z.**, 1995. Kent Yönetimi ve Politikası, 3. Baskı, Anadolu Matbaacılık, İzmir.
- Kazgan, G.**, 1988. Ekonomide Dışa Açık Büyüme, Altın Kitaplar Yayınevi, 2. Baskı, İstanbul
- Kazgan, H.**,1981. Cumhuriyet Döneminde Türk Sanayinin Gelişmesi Sempozyumu, Atatürk'ün 100 Yıl Dönümü Anısına, İTÜ Yayınları, İstanbul
- Keleş, R.**, 1998. Kentbilim Terimleri Sözlüğü, İmge Kitapevi, Ankara.
- Keleş. R.**, 2005. Kentleşme Politikaları, İmge Yayınevi, İstanbul
- Kepenek, Y. ve Yentürk, N.**, 1994. Türkiye Ekonomisi, Remzi Kitabevi, İstanbul
- Keskinok H.Ç.**, 2006.Kentleşme Siyasaları, Kaynak Yayınları, İstanbul.

- Keskinok, Ç.**, 1996. Kentler, Rantlar ve Planlama, Özelleştirme Değil Kamulaştırma, Kaynak Yayınları, İstanbul.
- Keyder, Ç.**, 1999. İstanbul Küresel İle Yerel Arasında, Metis Yayınları, İstanbul
- Keyder, Ç.**, 1993. Ulusal Kalkınmacılığın İflası, Metis Yayınları, İstanbul
- Keyman,F.E.**, 2000. Türkiye ve Radikal Demokrasi; Geç-Modern Zamanlarda Siyaset Ve Demokratik Yönetim, Alfa Yayınları, İstanbul
- Kılıçbay,A.**, 1992. Ekonomi- Politika ve Uygulamaları İle Dönemlerin Karakteri 1923-1930, 1930-1940, 1940-1950 Dönemi, Türk Ekonomisi, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara.
- Kozlu, C.**, 1994. Türkiye Mucizesi İçin Vizyon Arayışları ve Asya Modelleri, İş Bankası Yayınları, Ankara
- Kumar, K.**, 1995. Sanayi Sonrası Toplumdan Postmodern Topluma; Çağdaş Dünyanın Yeni Kuramları, Dost Kitabevi Yayını, Ankara
- Levinsohn,A.**, 1989. Urban And Regional Infotmation Systems Association, Procceding Of The, Annual Conference, Boston Urısa'89
- Manısalı, E.**, 2001. Yirmi Birinci Yüzyılda Küresel Kıskaç Küreselleşme, Ulus Devlet ve Türkiye, İstanbul
- METREX, Meeting Spring**, 2003. International Conference on Metropolitan Governance in cooperation with: Network of German Metropolitan Regions.
- Osmay. S.**, 1998. 1923'ten Bugüne Kent Merkezlerinin Dönüşümü,” 75 Yılda Değışen Kent ve Mimarlık, Türkiye İş Bankası ve Tarih Vakfı Ortak Yayını, İstanbul.
- Parlak, Z.**, 1999. Tarihsel Süreç İçinde Kentsel Dönüşüm, Kent Yönetimi İnsan Ve Çevre Sorunları Sempozyumu'99, Cilt:1, Kent ve İnsan,İstanbul Büyükşehir Yayınları, İstanbul.
- Pulat, G.**, 1992. Dar Gelirli Kentlilerin Konut Sorunu ve Soruna Sosyal İçerikli Mekansal Çözüm Arayışları, Kent-Koop Yayınları, Ankara.
- Rotmans, J. ve diğ.**, 2000. An Integrated Planning Tool For Sustainable Cities, Environmental Impact Assesment Review, Special Issue. S.3
- Sartorio, F. S.**, 2005. Strategic Spatial Planning A Historical Review Of Approaches, İts Recent Revival, And An Overview Of The State Of The Art İn Italy
- Sassen, S.**, 1998. Globalization And Its Discontents, The New Press, New York.

- Sey Y.**, 1998. "75.Yılda Değişen Kent ve Mimarlık", Cumhuriyet Döneminde Konut, Türkiye İş Bankası ve Tarih Vakfı Ortak Yayını, İstanbul.
- Sezen S.**, 1999. Devletçilikten Özelleştirmeye Türkiye'de Planlama, TODAİE, No.293, Ankara S:27
- Soyak, A.**, 2003. "Türkiye'de İktisadi Planlama: DPT'ye İhtiyaç Var Mı?", Doğuş Üniversitesi Dergisi, 4 (2), Temmuz 2003, S.167-182.
- Sönmez, M.**, 1992, 1980'lerden 1990'lara Dışa Açılan Türkiye Kapitalizmi, Gerçek Yayınevi, İstanbul.
- Sönmez, M.**, 1998. Bölgesel Eşitsizlik, Alan Yayıncılık, İstanbul.
- Şaylan, G.**, 2002. Postmodernizm, İmge Kitabevi, Ankara
- Şengül,T.**, 2001. Kentsel Çelişki, Siyaset, Alan Yayıncılık, İstanbul
- Şenyapılı, T.**, 2005. Cumhuriyetin Ankarası, Özcan Altaban'a Armağan: Tekeli, İ., "Kent Tarihi Yazımı Konusunda Yeni Bir Paradigma Önerisi", ODTÜ, Geliştirme Vakfı Yayıncılık, Ankara.
- Tekeli İ.**, 2001, Modernite Asılırken Kent Planlaması, İmge Kitapevi, Ankara
- Tekeli, İ.**, 1980. Türkiye'de İmar Planlaması, ODTÜ Yayınları, Ankara
- Tekeli, İ. ve İlkin, S.** 1984. Bahçelievler'in Öyküsü: Bir Batı Kurumunun Yeniden Yorumlanması, Kent-Koop Yayınları, Ankara.
- Tekeli, İ.**, 1998. 75.Yılda Değişen Kent Ve Mimarlık, "Türkiyede Cumhuriyet Döneminde Kentsel Gelişme Ve Kent Planlaması", Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul
- Tekeli,İ.**, 1996. Türkiye'de Yaşamda ve Yazında Konut Sorununun Gelişimi, T.C. Başbakanlık Toplu Konut İdaresi Başkanlığı, Konut Araştırmaları Dizisi:2.
- Thorns, D.C.**, 2004. Kentlerin Dönüşümü, Soyak Yayınları.
- Toffler,A.**, 1996. Üçüncü Dalga, Çev: Seden, A., 3.Baskı, Altın Kitapları, İstanbul.
- Tokgöz, E.**,1991. Türkiye'nin İktisadi Gelişme Tarihi, Dış Politika Enstitüsü, Yapı Kredi Yayınları, Ankara.
- Touranie, A.**, 1995. Modernliğin Eleştirisi, Çev: Hülya Tufan, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.
- Trancik, R.**, 1986. Finding Lost Space, Theories of Urban Design, Van Nostrand Reinhold, New York.

Wirth, L., Urbanism As A Way Of Life ", Paul K. Hatt Ve Albert J. Reiss, Jr. (Der.), Cities And Society, The Free Press, Glenceo, Illionis, 1957.

Yasa,İ, 1973. Türkiye'nin Toplumsal Yapısı Ve Temel Sorunları; Todaie, No: 119, Ankara.

Yaşa, M., 1982. Akbank Kültür Yayını, "Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ekonomisi 1923-1978", İstanbul.

Yırtıcı, H., 2005. Çağdaş Kapitalizmin Mekansal Örgütlenmesi, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.

Tezler

Özbek, R., 1998. Modern ve Geleneksel Yerleşimlerdeki Kullanıcı Memnuniyetinin Ataşehir ve Kuzguncuk Örneğinde Değerlendirilmesi, İTÜ, Kentsel Tasarım Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.

Sağlar, N., 2001. İstanbul'da İmar Faaliyetleri Ve 1980 Sonrası Gelişen Konut Toplulukları, Yüksek Lisans Tezi, İ.T.Ü. Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul

Sökmen, P., 1994. Gelişme Sürecinde Kentsel Planlama Etkinliğini Sınırlayan Nedenler: Türkiye Örneği, Doktora Tezi, Mimar Sinan Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul

Yıldırım, Ö., 2004. Küreselleşme Sürecinin Kentsel Koruma Alanları İle İlişkisinin İstanbul Tarihi Yarımada Özelinde İncelenmesi, Yüksek Lisans Tezi, Mimar Sinan Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul

Sürelî Dergi Makaleleri

Birkan T., 1992. Modernlik Olarak Sosyalizm ve Postmodernizm Birikim Dergisi, Sayı: 34.

Görgülü, Z. ve Özden, Ö. E., 2006. Planlama ve Koruma İlişkisi Üzerine Yeni Bir Sistem Önerisi, YTÜ Mim Fak. e-Dergisi, Cilt1, Sayı:4,235–237, İstanbul.

Geray, C., 1972. İmar Planında Değişiklik Yapılması, İller ve Belediyeler Dergisi, 321-322, 313-323.

Gürses, M., 1998. Küresel Ekonomi: Şirket Yapısında Değişiklikler, Dış Ticarete Şirketlerin Yönlendirici İşlevleri Ve Küreselleşme Sonrasında Gelir Dağılımı Üzerine, Maliye Dergisi, 128, 55-67.

- Dülgeroğlu, Y.**, 1991. Housing For The Urban Poor, Proceedings, Enhr International Symposium Rental Housing And The Low-Cost Housing Requirement, A143-A149, İstanbul Türkiye, Aktaran: Alkışer Y. ve Yürekli, H.,2004, İTÜ Dergisi
- Harvey, D.**, 2005. Postmodernizme Bir Bakış, Birikim Dergisi, Sayı 49, İstanbul.
- Işık, O.**, 1993 Modernizm Kenti/ Postmodernizm Kenti, Birikim Dergisi, 53, 32
- Işık, O.**, 1999. Kenti Düşünmek, Kent Üzerine Düşünmek, Toplum ve Bilim, Cilt: 14, Sayı: 3, 166,
- İçli, G.**, 2002. Türk Modernleşme Sürecinin Günümüzdeki Yönelimi, C.Ü. Sosyal Bilimler Dergisi 2002, Cilt : 26 No: 2, 245-254
- Karakurt, E.**, 2006. Kentsel Mekânı Düzenleme Önerileri: Modern Kent Planlama Anlayışı Ve Postmodern Kent Planlama Anlayışı, E.Ü. İktisadi Ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Sayı: 26
- Keyman, F.**, 2002. Kapitalizm-Oryantalizm Ekseninde Küreselleşmeyi Anlamak, Doğu Batı Dergisi, Sayı:18, 36.
- Kiper, P.**, 2004. Küreselleşme Sürecinde Kentlerimize Giren Yeni Tüketim Mekanları ve Yitirilen Kent Kimlikleri, Planlama Dergisi, İstanbul, 2004/4,15.
- Öktem B.**, 2006. Neoliberal Küreselleşmenin Kentlerde İnşası: AKP'nin Küresel Kent Söylemi Ve İstanbul'un Kentsel Dönüşüm Projeleri, Planlama Dergisi, 2006/2, 53
- Uçar, M, Ö., ve Özsoy, A.**, Sınır Kavramına Mekânsal Bir Yaklaşım: Bahçelievler Örneği' İTÜ Dergisi,
- Sungur,N.**, 1995. Küreselleşme Üzerine Sosyolojik Bir İnceleme, Birikim Dergisi, İstanbul, 73, 56-65.
- Şengül, T.**, 2002a. Planlama Paradigmalarının Dönüşümü Üzerine Eleştirel Bir Değerlendirme, Planlama Dergisi, 2002/2-3, 8-29
- Şengül, T.**, 2002b. Kapitalist Kentleşme Dinamikleri ve Türkiye Kentleri, Evrensel Kültür Dergisi,128
- Koray, M.**, 1997. Küreselleşme İlerken Gerileyenler: Ekonomi Karşısında Sosyal, Sermaye Karşısında Emek, Piyasa Karşısında Siyaset, İktisat Dergisi, 369
- Vanlı, Ş.**, 1995. Konutun Bilimsel Olmayan Kısa Hikayesi, Mimarlık Dergisi, 261, 15-17.

Yapıcı, M., 2005. Gündemdeki Planlar/Projeler Kent: İstanbul, Mimarlık Dergisi 322, 22-25.

Yıldız, R. ve Çıracı, H., 2006. İTÜ Dergisi/A, Mimarlık, Planlama, Tasarım, İstanbul,2, 197-206

Raporlar

Durukan, G., 2005. “Avrupa Birliğinin Bölgesel Politikaları, Fonlar ve Kentsel Alanlara İlişkin Uygulamaları Hakkında Özet Açıklama, BİB, Basılmamış Rapor, 2005.

DPT, 1995. Dünyada Küreselleşme ve Bölgesel Bütünleşmeler, Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planı Özel İhtisas Komisyon Raporu, Ankara.

Bildiriler

Gürler, E., 2004. 1980 Sonrası Kentsel Dönüşüm Sürecinde Küresel Perspektiften İstanbul Örneği: Kentiçi Tarihi Alanların Yeniden Üretim Modelleri, 8 Kasım 2004 Dünya Şehircilik Günü 28. Kolokyumu, Değişen-Dönüşen Kent ve Bölge, ODTÜ, Ankara.

Karakurt, E., 2004. Bilgi Toplumu Sürecinde Yeniden Yapılanan Kentsel Mekanı Okumak, 3. Ulusal Bilgi, Ekonomi ve Yönetim Kongresi, Eskişehir.

Keskin, D. ve Sürat, Ö., 2003. Londra'nın Sürdürülebilir Kentsel Yenileşme Deneyiminden, Türkiye Ve İstanbul Özelinde Yenileşme Çalışmalarında Nasıl Faydalanılabilir? Kentsel Dönüşüm Sempozyumu, 11-13 Haziran 2003, TMMOB Şehir Plancıları Odası İstanbul Şubesi Yayını.

Tekeli, İ., 2003. Kentleri Dönüşüm Mekanı Olarak Düşünmek, Kentsel Dönüşüm Sempozyumu 11-13 Haziran 2003, TMMOB, Şehir Plancıları Odası İstanbul Şubesi Yayını, İstanbul.

Konuk, G., 2003, Kentsel Rönesans Uyanış Kentsel Gelişmeyi Yönlendirmede/Planlama İlişkisi İçinde /Kentsel Tasarım Bakış Açısından/Kentsel Regenasyonun Yeri” Kentsel Yenileşme Ve Kentsel Tasarım, Uluslar Arası 14. Kentsel Tasarım Ve Uygulamalar Sempozyumu, MSGSÜ, İstanbul.

Şengül, T., 2000, "Sosyal Adalet, Kent Mekanı Ve Küreselleşme", 3. Binyılda Şehirler: Küreselleşme, Mekan-Planlama, Dünya Şehircilik Günü, 23. Kollokyumu, 8-10 Kasım 1999, (Ed.) Dinçer, İ. YTÜ, İstanbul.S:77

İnternet Kaynakları

Allbrechts, L. 2004., Stratejic (Spatial) Planning Re-Examined, Environment And Planning B: Planning Design, <http://www.envplan.com/abstract.cgi?id=b3065>

Aksoy, E., Modern Dönem İdeolojisi Açısından Kent ve Kentsel - Kamusal Mekân Özellikleri, www.acikarsiv.gazi.edu.tr. 10 Ekim 2007

Aktan,C.C., Yoksullukla Mücadele, 11 Mart 2008. <http://www.canaktan.org/ekonomi/yoksulluk>

Aslan S., ve Yılmaz, A., Modernizme Bir Başkaldırı Projesi Olarak Postmodernizm, 3 Eylül 2007. <http://www.cumhuriyet.edu.tr/edergi/makale/120.pdf>.

Bıçkı, D., 2004. Modernizm ve Postmodernizm, http://www.isguc.org/arc_view.

Bilgin, İ., 2005. Anadoluda Konut ve Yerleşmenin Modernleşme Süreci, www.arkitera.com.

Birkök C., 1998. Modernizimden Postmodernizme: Yeni Problemler. <http://www.birkok.net/mod/resource/view.phpr=14>

Bostanoğlu, B., Postmodernizm ve Uluslararası Politika, 18 Şubat 2007, www.foreignpolicy.org.tr/arkaplan/

Bozkurt, V., 2000. Küreselleşme / Kavram, Gelişim ve Yaklaşımlar, 8 Eylül 2007. <http://www.isguc.org/vbozkurt1.htm>.

Commission Of The EC,1993. Manual For Project Cycle Management: Integrated Approach And Logical Framework, Netherlands. <http://ec.europa.eu>.

Commision Of The E.C., (CEC), 1998. Sustainable Urban Development İn The Europion Union: A Framework For Action. Com/98/605/ F.Brussels: Commission Of The European Communities. <http://ec.europa.eu>.

Commission Of The European Communities, (1999). European Spatial Development Perspective, Towards Balanced And Sustainable Development Of The Territory Of The European Union, European Commission, Luxembourg. 13 Eylül 2007. <http://ec.europa.eu>.

Commision Of The E.C., 1999a. "Project Cyclemanagement Training Book," West Sussex, 13 Eylül 2007. <http://ec.europa.eu>

Commision Of The E.C., 1999b. "Guidelines Forevaluation Methodology, Criteria &Suggested Layout For Evaluation Reports Brussels,

Çubukçu, A., Kapitalizmin Değişen Dergisi: Postmodernizm, 14 Eylül 2007 <http://www.evrenselbasim.com>,

Eş M., Bilgi Toplumu Sürecinde Kentsel Dönüşüm: İstanbul Örneği. 12 Kasım 2006. http://www.bilgiyonetimi.org/cm/pages/mkl_gos.php?nt=163

Karakurt, E., 2007, Bilgi Toplumu Sürecinde Yeniden Yapılanan Kentsel Mekânı Okumak ,<Http://iibf.Ogu.Edu.Tr/Kongre/Bildiriler/02-03.Pdf>

Karakurt, E., Kentsel Mekânı Düzenleme Önerileri: Modern Kent Planlama Anlayışı Ve Postmodern Kent Planlama Anlayışı, 15 Ağustos 2007. <http://iibf.erciyes.edu.tr/dergi/sayi26/ekarakurt.pdf>,

Kum, H., 1980 Sonrası Türkiye Ekonomisindeki Başlıca Gelişmeler, Ekim 2007. <http://iibf.erciyes.edu.tr/akademik/kum/turkeko.htm>

Odyakmaz, N., 2000. Bilgi Teknolojileri Küreselleşme Kalkınma, 8 Aralık 2007. www.foreingntrade.gov.tr/ead/dtdergi/tem2000/bilgi.htm, 2000.

Özgür, F.E., Stratejik Planlamada Kentsel Projeler, Eylül 2007, <http://www.planlama.org>,

Sakar, S., 2000'li Yıllarda Proje Yönetimi, 3 Şubat, 2006. <http://www.projeyonetimi.com/downloads/mak1.pdf>

Sözer, M.A., Postmodernizm ve Eğitim, 11 Ekim 2007. <http://www.subjektif.com/makale/postmodernizm>

Toprak, Z., 2005. Uluslararası Mevzuatta Planlama Ve Kent Yönetimine Etkisi, 18 Ocak 2007. <http://web.deu.edu.tr/>

Tunçer, M., Türkiye'de Bölge-Kent Planlaması Ve Kentsel Tasarım: Uygulama Sorunları ve Görüşler, 16 Ocak 2007. http://www.yapiworld.com/tuncer_bolgekent.htm

Tuncer, M., 2000. Gelecek Yüzyılda Biyolojik Yaşam Odaklı Kültür Nasıl Oluşturulabilir? Kent Planlamasının Önemi", Dünya Şehircilik Günü 24. Kolokyumu, Dokuz Eylül Üniversitesi, <http://www.haberbilgi.com>, erişim: 2007, eylül

Velibeyoğlu, K., 1999. Urban Design in the Postmodern Context, 9 Ocak 2007.
<http://www.angelfire.com/ar/corei/ud.html>,

Yalçintan M. C., 2006. Çizgi, Plan, Demokrasi, 12 Eylül, 2007. www.arkitera.com

URL-1, <http://ekutup.dpt.gov.tr/cevre/eylemla/arazikul.pdf>. Ulusal Çevre Eylem Planı. 10 Mart 2006

URL-2, www.oecd.org, 2007

URL-3, www.akademiiktisat.net, 22 Kasım 2007

URL-4, <http://old.mo.org.tr/mimarlikdergisi/index.cfm>, 13 Ekim 2007

URL-5, <http://www.mevzuat.adalet.gov.tr/html/711.html>, İmar Kanunu, 20 Nisan 2008

URL-6, <http://www.urbact.org/en/home/objectives>, Urban Pilot Project, 17 Ekim 2006

URL-7, urban pilot projects, <http://europa.eu/>, Urban Pilot Project. 17 Ekim 2006